

Київщина в чарівному дзеркалі ТОПОНІМІКИ

Навчально-методичний посібник

(за матеріалами обласного огляду-конкурсу робіт учнівської молоді
«Топоніміка й історія освіти рідного краю») в період 2000 – 2015 роки

Біла Церква
2015

*Рекомендовано науково-методичною радою
Київського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів
(протокол № 4 від 23 квітня 2015 р.)*

Рецензенти:

Довгань А.І., доцент кафедри педагогіки і психології КОІПОПК, кандидат географічних наук, доцент;

Совенко В.В., вчитель географії Острійківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Білоцерківського району, вчитель-методист.

Київщина в чарівному дзеркалі топоніміки (за матеріалами обласного огляду-конкурсу робіт учнівської молоді "Топоніміка й історія освіти рідного краю") : навчально-методичний посібник / укладач: **В.М. Гудима** – Біла Церква: КОІПОПК, 2015. – 231 с.

Сучасний етап розвитку української загальноосвітньої школи пов'язаний з необхідністю посилення національно - патріотичного виховання, підвищення інтелектуального рівня учнів, їх пізнавального і творчого потенціалу. Тому велике значення має дослідження своєї малої батьківщини, на прикладі якої формуються патріотичні погляди підростаючого покоління.

Кожен населений пункт, будь-то невелике селище, село чи місто має своє ім'я. Ці імена їм дала людина: одним в давнину, іншим у - близькі історичні часи, третім - в наші дні. У них, як правило, відображаються або географічне положення населеного пункту, або традиційні заняття людей, які там проживають, або рельєф місцевості. Це може бути пов'язано і з назвою річки, що протікає поруч, а також на честь власника або засновника. Але не завжди вдається зрозуміти і пояснити сенс назви якогось географічного об'єкту. Методами пояснення походження географічних назв володіє спеціальна наука-топоніміка - яка вивчає географічні назви, їх походження, розвиток, сучасний стан, смислове значення, написання та вимову.

В посібнику подано учнівські роботи, які були представлені на обласний огляд - конкурс робіт учнівської молоді «Топоніміка й історія освіти рідного краю» упродовж 2000-2014 років.

Посібник можна використовувати на заняттях географії, історії, української мови, київщинонавства.

Зміст

1. Передмова.....	3
2. Історисні топоніми Сквирщини.....	4 - 19
3. Топоніміка села Пустовіти.....	20 -29
4. Географічні назви Обухівщини.....	30 - 44
5. Топоніми, мікротопоніми, гідроніми, мікрогідроніми Сквири	45 - 59
6. Історія маєтку села Копилів.....	60 - 69
7. Топоніміка села Бурти.....	70 - 74
8. Історія села Шамраївка.....	75 - 98
9. Мікротопоніми Залізничного селища	99 - 105
10. Легенди та перекази села Лука.....	106-115
11. Пам'ять, збережена у назвах вулиць Білої Церкви.....	116-125
12. Мікротопоніми села Гостролуччя.....	126-131
13. Історія села Озерна.....	132-137
14. Топоніміка Переяславщини.....	138-151
15. Історія селища Дослідницьке.....	152-162
16. На цій землі я народилась (історія с. Семенівка).....	163-166
17. Топоніміка села Виповзки.....	167-168
18. Топоніміка села Озірщина.....	169-174
19. Топоніміка села Насташка.....	175-181
20. Топоніміка села Володимирівка.....	182-191
21. Історія села Тайниця.....	192-200
22. Топоніміка села Яхни.....	201-206
23. Максимовичі – моя мала Батьківщина.....	207-217

Передмова

Топоніміка - наукова дисципліна, яка вивчає географічні назви, їх походження, розвиток, сучасний стан, смислове значення, написання та вимову. Географічні назви - це ключ до пізнання і вирішення багатьох проблем історії Київщини.

Вивчення топонімів рідного краю - цікава і захоплююча робота, яка виховує любов і інтерес до малої батьківщини. Аналізуючи роботи учнів можна зробити висновок, що всі вони люблять рідний край, але далеко не всі знають значення, географічних назв свого села, міста, району..

Обласний огляд-конкурс робіт учнівської молоді «Топоніміка й історія освіти рідного краю» проводиться з метою активізації пошуково-дослідницької роботи з топоніміки й історії освіти рідного краю, збирання втрачених або забутих географічних назв малих об'єктів, виховання у школярів національної свідомості та патріотизму.

Тому на уроках географії, історії, української мови важливо використовувати топоніми - місцеві назви географічних об'єктів (населених пунктів, річок, озер, ставків тощо.), які найбільш близькі, дохідливі і зрозумілі учневі. Використання топонімів є одним з шляхів передачі культури наших предків сучасним школярам, так як в них часто містяться найдавніші, давно зниклі елементи мови. Звернення до топонімів, як правило, викликає в учнів великий інтерес. Вони наближають давно минулі часи, роблять їх більш відчутними.

Підсумком 15 – річного існування обласного конкурсу робіт учнівської молоді «Топоніміка й історія освіти рідного краю» став навчально-методичний посібник «Київщина в чарівному дзеркалі топоніміки». Дана робота допоможе краще зрозуміти зв'язок географічних назв з особливостями природних об'єктів, з життям населення, може служити матеріалом при проведенні уроків з української мови, географії, історії, проведення класних годин.

Історичні топоніми Сквирщини

*Чех Анастасія, учениця 8 класу
Сквирського ліцею
Керівник: Цимбалюк Василь Іванович,
викладач Сквирського ліцею,
кандидат педагогічних наук*

Наша нація має багату історію та культуру. Протягом багатьох віків вона створювала неоціненний скарб – рідну мову, яка є генетичним кодом народу, адже зафіксовує у своїх словах колишні звичаї, традиції, події, до яких були причетні наші предки. Тому через мову можна багато чого взнати про нашу історію, культуру в минулому. Особливе значення мають назви населених пунктів, або топоніми, які можуть багато нам розказати про нашу минувшину. А без минувшини не можна будувати сьогодення і майбутнє народу. Отже, коли Україна буде свою незалежну державу і прагне пізнати справжні сторінки своєї історії, вивчення топоніміки України має а к т у а л ь н е значення.

Вивчення топонімів України – справа не нова у мовознавстві. Особливо активно проводились такі дослідження у часи національного пробудження і відродження українського народу, зокрема у 20-х та 60-х роках ХХ століття. Тоді появлялись окремі статті і праці з топоніміки, а Всеукраїнська Академія наук організовувала експедиції з обліку топонімів України. Але найбільше активізувались такі дослідження з кінця 80-х років ХХ століття. Тоді й появилися перші ґрунтовні праці з дослідження регіону Сквирщини: колективна праця «Сквира: сторінки історії»(1990) за редакцією В.Цимбалюка.

Серед населення поширене народне пояснення назв населених пунктів, так звана народна етимологія, яка відбилася у численних легендах і переказах рідного краю. Але такі пояснення далекі до наукового дослідження. По багатьох назвах немає усталеної думки щодо їх походження, існує багато різних гіпотез, серед яких потрібно шукати істину. Тому ми й вирішили дослідити загадкову назву «Сквира», про походження якої висунуто не менше десяти різних гіпотез. Районний центр Сквира знаходиться у надзвичайно старовинному районі Київщини – Пороссі, яке окремі дослідники називають «колискою українського народу» ! 19 !.

П р е д м е т нашого дослідження – історичні топоніми Сквирщини.

М е т а роботи: розкрити походження назви «Сквира» з погляду різних гіпотез і вияснити свою думку з цього питання, а також охарактеризувати історичні топоніми Сквирщини.

Основні з а в д а н н я дослідження:

- розкрити з наукової точки зору походження назви «Сквира», яка характеризує специфічний старовинний район Поросся, на основі аналізу різних гіпотез;
- охарактеризувати найстаровинніші топоніми Сквирщини (назви сіл), які мають історичне значення.

Як свідчить і с т о р і я досліджуваної проблеми, вперше про назву «Сквира» ще в дореволюційний час написав відомий краєзнавець Леонід Похилевич у своїй праці «Сказание о населенных местностях Киевской губернии»(1864), але тут не пояснюється ця назва, лише подані різні перекази і легенди, як і в книзі місцевого краєзнавця Н.Гордона «Сквира у минулому і сучасному» (1958). Не пояснюється ця назва і в книзі «Київська область» із серії «Історія міст і сіл України»(1970) у розділі «Сквира» та відомій праці Алли Коваль «Знайомі незнайомці: Походження назв населених пунктів України»(2001).

Серед населення поширюється пояснення назви «Сквира» з погляду народної етимології (від слова «скверний»), що є непереконливим.

У 60-х – 70-х роках ХХ століття появляються топонімічні словники В.Никонова ! 11 ! та М.Янка ! 20 !, в яких уже з наукової точки зору пояснюється назва «Сквира»(за особливостями місцевості). Але український дослідник з діаспори Віктор Петров висловлює іншу думку, що назва «Сквира» походить від імені племені (скіри) ! 13 !, а такі дослідники 70-х – 80-х років, як О.Знойко та Р.Подольний, називають кельтське плем'я «сквірів» («сквирів»), яке існувало середині першого тисячоліття нашої ери. Відомий в Україні мовознавець Ірина Желізняк досліджує гідронім «Сквирка» і доводить його походження у першій половині I тисячоліття нашої ери ! На початку 90-х років більш детально торкаються дослідження назви населених пунктів Сквирщини автори колективного дослідження «Сквира: сторінки історії» Юрій Пасічник та Василь Цимбалюк ! 17 !, а згодом у відомій своїй книзі «Колиска українського народу» у розділі «Топоніми Поросся: Сквирський район»

Отже, уже про назву «Сквира» науковцями і краєзнавцями висунуто багато різних гіпотез, у яких потрібно розібратись. Ми і поставили це метою цього дослідження. Із назв сіл ми обрали лише ті, які мають історичне значення.

ЩО ТАКЕ ТОПОНІМИ?

У кожному районі України є чимало географічних назв (міст, сіл, мікрорайонів, вулиць, площ, рік, озер, струмків, гір, рівнин, ярів, лісів, урочищ, парків і т.п.), які вивчає така наука, як топоніміка. Такі назви ніколи не давалися людьми випадково. Вони відображали особливості природи певної місцевості, побутові, культурні, історичні, економічні умови життя людей. «Географічні назви – це ніби мова землі, яка розповідає допитливому і

небайдужому про свої багатства, історію, таємниці, щастя і горе народу», – пише П. Масляк у «Хрестоматії з географії України» ! 9; 375 !.

Слово «топоніми» (від гр. «назва місцевості») – це власна назва будь-якого географічного об'єкта ! 18; 690 !. Воно вживається у широкому значенні (всі географічні назви) і в вузькому значення слова (лише назви населених пунктів). Ми будемо вживати це слово у вузькому значенні, яке включає в себе назви міст, сіл та селищ міського типу.

Крім топонімів, ми використовуватимемо і термін «мікротопоніми», яке включає в себе назви різних частин населеного пункту (мікрорайонів, кутків, вулиць, площ, гір, балок, парків, ярів тощо).

У своєму дослідженні ми постараємось охарактеризувати найстаровинніші топоніми Сквирського регіону.

ЗАГАДКОВА НАЗВА «СКВИРА»

Вперше в історичних документах місто Сквир згадується у 1390 році (в одній з Литовських грамот). У цей час Україна була ще в складі Великого королівства Литовського. І київський князь Володимир Ольгердович у 1390 році видає Юрію Івановичу Половцю грамоту, за якою він мав право володіти землями Сквирського уділу, куди входили такі населені пункти, як Сквир, Триліси, Фастів, Ягнятин та інші, які в період Київської Русі в XI століття належали його предку – половецькому хану Тугоркану ! 17; 30 !.

А коли ж жив Тугоркан? Із наших стародавніх літописів дізнаємося, що він у 90-х роках XI століття часто нападав на русичів, загинув у боротьбі з ними у 1096 році. ! 8; 140 !. І київський князь Святополк, щоб якимось задобрити сусіда із Половецької землі, укладає з ним мир і в 1094 році одружується на його дочці та ще й віддає Тугоркану у вигляді посагу за його дочку окремий Сквирський уділ, про який ми вже згадували, а той передає його своїм нащадкам – Кариману – Роману – Івану – Юрію. ! 17; 19 !. Отже, із цих фактів випливає, що уже наприкінці XI століття існувало місто Сквир, яким володів Тугоркан. Аналізуючи ці документи, до такого висновку прийшов місцевий краєзнавець Наум Гордон, автор першої книги про наше місто «Сквир в минулому і сучасному», яка вийшла у 1958 році. ! 1; 3–5!.

Але це ж місто могло існувати і в X столітті, про що свідчать факти «Літопису Руського»: з договору Ігоря з греками за 945 рік. У ньому повідомлялося, що в цьому році київський князь Ігор після попередніх переговорів із візантійськими послами в Києві відправив своїх мужів у Константинополь для підписання договору з греками. З-поміж руських послів і купців, імена яких перелічуються в документі поряд з іменами грецьких цісарів Романа, Костянтина і Стефана перераховуються імена Лібіар (Фостів) та Гржим (Сфірків). Як відомо, прізвищ тоді не було, їх не мали і київські князі. Тому друга частина імені, очевидно, вказувала на місце проживання посла: Лібіар з Фастова, Гржим зі Сквирки. ! 17; 26 !

Договір складався новогрецькою мовою, де не було літери «в», замість якої вживалася буква «ф». При зміні слова «Сквирка» (Сквирка) новогрецькою мовою могла виникнути форма слова «Сфірка» (Сфірка–Схвірка–Сквирка).

А поселення Мала Сквирка як городище у гирлі р. Сквирки при впадінні її в Рось уже на той час існувало, воно позначається на археологічних картах Київської Русі, зокрема в книзі М.Кучери «Змиевы валы Среднего Поднепровья» ! 7; 53 !.

Дослідники, які вивчали час виникнення назви «Сквира», звернули увагу, що вона походить від назви річки Сквирка, на берегах якої розташоване місто. Ця річка на дореволюційних картах у ХІХ столітті йменувалася і як Сквира. А виникнення гідроніму Сквирка датується мовознавцями першою половиною І тисячоліття, тобто коли ранньослов'янські племена осідали на постійне прожиття, закріплювались на певних територіях і давали їм певні назви. Мовознавець Ірина Желєзняк, глибоко дослідивши назви усіх гідронімів Поросся, допускає, що назва Сквирка могла виникнути не пізніше VІ століття н.е., тобто в першій половині І тисячоліття, коли було велике переселення народів і слов'яни закріплювались на своїх територіях. ! 2; 106 !.

Відомий учений з української діаспори Віктор Петров («Походження українського народу») висловлює припущення, що назва «Сквира» могла виникнути із назви кельтського племені «скіри» (це слово через дифтонги трансформується у «сквіри»: скіри – скуіри – сквіри). , яке могло проживати на Пороссі в середині І тисячоліття н.е., воно входило до складу воєнного союзу гуннів, які воювали з готами, римлянами. Таким чином, це твердження збігається з дослідженнями І.Желєзняк. З-поміж кельтських племен плем'я «сквіри» (сквири) згадують такі вчені, як О.Знойко («Міфи землі Київської і події стародавні». – К., 1990) та Р.Подольний («Пути народов». – М. 1975). Крім того, польські історики називають плем'я скіри серед народностей у багатоплемінному союзі гуннів, а гунни залишили про себе слід в історії у середині І тисячоліття н.е.

Місцеві краєзнавці навіть дослідили, хто був керівником племені скірів.

Розповідаючи про велике переселення народів, Р.Подольний називає племена роксолан, карпів, готів, сарматів, які входили у племінне об'єднання гуннів. Володіння гуннів простягались від Дніпра до Паннонії. Це були хоробрі племена, вони змушували тремтіти і Рим, і Візантію. Але у 5 ст.н.е. гуннів вигнали гепіди, остготи, ругії і сквири, а вождь ругіїв і сквірів Одоакр з Паннонії, резиденції гуннів, пішов у Італію і скинув там останнього римського імператора Ромула Августула ! 17; 24 !.

Отже, ми довели, що Сквира могла існувати вже у середині І тисячоліття н.е. Тут могло поселитися кельтське плем'я скірів (сквірів) і дати назву річці і місту. Причому найвірогідніше спочатку існувало місто Мала Сквирка у гирлі річки Сквирка при впадінні її в Рось, адже воно позначалося як велике

городище в період Київської Русі уже в X столітті, а потім виникає Сквир (Велика). Одне з цих поселень могло бути супутником іншого. Таких поселень на Сквирщині дуже багато: Великі Єрчики – Малі Єрчики, Великополицеке–Малополівецьке, Малі Лисовці – Великі Лисовці тощо. У певний історичний час ці поселення розвивались паралельно, а потім одне з них виділялось і ставало центральним. У XI столітті це поселення належало хану Тугоркану, а після його смерті воно перейшло у спадщину до його потомків, які стали називатися Половцями, про що повідомляється у Литовській грамоті 1390 року, що вважається першою історичною згадкою про Сквир.

Таким чином, назва міста Сквир тісно пов'язана із назвою річки Сквирка, на якій воно розміщене. Назва річки виникає приблизно у першій половині I тисячоліття н.е. Отже, є всі підстави вважати, що протягом цього часу існувала і назва міста, яке в часи Київської Русі відігравало роль сторожової фортеці, захисного городка південно-західних рубежів Київської землі. Недаремно на гербі сучасного міста Сквир зображується фортеця. У часи входження руських земель до Великого князівства Литовського з XIV століття у центрі міста розташовувався замок. На початку XVII століття місту було надане Магдебурзьке право, що сприяло його розвитку.

В процесі дослідження нам вдалося розшукати близько десяти гіпотез (передбачень) походження назви «Сквир». Причому ми, вважаючи, що це назва дуже старовинна, про що свідчить час її виникнення (перша половина I тисячоліття н.е.), керувалися словами відомого російського історика М.Карамзіна: «Імена давні не завжди можна пояснити сучасною мовою, Проте з цього не випливає, що вони походять від іншої мови».! 17; 23 !.

Отже витoki справжнього походження загадкового слова «Сквир» ми шукали серед давніх (архаїчних, діалектних) слів, а також серед можливих запозичень від мови тих племен, які могли проживати на цій території.

Зупинимось на результатах нашого дослідження з приводу походження цієї назви.

П е р ш у версію (гіпотезу) означає так звана народна етимологія, тобто пояснення назви населеного пункту на побутовому, а не науковому рівні, через легенди, перекази.

Коли починаєш розпитувати старожилів, як пояснити назву «Сквир», то вони здебільшого відповідають, що від слова «скверний». З приводу цього придумали навіть переказ про те, як Катерина II проїжджала тоді ще судноплавною рікою і щось там загубила, через що так негарно назвала це місто.

Така побутова версія породила і д р у г е пояснення цієї назви, яке відбилося у наших словниках, через архаїчне і діалектне слово, яке зараз відсутнє в українській літературній мові, – «сквир» в значенні «негода». Таке пояснення подається в одинадцятитомному тлумачному словнику української

мови ! 16 ! та в відомому чотиритомному словнику Бориса Грінченка ! 15; 133 !. Але таке пояснення важко обґрунтувати. Правда, В.Осипчук, досліджуючи походження цього слова, не відкидає думки, що воно несе в собі сліди великої планетарної катастрофи, яка відбулася на нашій землі ще до нашої ери, і за значенням зв'язане з неймовірними ураганами і лютою негодою. ! 12; 58 !. У тлумачному словнику української мови і словнику української мови Бориса Грінченка саме в такому значенні наводяться приклади з цим словом: «Ось було й немає літа, тільки сквири та тумани»(Павло Ксенко); «У середині граблі, вила і сокира, якими було роблю, хоть яка сквира»(Киевская старина, 1882).

Існує і антропоморфне пояснення назви міста Сквира, від людського імені. Серед старожилів поширені дві відомі легенди про походження назви «Сквира» – від першопоселенця та від імені дівчини, яка врятувала місто від загарбників.

Т р е т ь я гіпотеза про походження назви міста виводить її від імені першопоселенця – бідного селянина Сквира із Юр'єва (Білої Церкви), який втік від пана, поселився на березі річки, де згодом виросло ціле поселення, яке люди називали на честь свого першопоселенця. ! Додаток А !.

Ч е т в е р т е пояснення назви «Сквира» виводять із легенди, яка поширена на Сквирщині про дівчину Сквирію, яка врятувала місто, віддавшись у жертву загарбнику. І місто залишилось неушкодженим, ворог відступив, а жителі називали його на честь сміливої і благородної дівчини Сквирії. ! Додаток Б !.

Але все це ненаукові пояснення. Щоб в'яснити справжнє походження цієї назви, звернемось до відомих топонімічних словників – В.Никонова ! 11; 384–385! та М. Янка ! 20; 134 !. Це буде п ' я т а версія пояснення цієї загадкової назви. У топонімічних словниках назва міста виводиться від особливостей місцевості, де воно розташоване. Автори пояснюють його походження від староукраїнського діалектного слова «сквира», що має кілька значень, а серед них – «тріщина», «розколина», «улоговина», або яр. Таке пояснення дає В.Никонов, а М.Янко, розширюючи лексичне значення слова «сквира», пояснює назву міста так: «місцевість над річкою, що протікає в глибокому ложі». Варто зауважити, що характер місцевості в гирлі річки Сквирки, від чого й походить назва, відповідає значенню цього слова: вона нерівна, горбиста, з пагорбами і ярами. А в місті Сквира один з кутків і досі називається Ярки. При в'їзді ж у Сквиру, в глибокому яру, розміщений куток Вирвихвіст. Колись із непролазного болота тут витікала річечка Урвихвіст, де, за народними переказами, справді могли виривати хвости коням і волам через складні умови переправи.

За цією версією, яка вже більш наближена до наукового пояснення, іде і Юрій Кругляк у книзі «Ім'я вашого міста» ! 6; 119 !. Наближеною до такого

пояснення є ш о с т а версія, яка пов'язується із тими часами, коли Україна входила до Великого князівства Литовського. Пояснення назви дається з литовської мови, яка поряд із слов'янською найбільш наближена до давньої індоєвропейської мови і санскриту. Тому виводити назву «Сквирка» можна із литовської мови, що й роблять деякі мовознавці, пояснюючи походження цієї назви із литовського слова «scvīrbinti», що означає «проймати», «стромляти», «проколювати». Отже, гідро основу річки Сквирки, від назви якої походить назва міста, можна пояснювати як «та, проймає підвищений або кам'яний ґрунт». ! 17; 24 !. Саме така особливість місцевості у гирлі річки Сквирки: вона ніби дійсно розрізає підвищену місцевість, щоб вийти до низької заплави Росі.

Дехто із науковців пояснює походження назви «Сквира» від імені племені. Таку думку висловив відомий український діяч з української діаспори Віктор Петров. Він виводить етимологію цього слова від імені кельтського племені «скіри». Це с ь о м е пояснення назви «Сквира». ! 17; 24 !. Це плем'я згадують у своїх хроніках античні історики Пліній (1 ст.н.е.) та Йордан (6 ст.н.е.). Кельтські племена, які доходили у першій половині I тисячоліття н.е. аж до Дніпра і Прип'яті, зробили великий внесок, як зазначають мовознавці, у гідронімію Європи. Вони залишили свій слід і в річкових назвах на Пороссі, зокрема і на Сквирщині (річка Собот). Тому одне з їхніх найменувань «скіри (сквири)» зафіксувалось і в назві річки та міста Сквира.

А звідки ж така назва? Оскільки це назва германського (кельтського) племені, то пояснити її етимологію можна однією з германських мов (наприклад, англійською). Дослідник Юрій Палійчук вважає, що слово «Сквира» може походити від англійського «sguire», що означає «місце проживання володаря поселення». ! 17, 25 !. Цікаво, що поряд знаходиться така ж старовинна назва, тільки слов'янська, іншого поселення: Володарів (нинішня Володарка), яка зустрічається у наших старовинних літописах періоду Київської Русі під назвою «Володарєв».

Дехто з дослідників відносить виникнення назви міста і річки ще до нашої ери, в період Скіфії або й Трипілья, коли на Пороссі будувалися Троянові (Змійові) вали. Недаремно на Сквирщині зберігається народний переказ про Змійові вали, які нібито спорудив Змій, що жив поблизу Сквири .

А на сучасній археологічній карті Сквирщини, що поміщена у путівнику-довіднику «Від Трипільської культури до сучасності» (К., 2003.— С. 296), позначені вогнища Трипільської культури у III тисячолітті у таких селах навколо Сквири, як Великополовецьке, Антонів, Горобіївка, Красноліси, Кривошійні, Оріховець, Пустоварівка, Самгородок, Тхорівка та ін. У Сквирі не виявлено таких слідів, бо тут не проводились археологічні розкопки. Але логічно припустити, що тут теж існувала Трипільська культура.

Тому назву «Сквира» можна ув'язувати з назвою племені «савири», яке залишило свій слід у топоніміці Середнього Придніпров'я, зокрема й на Сквирщині. ! 19; 82 !. Це в о с ь м е пояснення походження назви міста.

Біля села Самгородок ще й зараз є селище Саврань, а у Попільнянському районі Житомирської області (колишнього Сквирського повіту) і досі є село Саверці. Якщо взяти до уваги можливі мовні перетворення (Савира – Скавира – Скъвира – Сквира), то назву міста можна виводити від імені слов'янського племені, яке вшановувало бога світла і неба Свьрога (Сварога), звідки й одержало відповідну назву. Мовознавцям знайоме перетворення початкового латинського «с» у початкове грецьке «ск» при перекладі. Отже, якщо спочатку було зафіксовано назву міста латинською мовою «Савира» від назви племені, то в перекладі грецькою вона вже звучала як «Скавира», а звідси через редуковані голосні (Скъвира) виникло й сучасне «Сквира». ! 19, 83 !.

Д е в ' я т и м поясненням походження назви «Сквира» може бути англійське слово «squirrel», що означає «білка». Таке пояснення теж можливе. Адже населення могло займатися певним промислом: виготовленням шкірок із білок, які тут дуже поширені. В зазначеній місцевості часто зустрічаються назви за місцевим промислом: село Руда (видобуток спеціальної глини – рудки), назви села Золотуха, кутка «Діхтярі» пов'язані зі спалюванням золи в лісі («тушити золу») і виготовленням дьогтю.

Останнім часом увагу дослідників привертає зв'язок назви «Сквира» із давньоіндійською літературною мовою санскритом, яка, за останніми дослідженнями, творилася в усній формі в Північному Причорномор'ї, на батьківщині індоєвропейської спільності народів. Відомий український мовознавець Степан Наливайко, який досліджує українсько-індійські мовні контакти, намагається пояснити походження назви «Сквира» від санскритських коренів «vara»(«вода», «ріка; «фортеця, укріплення»), «vira» («герой», «богатир») ! 10; 367, 387, 397 !. Але ці питання ще потребують дослідження. Це д е с я т а версія походження назви «Сквира».

Ми розглянули усі відомі на даний час гіпотези, які в різний спосіб пояснюють назву «Сквира». Із усіх цих версій нам здається поки що найбільш достовірною пояснення Віктора Петрова, яке відносить походження назви на середину I тисячоліття н.е., коли тут проживало кельтське плем'я «скіри», яке і могло дати назву нашому місту і річці, на якій воно стоїть. Характерно, що поруч є друга така ж за значенням назва (Володарка), тільки слов'янською мовою. А загадкова назва Сквира, яка не може розшифровуватись сучасною українською мовою, одержала назву від імені германського племені «скіри»(сквири), що означає по-сучасному «володар».

Переконливі свідчення про старовинність назви міста Сквири можуть дати дослідження інших найстаровинніших топонімів Сквирщини (назв

навколишніх сіл), які мають історичне значення і давнє походження. Спробуємо дослідити і це питання.

ІСТОРИЧНІ ТОПОНІМИ СКВИРЩИНИ

(найдавніші назви сільських населених пунктів)

Сквирщина розташована в південно-західній частині Київської області, на відрогах Придніпровської височини, і належить до одного з найстаровинніших регіонів Київщини – Поросся, де віднайдено найдавніші археологічні культури України, зокрема трипільську

Ці землі почали заселятися, як свідчать археологічні дослідження, у глибоку давнину, ще в епоху палеоліту. Адже тут знайдено бивень і кістки мамонта, які знаходяться як експонати Білоцерківського краєзнавчого музею. Тому топоніми цього регіону специфічні, вони дуже старовинні. Окремі з них літописні, а то й давнішого походження, вони переносять нас у далеку історію, розкривають таємниці буття наших предків, складні процеси міграції населення, перебування тут різних племен ще за часів язичництва, специфіку їхнього способу життя, первісних уявлень і вірувань, характер природничо-географічного середовища.

Слід мати на увазі, що ще в період Київської Русі князь Ярослав Мудрий укріплював регіон Поросся, в тому числі й Сквирщину, так званим Змійовим валом. Ягнятинська вітка Пороського Змійового валу проходила саме через Сквирщину: по південній околиці Сквири до Самгородка, далі на Домантівку, Токарівку і Тхорівку, а потім біля Пустоварівки в напрямку Фурсів. ! Додаток 3 !. Цей Змійовий вал залишив слід у назвах населених пунктів. Досить лише звернути увагу на те, що назви сіл Пустоварівка, Токарівка, Тхорівка у другій частині основи мають корінь -рів-. Саме біля цих сіл проходив цей Змійовий вал, а біля нього обов'язково був рів з водою.

Окремі топоніми Сквирщини згадуються у наших літописах періоду Київської Русі. Адже дослідники висловлюють думку, що колись через Сквирщину проходив сухопутний шлях «із варяг у греки», а точніше – з Києва на Царград (Константинополь). ! Додаток 4 !. Це питання теж допомагають вияснити топоніми.

Багато сіл на Сквирщині мають дві назви – старовинну і теперішню. Це теж свідчить про їхню давність.

На Сквирщині у різні часи перебували різні племена (скіри, половці, уличі, дуліби), а також литовсько-польські загарбники, і це все не минуло безслідно, а відбилося у назвах населених пунктів цього регіону.

Розглянемо найбільш цікаві топоніми Сквирщини, особливо такі, які є найстаровиннішими і мають історичне значення.

Літописні назви Сквирщини

Великополовецьке

Село Великополовецьке розташоване на притоці р. Кам'янки – Соботі. Це велике село, що виникло в XI ст. на місці поселення половців, які тоді часто нападали на русичів. Першим відомим ватажком половців в кінці XI ст. був хан Тугоркан.

Про походження назви села існує відомий переказ, записаний у цьому населеному пункті. У ньому розповідається про те, як на цьому місці поселилися половці і назвали населений пункт Великополовецьке, а потім син, одружившись, відокремився від батька і перейшов жити у сусіднє поселення, назване Малополовецьким. ! Додаток 5 !.

Половці, що заселяли ці землі, скоро змішалися з місцевим населенням. Про їхнє перебування тут свідчить назва топоніма.

Красноліси

У відомій книзі Л.Похилевича «Сказания о населенных местностях Киевской губернии»(1864) сучасне село Красноліси іменується як Красний Ліс. За переказами, тут колись було багато калини, яка росла в низинних місцях. Коли приходила осінь, кущі калини жаріли від багряного листя й червоних грон. Кетяги калини рубіново полум'яніли, коли калина скидала листя. Ліси були дійсно красиві, тому й село спочатку одержало назву Краснь (Красне) (від давнього українського слова «красивий»). Під такою назвою воно згадується в «Повчанні дітям» Володимира Мономаха (XI ст.), у тому місці, де Володимир Мономах описує свій похід на половців у 1097 році. У додатку 7 схематично показано цей похід, який проходив і через Сквирщину.

Мала Михайлівка

У «Літопису Руському», де описується похід князя Мстислава Ізяславича на Київ у 1170 році, згадується обитель князя Василька – город Михайлов. Науковці ще не мають чіткої думки, що це за літописне місто. Але Леонід Махновець, перекладач «Літопису Руського» сучасною мовою, є прихильником гіпотези, що саме Мала Михайлівка Сквирського району є прародичем літописного Михайлова. Адже місто Михайлов виникло у XII ст. Зберігся народний переказ про те, що назву це поселення одержало від імені першого Юр'ївського (Білоцерківського) єпископа Михаїла, який користувався в народі великою популярністю. Отже, село Мала Михайлівна можна вважати теж літописного походження.

Пустоварівка

Дуже давнім поселенням на Сквирщині є Пустоварівка. У книзі «Історія міст і сіл України: Київська область» зазначається, що в цьому селі знайдено сліди старовинної черняхівської культури (2–5 ст. н.е.).

За народною етимологією, назва села походить від слова «варити». Існує народний переказ, що люди, які тут проживали, варили смолу і смалили нею бочки, заробляючи цим собі на прожиття. Але це не наукове пояснення.

Більш достовірним є пояснення цієї назви від імені племені, яке тут проживало ще в період Київської Русі, – варів (варягів). Тоді це поселення називалося Варин. Саме воно згадується у «Повчанні дітям» Володимира Мономаха (XI ст.), який розповідає про свій похід на половців у 1087 році, який проходив від Обухова на Торчеськ (Кагарлик), потім на Юр'єв (Білу Церкву), на згадуваний уже Красний (Красноліси). А половецькі вежі знаходились на півдні у землях, які називалися тоді Половеччина. Там було поселення Варин ! Додаток 7 !. У «Літопису Руському» Леонід Махновець дає пояснення, що Варин – невідоме літописне місто. Нам же видається, що це стара назва нашої Пустоварівки. Після зруйнування міста Варина татарами у XIII ст. при новому його заселенні населений пункт став називатися Пустоварин (Пустоварівка).

Є й інші тлумачення назви цього старовинного населеного пункту.

Коли у XIV – XV ст. його почали заселяти після зруйнування литовці і поляки, то ця назва могла виникнути від литовського «пустос» (пасовисько) чи польського «пустош» (пустир) та польського «we gwa» (біля рову). Саме тут, як уже зазначалося, проходив Змійовий вал, складовою частиною якого був рів з водою. Нам видається, що це пояснення найбільш правдоподібне.

А коли розглядати старовинну назву цього населеного пункту (Варин), яке могло виникнути ще в доісторичні часи, то тут найбільш підходить пояснення із санскриту: «вар» – «городок, огорожене місце, фортеця».

Топоніми, які змінювали назви

На Сквирщині є настільки старовинні топоніми, що вони в різні часи мали різні назви. Це залежало від того, які були природні особливості місцевості, хто проживав на цій території. Отже, тут збереглися населені пункти, які мають старовинну і теперішню назви. Розглянемо окремі з них.

Антонів

Антонів – село в середній течії річки Березняки (лівої притоки Росі). Село дуже старовинне. Біля нього знайдено сліди курганного могильника і городища часів Київської Русі. За переказами і письмовими джерелами, в районі урочища Старосілля було колись місто Розволожся, зруйноване татарами. Ця назва вживається у історичних джерелах у XVI ст. Вона не досліджена, але її легко пояснити, адже тут протікає річка Березянка, яка часто розливалася. Отже, ця місцевість була заводнена, зволожена. Тому і називалася Розволожжя.

Паралельно з назвою Розволожся у 1471 році з'являється нова назва села – Антонів. Утворена вона в часи литовсько-польського панування, очевидно, від імені першопоселенця або одного із польських магнатів, володаря цього населеного пункту (Антоніо). Перед цим поселення було зруйноване татаро-

монголами у XIII ст. Наприкінці ХУІІІ ст. Антонів уже вважається селом на Сквирщині.

Буки

Село Буки розташоване на річці Роставиці. На його місці колись було старовинне поселення Бакожин, де знайдено пам'ятки скіфського періоду, черняхівської культури та багато пам'яток часів Київської Русі.

Назва «Буки» може тлумачитись із типово українського слова «бук» (назва дерева), адже місцевість тут лісиста. Але таке пояснення сучасною мовою, на нашу думку, з погляду народної етимології, бо поселення дуже старовинне і мало іншу назву – Бакожин. Тут є пам'ятний знак, який вказує, що на місці села Буки в період Київської Русі було городище.

Назва Бакожин може бути тюркського походження. У перській мові є слово «бакшиш» (дарунок, хабар), яке співзвучне слову «бакожин». Хазари (тюркське плем'я) тісно спілкувалися з персами у давнину і могли запозичити це слово в свою мову. Хазарські царі називали себе «хабарами». У період Київської Русі вони могли поселитися тут, і звідси могла виникнути така назва.

Але в ХУІ–ХУІІІ ст. поселення руйнувалося турками і татарами. У ХУІІІ ст. у польських хроніках це поселення зустрічається під назвою Бакожин, а пізніше появляється сучасна назва – Буки. Входило воно у свій час і до складу Великого князівства Литовського. Тому назву цю можна виводити із литовського «baka» (хата) або «bakoze» (хатина). Підтвердженням того, що ця назва може походити з литовської мови, можуть служити численні могильники (їх більше, як півтисячі), які тут залишилися, із кам'яними надгробками і плитами литовського походження, як стверджують археологи.

Оріховець

Із народних переказів і писемних джерел відомо, що у 1471 році київський воєвода Путятин, щоб задобрити татар, дозволив їм селитися на півдні Київщини на Пороссі. Не виключено, що саме тоді на Сквирщині татарами було засноване село Татарнівка, нині Оріховець.

Остання назва антропоморфного походження, тобто від імені одного із захисників нашого краю, який тут загинув. Про Орехова збереглася на Сквирщині легенда !Додаток 6 !.

Отже, спочатку поселення називалося на честь захисника міста Орехівка, а потім – Татарнівка. У 1945 році селу було повернуто трохи змінену стару назву – Оріховець.

Самгородок

Одним із найдавніших поселень на Сквирщині можна вважати Самгородок, який вже існував у епоху Київської Русі і був укріпленим городищем. Про це свідчить і корінь слова «городок».

Старовинність поселення доводить і назва частини самгородського лісу, яка ще й зараз називається «Замчисько». До цього місця в лісі вів підземний хід із «городка». Під час нападу ворогів жителі містечка через підземний хід проходили до лісу, в Замчисько, а «городок» лишався сам, без людей. Звідси, за переказами, і назва «Самгородок».

У XIII ст.. містечко було зруйноване татарами. Під час відродження у ХУІІ ст. воно вже називається Велика Березна, бо було розташоване на річці Березнянка, береги якої були порослі березняком. Старожили пам'ятають, що ще в 30-х роках ХХ ст. вздовж річки Березнянки були великі зарослі березняка.

Згодом жителі повернулися до старовинної назви села – Самгородок.

Інші історичні топоніми Сквирщини

Домантівка

Назва села Домантівка антропоморфного походження. Воно розташоване на берегах однойменної річки, що впадає у Сквирку, а це свідчить про старовинність назви.

Заснування села датується ХІV століттям, коли тут володарювала Литва. Назва Домантівка виводиться від литовського імені, засновника цього поселення, – Даумантаса, що відповідає українському Дементію.

Таборів

На Сквирщині розташоване дуже старовинне село Таборів, яке лежить на річці Роставиця. Ще в ХУІІ ст. воно на картах позначалося як містечко.

Виникла ця назва ще в період Київської Русі або й раніше, адже поселення розташоване на старовинному шляху від Києва до Царгорода. По цьому шляху колись проходили стародавні слов'янські дружини, якими керували полянські князі Кий або Олег. Дорога була довга, виснажлива. Потрібні були на дорозі зупинки. І от таким місцем для зупинки було це поселення. Згодом такі місця перетворилися у постійні «табори», місця для зупинки і відпочинку. Звідси і назва цього села.

Токарівна, Тхорівка

Назву села «Токарівна» можна пояснити від слів «тік» і «рів».

На початку ХУІІ ст. це місце почало заселятися поляками. Тут багаті чорноземи, отже, вирощували зерно. Недалеко від «рову» (а це сліди колишнього Змієвого валу) розміщався тік, де молотили зерно. Так виникла назва «tok u rowka» – «тік біля рову».

Аналогічно можна пояснити і назву села Тхорівка. Воно походить від польського «thu» (дух) і слова «рів»(залишки Змієвого валу). Тобто тут могло бути «кладовище біля рову».

Цікаво, коли розпитувати старожилів, то вони вказують, що ці назви походять від слів «токар» та «тхір», але це все та ж народна етимологія, яка вишукує пояснення стародавньої назви сучасною мовою. Ці села виникли у ХУІІ ст., коли після Брестської унії землі Сквирщини захопили поляки. Саме

поляки і давали назви цим поселенням за особливостями місцевості, яка ще тоді мала сліди стародавнього Змієвого валу.

Великополовецьке

Було це давно, ще в епоху Київської Русі. Половці захопили невеликий хутір біля річки Кам'янки і побудували табір. Одного разу син половецького ватажка сказав батькові, що хоче одружитися із простою половчанкою. Батько розгнівався, і між ними виникла суперечка. Але сина підтримувала молодь, і батько згодився. Молоді відійшли з цього місця, заснувавши новий хутір, з якого скоро виросло село. Люди почали називати одне село Великополовецьке, а друге село, де поселився син, – Малополовецьке. Згодом син і батько помирилися і стали жити мирно.

Оріховець

Недалеко від села Оріховець проходила дорога, яку називали Чорним(Чумацьким) шляхом. Чи не цим шляхом наші прашури ходили в походи на половців, а пізніше чумаки їздили в Крим по сіль? Вони могли відпочивати біля криниці, що стояла край дороги на Горобіївку.

Після одного з походів біля села виросла велика могила. Насипали її воїни на честь свого ватажка, славного Орехова. Землю носили шапками. Кожний потроху, і виросла висока могила слави нашої. Орехов загинув, але довго ще про нього жила пам'ять у народі. На честь славного воїна названо цю місцевість Орехівкою.

Та скоро чорна хмара пронеслася над селом. Було це у жнива. Хто тільки міг тримати в руках косу чи серп, пішли в поле. Залишились у хатах старі та малі. А на Орехівку налетіли татари, вони грабували, палили все, забирали в неволю людей. Після них залишились руїни. Не хотіли люди жити біля них і відійшли ближче до лісу. А село своє називали Татарнівкою, щоб не забувати про його трагічну долю. Лише в 40-х роках XX століття поселенню повернули його стару назву, трохи видозмінивши її, – Оріховець.

Похід Володимира Мономаха на половців у 1087 році

КОРОТКИЙ ТОПОНІМІЧНИЙ СЛОВНИЧОК СКВИРЩИНИ

Сквира – районний центр Київщини, розташований у південно-західній частині Київської області на відрогах Придніпровської височини при злитті річок Сквирки і Домантівки Пороського річкового басейну на відстані 120 км від Києва. Має залізничне сполучення із м.Попільнею Житомирської області, лежить на автомагістралі, яка з'єднує Київ із західними областями України та Молдови. Першу документальну згадку про місто зустрічаємо в Литовській грамоті князя Володимира Ольгердовича за 1390 рік. Від тієї дати й веде лік років свого існування місто. Але поселення виникло значно раніше. Останні наукові дослідження відносять його початки до середини першого тисячоліття нашої ери. Назва міста у топонімічних

словниках пояснюється від слів «тріщина, розколина, улоговина» як поселення, що розташоване на річці, що протікає в глибокій улоговині.

Антонів – центр сільської ради, розташований на річці Березянці, за 15, 5 км від районного центру. Перша згадка про Антонів в історичних джерелах відноситься до 1471 року. Але поселення існувало тут і раніше. У селі є залишки могильника і городища періоду Київської Русі, яке, за народними переказами і історичними джерелами ХУІ ст., називалося Розволожжя. У селі збереглося приміщення польського костюлу, яке є архітектурною пам'яткою. Нову назву села пояснюють від імені литовського чи польського магната (Антоніо), якому воно належало.

Буки – центр сільської ради, розташований на річці Роставиці, притоці Росі), за 14 км від районного центру, на залізничній вітці Сквир – Попільня. На місці Буків існувало більш давнє поселення Бакожин, перша письмова згадка про яке відноситься до 1622 року. З ХУІІІ ст. з писемних джерел зникає назва Бакожин і появляється сучасна назва Буки.

Етимологію назви села виводять із литовських слів «baka» (хата) і «bakoze» (хатина). На території поселення знаходять сліди балто-слов'янської матеріальної культури, зокрема литовського поховального обряду.

Великополовецьке – центр сільської ради, віддалений від районного центру на 35 км, розташований на річці Кам'янці та її притоці Собот, зв'язаний шосейним шляхом з Білою Церквою і Києвом. Поселення виникло у ХІІ – на початку ХІІІ ст., коли на окраїнах Русі масово поселялися половці, від імені яких і одержало назву. З 1922 по 1930 рр., а також у післявоєнний період аж до 1959 р. Великополовецьке було центром самотійного району, а потім ввійшло до складу Сквирського району як село.

Домантівка – центр сільської ради, розташоване за 7 км від районного центру на берегах річки Домантівки, притоці Сквирки. Вперше згадується в історичних документах кінця ХУІІІ ст. Назва Домантівка антропоморфного походження, її виникнення відносять до часів владарювання Литви і Польщі, тобто ХІУ–ХУІІ ст., і виводять від литовського імені Даумантас.

Красноліси – центр сільської ради, розташоване за 23 км від райцентру. Назву села виводять із слов'янського слова «красний» в значенні «красивий», адже село розташоване в низинній місцевості, де було багато заростей калини і здалеку виглядало дуже красиво. Під назвою «Краснь» село вперше згадується у стародавніх літописах в ХІ ст., а пізніше – під назвою «Красний Ліс».

Мала Михайлівка – колишній центр сільської ради, розташоване на берегах невеличких річок Собот і Пінш – приток Кам'янки, за 34 км від райцентру. Село згадується у літописах у ХІІ ст. як «град Михайлов на Кам'яниці». До 1963 року село називалося Михайлівкою. Назву одержало від імені першого юр'євського (білоцерківського) єпископа Михаїла.

Оріховець – центр сільської ради, розташоване за 25 км від райцентру, розміщене на берегах однойменної річки, що впадає в Каленну. Вперше згадується в історичних документах в 1631 році. До 1947 року іменувалось Татарнівкою, що свідчить про старовинність поселення, коли тут могли проживати татари. Сучасну назву дослідники виводять від імені захисника цього поселення Орехова, який загинув у боротьбі з ворогами.

Пустоварівка – центр сільської ради, розташований за 15 км від райцентру біля річки Сквирки. Село дуже старовинне, хоча перша історична згадка про нього зустрічається в документах першої половини XVIII ст. Тут археологи знайшли залишки черняхівської культури (II–У ст.н.е.). Історія села сягає XIУ–ХУІ ст. Поселення виникло на місці давньоруського населеного пункту Варин, що згадується у наших літописах за XI ст. Назва села походить від слів «пусто» та давньоруського «вар» – загорожа, паркан (порівняй санскритське «вар» – огорожене місце, городок, укріплення).

Самгородок – центр сільської ради, розташований на річці Березянці, за 13 км від райцентру. Село давнього походження, неодноразово змінювало свою назву (в історичних джерелах зафіксовано його найменування як укріплене містечко Береза та село Велика Березна). За переказами, біля річки колись був великий березняк, тому і така була назва поселення. Назва ж «Самгородок» виникла дуже давно, ще в період Київської Русі, коли населений пункт був захисним городком у боротьбі русичів проти кочівників. Археологи доводять існування тут давньоруського городища, яке мало підземні ходи. У часи небезпеки населення через підземні ходи переселялося у ліс, де й зараз є місцевість, яка називається «Замчисько». Таким чином, «городок» залишався «сам», без людей. Звідси і така назва.

Таборів – село, що лежить на річці Роставиці, в 9 км від райцентру. Перша історична згадка про село зустрічається в історичній літературі за 1622 рік. На околицях села археологи знайшли городище часів Київської Русі. Виникнення села відносять до XII–XIII ст. На картах XVII ст. значиться як укріплений городок. Розташовувалось на старовинному шляху слов'янських дружин із Києва на Царград. На цьому шляху виникали постійні зупинки, або «табори», одним із яких був і цей населений пункт. Звідси і така назва.

Токарівна – село, яке почало заселятися поляками у XVII ст., розташоване біля річки Березняки. Біля нього проходив Змієвий вал. Тому назву села виводять з двох основ – «тік» і «рів» (тік біля рову, тобто біля Змієвого валу).

Тхорівка – центр сільської ради, розташоване за 8 км від райцентру на річці Себастянівка, притоці Роставиці. Вперше згадується в документах у XVIII ст. Біля села проходив Змієвий вал. Тому назву села виводять із польських основ «тху» (дух) і «рів» (кладовище біля рову, тобто біля Змієвого валу).

Топоніміка села Пустовіти

Іщенко Богдан, учень 9 класу

Іщенко Ілона, учениця 5 класу

Миронівської ЗОШ І-ІІІ ст.№1

*Керівник: Іщенко Наталія Петрівна,
вчитель географії*

Село Пустовіти

Кожне місто, містечко чи село має свою неповторну історію, переважно невідому навіть більшості його мешканців. Святе відчуття Батьківщини починається саме з рідного краю, свого села чи міста, вулиці, своєї оселі, де людина народилася і виросла, де пройшло її дитинство. Ці відчуття передаються з покоління в покоління з молоком

матері, мелодією пісні, поетикою рідної мови. Без знання історії краю годі й говорити про національну гідність.

Безперечно, знайомство з багатою, документально засвідченою історією рідного села збагатить душу усіх наших земляків високими думками і глибокими почуттями вірності батьківській землі, Україні, материнській вірі. Отож, щоб не загубитися у повсякденній суєті життя сьогоденного глобального світу, треба знати свої першовитоки, їх не цуратися, не забувати, ними гордитися.

Історія села – це біографія кожної людини, кожної сім'ї чи родини, що в ньому народилась чи проживає. Це - літопис нашого родоводу з діда-прадіда.

Село Пустовіти нам особливо рідне і дороге, адже саме в цьому мальовничому селі довгий час жили наші прадідусь Кость та прабабуся Настя, працювали у колгоспі, тут народилась і виросла наша бабуся Саша. Багато пустовітчан пам'ятають їх, згадують добрим словом з пошаною і вдячністю. Бабуся Саша дуже часто з теплотою згадувала своє дитинство в Пустовійтах, охоче розповідала про цікаві шкільні бувальщини. Саме тому нам особливо приємно і плідно працювалося над збором і підготовкою матеріалів до цієї роботи - є воєрідної данини шани і пам'яті до наших рідних, всіх односельців, які тут жили. У роботі немає вигаданих прізвищ і ситуацій. Вона написана з погляду сучасної української історичної науки, на основі архівних джерел та спогадів десятків людей – безпосередніх свідків і учасників тих подій, які відбувалися у селі Пустовійтах, в Україні і навіть у світі.

Історія країни, історія села. Вона складається з людських доль, діянь, вчинків. Тісно переплітається життєвий шлях багатьох пустовітчан з подіями, які охоплювали країну протягом багатьох десятиліть.

Історія кожного села Миронівщини – це маленький струмок, який, зливаючись з іншими, творить історію рідного краю. Свята любов до рідної землі допомагає відродити її велич і славу. Отож, помандруємо далі ще одним селом Пустовіти славного Миронівського краю, який вражає не лише своєю природною красою та унікальною стародавньою архітектурою, а багатий на історичні події та славетні на весь світ особистості.

Топоніми, чи географічні власні назви, як своєрідні пам'ятки історії багатьох поколінь носіїв національної мови, а інколи й народів-попередників незмінно викликають інтерес у дослідників різних дисциплін: лінгвістики, історії, географії. Загальновизнаною, зокрема, є роль топонімів як цінного джерела для з'ясування спірних питань долітописної історії краю, народу, його мови. Так вже історично склалося, що села завжди багатші на мікротопоніми ніж місто. Пояснення просте - в селі більше корінних жителів, стабільна територія. Люди здавна шанують і пам'ятають стародавні назви, які започаткували ще їхні прапрапрадіди.

Село Пустовіти не виняток – тут збереглося багато мікротопонімів. Його топоніміка характеризується відносною сталістю назв. Топонімічні назви майже всі слов'янського походження. На місцеву топоніміку вплинули рельєф, флора, гідрографія, імена та прізвища перших поселенців.

Ойконіми - назви населених місць (від грец. Oikos - житло, житло).

Гідроніми - назви водних об'єктів (від грец. Hydros - вода).

Урбаноніми - назви внутрішньо міських об'єктів (від лат. Urbanus - міський).

Годонім - назви вулиць (від грец. Nodos - шлях, дорога, вулиця).

Дромоніми - назви шляхів сполучення (від грец. Dromos - біг).

Макротопоніми - назви великих незаселених об'єктів (від грец. Makros - великий).

Мікротопоніми - назви невеликих незаселених об'єктів (від грец. Mikros - малий).

Антропотопоніми - назви географічних об'єктів, вироблених від особистого імені (від грец. Antropos – людина)

Походження назви населеного пункту.

Як показали дослідження місцевого краєзнавця Романа Григоровича Нестерова, який багато років працював з церковними архівами та історичними документами, село Пустовіти- село стародавнього походження.

Пустовійти розташовані за 11 кілометрів від Миронівки і 115 кілометрів від Києва; це там, де синьоока Росавка тихо хлюпочеться в рясці серед розлогих верб, щоб непомітно пірнути в обійми Росави й разом поплинути далі аж до Росі – притоки Дніпра.

Історія села Пустовіти сягає корінням сивої давнини. На території села є 8 курганів кочівників, які є пам'ятками археології 11-12 століть. Кургани залишили після себе кочові племена чорних клобуків, що мешкали в Пороссі. Один з курганів нерозораний і охороняється як археологічна спадщина держави. Заснування села датується кінцем XVI століття. Легенда про походження історичної назви села говорить нам, що першими в селі поселилися люди, які деінде були війтами, але залишилися без посад. Тому і назвали село Пустовійти -пусті війти - війти без посад.

Географічні дані про село

Пустовіти - село в Україні, Миронівського району Київської області. Населення становить 1177 осіб. Село розташоване по обидва боки річки Росавка.

Власні назви , пов'язані з місцевим рельєфом

До оронімічних назв відносяться назви ярів , горбів , балок, проваль, лісів , долин , полів. Всі назви – це результат народної спостережливості, мудрості, дотепності. Походження оронімів зумовлене формою, виглядом, розташуванням об'єктів та близьким проживанням людей.

Поле Гембарі

Поле Гембарі в с. Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** Колись давно на місці поля , стояв дикий і голий степ. По ньому, немов шуліки блукали турки і татари. Вони нападали на незахищені міста і села, грабували і палили їх. Старих людей і маленьких діток вбивали, а молодь забирали в полон, продавали у рабство.

В одній з селянських хат, де зібралися козаки, всі спали покотом. Знадвору хтось настирливо стукав у вікно. Брязнув засув. У дверях з'явився незнайомиць. То був турецький лазутчик
« Я з України! - став пояснювати він. У мене й досі болить за нею серце...Недавно не зі своєї вини я потурчився... Неподалік звідси стоїть наш загін, який, на світанку виступить проти вас, рятуйтесь!.. Або дайте ворогам бій.» З цими словами незнайомиць зник..

Ще не зійшло сонце, як святкували перемогу. Ворожий загін було оточено і знищено. Ось так нападники залишили пособі дві високі могили. В одній поховали вбитих воїнів. В іншій – коней та зброю.

Околиця села Пустовіт у напрямку Карапишів.

Записав Яків Олексійович Синявський

Поле Московське в с. Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** цю землю до революції наділяли московкам, жінкам, чоловіки яких служили в «москалях».

Місцезнаходження: Околиця села Пустовіт у напрямку села Росава біля мосту, за 8 км від села.

Розповів Крик Василь Овсійович

Хвастинин яр

Хвастинин яр в с.Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** колись на цій землі проживали три брати які дуже полюбили хвастатись на них говорили Хвастюки , а ще вони часто боролись в цьому яру

Місцезнаходження: Околиця села Пустовіти у напрямку села Росави.

Розповіла Іщенко Олександра Константинівна.

Магдаленин яр

Магдаленин яр в с.Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** колись на цій землі проживала жінка на ім'я Магдалена або по народному Мотря.

Місцезнаходження: Околиця села Пустовіти у напрямку села Росави

Розповіла Іщенко Олександра

Константинівна

Мотрин яр в с.Пустовіти Миронівського району Київської області.

Походження назви: Колись на цій землі баба Мотря випасала худобу і сварилась щоб більше ніхто не випасав поряд.

Місцезнаходження: Околиця села Пустовіти у напрямку села Росави.

Розповіла Іщенко Олександра Константинівна

Димківський яр в с. Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** колись на цій землі був бій з татарами і багато українців врятувалося завдяки диму який заповнив весь яр.

Місцезнаходження: Околиця села Пустовіт і села Карапиші.

Розповіла Максименко Ольга Василівна

Крутий яр

Крутояр в с. Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** неподалік електростанції починається крутояр довжина 300-500 метрів, саме в цьому місці річка дуже звивиста. Місцезнаходження: Околиця села Пустовіти. Записав Яків Олексійович Синявський

Курганний могильник

Курганний могильник в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** на початку I тисячоліття н.е. проживали племена і ці люди вперше насипали над могилами своїх вождів чи старійшин штучні земляні кургани, сарматські поховання. 1863 році знайдено мідний хрест та складну ікону. Згадку про нього знаходимо на

карті Київського воєводства з 1642 рік, але фактичний рік його заснування губиться в сивині століть. Місце знаходження: околиця села Пустовіти Записав Яків Олексійович Синявський.

Косий шлях

Косий шлях в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** вздовж річки Росавки пролягав колись Косий шляшок, яким в давнину рухалися війська Богдана Хмельницького на Білу Церкву.

Місцезнаходження: на території села вздовж річки Росавки.

Розповіла Кравченко Віра

Володимирівна

Визвіз або узвіз в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** колись на цій дорозі возили зерно возами на вулицю, а також вивозили з будинків сміття та всяку всячину.

Місцезнаходження: біля вулиці Шевченка.

Розповіла Іщенко Олександра Константинівна.

Стінка в селі Пустовіти Миронівського району Київської області.

Походження назви: неподалік за Демидівкою було поле , де росла дуже густа і висока трава. Викосять поле, а проходить 1-2 місяці трава стоїть у «стінку». Місцезнаходження: околиця села. Розповіла Іщенко Олександра Константинівна.

Галіченка в селі Пустовіти Миронівського району Київської області.
Походження назви: за мужність і героїзм, проявлені при виконанні бойового завдання, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 27.09.84 року рядового Галіченка Василя Івановича нагороджено орденом Червоної Зірки. Посмертно. В 1988 році на кошти воїнів – афганців було встановлено пам'ятний знак Василя Галіченка при в'їзді в село. Поле, що біля знаку, назвали його ім'ям – Галіченкове.

Місцезнаходження: Пустовіти у напрямку села Росава.

Розповіла Кравченко Віра Володимирівна

Гора Царська в селі Пустовіти Миронівського району Київської області.
Походження назви: наприкінці 50-х років під горою в «Царя» – Івана Охріменка – жителі Пустовіт відкрили кар'єр. Кіньми і вагонетками возили камінь, будували «бики» на земляній греблі.

Місцезнаходження: біля вулиці Шевченка

Розповіла Іщенко Олександра Константинівна

Власні назви, пов'язані з місцевими водними об'єктами (гідроніми).

Споруди ГЕС в селі Пустовіти

ГЕС в селі Пустовіти Миронівського району Київської області.

Походження назви: Андрій Охріменко, голова колгоспу ім. Молотова пообіцяв селянам збудувати гідроелектростанцію. І слова свого дотримав. Придбав турбіну, а Микола Фенович Фенченко і Павло Колісник ,син

Микити Колісника, змонтували її на греблі. У 1952 році відбулося відкриття «ГЕС».

Місцезнаходження: околиця села.

Розповів Донченко Олексій Корнійович

Гребля Колісника

Колісниковий млин

Гребля Колісника в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** з'єднує правий та лівий берег річки та від прізвища чоловіка, що побудував. Поруч з греблею стоїть млин.

Місцезнаходження: околиця села.

Розповів Донченко Олексій Корнійович

Колісниковий млин в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** Селянин Колісник мав водяний млин, який так і назвали Колісниковий млин, а біля нього був дерев'яний місток. З усіх усюд їхали в Пустовіти люди молоти борошно.

Пройшли роки ... І той старий дерев'яний міст став аварійним для

експлуатації .тому вирішено було в 50-х роках побудувати залізо-бетонний із дамбою, яка могла б затримувати воду. Спадаючи з висоти 2-3 метри. Вода створює такі шуми, ніби тут тече величезний водоспад. Поруч з греблею зведено бетонний фундамент.

На якому стоїть млин. Млин раніше був водяний. Висота фундаменту сягає 4-х метрів. Старе обладнання зняли. Нині він працює на електричній енергії.

1952 році власник водяного млина Павло Микитович Колісник - прилаштував турбіну, яка виробляла електроенергію, що ішла на тваринницькі ферми та інші господарські будівлі. Тоді ж турбіна і крутила спеціальний пристрій, при допомозі якого люди почали молоти борошно.

Місцезнаходження: околиця села.

Записав Яків Олексійович Синявський

Власенковий млин в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** Кузьма Денисович Дрига орендує землю ще на двох кутках села Колоші та Гуківці і будує там два млини разом з власниками землі спільно. Один з цих млинів звався Власенків, бо був побудований на землі селянина Власенка. Розраховувалися люди за помол певною часткою привезеного зерна, як казала тоді – «мірчуком».

Місцезнаходження: околиця села.

Розповіла Кравченко Віра Володимирівна.

Річка Росавка

Розповів Боченко Віктор Павлович

Панський ставок

штрафу, міг отримати 10, а то і 20 різок. Ширина річки сягала 20 метрів. Пан же вирішив розширити її і зробити став, який простягнувся аж до Колісникового млина. Коли було закінчено всі роботи ширина річки із ставом становила 80 метрів.

Місцезнаходження: у центрі села.

Розповів Донченко Олексій Корнійович, а записав Яків Олексійович Синявський.

Джерело в селі Пустовіти

Річка Росавка в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:**

1. Походить від загальної назви племен русів, русичів, що означає рудий, русявий. 2. Назва пішла від кольору дівчини – русява.

Місцезнаходження: протікає річка вздовж села.

Панський ставок в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** річка була панська. Бо тільки пан у ній ловив рибу. І не дай Бог, щоб хто із селян пішов туди по рибу. За таке самоуправство обов'язково викличуть в управу і накладуть великий штраф. А коли потрапляв удруге, то окрім

Міст і залізнична колія - нова назва Дамба в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** бетонна дамба з двома шлюзами по яких вниз тече Росавка. Зверху простягнулась залізнична колія яка з'єднує село з Кагарликом та Миронівкою. Місцезнаходження: околиця села Пустовіти. Розповів

Миронівського району Київської області. Як знаходився Дяченковий хутір біля якого велися видобувні роботи.

Пустовіт та села Карапиші.

Розповів Кравченко Степан Матвійович.

Сільський ставок

Ставок в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** колись тут був кар'єр з якого видобували граніт. Кар'єр постійно розростався в розмірах, опускався і поступово утворився ставок. Місцезнаходження: у центрі села. Розповів Боченко Віктор Павлович.

Джерело в селі Пустовіти

Джерело в селі Пустовіти Миронівського району Київської області. **Походження назви:** це джерело є сільським оберегом. Коли влітку в селі довго не було дощу, панувала засуха. Люди зверталися по допомогу до старовинного джерела. Біля джерела проводився молебен, люди пили свячену водичку і просили

криничку послати на їх засушену землю жадану потрібну вологу. Старожили села одностайні в своїх спогадах-рятівний дощ незабаром приходив.

Місцезнаходження: на околиці села Пустовіти.

Розповів Кравченко Степан Матвійович.

Соціально-економічна топоніміка

Початок села

Пустовіти. **Походження назви:** 1.Заснування села датується кінцем XVI століття. Легенда про походження історичної назви села говорить, що першими в селі поселилися люди, які деінде були війтами, але залишилися без посад. Тому і назвали село Пустовіти - пусті війти - війти без посад.

2.3 прадавніх часів оселялися люди на берегах річки, обробляли землю. Зводили житла, росли дітей, обрали з-поміж себе доброго старосту-війта. Та сталося лихо-напали вороги. Понищили оселі, а людей забрали у неволю. Розігнали по світу. Згодом на рідне попелище вернувся один старожил, той що був війтом.

- Відродитись моїй землі! Цвісти тут садами і оселям! - поклявся він вітру і зіркам. З тим і поселився. Гуртувалися коло нього всілілі краяни. Збудували нові житла, спорудили вали. Старого вїта представили до влади. Щасливо зажили. Та пройшов час – помер староста. Довго не могли знайти йому заміну. Так і лишилося село без вїта. Звідси і назва його пішла – Пустовїти.

Після Другої світової війни назва села у паперах була змінена на Пустовіти. В 2000 році пустовітівці святкували 400-річчя заснування рідного села.

Узагальнення

Географічні назви зберігаються у мові давно. Зникають стародавні держави, руйнуються міста, зникають мови і народи, а назви залишаються як мовні свідки історії, відголоски прогресу й трагедій давніх народів. Хтось із учених образно назвав топоніміку моєю землею, маючи на увазі те, що географічні назви доносять до сучасності голос минулих часів. Не випадково тому у вивченні топонімів зацікавлені історики й географи. Вони пильно прислухаються до висновків мовознавців, які займаються топонімікою. А лінгвісти намагаються працювати в контакті з істориками й географами. Саме через те до пояснення топонімів прийнято застосовувати: комплексний підхід: ураховувати історичні дані, місце розташування об'єкта, лінгвістичні ознаки слова-назви.

В першу чергу збереглися назви кутків-«районів» села: Прищівка, Сукурівка, Загребелля, Сьомий, Восьмий, Дригівка, Демидівка, Драмбур, П'ятихатки, Цізьорівка, Терешківка, Кирилівка, Залізняківка, Колоша, Гуківка, Покрасівка.

Особливості рельєфу та розташування села в давнину призвели до того, що цінувався кожен клапчик землі, тому майже всі яри, поля і сінокісні угіддя мають власні назви: Московським, Гембері, Стінка.

Найбільші форми рельєфу на околицях села (яри та гори) теж мають назви: гора «Царя», Димківський, Магдаленин, Хвастинин, Мотрин, Крутояр, Визвіз або узвіз.

Щодо систематизації топонімів, то для села Пустовіти найбільш характерні топоніми, що походять від власних назв та імен конкретних історичних осіб (ойконіми атропоморфного походження): Дригівка, Демидівка, Цізьорівка, Терешківка, Кирилівка, Гуківка, а також млини мають власні назви: Колісниковий млин, Гребля Колісника, Власенковий млин.

Від назв об'єктів, предметів та видів людської діяльності виникли назви Залізняківка, Колоша, Гуківка, Покрасівка.

На території села зустрічається вкрай мало гідронімів: Панський ставок, Дяченків став, річка Росавка. Назви мають також деякі джерела: Біля грушки джерело, Джерело.

За часом виникнення найдавнішими є мікротопоніми Сьомий, Восьмий, П'ятихатки, Дяченків хутір. Наймолодший за часом виникнення мікротопоніми Новосілка, який виник в 1950-60 рр., Нова 1980-90рр. і Галіченка, що виник після 1989 року.

Мікротопонім Драний куток або Драмбур свідчить про те, що в людських згадках навіки залишилась трагедія голодомору.

Виявилось, що деякі топоніми-мікрорайони залишились лише в людській пам'яті і давно зникли. Це Цізьорівка (місце де колись жив сільський піп) та Маєток (жив пан). В своїх спогадах жителі села надали досить суперечливі і неточні відомості про їх розташування. Тому ці мікротопоніми не занесені до карток обліку, оскільки дані про них потребують подальшого уточнення.

Зараз в селі Пустовіти є наступні вулиці: Гагаріна, Галіченка, Горького, Жовтнева, Київська, Комсомольська, Леніна, Молодіжна, Московська, Набережна, Нова, Новосілка, Першотравнева, Польова, Раданська, Садова, Шевченка, Шкільна, провулки: Жовтневий, Колгоспний, Комсомольський, Ленінський, Набережний, Шевченківський

Слід відзначити, що моє дослідження не в повній мірі охоплює всю мікротопоніміку села Пустовіти. Для людей, залюблених в історію краю та небайдужих до рідної мови, ще залишається величезний простір для збору інформації та вивчення топонімів рідного села.

Назви сіл і міст, річок, урочищ - це наша історія, це наш безцінний скарб, як і наша мова. Зі зникненням географічних об'єктів поступово забуваються, а потім остаточно щезають із народної пам'яті їхні назви. Злиця землі стирається історія. Історію краю, історію й життя своїх пращурів неможливо повністю уявити без топонімії. Усебічне знання історії Батьківщини є невід'ємною ознакою культурної людини, тому збирати, вивчати й оберігати назви селищ, урочищ, гір, скель, курганів, річок, джерел і озер та передати їх наступному поколінню як найцінніше культурне надбання є нашим святим обов'язком.

Географічні назви Обухівщини

Тільна Юлія, учениця 11 класу

Обухівської ЗОШ І-ІІІ ст.№4

*Керівник: Нечипоренко Оксана Миколаївна,
вчитель української мови і літератури*

Про глибоку історичну пам'ять українства, про давність його присутності у Подніпров'ї свідчать географічні назви – топоніми та гідроніми. Обухівський район знаходиться на правому березі Дніпра, на тій землі, де тисячі років жили наші предки, які залишили після себе величезний духовний та культурний спадок. У даному дослідженні здійснена спроба підняти завісу таємниці над найстарішими географічними назвами нашого краю. Об'єкт дослідження: топоніми та гідроніми Обухівського району.

Предмет дослідження: спостереження над виникненням географічних назв нашого краю, вивчення цих назв з точки зору мовознавства.

Мета дослідження: встановити походження топонімів та гідронімів Обухівщини, показати їхню неповторність, національну самобутність; здійснити систематизацію цих назв. Вивчення цього неможливе без зв'язку з історією та духовним життям наших предків.

Завдання дослідження:

- опрацювати наукову літературу з даного питання;
- простежити виникнення топонімів та гідронімів Обухівщини;
- систематизувати зібрані назви;
- показати їхнє смислове значення та зв'язок із життям наших предків.

Актуальність дослідження: географічні назви є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, культури наших предків. Вивчення топонімів та гідронімів спонукає ще більше любити і знати свою мову і рідний край, допомагає відновлювати національну свідомість, горде ім'я називатися українцем.

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні і систематизації встановлених у процесі пошукової діяльності топонімів та гідронімів Обухівського району та їхній систематизації. Це було здійснено за допомогою зустрічей із краєзнавцями, журналістами Обухівщини (Ю. Домотенко, І. Глущенко, О. Пожарницька, І. Підгаєцький), відвідання місць, назви яких досліджувалися, збір інформації від старожилів, опрацювання літератури мовознавчого, історичного та краєзнавчого характеру.

Ми повинні пам'ятати, що в мові живуть своїм особливим життям географічні назви.

Топоніми Обухівщини

Топонім (від грец. τόπος «місце» і ὄνομα «назва») — назва місцевості, регіону, міста, селища, гірського масиву, пустелі або будь-якої іншої частини

поверхні Землі, тобто географічна назва. Топоніми часто характеризують територію з точки зору тих народів, які колись населяли ту чи іншу місцевість. Історію топонімів вивчає наука топоніміка.

Географічні назви (топоніми) утворюються або від загальних назв (апелятивів), наприклад, назва села Берег від апелятива берег, назва річки Ріка — від апелятива річка, або від власних назв (антропонімів), наприклад, назва міста Івано-Франківськ — від власного імені Івана Франка. Значна частина географічних об'єктів має опосередковані назви. Так, місто Сіверськ дістало свою назву від річки Сіверський Донець, яка, в свою чергу, означувальну частину одержала від назв слов'янського племені сівери, сівера, що жили у верхній течії річки, а іменникову — через найменування річки Дон від іранського *don* «вода», «річка».

Для назв населених пунктів — міст, селищ, сіл тощо — прийнято крім загального терміна топонім вживати термін ойконім; для об'єктів рельєфу, тобто об'єктів орографічних (гір, хребтів, горбів, долин, плато, низовин, гірських ущелин та інших) — оронім.

Топоніми розрізняються за ознаками природи:

- особливостями рельєфу (вершина Стіг, підвищення Гостра Могила, Нагольний кряж тощо);
- особливостями водних об'єктів (річка Біла, місто Жовті Води);
- видами рослин (місто Дубно, село Березівка, річка Рогозянка);
- видами тварин (вершина Кобила, річка Щучна).

З давніх-давен у людей виникло прагнення проникнути в сутність географічних назв. Кожна з них немовби запрошує прочитати її неповторну і приховану віками історію, кличе відгадати покриту нашаруваннями сторіч істину. Народження деяких назв сягає глибокої давнини. З тих пір - унаслідок вічної зміни картини світу і розвитку мов - відбулися значні перетворення і в найменуваннях міст.

Назви міст

Обухів. 1362 знаходимо першу писану згадку про Лукавицю (нинішній Обухів). Походження первинної назви — Лукавиця, за народним переказом, пов'язують з боротьбою проти татаро-монголів у XIII ст. Назва Лукавиця ніби походить від стріляння з луків. Таке тлумачення являє собою приклад народної етимології. Можна припустити, що в основі назви лежить корінь лук, як і в гідронімах Луква, Лукава, Лукавиця, і означає «звивина». Певна частина Лукавиці називалася Кухмістрівщиною (після татарського винищення).

Писемна згадка, датована 1588 роком, повідомляє, що син київського воєводи Василя Острозького Януш Острозький за 300 кіп литовських грошей купив у Петра Дорогостайського Займанщину - Лукавицю з поселенням,

обнесеним ровом і полісадом. У цьому поселенні він поставив управителем козака Обуха, від імені якого й пішла назва сучасного Обухова [8, с. 5].

Мікрорайон Петровський. Один із наймальовничіших куточків міста Обухова. Його назва пов'язана з іменем радянського політичного діяча Григорія Петровського.

Українка — місто-красень над Дніпром, місто трипільських енергетиків, яке поєднало в собі надзвичайну красу природи та тишу зелених кварталів. У джерелах знаходимо такі історичні назви поселення, де зараз розташоване місто Українка – Ігнатівка, Ігнатівці, Злодіївка, Столипінці (Столипіно), з 1926 року – Українка.

Вперше поселення на території сучасної України згадується в архівах за 5 березня 1541 року з дарчої грамоти короля Сигізмунда I як село Ігнатівка і належало воно Зіновії Яцківській. Знаходилося село, а вірніше хуторець, на лівому березі річки Стугни, зі сходу межувало з Поповим полем, із півночі був ліс і шлях на Київ з Трипілля, а з заходу були луки. Того року Зіновія Яцківська подарувала село Видубецькому монастирю, про що підтверджувала грамота короля Сигізмунда. Належали Ігнатівці Видубецькому монастиреві більше ста років.

У лютому 1918 року була встановлена Радянська влада і Злодіївку перейменовували в Українку. До речі, саме місто Українку могли так і не назвати. Якось на початку будівництва електростанції приїхали вповноважені особи з ЦК, щоб прийняти рішення про назву міста. Один з посадових осіб наполягав на назві «Обухів-2», аргументуючи це майбутнім з'єднанням міст. Депутат сільради Філоненко з секретарем сільської ради Гориненком дуже заперечували. А представник ЦК дав їм завдання написати десь двадцять варіантів назв для міста, а те, яке їм найбільш подобається, підкреслити. І вони сиділи вечорами, видумуючи назви. Придумали два десятка назв, з яких підкреслили ту, що прийшла в голову першою — «Українка». Й незабаром отримали депешу з ЦК, щоб ці шість хуторів і Нову Українку, яка будувалась, назвати селищем Українкою. На жаль, до справи назви майбутнього міста не були залучені фахівці-філологи. Сама по собі красива назва створила певні труднощі для використання похідних від назви міста слів. Скажімо, якщо назву «Українська міськрада» ще можна якось зрозуміти навіть за межами України, то «Українська школа мистецтв» навіть у межах міста може сприйматися як назва закладу не менш ніж державного масштабу. Тому у даному випадку вживають форму «українківська», що чітко відноситься до назви саме міста, а не держави чи мови

сmt. Козин

Існує три версії походження назви селища:

- назва Козин, за твердженням старожилів, походить від великої кількості диких кіз, що водилась у цих місцях;

- назва походить від річки Козинки, біля якої знаходиться поселення;
- назва походить від слова "казенний". Коли у XVIII ст. монастирське володіння одержало державний статус, ці землі стали казенними.

Назви сіл.

с. Трипілля

Розташоване над Дніпром. Назва села походить від його розташування: на трьох долинах між значними річками Стугою, Красною і Бобрицею-звідси і назва Трипілля, і його значимість у древності. Світову відомість принесла Трипілля досліджена тут у 1893 році археологом В.В. Хвойкою передмікенська археологічна культура, названа - трипільською. 1993р. ЮНЕСКО відзначила 100-ліття її відкриття. Культура ця формувалася в V-IV тисячоліттях до нової ери – раніше від культур Стародавньої Греції і Риму, від єгипетських пірамід. Її носіями були хліборобські племена, які консолідувалися в народ - попередник і основний фундатор слов'янства. Культура ця мала яскраво виявлений хліборобський характер. Сім тисяч років тому трипільці займалися хліборобством, як і нині. Особливо високого технологічного і художнього рівня досягло їхнє господарство. Прикладом общинного будівництва були трипільські селища, що вражають уяву своїми розмірами: вони часто більші від сучасних селищ і міст. Споруди сягли площі 150 квадратних метрів, були навіть кількоповерхові.

Визначне місце в житті Київської землі посідав за княжих часів город-фортеця Треполь. Його фортецю поставив у 988 році Володимир, коли споруджував фортифікації по Стугні [9, с. 16].

с. Витачів

Назва села походить від скандинавського "Витахолм" ("Вогонь на холмі"). Серед поселень нашого краю про тисячолітній Витачів маємо найдавнішу писемну згадку: року 957-го за правління Святославової матері-великої княгині Ольги, візантійський імператор Константин VII Багрянородний у своїй книзі "Про управління державою" зробив такий запис: "Руси зазвичай міняли свої судна тільки у Києві і потім у червні місяці спускалися вниз Дніпром до міста Витачева, що давало їм данину, там два або три дні дожидали всіх своїх суден. Після цього відправлялися далі вниз по річці". Із запису Константина Порфиногенета видно, що тогочасний Витачев був портом-митницею, яка давала прибутки (данину) київській казні.

Фортеця Витачев згадується в літописах "Смутного времени" удільної системи. Є літописна згадка літа 1085-го про побиття Володимиром Мономахом половців біля стін Витичевої кріпості [11, с. 39].

Досліджено могильник та двоє городищ, які археологи відносять до літописних городів – Витачева (X-XIII ст.) і Святополча (XI-XIII ст.). Ніде в

Київській землі не було знайдено стільки монет, як у цій місцевості - римські, візантійські, князівські гривні [6, с. 21].

с. Халеп'я

Давньоруське місто Халеп згадується в літопису року 1093-го. Того літа, після нещасного бою на Змійових валах біля Треполя, в якому загинув брат Володимира Мономаха Ростислав, Мономах вдруге бився з половцями під городом Халепом. У своєму «Повчанні дітям» він пише, що влітку 1093 р. «Після смерті батька (Всеволода Ростиславовича) на Стугні билися ми з половцями до вечора, билися коло Халепа, города над Дніпром. А потім мир уклали з їхніми князями». Як фортифікований город, Халеп виник в XI ст. в системі укріплень Трипільського удільного князівства. Назва його походить (за версією Л. Похілевича) нібито від слова «холоп» (підневільний). Холопи ці були поселені тут як невольники трипільських князів[3, с. 20].

с. Жуківці

Першу писемну згадку про Жуківці знаходимо в середині XVI століття. Назва поселення походить від Жука - Жуково. У той період (1541 рік) бачимо ще одне наше поселення Ігнатово (нинішня Українка), яке одночасно називалося Ігнатівцями. Печерський ієромонх Л.Похілевич пише, що про існування церкви в середині XVI ст. говорить напис на древньому церковному служебнику, що зберігається як пам'ятка Археологічного Товариства при Київській духовній академії.

На околицях Жуківців виявлено і досліджено залишки поселень трипільської культури (IV – III тисячоліття до н.е.). В урочищі Основі 1946 року вперше досліджено 10 наземних жител на поселенні ранньоукраїнської трипільської культури [11, с. 49].

с. Щербанівка

Засноване село трипільською родиною Щербаків, з якої вийшов митрополит Київський і Московський Тимофій Щербацький: від прізвища Щербаків і пішла назва Щербанівки. Перші писемні згадки про неї як про хутір припадають на початок XIX століття.

У Щербанівці народився видатний новеліст Григорій Косинка (Григорій Михайлович Стрілець, 1899-1935), знищений репресивною машиною більшовицької сталінщини. У центрі села йому споруджено пам'ятник.

с. Верем'я

Село отримало назву , за легендою, від козака Веремія, який був міцним статурою та мав богатирську силу. Його побратими - козаки казали: «Веремій як іде – земля під ним гуде». А шабля в нього така була, що лише він міг її підіймати та ще й ляхів рубати.

с.Дерев'яна

Назва села походить від дрімучих лісів, які в древності його оточували. Назву його знаходимо у давньоруському літописі року 1136-го, де йдеться про те, що київський князь Ярополк Ізяславович пожалував Деревську волость Печерському монастиреві. Місцевість ця ще тоді називалася волостью серед дерев. Заселялася вона з прадавності. За нинішніх часів археологи розкопали біля Дерев'яни поселення черняхівської доби (II - VII ст. н.е). Серед знахідок, виявлених там, був межовий камінь із зображенням тризуба і голови бика. Тож у «Деревській волості» тризубом полянські князі мітили свої межі задовго до Київської Русі.

с. Долина

Назва села походить від його місцезнаходження - в долині річки Мохни. Місцевість ця заселялася з прадавніх-давен. 1500 року село в складі Трипільської маєтності великим князем Олександром Ягелончиком забране в Київського замку, зроблене приватновласницьким і надане за успіхи в дипломатії київському шляхтичеві Данилу Дідковичеві.

Поблизу Долини виявлено залишки поселля трипільської культури, поселення ранньоукраїнської черняхівської культури, зберігається курган скіфського часу Плоска Могила.

с. Германівка

Одна з версій назву Германівка виводить від імені давньогрецького бога торгівлі і шляхів Гермеса. На цьому й засновуються перекази про легендарний город Германеч, нібито попередник Германівки. Протягом багатьох віків Германівка знаходиться на середохресті головних шляхів правобережної Київщини: з Києва на Чигирин і далі на південь, з Білої Церкви через Трипілля на Канів. Версія трактує, що ще за скіфських часів на таких роздоріжжях ставилися чотиригранні придорожні стовпи-орієнтири, які греки називали гермами.

На території села досліджено городище давньоруського городища, де знайдено кераміку XII-XIII століть та інші пам'ятки, які свідчать, що 900 років тому тут було значне обжите фортифіковане місто.

с.Григорівка

С. Григорівка розташоване на обох берегах р. Красної.

1506 року київський міщанин Григорович (певно, від нього й пішла назва села), маючи тут маєтність, заповів її Києво-Микільському монастиреві.

На території Григорівки досліджене поселення черняхівської культури (III – IV ст. н.е) [11, с. 39].

с. Гусачівка

Село Гусачівка розташоване над р.Красною.

Одна з версій – назва села походить від імені вродливої шинкарки Гусачівни, дочки козака Гусака, який тримав тут при дорозі шинок. Територія Гусачівки входила в маєтність міщанина Григоровича.

с. Семенівка

Одна з версій назви села походить від імені фахівського полковника Семена Палія, керівника антипольського повстання на Правобережжі в 1702-1704 роках, який, нібито, був у Семенівці. (Документально це перебування не підтверджене). Перші писемні згадки про Семенівку відносяться до початку XVIII ст. 1724 року село увійшло до складу окремого Германівського старостинства.

с. Перегонівка

Назва села походить від його першопоселенців, що були переганні сюди з інших місцевостей. Згадки про поселення зустрічаються в 1580-х роках, коли воно входило до королівської даровизни Лукавиці(Обухівського ключа). На південній околиці Перегонівки збереглися залишки Змійового валу , а також скіфських могил, ім'я яким Близнята.

с. Деремезна

Село Деремезна розташоване на р. Деремезнянці, що впадає в Красну. Одна версія назви виводить від птахів ремезів, які тут, нібито, гніздилися колоніями; друга - від староруського слова «Деремези» (Кремезні люди), котрі під час ворожих нападів не залишали цих місць, а стійко переживали випробування. Поселення в цій частині було ще за княжих часів. Звідси пішли довколишні села Яцьки, Макіївка. В Деремезнянських урочищах знаходиться безліч джерел(криничок). Біля Деремезни знаходяться два кургани скіфського періоду. [13, с. 17].

с. Безрадічі

Вчений-мовознавець О. А. Купчинський, що склав словник географічних назв України, пояснюючи топоніми на –ичі, назву села Безрадічі виводить від праслов'янського чоловічого імені – Безрад, нашого предка, певно, отого трипільця, родоначальника поселення на Стрілці, що височіє над Глибоким проваллям Селища. Мабуть, тут першопоселенцем був отой пращур Безрад, від якого дістали наймення Безрадічі. Отже, літ їм біля 6 тисяч.

Одна з двох легенд, що прийшла до нас ще з древньоруських часів, спирається на подію, пов'язану з руйнуванням Торча половцями. Тоді київські князі не змогли знайти ради між собою, через що потерпіли поразку: тобто на місці, де князі не знайшли ради, не прийшли до згоди, виникло село Безрадічі.

с. Великі Дмитровичі

Один переказ (записаний Л. Похілевичем) розповідає, що на місці нинішніх Дмитровичів у непрохідному лісі стояв замок, у якому були розбійники "з поляків". За Хмельниччини замок взяли козаки, полонили розбійників, забрали в замку великий скарб, а щоб не допустити більше сюди

розбійників, була залишена сотня під орудою сотника Великого Дмитра, від якого пішла назва села. За Малими Дмитровичами, в урочищі Вишеньки, виявлено поселення пізньої трипільської культури. Поблизу Великих Дмитровичів в урочищах Кулаківщини і Кутполе досліджено поселення зарубинецької культури, в урочищі Свинарівка на сході першої надзапавної тераси знайдено давньоруську кераміку X-XII століть.

с. Підгірці

У древності поселення знаходяться на горах, та з часом воно перенеслося вниз, під гори, звідти і його назва. Над селом височіють гори: Круча, Ткачів Горб, Високий горб, Винниця.

Біля Підгірців у 1950 році виявлено поселення трипільської культури (II тисячоліття до н.е), доби пізньої бронзи (II тисячоліття до н.е).

с. Креничі

Розташоване воно за два кілометри від Підгірців і називається так тому, що знаходиться між горами і криницями.

с. Нещерів

Назва цього древнього поселення походить від імені Нешира. Першу писемну згадку про село юзнаходимо в документі кінця XV ст. Купча від 24 грудня 1580 року повідомляє, що дядько-опукін володільця Лукавиці Павла Дорогостайського – Петро Миколайович Дорогостайський за триста кіп литовських грошей продав синові київського воєводи Василя-Константина Острозького, білоцерківському старості Янушу Острозькому землі і села «Тернки, Лукавицю, Обухов, Нещеров, Форощово і Ольшаницю».

с.Красна Слобідка

С. Красна Слобідка розташоване на побережжі р. Красної.

Першопоселенцями слободи були вихідці з містечка Германівки, тому й назву вона дістала – Германівська Слобода (нині Красна Слобідка).

Поблизу села виявлено поселення ранньоукраїнської черняхівської культури (XI-XIIст.) пізньосередньовічне поселення. На початку XXст. Навколо села знаходилося 48 курганів. [11, с. 58].

с.Красне

Назва поселення походить від красуні- річки, на якій воно знаходиться. Цю ж назву - Красн(красень) носило літописне давньоруське місто. Місце знаходження його сьогодні археологи відносять до нинішнього Красного, інші - до городища, що в Германівці.

Перші писемні згадки про Красне знаходимо в XVIст. 1500 року Орлександр Ягайлович надав Трипілля київському дипломатові Данилу Дітковичу: в складі Трипільщини були Красне і Козіївка [1, с. 118].

с. Перше Травня

У перепису 1756 року відомостей про слободу Гудимівку ще немає, в перепису 1766 року в ній значиться вже 21 двір. Заснував слободу року 1758-

го сотник київської сотні Київського полку Павло Іванович Гудима, який тримав «на ранг» маєток у Нещерові. Заселив він її виходцями з Нещерова і Германівської Слободи і назвав своїм ім'ям - Гудимова Слобода. За радянських часів село отримало назву Перше Травня – на честь свята Міжнародного дня солідарності трудящих.

1919 року гудимівці підтримували повстанський рух зелених. 1923 р Гудимівка увійшла до складу Обухівського району і отримує назву Перше Травня.

с. Копачів

Печерський ієромонах Лаврентій Похілевич назву Копачева виводить не від слова «копати», а від слова «копа» - народне сходище для релігійних, адміністративних і судових потреб. На такі сходища збиралися наші предки ще за язичницьких часів: біля капищ вони хоронили своїх вождів і князів. (див. додаток А). Старожитність Копачева підтверджують археологічні пам'ятки його довкілля.

Писемні згадки про Копачів знаходимо на початку XVII століття. Одна з них, 1605 року повідомляє, що татарська орда спустошила «королівські волості Копачів і Нещерів біля самого Києва». Літопис оповідає, що в козацько-шляхетську війну під проводом Тараса Федоровича (Трясила) 1630 року місцеві жителі знищили в селі кварцяну залозу, здобувши обоз із багатим скарбом [2, с. 7].

с. Мала Вільшанка

Назва місцевості походить від назви річки Ольшаниці (пізніше Тростинки, Раківки), на берегах якої росли вільшанники. Річка і поселення Ольшаниця згадувалися кілька разів в давньоруських літописах: такою є згадка на початку XVII ст. в «Повісті минулих літ» (1113р.) Нестора-літописця. При описанні походу великого київського князя Ізяслава Мстиславовича і його битв з галицьким князем Володимиром згадується поселення «Ольшаниця за рікою Стугною».

Назви гір

Гора Висока. Названа так, бо вона найвища гора села Нещерів. З її вершини видно не лише чудові краєвиди села, а й саме місто Київ.

Дівич-гора. Всім відома величава красуня Дівич-гора в Трипіллі над Дніпром зі слідами святилища і храму богині води Дани (Дівонії-Діви). Археологи неодноразово засвідчували наявність на цій горі залишків такого ритуального жертовника.

У Дани-Діви, як цариці води, прохали дощу для врожаю, з нею пов'язані обряди купання, окроплення, обливання, збирання цілющої роси, святкування Купала й русалій. Споконвіку трипільські хлопці і дівчата святкували на Дівич-горі русальної ночі весілля Купала й Дани.

Одна з прадревніх легенд, що дійшла до нашого часу, розповідає про Дівич-гору, що на ній в давнину жила в замку якась дівиця-княжна, не нашого роду. Якось з Києва прийшов сюди з військом князь: йшло військо шляхом, який висипали з піску самі воїни, і підійшло до Дівич-гори. Але дівиця-княгиня зустріла військо великою стрільбою із замку. Тоді князь київський повернув направо, звелів воїнам розкопати в тому місці гору, де й перейшло його військо, а дівицю-княгиню прокляв і вона разом із замком провалилася всередину гори [9, с. 28].

Гора Остриця. На лівому березі річки Стугни є гора з назвою - Остриця. Якщо уважніше її обдивитися, то можна зрозуміти, що ця гора рукотворна.

Є легенда про те, що коли річка Стугна була багатоводною і судноплавною, то можновладці міста Тумаш, яке знаходилося на теперішніх Старобезрадицьких замлях, вирішили звести наглядову фортецю неподалік міста. І щоб з цієї фортеці можна було бачити великі простори навколо р.Стугна для попередження нападу ворога як з суші, так і з води.

Споруджувалась ця фортеця «рік і два, три і чотири з дуба моженого та на сонці сушеного, добрими теслярами тесаного». А перед тим, як споруду з дуба зводити, насипали гору та таку високу та стрімку, що один з можновладців м. Тумаш не втримався і вигукнув, коли її побачив: "Оце гостриця!". Пізніше "гострицю" розрівняли на вершині, земля вляглась, майстри спорудили фортецю, яка кілька віків стояла, доки татаро-монголи не сплюндрували і цю фортецю, і місто Тумаш.

З тієї пори старі люди казали: "Була гостриця, а лишилась остриця". Отак і прилипла нова назва до рукотворної гори, і до цих пір її називають Острицею. Якщо зійти на неї, то можна побачити красиві краєвиди великої площі Обухівщини і навіть відчутти підняття сили духу і гордості за наших предків.

Гора Педина. Найвища гора в Обухові. Коли Катерина II розігнала Запорізьку Січ, в Обухові залишився козак Педин, якого поховали на вершині цієї гори. У 1991 році рухівці встановили на цьому місці хрест.

Ревина гора. Ревина гора знаходиться в селі Германівка, а зветься так тому, що ревми ревіли тут полонянки, яких гнали з рідної землі ханські слуги. В пам'ять про дівчат, які загинули в полоні, встановлений на горі пам'ятний камінь.

Назви урочищ

Урочище Гарашівщина

Гарашівщина - це самостійне урочище поблизу села Копачів, воно засаджене, заросле унікальною рослинністю, що створює неперевершену красу та таємничість лісу.

Постає питання: звідки така загадкова назва? Якщо офіційно, то від слова гара - це вимитий, вигарцований водою глибокий, довгий яр на схилі. А таких ярків тут було кілька. Люди, щоб вберегти схил від ерозії, засадили його деревами та й назвали Гарашівщиною.

Марусин яр

За легендарною горою Острицею є глибокий, широкий яр, який носить ім'я безстрашної непокірної дівчини-красуні - Марусі, дочки місцевого мірошника Онисима Дорошенка, який мав три вітряки – млини (див. дод. А).

Урочище Розкопана

Називається так тому, що у XVIII – XIX ст. тут копали глину, адже Обухів був поселенням гончарів. Воно розміщене біля старої (верхньої) дороги між Обуховом і Трипіллям. Це крутояре урочище стало у війну місцем жорстокого фашистського терору, місцем загибелі сотень невинних людей – жінок, дітей, стариків. На цьому місці зараз встановлено пам'ятний знак.

Солодкі ярки

Це ж треба так влучно та красиво назвати урочище, що ліворуч при в'їзді в село Копачів - Солодкі ярки. Назване воно, мабуть, тому що тут надзвичайно багато медодайної рослинності. А ще тут, за переказами, вода була така смачна, аж солодка. Особливо у закутку Солодких ярків - Жолубку.

Урочище Ярки

Урочище Ярки - унікальне за своєю красою і нагадує схили Карпат, взяло свою назву від розгалуженої будови. Воно розходиться на кілька частин – ярів, що зливаються в один. Це урочище розташоване майже в центрі Обухова, але за своєю унікальною і первозданною красою нагадує природу Карпат.

Дослідивши топоніми Обухівщини, можна зробити певні висновки. Серед назв міст та сіл більшість мають дуже давнє походження, яке нерозривно пов'язане з історичним минулим нашого краю. Але порівняно молоді м. Українка та с. Перше Травня отримали назви, які прийняли своїм рішенням посадові особи. У деяких старовинних містах і селах назви виявляються настільки давніми, що важко остаточно вибрати ту одну прикмету, яка послужила підставою для найменування. Так, смт. Козин має три версії походження назви, а с. Германівка – дві.

Найчастіше міста, селища, села, гори, урочища іменувалися за певною їх прикметною ознакою (с. Дерев'яна – дрімучих лісів, с. Долина, с. Креничі, с. Трипілля – місцезнаходженням, г. Висока – найвища в с. Нещерів) або за належністю комусь (м. Обухів, с. Семенівка, с. Верем'я, с. Щербанівка, с. Нещерів, с. Жуківці, с. Гусачівка, с. Григорівка, с. Великі Дмитровичі, г. Педина, Марусин яр). Назви, утворені від особових імен, називаються продуктивними.

Як було досліджено, топоніми Обухівщини могли називатися словами, що вже вийшли з ужитку в нашій мові (с. Красне: красне – красиве; с. Германівка: герми – стовпи, орієнтири; с. Копачів: копа – сходище; с. Халеп'я: холоп – підневільний) або словами навіть зниклих мов. Назва села Витачів походить від скандинавського «витахолм» - вогонь на холмі. В основі назви Дівич-гори лежить слово «Діва», тобто «Дана». Корінь «дану» в мові давніх народів індоєвропейської спільноти (давньоіндійській, кельтській, готській) означав «вода, річка».

У назвах деяких поселень визначальною прикметою є річка, адже споконвіку люди селилися біля води. Назви ці або просто повторюють імена річок, на яких вони розбудовувалися (с. Красне), або походять від основи, взятої від назв річок (с. Деремезна, с. Мала Вільшанка).

Окремі географічні назви мають прикметникову форму (г. Висока, урочище Розкопана, с. Дерев'яна), а деякі – форму присвійних прикметників (із суфіксами –ів, -ин), тобто виражають належність комусь: м. Обухів, с. Витачів, с. Нещерів, гора Педина, Ревина гора.

Серед топонімів Обухівщини є багато назв, які люди намагалися розтлумачити з легенд та переказів. Так ми можемо пояснити назви с. Великі Дмитровичі, с. Безрадічі, с. Верем'я, Дівич-гори, гори Остриці, Марусиного яру.

Минали століття, через нашу землю прокочувалися війни й навали, заселялися ще ніким не освоєні землі, одні племена змінювали інші – і все це залишило свої сліди в назвах міст і сіл, гір і урочищ.

Гідроніми Обухівщини

На відміну від топонімів, назви водоймищ (річок, озер, морів) називаються гідронімами.

Залежно від типу водойми серед гідронімів розрізняють:

- океаноніми — назви океанів: Тихий океан, Атлантичний океан;
- пелагоніми — назви морів: Середземне море, Азовське море;
- потамоніми — назви річок: Дністер, Прип'ять, Амазонка;
- лімноніми — назви озер: Байкал, Каспійське море;
- гелоніми — назви боліт: Глиняне болото, Зелене болото.

Походження гідронімів дає змогу з'ясувати, які народи жили на тій чи іншій території у минулому. Так, на території України є декілька гідронімів, що походять від давньоіранського (сарматського) кореня *danu-*, що означає «вода, ріка»: Дніпро, Донець, Дон, Дністер та Дунай.

Характерною особливістю давньоєвропейських гідронімів — давніх європеїзмів, тобто тих, які існували до виникнення індоєвропейської мовної спільноти - є наявність у них основ на означення «вода», «джерело», «текти», «потік», а також кольорів — «білий», «блискучий» тощо.

Характерною особливістю давньоєвропейських гідронімів — давніх європейців, тобто тих, які існували до виникнення індоєвропейської мовної спільності, є наявність у них основ на означення «вода», «джерело», «текти», «потік», а також кольорів — «білий», «блискучий» тощо[20, с. 14].

Назви річок

р. Бобриця

Назва річки означає колишню поширеність у її водах бобрів. Протікає вона поблизу села Трипілля. Також її назву пов'язують зі смертю Бобриця (писаря, що брав участь у битві на цій притоці Дніпра)... Його кров розтеклася по річці, але він встиг відбити ворожий табір і врятувати своє село. На його честь річка і отримала назву – Бобриця.

р. Деремезнянка

Річка Деремезнянка, що впадає в Красну, знаходиться біля села Деремезна. Одна версія назви виводить від птахів ремезів, які тут, нібито, гніздилися колоніями; друга - від староруського слова «деремези» (кремезні люди), котрі під час ворожих нападів не залишали цих місць, а стійко переживали випробування. Поселення в цій частині було ще за княжих часів. Звідси пішли довколишні села Яцьки, Макіївка. В Деремезнянських урочищах знаходиться безліч джерел(криничок).

р. Кобрина

Колись вона називалася Лукавицею. А свою сучасну назву річка отримала через звивисте русло. Дійсно, можна помітити, що річка, протікаючи через усе м. Обухів, не має жодного рівного місця: вона коброю звивається між гористим рельєфом.

р. Козинка

Назва річки, за твердженням старожилів, походить від великої кількості диких кіз, що водилась у цих місцях.

р. Красна

Ріка на Придніпровській височині, права притока Дніпра. На річці Красній розташоване село Трипілля, а також багато мальовничих сіл: Красне, Григорівка, Красна Слобідка, Германівка та інші. У старину слово «красне» означало «красиве». Саме від надзвичайної, неповторної краси цієї річки вона отримала свою назву (див додаток А).

р. Ольшаниця

Назва річки Раківки (раніше Тростинки, Ольшаниці) походить від вільшаників, які росли на її берегах.

р. Стугна

Ріка на Придніпровській височині, права притока Дніпра. На Стугні розташоване місто Васильків, а також міста Українка та Обухів.

Існує легенда, яка розповідає, що Змієві вали завдячують появою богатиреві Кожум'яці, який, запрягши в плуга Змія, орав ним до тих пір, поки

той зовсім пристав, почав проситися, напився води з річки, застогнав і здох. Річка, з якої Змій напився, дістала назву — Стугна (див. додаток А) [8, с. 4].

Назви джерел

Джерело Оліна вода

Джерело розташоване біля села Красне і носить назву, як свідчить легенда, від імені дівчини Олі (див. додаток А).

Джерело Безодня криниця

У південній частині села Копачева, в урочищі Гарашівщина, знаходиться підземне джерело, яке колись було потужним фонтаном метрів на двадцять у висоту. З роками, зі століттями воно заміліло. Через цю шаленіючу воду люди й назвали джерело Безодньою криницею [2].

Джерело Рублена криниця

На околиці села Копачів знаходиться джерело Рублена криниця. Про її походження є цікава легенда. Одного разу, після чергового бою з ляхами, козаки добралися до села Копачева і спустилися в невеличкий яр, де вирішили відпочити. Міцним богатырським сном поснули мужні воїни. Проснувшись, вони побачили, що з-під шаблі, якою один з козаків рубонув землю, било джерело. Отак і з'явилася рубана криниця, яку згодом почали називати Рубленою.

Назви річок та джерел Обухівщини походять з дуже давніх часів. Деякі прийшли до нас із давньоруської мови (р. Красна – давньоруське «красива»). У назв деяких гідронімів існують поетичні легенди. Вони часто є неправдивими, але часом близькими до дійсності (р. Стугна, р. Красна, р. Бобриця, джерело Оліна вода, джерело Рублена криниця).

Частина гідронімів має прикметникову форму (р. Красна, р. Стугна, джерело Безодня криниця) або форму присвійних прикметників (р. Кобрина, джерело Оліна вода). Гідроніми Обухівщини розширюють наше уявлення про минуле, доводять, що у нас глибоке коріння, яким потрібно пишатися.

Висновки

Вивчаючи походження географічних назв Обухівщини, було застосовано комплексний підхід: використані матеріали з різних галузей знань (мовознавство, література, історія). У даній роботі виконано поставлене завдання: досліджені та систематизовані топоніми та гідроніми Обухівського району, встановлений їхній зв'язок з культурою та історією цієї території.

Можна зробити висновки про те, що більшість місцевих географічних назв слов'янського походження. Наприклад, гідроніми – Красна, Стугна, Бобриця, Кобрина, топоніми – Козин, Нещерів, Халеп'я, Витачів, Дерев'яна, Красне, Гусачівка. Звичайно, не можна було охопити всі географічні назви, що зустрічаються в Обухівському районі, адже це величезний за обсягом і надзвичайно розмаїтий пласт нашої мови.

Мова – неоціненний скарб, плід багатівікового розвитку, і ставитися до неї потрібно уважно, дбайливо. Нам передали її у спадщину предки, тому треба знати, поважати й оберігати цей дар. Дане дослідження допомагає відкрити шлях у новий світ цікавих відомостей з української мови. Його матеріали можуть бути використані всіма, хто цікавиться своєю рідною мовою та історією, хто закоханий у свою рідну землю.

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні і систематизації встановлених у процесі пошукової діяльності топонімів та гідронімів Обухівського району. Це було здійснено за допомогою таких методів дослідження: зустрічі з краєзнавцями, журналістами Обухівщини (Ю. Домотенко, І. Глущенко, О. Задорожна, І. Підгаєцький), відвідання місць, назви яких досліджувалися, збір інформації від старожилів, опрацювання літератури мовознавчого, історичного та краєзнавчого характеру.

Практичне значення дослідження: ця робота може бути використана для поглиблення знань з української мови учнями, студентами та всіма, хто хоче більше знати, любити і вивчати свою рідну мову та землю.

Використані джерела

1. Глущенко І. Копачівські легенди. - К.: Задруга, 2007. – С. 42.
2. Госедло В.І., Хоменко Н. В. Наш край від давнини до сучасності. – К.: 1998. – С.109.
3. Горпинич В. О. Словник географічних назв України. – К.: Довіра, 2001. – С.526.
4. "Де Стугна руку подає Дніпру" Збірник нарисів. - К.: Задруга , 2009.
5. Домотенко Ю. Містечко Германівка. Обухів. - 1996. – С.78.
6. Домотенко Ю. К. Обухів. Історичний нарис, 2001. – С.101.
7. Домотенко Ю. К. Преславне містечко Трипілля на Київщині. - К.: Задруга, 2007. – С.126.
8. Домотенко Ю.К. Придніпров'я. Обухів. – 2006. – С.247.
9. Кулик. М. І., Домотенко Ю. К. На землі-джерелиці. – К.: Задруга, 2007.
10. Коваль А. Знайомі незнайомці: походження назв населених пунктів України. – С.301.
11. Овсієнко А. Обухівська рапсодія. - 2007.
12. Паламарчук Є. Зорі Трипілля. – Теза,2007. – С. 141.
13. Шафаренко А. Германівка – мій вічний дивокрай. - Обухів, 2008. - С. 628.

Топоніми, мікротопоніми, гідроніми, мікрогідроніми Сквири

Корзун Тетяна, учениця 11 класу

Сквирського ліцею

*Керівник: Плівачук Катерина Володимирівна,
вчитель кївщинознавства, кандидат педагогічних
наук, заслужений вчитель України*

Мова, як дорогоцінний скарб зберігає в своїй лексичній основі усі таємниці минулого. Через мову ми багато чого дізнаємося про історію, культуру рідного народу.

Особливу значимість мають назви населених пунктів, або топоніми, назви кутків, вулиць, або мікротопоніми, які розповідають нам про минувшину.

Топоніми – це назви населених пунктів. Інформація, яка міститься у слові топонім", відбиває розвиток культури і суспільства в певний період, особливості етносу і його матеріальної та духовної культури. Власні назви, як і мова в цілому, є частиною духовної культури. Мова слугує не лише способом вираження думки, а й дає можливість передати інформацію про національну культуру народу.

Мікротопоніми, тобто назви малих географічних об'єктів, що не зафіксовані на географічних картах, проте зберігаються в народній пам'яті.

Вивчення топонімів України – справа не нова у мовознавстві. Багато мовознавців досліджували топоніми та мікротопоніми. Серед населення поширене народне пояснення назв населених пунктів, або народна етомонологія.

Предметом мого дослідження є топоніми і мікротопоніми, гідроніми та мікрогідроніми м.Сквири.

Дослідженнями назв водних об'єктів гідронімів – займається гідроніміка, що є галуззю ономастики – науки про власні імена.

На південно-західній частині Київської області міститься старовинна Сквирська, яка має дуже багато цікавих назв пунктів, вулиць. Щодо багатьох назв, то немає усталеної думки щодо їх походження, а відомі різні гіпотези.

Тому і вирішила я спробувати дослідити топонімічну назву м.Сквири та мікротопоніми кутків, старовинних вулиць міста, гідроніми та мікрогідроніми.

Мета моєї роботи – розкрити походження деяких топонімів і мікротопонімів, гідронімів та мікрогідронімів м.Сквири.

Основні завдання дослідження.

1. Розкрити з наукової точки зору походження назви "Сквира".
2. Пояснити походження окремих мікротопонімів міста Сквири, які розкривають історичне минуле народу (назви кутків, вулиць).
3. Пояснити походження окремих мікрогідронімів, які розкривають історичне минуле народу (назви річок, струмків, балок).

На початку 90-х років краєзнавці Цимбалюк В.І., Пасічник Ю.І. опублікували в журналі "Дивослово" цікаву статтю "Етимологічні етюди", яку я використовую в своєму дослідженні.

Методи дослідження.

Теоретичні: вивчення та аналіз відповідної наукової літератури, ознайомлення із літописами.

Практичні:

- запис легенд, переказів, оповідок від жителів міста про кутки та історичні назви вулиць міста, назви річок та струмків;
- опрацювання історичних матеріалів із районного краєзнавчого музею, музею історії Сквирського ліцею.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому систематизовано матеріали про мікротопоніми Сквири, досліджено походження топоніму Сквира, зібрано легенди, перекази про історичні назви кутків, вулиць м. Сквира, річок та струмків.

РОЗДІЛ І

З історії назви міста Сквири

Те, що Сквира старовинна не викликає сумніву. Припускається, що дата утворення міста набагато раніша, ніж це значиться в литовській грамоті за 1390 рік.

Відомо, що у XI ст. великий князь Ярослав Мудрий будував Ягнятинську вітку Пороського Змійового валу, який проходить і через Сквирщину, а також деякі укріплені міста по Росі. Очевидно, вже тоді існувала Сквира як захисна фортеця. Взагалі є свідчення в нашому літопису, що цими землями в XI ст. володів половецький хан Тугоркан. У "Повісті минулих літ" зазначено, що в 1094 році київський князь Святополк одружився з дочкою хана, щоб встановити мир. У придане Тугоркан отримав Сквирські землі у Пороссі, що потім передавалися в спадок. Те, що це достовірний факт, свідчить литовська грамота за 1390 рік. У ній стверджується, що нащадок хана Юрій Половець зі Сквири звертається до князя Володимира Ольгердовича з проханням отримати у володіння як спадщину землю Сквір, що в польських хроніках значиться як Половеччина.

Отже, звідси можна припустити, що в XI ст. Сквира уже існувала. Щодо походження назви "Сквира", то тут є кілька гіпотез. На мою думку, найбільш переконливою є гіпотеза, яка висловлюється у топонімічних словниках В.Никонова та М.Янка. назва пояснюється старовинним діалектичним словом "сквира", що значить "тріщина, розколина, улоговина", або яр. За словником М.Янка ця назва ще більше конкретизується: "місцевість над річкою, що протікає в глибокому ложі". Я дотримуюсь цієї думки тому, що в Сквірі є дійсно нерівна рельєфна місцевість, а річка Сквірка насправді протікає в глибокому яру.

Один з кутків у Сквирі до цього часу називається Ярки.

А перед Сквирою є місцевість, яка теж розташована у глибокому яру. Тут колись протікала однойменна річечка, яка впадала у Сквирку.

Окремі дослідники намагаються тлумачити назву "Сквира" не за особливостями місцевості, а від імені племені, яке тут вперше поселилося. Відомий дослідник слов'янської минувшини В. Петров давно вже висловив припущення, що назва міста може походити від імені кельтського племені скіри (сквіри). Припускається, що скіри могли поселитися на Пороссі під час так званого "великого переселення народів" у 3-7 ст. н.е. Тоді ж виникає назва гідроніму Сквира. Таку думку вже висунув відомий мовознавець І.М.Железняк, дослідивши в системі усі гідроніми Поросся. На території середнього Подніпров'я у різні часи проживали різні племена, а серед них і готи в першій половині I тис. н.е., тому деякі мовознавці шукають сліди готів у топонімах, які вони залишили після себе. Такі сліди дехто знаходить і в Пороссі, зокрема у назві "Сквира". Допомогти тут може англійська мова, яка належить до групи германських мов: Squire – місце проживання поміщика, володаря. Цікаво, що поряд є населений пункт, який одержав аналогічну назву, тільки слов'янську – Володарка.

Топоніми і гідроніми із коренем сквир знайшли широке розповсюдження не лише в Україні, а поза її межами. Так, в Обухівському районі є річка Сквирівка, біля Сосниці Чернігівської області – озеро Сквирень, в басейні Десни – річка Сквира та село Сквірце, село Сквірін у Чехії, а в США існує населений пункт Нью-Сквира, де живуть переселенці з Сквири на Пороссі.

Як ми вияснили існує кілька версій щодо походження цієї назви, але я думаю, що топонім Сквира є похідним від гідроніму Сквирка, як і більшість населених пунктів в Україні. Гідроніми ж дуже старовинні. Все це свідчить про старовинність назви "Сквира". Найбільш наукове тлумачення цієї назви, я думаю, дається у тлумачних словниках (за особливостями місцевості).

Легенда про заснування м.Сквири

Майже тисячоліття стоїть місто у гирлі двох річок, які зливаються у нашій місцевості, Домантівка і Сквирка. Є багато легенд про походження цієї назви.

Ось одна із них.

Стояв у чистім полі красень-град, обнесений високим муром. Спокійно і щасливо жилося людям у цьому місті. Мирно працювали, дружно веселились, коли приходило свято, і жила в ньому добра і прекрасна дівчина – Сквирія. Любили й за доброту, щирість, ніжне серце. Та прийшло нещастя велике на місто. Прилетіло зле чудовисько до його воріт і нахвалялося розвалити і спопелити місто, якщо жителі не принесуть йому в жертву одного з-поміж себе. Стихли співи пташині, засумували і заплакали люди.

Тоді сказала Сквирія: "Осушіть свої сльози. Я не дам чудовиську зруйнувати місто. І вийшла Сквирія за мури високі, щоб врятувати людей. І місто було залишене чудовиськом, а вдячні жителі назвали його Сквирою.

Минуло багато років. І не раз завойовники стирали з лиця землі Сквиру, але вона відроджувалась і назва збереглася в честь сміливої і благородної Сквирії. (Написала з вуст вчителя української мови та літератури Сквирського ліцею Цимбалюка В.І., 1937 р.н., що проживає по вул. Богачевського, 75)

РОЗДІЛ 2. МІКРОТОПОНІМИ СКВИРИ

2.1 Кутки Сквири

Окремі поселення, навколо міста, часто виникали в ще далекому минулому, коли місто розросталося. Вони називалися передмістями, або кутками і мали специфічні назви, які відбивали якісь особливості. Розглянемо назви окремих кутків м.Сквири.

ГОРОД

Город – загальнослов'янське слово, яке збереглося в більшості слов'янських мов у різних фонетичних варіантах. Первісне його значення-ограда, паркан (огороджувати, городити). З часом семантика слова город змінилася. Воно почало означати місце за огорожею і оборонними спорудами, замок. Про це свідчить опис міста. У XIV, і в XV, і в XVI ст. місто залишалось прикордонним, до нього неодноразово чорним шляхом проникали татарські орди.

Необхідність надійної оборони Сквири змусила її власників потурбуватись про відповідну його забудову і фортифікацію. Основними елементами планової структури міста стали укріплена цитадель (замок) і власне "городок" – поселення ремісників, купців, простолюдинів.

Замок був збудований на підвищенні, обмеженому з однієї сторони р.Сквиркою, з іншої – її допливом Домантівкою. Сквирський замок був дерев'яний, укріплений, крім того, валами та ровами.

Поряд із замком був торг, місцезнаходження якого за традицією збереглося до сьогодні [12, с. 37-38]. Таким чином, город-поселення виступають як єдине ціле – укріплене поселення.

Лексема "городок" є похідним від слова "город" і означає невелике укріплення.

Лексема "город" слугувала для позначення місця, де раніше було місто. Ще нині жителі міста, йдучи в центр, кажуть: "Йду в город".

СЛОБОДА

Слобода як тип поселення відома з часів Київської феодальної держави.

Лексема "слобода", згідно з пам'ятками та історичними словниками, означає селище на власницькій землі, населення якої користувалося "слободой", тобто звільнялося від приватної залежності, від податків і повинностей. Відомості

про ці поселення знаходимо в церковних статутах Володимира в X ст. Згадки про слободи є в Лаврентіївському, Псковському та інших літописах.

На заході міста Сквира, на високому пагорбі розмістився мікрорайон Слобода. В недалекому минулому він був окремим населеним пунктом. Як відомо з історії, слободами заохочували поселенців, надаючи їм певні пільги. Люди ці мали відносну свободу, бути вільними від оплати податків.

Повсюдне виникнення слобод, головним чином на прикордонних, пустих землях, на південних і східних окраїнах з'являються у XVI-XVII ст. У містах почали формуватися слободи служивих людей.

Термін "слобода" (від свобода- шляхом дисиміляції в- в л- б) синонімічний лексемі "воля". Слово "воля" у східнослов'янських мовах означає бажання, хотіння, влада, право, незалежність, свобода. У староукраїнських і старобілоруських пам'ятках термін "воля" означав тимчасове звільнення новопоселенців від феодалських повинностей і податків.

Слобода і воля як типи поселень звільнялися від повинностей на певний строк, мали так звану льготу. Тому цю місцевість так і прозвали Слобода.

ВЛАСЕНКОВІ ХУТОРИ

На заході міста розмістилися Власенкові хутори , або Хуторі. Вважається, що це назва антропоморфного походження, тобто від власного імені Власа, який заснував хутір.

Лексема "хутір" означає відокремлену земельну ділянку, садибу власника. В.Даль в "Толковом словаре живого великорусского языка" дає таке тлумачення терміна "хутір": "пустотная усадьба, отводная усадьба, отдельный дом, изба, с ухажаями, со скотом и сельским хозяйством".

Хутірські поселення були однією з найбільш поширених форм освоєння нових земель. Значним чинником їх розвитку було однодвірне землеволодіння.

Місце розташування хутора було сприятливе, тому він швидко заселявся. У цьому мікрорайоні ще й до цього часу живе рід Власенків. Цей мікротопонім свідчить про важливість терміна "хутір" в суспільному житті, в історії розвитку землеволодіння, землекористування.

ЯРКИ

На південному заході Сквири розташовані Ярки. Куток Ярки виник приблизно у XVIII ст. за досить глибоким яром. Розміщений на лівому боці струмка Кудрявка. Назву куток одержав від особливості місцевості.

КУЛИКІВКА

Багато на Україні є назв сіл, містечок, селищ та міст, урочищ, пагорбів, боліт, ярів, мікрорайонів, що носили назви різноманітних тварин нашого краю. Гортаючи сторінки словників, перебираючи пожовклі аркуші старовинних карт, ми знаходимо відповіді на питання про ці назви. Невеличкі птахи кулики дали назву річці Куличиха, яка є лівою . притокою річки Домантіка. Ця ріка

нині висохла. А місце, де вона протікала, і почали називати Куликівка. Куток Куликівка розташований на півдні міста.

КОНОНІВКА

На сході міста розташований куток Кононівка. За переказами, в давнину тут поселився наймит Конон. Згодом він побудував хутір, завів сім'ю, а поселення так і назвали за його іменем. Інший переказ ось що нам повідомляє.

Назва Кононівка, пов'язана із словом кінь. Кінь оспіваний у багатьох піснях як товариш і побратим воїна, він є розумною, відданою та чутливою твариною, яка хіба що тільки не говорить, а розуміє все.

Через місцевість, де нині розташований куток Кононівка, йшов Чорний шлях, яким татари гнали полонених українців. Для блискавичних наїздів татари брали із собою коней для заміни, щоб швидше бути у цілі. Вони гнали за собою десятки тисяч коней. Шлях коні так вибивали і витоптували, що за ними залишався справді чорний шлях немов від пожежі. Біля Кононівки є яр, де протікає струмок. Татари там залишали частину коней, коли йшли грабувати Сквиру, і Білу Церкву. Тому це місце отримало назву Кононівка.

ПІСКИ

Ця назва виникла від піщаного ґрунту, на якому розташований куток теж на березі річки. Тільки в процесі мовних перетворень у цьому слові змінився наголос. Піски – найбільший мікрорайон Сквири, розташований на північному сході міста.

БАБИЧІ

Далі на північ розташовані Бабичі. Ця назва, безперечно, антропоморфного походження, від імені людини. І, дійсно, за переказом, тут колись оселився козак Бабич і заснував хутір. Його покоління розрослося, за його іменем куток Сквири назвали Бабичами. А в самій Сквирі зустрічаються люди з прізвищем Бабич. Це, очевидно, нащадки того давнього Бабича.

ВИРВИХВІСТ

Біля Київської дороги знаходиться місце, що називається вирвихвіст. Назва ця виникла давно. Тут колись протікала річечка Урвихвіст, місцевість була заболочена, тому часто тут загрузали проїжджі, особливо чумаки, адже через Сквиру проходив колись Чумацький шлях. При загрузанні доводилось часто витягати волів і коней за хвості із грузького болота. Звідси і виникла така гумористична назва кутка.

ПАВЛЕНКИ

Далі на схід розташований куток Павленки. Назва ця походить, очевидно, також від імені першопоселенця. За переказами – це були брати Павло і Тихін Павленки. Тепер тут жителів із цим прізвищем майже не має, але це прізвище дуже поширене у Сквирі. Назва ж кутка залишилася, але в ній теж змінився наголос.

ШТУНДЕРІ

На заході Сквири, неподалік од міста, розташовано передмістя, яке має загадкову назву, – Штундері. Очевидно, його першопоселенцями були члени релігійної секти, яких у народі називали "штундами". Православна церква їх переслідувала. Тому стає зрозумілим, чому вони оселилися на далекій окраїні міста.

ДОВГАЛІВКА

Розташована Довгалівка на заході міста, вздовж великої старовинної дороги Київ-Ружин-Бердичів. Вона розтягнулася на велику відстань ніби в лінію. Тому і одержала таку назву: довга лівка (лінія).

За іншою версією, назва кутка походить від імені першопоселенця – Довгаля. Але мені здається, що перша думка правильніша.

ДІХТЯРНЯ

На північному заході від міста над ставком розташувався мікрорайон, який має старовинну назву Дхтярня. За переказами, тут колись був ліс, який доходив аж до Сквири, і в ньому жили люди, які займались давнім українським промислом – добували з берези дьоготь, щоб потім його продавати. Люди прозвали їх за професією дігтярями (дихтярями). Ще й зараз у Сквірі є поширеним прізвище Дігтяренко. Але поступово ліс відходив все далі від міста, промисел занепадав. Тут люди почали розводити свиней на вигоні. Свиней було багато. Вони рили глибокі ями, тому навіть влітку тут було болото. З того часу Діхтярню стали називати Свинореєю (Свинореєю).

ГРУЗІЯ

Далі на схід від Свинореї розташована Грузія. Ця назва, як виявляється, зовсім не пов'язана з далекою Грузією. Просто цей куток названий так через те, що тут завжди було болото, отже, завжди було грузько. І, дійсно, куток розташовано на глинистому пагорбі над річкою. Це один з найстаровинніших кутків Сквири.

ЦИМБАЛИ

Куток одержав назву від старовинного українського музичного інструмента. Але справа в тому, що в цій місцевості на Київщині не поширений такий музичний інструмент. Очевидно, сюди в певний час прийшли люди з цимбалами. Їх могли привезти польські магнати з Волині, або це могли бути втікачі з Волині, наприклад, під час повстання Наливайка і Косинського. Їх переслідували власті, тому вони могли оселитися десь на далекій окраїні Сквири.

У назві цього кутка наголос теж змістився.

ЧОРНИЙ ЛІС

Цей куток розташований на південь від міста. В давнину тут ріс листяний ліс,

що здалеку восени чи взимку здавався чорним. Тепер лісу немає, але у пам'яті народу згадка про нього збереглася, і куток від цього одержав таку назву.

У народних переказах існує легенда, ніби в цьому лісі мешкали люті розбійники, що грабували подорожніх. Тому жителі з острахом охрестили ліс "Чорним". Але перша версія більш правдоподібна.

Як бачимо, окремі кутки Сквири досить старовинні, як і сама Сквирка. Інші назви виникли пізніше, у XVII-XVIII ст.

2.2. НАЗВИ СТАРОВИННИХ ВУЛИЦЬ МІСТА

Наша зеленокудра Сквирка дуже гарно спланована, що робить її красивою і привабливою.

Якщо назви населених пунктів ще досліджуються мовознавцями, то мікротопоніми (назви кутків, вулиць) залишаються ще поза увагою мовознавців. Тому на ці теми майже немає досліджень. А старовинні назви вулиць теж багато чого можуть нам розповісти з історії нашого краю. Візьмемо сучасну центральну вулицю міста Сквири. Зараз вона називається вулицею Леніна, а колись Царградською. Звідки ж така назва? Очевидно вона не зв'язана з якимось царем, а з старовинною народною назвою Константинополя (Царград). Значить, це була велика дорога з Києва на Царград. Ця дорога більш відома під назвою "шлях із варяг у греки". Він проходив по Дніпру, але існувала і сухопутна дорога, набагато коротша. Саме назва вулиці у Сквирі переконливо показує, що цей сухопутний шлях проходив через Сквиру. Які на це є докази?

Ще й зараз люди згадують стару сухопутну дорогу на Київ – через Фастів. У Сквирі від автостанції дорога на Попельню теж називається Фастівською дорогою. Ото колись наші бабусі ходили нею пішки у Київ на богомілья. По цій дорозі перед Сквирою є село Таборів, яке колись було містечком, назва вказує на те, що тут колись була зупинка на відпочинок по дорозі від Києва на Царград. Тут могли ставати табором русичі на відпочинок. Ця дорога могла пролягати по такому маршруту: Київ-Фастів-Таборов-Сквирка-Тетіїв-Липовець-Ямпіль (Молдова)-Царгород. Цікаво, що в Сквирі вулиця, що йде паралельно на південь з вулицею Царградською, колись називалась Липовецька (отже, це дорога була на Липовецьк, а потім на Царград). На околиці міста вулиці Царградська і Липовецька (нині Роза Люксембург) зливалися.

Підтвердженням того, що Царградська і Липовецька – це були вулиці, які вказували напрямок дороги на південь, може служити і те, що ще дві центральні вулиці в Сквирі, які перехрещуються, теж вказують на напрямок дороги: Карла Лібкнехта (колишня Ружинська) – це дорога на захід, на Ружин і Київська – це дорога на північ, на Київ. Про те, що старовинний сухопутний шлях "із варяг у греки" міг проходити через Сквиру, уже висловлювалась здогадка професором Г.Василенком у книзі "Велика Скіфія", коли він аналізує

шлях дипломатичної місії Пріска Панійського у V ст. н.е. з Царгорода (Візантії) до Аттіли у Київ.

Однією з найстаровинніших вулиць міста є вулиця Карла Маркса. До 1920 року ця вулиця мала назву Дворянська. Була вона просторою. На вулиці було багато державних установ. До нашого часу на вулиці збереглися будинки ще того часу. Вражає своєю архітектурною довершеністю будинок, де нині знаходиться військкомат, а у кінці XIX ст. був маєток адвоката. Тут розміщені будинки, на яких є меморіальні дошки, що засвідчують про перебування видатних людей у нашому місті (М.Т.Рильського, Г.І.Котовського). Найпохмурішим будинком на цій вулиці була тюрма (нині приміщення Сквирської школи №1).

Провулок Якушкіна називали Костьольним, бо на території колишнього переробно-заготівельного підприємства (плодоконсервний завод) в середині XIX ст. був споруджений кафедральний костюл. Але чому провулок має назву Якушкіна? Якушкін Григорій Трохимович – Герой Радянського Союзу, росіянин. Загинув за визволення Сквири 29 грудня 1943 року. Його прах покоїться на меморіалі Слави міста.

Вулиця Шевченка мала назву Нижня Піщанська, а вулиця Кірова – Верхня Піщанська. Назви цих вулиць походять від піщаного ґрунту. Між цими двома вулицями, де сьогодні височать п'ятиповерхові будинки в районі центральної лікарні, був піщаний кар'єр.

До 1921 року вулиця Богачевського мала назву Красна. Раніше і сьогодні це найкрасивіша вулиця в місті. Порівняймо: красне місто, а в російському епосі "красна дівиця". І до нашого часу біля тротуарів ростуть поважні липи. Багато сквирських поетів згадують липову алею у своїх поезіях. Чоловіча гімназія (нині ліцей) теж знаходиться на цій вулиці. Поряд із нею жіноча гімназія.

На місці школи №2 раніше знаходилося чотирикласне початкове училище. На цій вулиці стояла велична Аппепська церква – шедевр дерев'яної архітектури (під час війни зруйнована і спалена). З 1925 року в будинку жіночої гімназії розмістили єврейську школу, після війни – спортивну школу. Два величні палаци були на цій вулиці. Один стояв на місці, де нині школа мистецтв, а в іншому до війни був Будинок піонерів, який під час війни був знищений. На цій вулиці жив відомий селекціонер Йосип Якович Магомет, який вивів більше п'ятдесяти сортів овочевих культур. На Красній вулиці мешкав професор Карл Болсуновський, який організував музей у Сквирі. Максим Рильський у творі "Мандрівка в молодість" назвав його "дід Низовський".

А хто ж такий був Богачевський? Андрій Юхимович Богачевський на початку 20-х років працював заступником Сквирського повітового виконкому. За фахом агроном. Восени 1921 року його направили керівником Тхорівського

сільськогосподарського підприємства, де культивували окремі овочеві культури. Керівник активно взявся зміцнювати господарство, трудову дисципліну. В листопаді цього ж року був підступно вбитий бандитами. Похований в Сквирі.

Провулок Жовтневий (біля ліцею) мав назву Гімназійний. У цьому провулку було два великі будинки, де учні чоловічої гімназії проживали, можливо тому він носив таку назву.

У мікрорайоні Ярки є вулиця Леваневського. Раніше вона мала назву Верхні Ярки. А хто такий Леваневський? Леваневський Сигізмунд Олександрович – російський льотчик. З метою вивчення північного повітряного шляху в 1937 році здійснив переліт через північний полюс у США. Його екіпаж потрапив у складні метеорологічні умови і загинув.

РОЗРІЛ 3. ГІДРОНІМИ, МІКРОГІДРОНІМИ СКВИРИ

Річка Сквирка

Землі Сквирщини розміщені в північно-західній частині мальовничого Поросся, на відрогах Придніпровської височини.

Річка Сквирка протікає у верхній частині Сквирського і Білоцерківського районів. Найдавніша згадка про неї сягає 1594р. На території України є кілька чітко споріднених гідронімів: р.Скварівка (Обухівський р-н), озеро Сквирень (смт. Сосниця Чернігівської обл), річка Сквирня (ліва притока р.Дону), р.Сквира (л. Снежиті, л. Десни), р.Сквирянка притока Теребки, а також топоніми м.Сквира, с.Мала Сквирка Білоцерківського району в гирлі р.Сквирки. Пояснення назви річки Сквирка можна знайти у багатьох мовознавців.

Дослідники В.М. Топоров і О.М. Трубачов тлумачать назву Сквира на основі балтійської лексики, припускають, що воно є спорідненим з литовським Skirvyute. В.П. Петров, підтримуючи думку цих авторів щодо балтійського походження гідроніма сквира, не виключає думку про можливість зв'язків з етнонімом "скири".

У словнику Б.Грінченка є скупий матеріал про український діалект сквира – сніг з вітром, негода, "раптовий дощ із шквалистим вітром", сквирка – "невелика хмара, з якої йде дощ" [5, с.208].

Очевидним є те, що українське сквира "сніг з вітром" або "раптовий дощ із шквалистим вітром" є саме дощ або сніг, які проймають повітря з великим вітром, тобто з силою, могло виникнути з балтійського: лит. Skvir – vinti з широким значенням – "проймати, стромляти, проколювати". Отже, тут засвідчується давнє балтійське запозичення на території України, що можна пов'язати з балто-слов'янськими мовними зіткненнями.

Гідронім Сквирка, можливо, є балтизмом, який виник на цій території у період максимальної близькості балтійських діалектів до слов'янських у районі, близькому до Українського Полісся. Гідрооснову назви Сквира можна

пояснювати як "та, що приймає підвищений або кам'янистий ґрунт". Цей досвід підтримується природними особливостями долини річки Сквирка, вона дійсно немовби розрізає підвищену місцевість, щоб вийти до більш низької заплави Росі.

Напевно, форма гідроніма Сквирка пройшла кілька періодів слов'янізації. Первісною була, очевидно, балтійська форма, яка на певному етапі втратила балтійське закінчення, що є, як відомо, першою умовою адаптації балтійських назв у слов'янському мовному оточенні [24, – с.162].

Відбулося узгодження в граматичному роді з номенклатурним словом річка, що стало причиною появи форми Сквир. Сквирка – це вторинний варіант пізнього утворення, який репрезентує тип українських річкових назв, однойменними з ойконімами, що містяться на них. У слові "Сквирка" домінуючим є закінчення -ка, з яким утворюються назви лише невеликих річок.

Як свідчить літопис, 1094р. великий князь Святополк II Ізяславич одружився з дочкою половецького князя Тугортхана [15, с.226.], дослідники, посилаючись на сімейні перекази пізніших власників цих земель, схиляються до думки, що князь Святополк подарував місцевість по р.Сквирка й прилеглі землі своєму тестю. Наступна історія регіону, принаймні з XIV ст., вже документально пов'язана з родом князів Половців со Сквир Роженівських (як відомо, м.Сквир певний час мала дві назви –Skwir та Polowieczyna). Також слід гадати, що землі по Сквирці в XI ст. вже не були порожніми, бо тут поблизу проходила Ягнятинська гілка Пороського Змієвого валу в 1031-1032 рр. [Київ та його околиця..., с.77].

Можливо, в цей час вже існувала фортеця Сквир у гирлі р.Сквир. Далі на перший план виступає замок Сквир, заснований половецькими князями, в XVI ст. [1, с.248], який виник, певно, з причини занепаду давнішньої фортеці в гирлі р.Сквирки. Засновник роду Половців-Рожиновських половецький хан Тугортхан був тестем київського князя Святополка Ізяславича, з його внучкою був одружений син Володимира Мономаха Андрій.

Син Тугортхан Кариман прийняв хрещення під іменем Лева і одержав від київського князя Сквирський уділ. Татарське спустошення завдало великого розорення масткам Сквирського уділу [29, с.14].

В документі 1616 р. є повідомлення, що городище Skwir є новою осадою, напевно, що заселялося воно на цей раз після чергового татарського спустошення.

Деякі дослідники намагались пояснити назву міста через назву племені, яке тут уперше появилось. Відомий дослідник В.Петров висловив гіпотезу, що назва річки походить від назви одного з кельтських племен – скірів, яких згадують історики Пліній (I ст.н.е.) та Йордан (VI ст.н.е.).

Серед кельтських племен було і племя Сквири (Сквіри). Про це згадує О.Знойко в книзі "Міфи Київської землі" (К., 1990) та Р.Подольний у книзі "Пути народів" (Л., 1975).

За законами української мови, в північних діалектах якої є дифтонги, неважко довести, що племена "скіри" і "сквіри" могли бути одним народом (Скір – Скуір – Сквір). Поселитись скіри (сквіри) могли в період великого переселення народів (III – VI ст.н.е.), адже тоді виникають і назви м.Сквири та річки Сквири (Сквіри) [27, с.82].

Назву "Сквира" можна пов'язати з назвою племені "савири", які залишили про себе пам'ять у топоніміці Середнього Придніпров'я. Це слов'янське плем'я вшановувало бога світла і неба Саварога (Сварога), звідки і одержало відповідну назву. Мовознавці знають, що латинське "с" у перекладі переходить у початкове грецьке "ск". Можливо, було зафіксовано назву латиною "Савира" від назви племені, а в перекладі грецькою вона вже звучала як "Скавира", звідси вже через редуковані голосні (Скъвира) виникло і сучасне "Сквира".

Дослідник Ю.Палійчук вважає, що слово "Сквира" може походити і від германських мов, зокрема з англійської (англ. "Squire" – місце проживання володаря [27, с.83].

Отже, виникнення назви річки можна датувати приблизно серединою I тис.н.е., а місто Сквира як місто формувалось пізніше, в добу Київської Русі, як захисний городок.

Річка Домантівка

Протікає через Сквиру річка Домантівка, довжина якої 19 км. Ця річка протікає через хутори Саврань, Ями, с.Домантівку і в м.Сквира впадає в р.Сквирка. Очевидно, гідронім є вторинним по відношенню до ойконіма, який сягає литовського особливого імені Daumantas. А.П.Непокупний у праці "Балтійсько-українські взаємозв'язки і паралелі" пояснює, що назва Домантівка є литовського походження і збереглася з того часу, коли Україна входила до складу Великого князівства Литовського [18, с.66-67].

Також відомо, що складний суфікс -ївка взагалі характерний ойконімії. Паралельний ойконім село Домантівка і гідронім Домантівка дозволяє стверджувати вторинність гідроніма.

У народній етимології часто відбиті семантичні й лексичні діалектизми.

Гідроніми басейну Росі етимологізуються на рівні слов'янської лексики. Всі слов'янські гідроніми басейну Росі мають дві чітко визначені семантичні групи, які в межах слов'янського мовного шару кількісно переважають: це гідроніми, похідні від антропонімів і географічних апелятивів. Кожна з них має, звичайно, свої хронологічні шари.

Крім традиційних українських у народній формі, в основі гідронімів зустрічаються антропіми зі слідами іншомовних впливів. Назва р.Домантівка

може походити від литовського імені Daumantas, серед українських імен воно зустрічається лише в складі прізвищ: князь Василій Доманть (м.Черкаси).

Мікрогідроніми

На території Сквири є струмки та річки, які вже висохли. Окремо виділяється група, в якій номенклатура об'єкта та номенклатура в складі назви пов'язані як ототожнення різних понять, що узгоджуються локалізаційно. Наприклад, балка Короставого Хутір. Хутір містився у балці, або річка Руда Куликова права притока річки Домантівки.

Струмок Дорошівка, притока Сквирки, і антронім Дорош на сучасному рівні відповідних ойконімів не мають.

Між кутками м.Сквири Раднянівка і Куликівка протікає струмок Веселка. Назву він отримав за стрімкий потік.

Біля дороги на Київ, у м.Сквирі, знаходиться місце, що називається Вирвихвіст. Як раніше розповідалось, місцевість тут заболочена, тому часто тут загрузали проїжджі, особливо чумаки. При загрузанні доводилось витягати волів і коней за хвости із грузького болота. Тому невеличка болотяна річечка Вирвихвіст, ліва притока Сквирки, пов'язана із певним застереженням з причини яскраво вираженої образності виразу.

Річка Руда Куликівка, притока Домантівки, протікає через мокрий заболочений луг і названа так від назви невеличкого болотяного птаха кулика. Болотиста балка у минулому могла бути місцем проживання цього птаха.

Струмок Кудрявка, що впадає в річку Домантівку, протікає через мікрорайон Ярки. Раніше цей струмок був невеличкою річечкою, що витікала з-під Квітневого. Назва пішла від того, що він має хвилясте русло і на його берегах ростуть верби.

Отже, дослідивши гідронімічні назви Сквири, я переконалась, що ці гідроніми дуже старовинні.

ВИСНОВКИ

Як показує дослідження, топоніми, мікротопоніми та гідроніми Сквири дуже старовинні. Це стосується і самої назви Сквира. Цікаві історичні факти з нашого минулого розкривають і мікротопоніми. Підтвердженням цього є те, що й сама територія Сквири дуже старовинна, адже археологи тут знайшли сліди трипільської, скіфської цивілізацій, заребинецької, чорноліської і черняхівської культур.

При вивченні походження топонімів, гідронімів, як бачимо, мало нам допомагає народна етимологія, хоча вона й приваблює людей. Тому слід шукати наукове пояснення назв населених пунктів. Тут нам допомагають різні типи словників, а також старі діалектні слова, адже, як зазначав ще М. Карамзін, старі назви не можна пояснювати сучасною мовою. Дуже допомагають у в'ясненні етимології слів знання іноземної мови.

Важливо при дослідженні враховувати специфіку досліджуваної місцевості. Я зрозуміла також, що при дослідженні топонімів і гідронімів слід добре знати географію рідного краю, адже багато назв одержали їх за особливостями місцевості. Я довідалась, що наша місцевість згадується у старовинних літописах, зокрема у "Руському літопису".

Мікротопоніми та мікрогідроніми, зокрема назви кутків та вулиць, струмків, які ще так мало досліджені в мовознавчій літературі, можуть стати самі по собі цікавим предметом дослідження.

Щодо багатьох назв, то є багато різних гіпотез про їх походження. Отже, їх потрібно далі досліджувати, щоб виявити істину.

Таким чином, вивчаючи топоніми, мікротопоніми, гідроніми та мікрогідроніми, я глибше пізнала історію своєї рідної Сквири.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх питань. Мікрогідроніми, зокрема назви балок, струмків, ще мало досліджені в мовознавчій літературі, тому можуть стати цікавим предметом дослідження. Що стосується багатьох гідронімів, то є багато гіпотез про їх походження. Отже, моя робота має перспективу дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Паны Ходыки, воротилы городского самоуправления в Киеве XVI-XVIIст.//Киевская старина, – 1882 – февраль, –с.248
2. Бернштейн С. Очерк сравнительной грамматики славянских языков – М, 1961.
3. Білецький А. Коріння нашої мови.//Вітчизна – 1992.– № 4.
4. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках. – К., 1981
5. Грінченко Б. Словарь украинского языка: В 4т.– К., 1958-1959. 11т., с.208,571,310.
6. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – М., 1956. – т. 1–2.
7. Драчук В. Дорогами тисячоліть:про що розповідають письмена. – К., 1978
8. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.,1985.
9. Етимологічний словник української мови: В 7т – К., 1982-1989. – т.1-3.
10. Железняк І.М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середнього Наддніпрянського Правобережжя. – К., 1987, – с.36, с.62, с.24.
11. Железняк І.М. Балкансько-українські взаємозв'язки і паралелі. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалективних зв'язках. – К., 1981 – с.44-46.
12. Карпенко О. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини. – К., 1989.
13. Корепанов А.П. Прикметникові мікрогідроніми басейну Десни з суфіксом -ськ- // Територіальні діалекти і власні назви. – К., 1965. – с.197-198.*
14. Літопис Руський. – К., 1989.
15. Лаврентьевская летопись // ПСРЛ. – М., 1962. Т.1. – с.226.
16. Літературна Сквирщина// Посібник.– Сквиря. 1996.

ДОДАТОК
Тлумачний словничок гідронімів Сквири
РІЧКИ

Вирвихвіст – назва походить з певного застереження, образності виразу.

Домантівка – походить від литовського імені Daumantas/

Сквирка – місцевість над річкою, що протікає в глибокому ложі;

– раптовий дощ із шквалистим вітром, сніг з вітром;

– та, що проймає підвищений або кам'янистий ґрунт;

– місце проживання володаря.

Руда Куликівка – походить від назви невеличкого болотного птаха кулика.

Рудка – мокра заболочена низина, болото в лісі;

– колишнє русло річки;

– всяке мокре місце, де сіно родить;

– болото із іржавою водою.

Хвоса – невеличка річка.

СТРУМКИ

Веселка – назва походить від стрімкої течії.

Дорошівка – походить від прізвища.

Тлумачний словник топоніму Сквир

"Сквира"- може походити і від германських мов, зокрема з англійської (англ."Squire" – місце проживання володаря) .

Сквира - назва пояснюється старовинним діалектичним словом "сквира", що значить "тріщина, розколина, улоговина", або яр.

Сквира - місцевість над річкою, що протікає в глибокому ложі.

Сквира - імені племені, яке тут вперше поселилося, від імені кельтського племені скіри (сквіри). після себе.

Сквира - є похідним від гідроніму Сквирка, як і більшість населених пунктів в Україні.

Сквира - український діалект сквира – сніг з вітром, негода, "раптовий дощ із шквалистим вітром", сквирка – "невелика хмара, з якої йде дощ" .

Топоніми і мікротопоніми в екскурсійних місцях Білої Церкви

*Сломчинський Назар, учень 8 класу
Білоцерківської ЗОШ І-ІІІ ст. №17
Керівник: Совенко Віра Віталіївна,
вчитель географії*

ВСТУП

Біла Церква – дуже давнє і вічно молоде місто. Воно має славу історію й прекрасне сьогодення.

Дана робота – це спроба звернути увагу на топоніми і мікротопоніми в назвах природних, історичних, архітектурних об'єктах Білої Церкви.

Актуальність теми нашого дослідження в тому, що сьогоднішньому поколінню назріла нагальна потреба вивчити свій край, його минуле і сьогодення. Адже в нашому минулому – наші корені, паростки нашої духовності.

Предметом нашого дослідження є вивчення топонімічних назв в екскурсійних об'єктах Білої Церкви (природних пам'яток, архітектурних спорудах, пам'ятниках та пам'ятних знаках).

Практична значимість роботи полягає в тому, що матеріали досліджень можуть бути використані на уроках кийвщинознавства, географії, історії, а також для позакласних заходів.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

В задумі стоять явори над рікою,

Де росяна пахне трава.

Моя Біла Церква, я завжди з тобою,

Ти в серці моєму жива.

(А. Кульчицький)

1. Маршрут №1.

Знайомство з історією древнього міста над Россю. Замкова гора. Пам'ятник Богдану Хмельницькому. Пам'ятник Ярославу Мудрому
Місто Біла Церква – одне з найстаріших міст Київської Русі.

Заснована в 1032 році на високому скелястому березі Росі Ярославом Мудрим, городище-фортеця Юр'їв стає одним з південних форпостів, які протистоять нападам кочівників. **Назва городища походить від християнського імені Ярослава – Юрій.** У літописах зустрічаються різні звукові форми цієї назви: Гуров, Гур'єв, Гюр'єв, Юр'єв і найчастіше Юр'їв. Тут жило змішане населення: поряд з полоненими ляхами, яких саджав тут Ярослав, поселились руські вихідці і мирні кочівники, берендеї, навіть печеніги, які рятувались від половців і примкнули до Руської землі для боротьби з ними. Ці мирні іногородці вели напівкочовий спосіб життя: літом вони бродили сусідніми степами із своїми стадами і вежами, а

зимою чи на час небезпеки ховались у свої укріплені становища і городища по Росі, в тому числі і в Юр'їв. Жителі Руської землі на відміну від диких половців звали їх „своїми поганями”.

У кінці XI ст. Поросся стало окремою єпархією, кафедра якої знаходилась у Юр'єві.

Багато розрух і пожеж пережив Юр'їв. З самого початку його виникнення жителі перебували в постійній тривозі від нападів із степу. У 1095 році надокучливі постійні погрози половців змусили всіх їх піти до Києва. Половці спалили обезлюднене городище. Великий князь київський Святополк побудував для переселенців нове місто на Дніпрі нижче Києва – Святополк.

Половецькі напади залишили після себе страшні сліди в Пороссі. Літописи того часу відмічають, що ниви були закинуті, позаростали травою і лісом. Де колись паслись табуни, там плодились звірі. Половці уміли підкрадатись до самого Києва. У 1096 році хан Боняк мало не в'їхав у саме місто, вдерся в Печерський монастир, коли монахи ще спали, пограбував і запалив його.

Під час походу Тугоркана 1095 року було спалене наше місто. Ціле літо половці простояли під стінами Юр'єва. Юр'ївці спочатку витримували облогу, а потім вирішили покинути місто і на чолі з єпископом пішли до Києва. Святополк був такий пригнічений невдачами, що запросив миру в половців і взяв за жінку дочку половецького хана.

Протягом XII ст. Юр'їв брав найактивнішу участь у боротьбі з половцями. Городище було зруйноване ще в 1155 році, але саме в другій половині XII ст. під стінами Юр'єва половці двічі зазнали нищівних поразок.

У 1240 році орди Батия ураганом помчались на Київські землі. Городище Юр'їв було розорене дотла. Але життя на Пороссі не припинялося. Після відходу ворога на захід сюди почали вертатися люди. Уже в 1390-их роках Юр'їв останній раз згадується у списку городів київських.

Минає майже століття панування хижацької татарської орди, придушений народ починає поволі підійматись, відчувачи свою силу. На початку XIV ст. людність Поросся вже намагається дати рішучу відсіч ворогам. Як свідчить історик Стрийковський, у 1511 році князь случький Юрій з Андрієм Немировичем розбивають вщент татарське військо на р. Роток поблизу нашого міста. Більш ніж три тисячі татар було вбито, потоплено в Ротку, рештка в паніці втекла. Місто було звільнене від хижацьких наскоків. Цікаво, що ця поразка татар сталася за 70 років до славетної Куликовської битви.

Ця подія була початком звільнення західно - руських князівств і в значній мірі сприяла відродженню Городища, яке стало називатися Білою

Церквою. В Іпатіївському літописі говориться про те, що місто розміщувалось в центральній частині Поросся.

Згідно з народними переказами, назва виникла від руїн Юр'ївської церкви, яка виднілася серед пустирів, служачи орієнтиром серед густих лісів Поросся.

У XI-XII ст. Юр'їв, як ми уже відмічали, був центром Пороської єпархії. Про значимість її говорить той факт, що юр'ївські єпископи часто заміняли київських митрополитів у їх відсутність. У Юр'єві був білокам'яний собор – обов'язковий атрибут єпархіального центру.

Назва міста пов'язана не з церквою як духовним центром, а з її зовнішньою ознакою – кольором руїн архітектурної споруди, яка служила орієнтиром для переселенців серед густих лісів, що росли тоді в наших краях. Адже інших споруд від дерев'яного Юр'єва не залишилося. Зруйнованих кам'яних стін церкви вогонь не міг знищити, і навряд чи у кочівників була потреба їх знищувати.

Оскільки від Юр'єва хоч щось лишилось, саме тому він залишився в числі городищ київських до 1300 року. А уже через 62 роки, в 1362 році, у польсько-литовській хроніці фігурує нова назва – **Біла Церква**.

Сучасне місто Біла Церква розкинулось по обидва береги Росі і займає площу 34 км². У ньому проживає близько 200 тис. чол. Місто поділене на ряд мікрорайонів. З 1925 р. Біла Церква офіційно одержала статус міста.

Назва нашого міста дуже красива і романтична. Таку ж назву має село в Закарпатській області і одне з міст у колишній Югославії.

Замкова гора

Замкова гора вважається дітищем міста, його горішньою частиною. Назва околиці переносить у сиву давнину, коли ще за Ярослава Мудрого в XI ст. на скелястому березі Росі будувалось городище-фортеця, що стало південним форпостом Київської землі в боротьбі зі степовими кочівниками. Це було укріплене місце, де пізніше в північній частині Замкової гори на місці християнського кладовища та двору єпископа збудовано єпископський храм.

Розкопки археологів, проведені на Замковій горі в 1978 – 1983 р.р., підтвердили існування залишків житла та господарських будівель XI ст. Знайдено велику кількість посуду, наконечників стріл, списи. На всій площі розкопок виявлено сліди великої пожежі, що свідчить про наявність тут великої фортеці в період князювання Ярослава Мудрого.

Після численних спустошень і руйнувань, здійснюваних татарами, київський воєвода Семен-Фрідріх Глібович Пронський 1550 р. на місці колишньої юр'ївської фортеці спорудив замок з чотирма баштами, обніс його земляним валом і дубовими стовпами. Виїзд був через міст і дубові ворота. Ядром його була Замкова гора, навколо якої оселилися люди. Планування кварталів, їх розміри і конфігурація визначалися кількістю доріг, що вели до

центра. Забудова тих часів не збереглася, однак з описів можна судити про те, що житло було дерев'яним і складалося з однієї або двох кімнат, комори і хліва. На території замку розмішувалися такі споруди, як порохівниця, каплиця, жилий будинок обслуги, хата пана підстарости, пекарня, конюшня.

У 1570 році Біла Церква стала володінням польських магнатів (магната В. Острозького). На пансько-шляхетське гноблення населення міста відповіло повстанням. У 1589 році повстало міське населення, через рік – селяни і козаки, яких очолював К. Косинський. Повністю польський гарнізон розгромили повстанці під проводом С. Наливайка у 1596 році.

Із 1660-их років Біла Церква знову опинилася під владою Речі Посполитої. Місто намагалися зробити центром поневолення українського народу. З цією метою відбудовується Білоцерківський замок, який служив форт-заставою. Відтоді він став називатися Білоцерківською фортецею.

До фортеці прилягало передмістя, обнесене земляним валом з частоколом. На його території розміщувалось 30 будинків для вартових. Вздовж валу стояли 5 дерев'яних башт. За фортецею і передмістям розкинулось місто. У ньому були міщанські двори, торговельні та кустарні майстерні, а за його межею – 5 млинів і 10 поташних заводів.

Кордоном Білої Церкви в той час на півдні і південному заході була річка Рось, на сході – вулиця Смоляна (нині Шевченка), на півночі і північному заході – вулиці Бердичівська (нині Богдана Хмельницького) і Водопійна. У місто вели дві брами, покритих гонтом: Київська, на захід, де проходить дорога на Сквиру і Бердичів, – Бердичівська. Центром міста була Соборна площа.

Від колишнього білоцерківського замку майже нічого не лишилось, але протягом двох століть він відігравав важливу роль у захисті Поросся. Пам'ять про нього збереглась у назві передмістя – горішньої частини Білої Церкви. На Замковій горі найвідомішою спорудою є костьол (додаток 1).

Пам'ятник Ярославу Мудрому (вул. Ярослава Мудрого)

Пам'ятник з'явився в ході підготовки до святкування 950-річчя Білої Церкви. Щодо місця його спорудження двох думок не було. Але на той час на ньому стояв ресторан "Рось" – досить прибутковий заклад. Треба віддати належне міським властям: питання щодо його знесення було вирішене. В передювілейні роки місто вирувало від нашестя архітекторів, мистецтвознавців, скульпторів, художників. За їхніми пропозиціями передбачалося відновити історичне підґрунтя Білої Церкви. Велику допомогу в цьому подав відомий архітектор В. Гнезділов. Він дав перші начерки генерального плану і передбачувані об'єми скульптури з урахуванням місця, довкілля, огляду тощо. Потім скульптор М. Константинова запропонувала неординарне вирішення самої скульптури. Навіть фізична вада великого князя

знайшла відбиття в фігурі, хоч ніхто, крім знавців, її не помітить. Ярослав Мудрий вийшов на славу.

Пам'ятник Богдану Хмельницькому (вул. Богдана Хмельницького)

Вдало в комплекс Зимового палацу вписався пам'ятник гетьману Богдану Хмельницькому, скульптуру якого виготовили в ливарному цеху заводу ливарники. Гетьман постав у металі не тільки як полководець, а й як державний діяч в задумі про долю України (додаток 2).

Діяльність Богдана Хмельницького дуже тісно пов'язана з історією нашого славного міста, яке стало одним із центрів боротьби українського народу за своє визволення, за становлення державності. Після розгрому польських військ під Жовтими Водами і Корсунем Богдан Хмельницький рушив з усім військом до Білої Церкви. Звідси він розсилає по всій Україні універсали і „закличні листи”, щоб усі, хто вміє в руках тримати зброю, збиралися в Білій Церкві. Гетьман закликає народ до повстання, обіцяючи козацьке звання і вольності. На цей заклик відгукнулася уся Україна і скоро козацьке військо налічувало понад 30 тисяч чоловік.

Біла Церква стає одним із найважливіших опорних пунктів Хмельницького на Правобережній Україні. Саме тут відбувалось згуртування повстанських сил, що сходились з усієї України, розроблялись плани ведення визвольної війни, приймалися важливі рішення. Саме тут, як вважають деякі історики, у Хмельницького зародилась думка про українську державу.

Влітку 1651 року, після серйозної невдачі в Берестецькій битві, Біла Церква знову стає центром консолідації повстанських сил. Богдан Хмельницький швидко мобілізував свіжі сили і став під Білою Церквою з новою армією. Польські полководці спробували здобути табір повсталих, але зазнали відчутних втрат і невдовзі вирішило розпочати переговори про перемир'я. Хмельницький і козацька старшина погодились на укладення миру.

Основна суть Білоцерківського мирного договору описана в багатьох історичних працях. Умови договору були важкими, бо майже нанівець були зведені вагомі досягнення початкового періоду визвольної війни. Розпочався бунт серед простого козацтва і селян. Та все ж цим договором Хмельницький зберіг землі Наддніпрянщини – основну територію Запорізького війська.

Ще одна важлива подія цього героїчного періоду пов'язана із Білою Церквою. Саме звідси в березні 1651 року Хмельницький написав листа російському цареві Олексію Михайловичу з проханням прискорити вирішення питання про підтримку України Росією. Ці переговори закінчились Переяславською угодою. 15 січня 1654 року представники з Росії прибули до нашого міста. На Соборній площі відбулось урочисте прийняття присяги на вірність російському цареві. У Білій Церкві відбулось логічне завершення подій, розпочатих ще в 1648 році.

Білу Церкву Богдан Хмельницький відвідував всього 14 разів.

На честь Богдана Хмельницького у Білій Церкві названа вулиця.

Маршрут № 2

Парк «Олександрія». Палієва гора. Меморіальні дошки на честь відвідування парку Т.Г. Шевченком, О.С. Пушкіним

Парк «Олександрія»

Таку назву мало і передмістя Білої Церкви, і нині називається дендрологічний парк.

Денропарк “Олександрія” – садово-архітектурний комплекс, закладений наприкінці ХІІІ – на початку ХІХ ст. в урочищі Гайок графинею Олександрою Василівною Браницькою-Енгельгардт, ім’ям якої названо це передмістя.

Шляхетська сім’я Браницьких займала визначне місце в історії Білої Церкви. „Білоцерківське староство” разом з 450 тисячами десятин землі і 137 населеними пунктами, у тому числі і Білу Церкву, у 1775 році польський сейм передав польському гетьману Франциску-Ксаверію Браницькому за придушення гайдамацьких повстань. З того часу і аж до 1917 року Біла Церква була приватним містечком Браницьких. Олександра Василівна була небогою графа Григорія Потьомкіна – впливового російського державного і військового діяча, фаворита Катерини ІІ. Позиції Браницького ще більше зміцніли після того, як він одружився з Олександрою Василівною. За дружиною граф отримав багато земель на Черкащині і Звенигородщині, і білоцерківська вотчина перетворилася на величезне володіння.

Веденням господарства займалась Олександра. Вона ж стала ініціатором відкриття в Білій Церкві оригінального дендропарку. Молода графиня тривалий час жила при дворі Катерини ІІ і бувала у багатьох славетних російських парках. Вона створює свій неповторний парк, в який вкладає душу і серце. Вивчаючи садові насадження, архітектуру та описи витворів мистецтва, що прикрашали “Олександрію”, відчуваєш жіночу руку та риси жіночого характеру. Тільки жінка може так поєднати романтичну лірику та раціональний практицизм господарки великого маєтку. У Географічному словнику Королівства Польського та інших слов’янських народів читаємо: “Гетьманша Браницька захоплювалась декоративним садівництвом. Одного разу утворила тимчасовий парк для прогулянок для себе в листяному ліску і тільки пізніше вибрала місце для парку, котрий за своїм іменем назвала “Олександрією.”

Парк розбили на березі Росі площею понад 2000 десятин. Будівництво парку розпочалось у 1797 році (за деякими даними – у 1793 році та навіть раніше). Парк-садиба у минулому займав велику територію по обидва боки річки Рось, до нього входили Стара і Нова Голендерня та лісок Гайок. Територія парку-садиби була поділена на різні за призначенням зони. Наприклад, Нова Голендерня – суто господарчий вузол. Тут містились: ферма, каменоломні, озера, лани, ліс. Стара Голендерня (теперішній дендропарк)

являла собою складну за значенням структуру. Східна частина „Олександрії” не несла декоративного значення і включала в себе городи, великий садок, кухню з допоміжними приміщеннями. Господарчою територією була й Економія, де також був великий сад, городи, оранжереї, господарчі споруди, конюшні, пасіка, адміністративний будинок. Резиденція графів Браницьких знаходилася у так званому Дідинці. Комплекс складався з палацу, флігелів для гостей, будиночка для челяді, бань, льохів, електростанції, побудованої на початку XX століття. Ця частина парку була найбільш облагороджена. З неї й починав розвиватися прекрасний парк. Декоративні архітектурні споруди для відпочинку Танцювальний павільйон, Корковий будиночок, Червоний будинок, будинок-Люстра, різноманітні архітектурні композиції, клумби та газони, доріжки прикрашалися витворами мистецтва і слугували місцем відпочинку для господарів та гостей. До декоративно-садової території потрібно віднести: Дідинець, Малу і Велику поляни, берег р. Рось, прилеглі до ставків алеї та доріжки. Окремою групою є інтимні меморіальні улаштування: грот Венери у Великому водоспаді та грот у Палієвій горі, складений колись із величезних брил каміння, що й досі лежать під водою, закриваючи зруйнований вхід до гроту. Крім того, існували підземелля, але їх система виявлена та досліджена значно гірше. На жаль, після від’їзду графині у 1918 році у зв’язку з відомими історичними подіями хвиля грабіжництва прокотилася по “Олександрії”. Багато підземних споруд було знівечено або геть зруйновано. Автором проекту і першим забудовником його був скульптор Мюффо, міським архітектором працював італієць Домінік Ботані, садівником Август Станге зі Львова. У парку існувала чудова оранжерея з великою кількістю пальм, рідкісних рослин; було багато архітектурних споруд: літній палац О. Браницької, царський і танцювальний павільйони, китайська бесідка, будинок для гостей і дітей, будинок подарунків, турецький будинок. Окрасою парку була колонада “луна”; в архітектурний ансамбль вдало вписувались “Руїни”, “київський місток”, гроти, підвісний місток, ротонда, багато інших скульптур та колон.

Кульмінації у своєму розвитку парк досяг у середині XIX століття. До його початкового задуму було внесено зміни, особливо багато їх здійснив архітектор А. Енс, який пропрацював у парку понад 50 років.

Красою парку в свій час милувалися О. Пушкін, Т. Шевченко, І. Нечуй-Левицький і інші видатні люди.

Нині парк є прекрасним місцем відпочинку білоцерківчан (додаток 3, 4, 5). Помилуватися цим прекрасним витвором садово-паркового мистецтва приїжджають з усіх куточків України, а також з інших країн. У парку діє музей дендропарку „Олександрія”, що знаходиться в будиночку садівника.

Парк перебуває під охороною держави. Це база НАН України для науково-дослідницької роботи з інтродукції та акліматизації рослин, виведення нових сортів.

Палієва гора

Назва “Палієва гора” пов’язана з іменем відомого національного героя українського народу, видатного козацького ватажка Семена Палія.

Семен Палій наприкінці XVII ст. очолював Білоцерківський полк. На початку XVIII ст. він став одним з організаторів визвольного руху українського народу проти польського панування.

Семен вирішив будь-якою ціною заволодіти Білою Церквою і перетворити її в опорний пункт боротьби проти Польщі за возз’єднання Правобережної України з Росією. Польський гетьман Р.Потоцький в універсалі до шляхетських сеймиків з тривогою повідомляв, що “козацький полковник Палій намагається йти слідами Хмельницького, який запалив факел селянської війни”.

Наприкінці 1702 року десятитисячний загін козаків і селян на чолі з Палієм обложив Білоцерківський замок. Тоді Палій пішов на військову хитрість. Він поїхав у Фастів, зробивши вигляд, що знімає облогу. Комендант Галицький виїхав зі своєю свитою із замку, а в цей час козаки із засідок відрізали йому шлях. Галицький капітулював, а Семен Палій урочисто в кареті в’їхав до замку.

Семен Палій укріплює замок. Шляхта доповідає Потоцькому: „ У Палія щоденно 500 чоловік працює в Білій Церкві над укріпленням фортеці і він поповнив водою рови не тільки навколо замку, але й навколо міста”.

Дякуючи Палієві, народ відчув полегшення, яке тривало майже два роки. Петро I , щоб не загострювати стосунків з Польщею, яка була союзником Росії у війні проти Швеції, доручає гетьманові Мазепі переконати Семена Палія повернути Білу Церкву Польщі. На це Палій відповів: ” Ні ляхам, ні комусь іншому Білої Церкви не віддам, хіба що мене з неї за ноги витягнуть”.

Популярність у народі Семена Палія лякає Мазепу і він за згодою Петра I заарештував народного месника і заслав його до Сибіру, а сам оселився в білоцерківському замку.

У 1708 році Семен Палій повертається із заслання, оселяється в Білій Церкві і знову очолює Білоцерківський полк. Він все більше прихилився до себе маси селянства, викорінюючи шляхту.

Царський уряд намагається приструнити “неспокійного білоцерківця”, аби не ускладнювати стосунків з Польщею. У 1710 році невтомний борець за права народу і талановитий полководець помирає в Білій Церкві. Його ім’я збереглося у піснях і легендах. Про нього нагадує Палієва гора над

Россю, де на честь славного козака та його сподвижників встановлено пам'ятний знак (додаток 6). А ще залишився живий свідок давніх подій – 300-літній дуб, що росте на цьому місці.

Меморіальна дошка Т. Г. Шевченку

на честь відвідування парку «Олександрія» (вулиця і площа Тараса Шевченка)

Поет бував у Білій Церкві протягом двох останніх десятиліть свого життя кілька разів, частіше проїздом (додаток 7).

А 1845 року Тарас Григорович приїздив сюди спеціально, щоб оглянути „Олександрію” і ознайомитися з історичними і архітектурними пам'ятками древнього міста.

Білоцерківці свято шанують пам'ять про Великого Кобзаря. У „Олександрії” висаджено вербу Т. Г. Шевченка, саджанець якої вирощено в Ботанічному саду Академії наук України з живця від виплеканої ще самим Шевченком старої верби.

У Білій Церкві також встановлене погруддя Т. Г. Шевченка на однойменній площі.

Меморіальна дошка О.С. Пушкіну на честь відвідування ним парку «Олександрія» (вулиця Пушкінська)

Тиха украинская ночь
Прозрачно небо. Звезды блещут.
Своей дремоты превозмочь
Не хочет воздух. Чуть трепещут
Сребристых тополей листы.
Луна спокойно с высоты
Над Белой Церковью сияет
И пышных гетьманов сады
И старый замок озаряет

Такі прекрасні слова могла написати тільки людина, яка палко покохала Україну, відчула аромат її землі, осягла героїчний дух її історії, пізнала гостинність її народу.

О.С. Пушкін відвідав Україну не в кращі часи свого життя. Південь Російської Імперії став місцем його вигнання.

У середині вересня Пушкін залишив Крим і через Одесу направився до Кишинєва. Але на місці йому не сиділося. Генерал Інзов, який турботливо ставився до поета, із задоволенням відпускав його подорожувати. Всього Пушкін здійснив Україною 22 поїздки, подолав більше 6000 верст. Для поїздки на казенних конях на поштових станціях видавали подорожні листи. У них вказувалися населені пункти, через які проходив шлях. Коли поет їхав до Києва, в одному з таких подорожних листів, що був виданий Пушкіну, були вказані станції „Богуслав”, „Гребінки”, „Васильків”. 10-12 лютого 1821 року

Олександр Сергійович з Давидовими їде з Києва до Тульчина. Вони проїздили через Васильків, Білу Церкву, Шамраївку, Сквиру.

Пушкінознавці стверджують, що поет у травні 1824 року знову побував у Білій Церкві, але таємно, для того щоб зустрітися з Єлизаветою Воронцовою, дружиною графа М. С. Воронцова, дочкою Олександри і Ксаверія Браницьких. О. С. Пушкін ходив тінистими алеями парку „Олександрія”, милувався старою дібровою, від діброви йшов липовою алеєю, піднімався на Палієву гору й вдивлявся в красуню Рось. Вищенаведені рядки з поеми „Полтава” стали поетичним образом стародавнього міста.

3. Маршрут № 3.

Пам'ятники, меморіальні дошки Білої Церкви на честь видатних земляків, діячів науки та культури.

Пам'ятник Тарасу Шевченку

Пам'ятник Тарасу Шевченку відкритий у День міста 1991 року. Передісторія його така. За проханням про установку пам'ятника керівництво міста звернулося до уряду ще при підготовці до святкування 950-річного ювілею. Проте одержали відмову. Через кілька років з управління архітектури подзвонив В. Гнезділов і сказав, що є хороший бюст Тараса Шевченка роботи С. Ковальова, автора багатьох скульптур Кобзаря, одна з яких передана як дар українського народу й установлена в Канаді. У цьому випадку бюст був відлитий з бронзи, щоб поставити в фронтоні реконструйованого Київського оперного театру, але з'явилися сумніви щодо надійності перекриття, на якому він мав стояти. Отож для оперного відлили інше погруддя з оргскла, тонувавши його під бронзу. Тоді й виникла думка запропонувати бронзовий бюст Білій Церкві, про що став клопотатися Український фонд культури, очолюваний Б. Олійником. Його заступник В. Юхно подбав, щоб обійшлося це місту недорогим коштом, і невдовзі міськвиконком перерахував фонду майже символічну суму. Так бюст став власністю міста. Проте його дорога до п'єдесталу виявилася не такою вже й короткою: розгорілася дискусія не тільки щодо місця установлення пам'ятного знака, а доцільності використання для нього придбаного погруддя. Деякі архітектори обстоювали загалом правильну думку, що бюст мав би бути виконаний з урахуванням місця установлення, а не навпаки, як це сталося, підшуковувати місце для готового твору. Другі наполягали на скульптурі на повен зріст. Але в обох випадках треба було відкласти увіковічення поета в Білій Церкві на невизначений час, поки з'являться кошти для виконання спеціального замовлення. Щодо місця для пам'ятного знака пропонували кілька варіантів: на майдані Шевченка, біля ансамблю поштових споруд на Олександрійській вулиці, при вході в дендропарк "Олександрія" та біля Палацу культури шинників. Всі вони мали істотні вади. Майдан не підходив, бо через вулицю Я. Мудрого межує з Торговим, й у візуальному зв'язку з

пропонованим місцем уже стояв пам'ятник Леніну, а в такій містобудівній ситуації може бути тільки один. До того ж за спиною Кобзаря була б вузька вулиця його ж імені, тоді як за канонами архітектури личить широкий бульвар з озелененням посередині. Та ще й сусідство ресторану "Радон" не дуже етичне. Другий варіант відхилили через брак простору перед комплексом поштових споруд, який виходить на транспортну магістраль. Крім того, погляд поета з висоти постаменту на цьому місці впирався б у вервечку хат аж ніяк не "біленьких". Біля "Олександрії" на витоці однойменного бульвару поміж двома рукавами магістралі нема місця для велелюдних зібрань. І нарешті пропозиція щодо установаження пам'ятника по вулиці Леваневського була відкинута, бо всі розуміли, що має бути він в старій частині міста, пов'язаний з перебуванням тут увічнюваного. У центрі міста три майдани межують, переходячи один в другий. Соборний розділений основною транспортною магістраллю на дві частини. Але саме на нього накинули оком, що було поверненням до однієї з перших пропозицій управління архітектури міськвиконкому, її схвалили й запрошені для консультацій начальник обласного відділу містобудування та архітектури М. Литовченко та згадуваний В. Гнєзділов. Вони віддали перевагу частині майдану біля Преображенського собору перед іншими майданчиками. Істина народилася в спорах. Пам'ятний знак розміщений на пересіченні вулиць Міліцейської і Млинової. Не висуваючись і не відсуваючись відносно собору, він поставлений у створ з колонадою портика храму. Розглянувши принципи, закладені в генплані проекту, і перші проектні пропозиції щодо постаменту, містобудівна рада рекомендувала розробляти робочі креслення. Як це у нас було завжди, працювали в авральному темпі: адже зазвичай об'єкти здавали до якоїсь дати. Спішно переносили інженерні комунікації і провадили земельні роботи.

Місто одержало ще один затишний куточок, вирішений в ліричному плані.

Меморіальна дошка на честь І. С. Нечуя-Левицького

Життя і творчість І. С. Нечуя-Левицького безпосередньо пов'язані з Південною Київщиною. Однією з місцевостей, яка постійно його приваблювала, була Біла Церква з округою, де мешкали родичі письменника. Вперше на Білоцерківщині він побував, очевидно, 1860 року, коли його сестра Ганна вийшла заміж у село Трушки. Крім того, І. Нечуя-Левицького поєднувало з містом товаришування з гуртком місцевої інтелігенції. Особливо тісні стосунки були із С. Дроздовим – книголюбом, аматором-археологом, ініціатором і засновником краєзнавчого руху у Білій Церкві. С. Дроздов любив і знав творчість видатного українського письменника. У 1928р. для виставки у Києві, присвяченої І. С. Нечую-Левицькому, він склав життєпис письменника і

список його творів. Письменник також мав дружні стосунки з Шолом-Алейхемом.

Меморіальна дошка на честь Шолом-Алейхема (вул. Шолом-Алейхема)

Класик єврейської літератури Шолом Нохумович Рабинович вперше побував у місті в 1880 році нікому не відомим секретарем багатого адвоката. Вдруге повертається у нього в листопаді 1883 року, щоб почати писати і провести в ньому чотири роки активного творчого життя. Його твори цього періоду – про представників різних верств білоцерківської єврейської общини. Будинок на клубній вулиці, де жив Шолом-Алейхем, був тим духовним центром, який притягував прогресивну інтелігенцію міста.

Восени 1887 року Шолом-Алейхем залишив Білу Церкву, але часто приїздив сюди на свята і літературні вечори, зустрічався з представниками єврейської творчої інтелігенції.

Меморіальна дошка на честь Леся Курбаса (вул. Леся Курбаса)

Леся Курбас – один з найвидатніших основоположників українського вітчизняного театру. З його ім'ям пов'язано створення першого театру в нашому рідному місті.

У липні 1920 року Леся Курбас з групою Кийдрамте (Київський драматичний театр, створений Лесем Курбасом) прибув до Білої Церкви на гастролі. Першими глядачами були червоноармійці 45-ї дивізії, якою керував І. Е. Якір.

Перебуваючи у Білій Церкві, режисер відзначив, що у місті і навколишніх селах, куди приїздив театр, багато здібної молоді. Газета „Вісті Білоцерківщини” 31 липня 1921 року повідомила, що Леся Курбас з групою акторів вирішили присвятити свою відпустку організації театральної справи у Білоцерківському повіті.

У березні 1922 року театр повертається до Києва, де Леся Курбас створив театр „Березіль”. Проте спогади про розпочату в Білій Церкві справу надихнули Леся Курбаса створити на базі білоцерківських драмгуртківців театральну майстерню „Березіль-III”. Із Києва сюди приїздили професійні майстри. Майстерня знаходилась у приміщенні комерційного клубу „Палас”, що згодом став іменуватися театром ім. Шевченка, а з 1935 – Будинком офіцерів.

У травні 1925 р. було створено Білоцерківський робітничо-селянський пересувний театр, якому у тому ж році присвоєно ім'я Леся Курбаса. Він проіснував до жовтня 1933 року, коли Леся Курбаса було репресовано.

Білоцерківці свято шанують пам'ять видатного земляка. Його іменем названа одна із центральних вулиць. На фасаді театрального приміщення, де працював Леся Курбас, є меморіальна дошка: „20 серпня 1920 року в цьому приміщенні вперше в Україні Лесем Курбасом здійснена постановка „Макбета” Шекспіра”. Тут встановлено і барельєф видатного митця.

Меморіальна дошка на честь К. Г. Стеценка (вул. К. Стеценка)

Багато і плідно працював у Білій Церкві композитор Кирило Григорович Стеценко (1882-1922). Після закінчення Київської духовної семінарії присвячує себе музичній підготовці вчителів.

Активну педагогічну і композиторську діяльність К.Г. Стеценко розгорнув у Білій Церкві в 1908-1909 роках, працюючи вчителем співів у чоловічій та жіночій гімназії. Саме в нашому місті створив „Сон” на слова Грабовського, „І золотої й дорогої”, „Тече вода з-під явора” на слова Т. Г. Шевченка, кілька романсів. Тут композитор підготував збірки колядок і щедрівок, написав дитячу оперу „Івасик-Телесик”.

Меморіальна дошка на честь Костянтина Паустовського (вул. К. Паустовського)

Костянтин Георгійович Паустовський (1892-1968) провів свої дитячі роки на Білоцерківщині. Про це він пише у своїй автобіографічній „Повісті про життя”. Повновода у ті часи річка Рось, привітні люди, розповіді діда, колишнього чумака й бабусі, полоненої туркені осідали в дитячому серці золотими зернами, аби згодом прорости циклом автобіографічних творів „Далекі літа”, „Початок невідомого століття”, „Час великих сподівань”, „Книга блукань”.

Під час війни К. Г. Паустовський, тоді військовий кореспондент, гаряче відгукнувся на визволення Червоною Армією Білої Церкви. Кожен рядок його нарису про наше місто над Россю пронизаний синівською любов’ю, яку видатний письменник зберіг до останніх днів життя.

ВИСНОВОК

Дослідження можливих екскурсійних маршрутів Білої Церкви поповнило мої знання про рідне місто, його історію, архітектуру, визначні та пам’ятні місця. Я дізнався, що назви багатьох вулиць, площ, кутків у Білій Церкві не випадкові. Вони тісно пов’язані з історією міста, з визначними людьми, які відвідували наше місто в різні часи або зробили значний внесок у його розвиток.

Сучасного обличчя нашого міста, його топонімічні назви – результат багатовікової історії. Кожен куточок старої частини міста має своє цікаве минуле, може багато розповісти сучасникам, треба тільки захотіти його почути.

Досліджуючи об’єкти Білої Церкви та класифікуючи їх на умовні групи, ми виділили три туристичні маршрути. Кожен маршрут має свою тематику, включає в себе відповідно до теми визначні місця міста.

Тема нашого дослідження дуже зацікавила мене і в процесі роботи виникло бажання і далі вивчати рідне місто.

ЛІТЕРАТУРА

1. П. І. Юхименко, А. І. Гай, В.В. Репрінцев та ін. Біла Церква. Шлях крізь віки. Б. Церква, „Буква”, 1994. – 384 с.
2. Цимбалюк В. І., Пасічник Ю. І. Колиска українського народу: Навч.-метод. посібник. – К.: Видавець Ешке О. М., 2000. – 232 с.
3. Київщинознавство: Посіб. для вчителя / За ред. І. Л. Лікарчука. – К.: [Вид. Ешке О. М.], 2001. – Вип. 1. – 295 с.
4. М. М. Грисюк. Парк „Олександрія”. – К: Вид. „Наукова думка”, 1969. – 71 с.
5. Юр’ївський літопис: №1 – 1996, Науково-популярне історичне видання Білоцерківського Державного краєзнавчого музею – 100 с.
6. Моя Біла Церква // Міська газета, 2002. № 48 (82). С. 13-14.
7. Павлюченко В. „Олександрія” – поєднання романтичної лірики і раціонального практицизму // Міська газета, 2003. № 23 (107). С. 14-15.
8. М. Л. Срібняк, В. М. Федотов. Біла Церква. Історико-архітектурний нарис. К.: „Будівельник”, 1970. – 64 с.
9. Довгань А. І., Совенко В. В., Гудима В. М. Київщинознавство. 11 клас: Навчально-методичний посібник. – Біла Церква: КОППОК, 2004. – 230с.

Історія маєтку села Копилів

*Коваль Світлана, Кривенко Іван, учні 9 класу
Копилівської ЗОШ І-ІІІ ст.Макарівського району
Керівник: Кохан Наталія Степанівна,
вчитель київщинознавства*

Копилів – одне з найбільших сіл Макарівського району Київської області. Село розташоване на автомагістралі Київ – Чоп, за 45 кілометрів на захід від Києва. Віддаль від райцентру – 11 кілометрів. Копилів розміщений на мальовничій хвилястій рівнині Поліської низовини.

З корисних копалин поблизу села є будівельні матеріали: глина, пісок, торф, який в значній кількості використовується для удобрення полів.

На 1 січня 2001 року в селі проживало 1372 жителі. До Копилівської сільська ради входить також село Северинівка – 292 жителі. Основне заняття населення - землеробство.

В роботі досліджується пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення - двоповерховий стародавній будинок готичного стилю, збудований у 1884 році бароном Миколою фон Мекк.

Будинок і парк мають велику історичну цінність. Іншої такої старовинної споруди у Макарівському районі не збереглося. Будинок у Копиліві заслуговує на кращу долю, бо цілі століття як міг слугував людям. І як хочеться, щоб знову маєток став сьогодні гордістю і окрасою села. А з венеціанських вікон будинку линула чарівна музика Петра Ілліча Чайковського.

Значення дослідження полягає в тому, що в ньому зібрано матеріали історії села, історія життя родини фон Мекк в Копиліві та зв'язок родини з великим російським композитором П. І. Чайковським; історична цінність маєтку, який прослужував людям більше як 100 років (агрошкола, зоотехнікум, військово-польовий шпиталь, районна лікарня, середня школа, правління КСП, сільрада); документальні дані і ксерокопії фотографій.

Розкриваючи маловідомі сторінки минулого нашого краю, ми формуємо почуття гордості й поваги до історії свого села, допомагаємо збагатити духовний світ школяра, сформувати національну свідомість, викликати повагу до його щедрих, чесних і працьовитих людей, до безцінних скарбів культурного надбання.

Копилівський маєток

Історія родини Карла Федоровича та Надії Філаретівни фон Мекк

Карл Федорович фон Мекк

Садиба

родини фон
Мекк об'єднує
три славні
родини
російської
інтелігенції,
тісно пов'язані
з Україною, -
нащадків великого друга і шанувальниці.

Садиба родини фон Мекк

П. І. Чайковського Надії Філаретівни фон Мекк, родину самого композитора і нащадків декабристів Давидових, які жили в Кам'янці.

Члени родини фон Мекк

Син Надії Філаретівни і Карла Федоровича фон Мекк Микола Карлович (1864 - 1929) став власником садиби в 1884 році невдовзі після одруження з рідною племінницею Чайковського, онучкою декабриста В. Л. Давидова Анною Львівною (1864 – 1942). Композитор, який постійно гостював у Кам'янці, із задоволенням приїздив і в Копилів навідувати Миколу і Анну.

Микола Карлович був незвичайною людиною. Залишивши училище правознавства у двадцятидворічному віці, він вирішив навчатися управляти батьківським залізничним концерном. Почав кочегаром, а потім машиністом і начальником станції. У двадцятип'ятирічному віці його обрали директором, а згодом головою правління Московсько-Казанської залізниці – найбільшої і найуспішнішої приватної залізниці Росії. Під його керівництвом концерн процвітав. Будівник залізниць, він перед усім турбувався про людей, що там працювали, - робітників, кочегарів, машиністів, службовців, мріяв створити для них місто-сад. Рух творців "міст – садів" у той час поширився в Англії. Будинки "садового селища" в Кратові (нині м. Жуковський під Москвою) збереглися до нашого часу.

Про незвичайне життя і трагічну долю Миколи Карловича фон Мекка свідчить його дочка Галина Миколаївна, яка померла в Англії 1985 року.

Капіталіст нової формації М.К. фон Мекк розумів значення піклування про людей. Любов до музики і мистецтва була органічною для цієї родини і часто поєднувалася з доброчинністю. Літніми вечорами в маєток завжди запрошували кого-небудь грати – піаністів, скрипалів, іноді віолончелістів, часто це були студенти старших курсів Московської консерваторії, які таким чином могли добре відпочити, заробити грошей і зробити приємність господарям. Микола Карлович купував картини у М. Врубеля, який завжди потерпав від нестатків, а у важкі роки хвороби художника оплачував його рахунки за лікування в лікарів.

Маєток родини фон Мекк

У Копиліві Микола Карлович допоміг жителям організувати власне кооперативне товариство і місцевий банк, розширив сільську церкву.

Знадобилося кілька років, щоб місцевий піщаний ґрунт зробити родючим. Цьому сприяло створення складної та ефективної меліоративної системи. В селі викопали два ставки: один “ панський ”, а більший – для

селян.

Вода в них була проточною, чистою і подавалася з річки Здвиж по глибоких багатокілометрових каналах. У садибі були кінний завод, корівник, молочна ферма.

П. І. Чайковського під час одного з відвідувань Копилова. Використовувалися кращі англійські сільськогосподарські машини. Коли в Росії з’явився перший автомобіль, у Копилів привезли такий з Києва на платформі, запряжений кіньми. Місцеві селяни називали його “ самохід ”.

Родина фон Мекк органічно вписалася в копилівське життя. Люди інтелігентні, вони були позбавлені будь-якої зверхності і брали участь в усіх сільських заходах нарівні з його жителями. Їздили в Макарів, де щорічно відкривався ринок і місцевий ярмарок. По суботах і неділях мешканців садиби пішки ходили в сільську церкву широкою запиленою вулицею повз чистенькі, вкриті соломою будинки з палісадниками, де буяло безліч квітів. Церква

Церква в с. Копилів

стояла на пагорку, на зеленій галявині, оточений деревами. По неділях площа перед церквою заповнювалася возами і кіньми з сусідніх сіл і ферм. Після церковної служби пригощалися селянською їжею – свіжими огірками, яблуками, хлібом з сіллю.

Незважаючи на німецьке аристократичне прізвище, Микола Карлович фон Мекк, сповідував православ'я, був навіть церковним старостою Петропавлівського храму села Копилова.

Коли в поміщика померла малолітня дитина, то він вирішив поховати її біля однієї зі стін храму Петра і Павла (в ті часи на погостах найчастіше ховали саме немовлят та дітей).

Згодом же, переконавшись в тісноті храму, він вирішив розширити храм добудовами – з тим, щоб церква стала фамільною усипальницею родини фон Мекків. Благословення на освячення кардинально оновленого храму було надано київським митрополитом Іоаннікієм (Рудневим). І з того часу в Клірових відомостях копиліської церкви (своєрідних літописах, котрі велися при кожному храмі) стали щороку дублювати запис: “В 1890 и 1891 годах здание церкви капитально расширено пристройкой алтаря, ризницы и приделов, а также возобновлением иконостаса и тщательным дворьян Николая и Анни фон Мекк.”

1888-1889 навчальному році поміщик фон Мекк побудував в Копиліві церковноприходське училище. Оснастив його всім необхідним для навчання, надав жалування учителю. Все це обійшлося фон Мекку - попечителю школи, в 1100 рублів.

Родина фон Мекк

Стараннями місцевого священика Василя Сікорського і жертвами землевласників фон Мекк церковнопарафіяльна школа в селі процвітала. Якщо в 1865 році в ній налічувалося лише 24 школярі, то станом на 1917 рік, навчалися 123 першокласники та 63 першокласниці. Прогрес був більш, ніж очевидним. Цими успіхами копилівці багато в чому були зобов'язані фінансовій підтримці благочестивої родини фон Мекк. Подружжя щороку жертвувало більш ніж 200 крб. на утримання місцевої школи – це при тому, що деякі школи

Макарівщини змушені були задовольнятися утриманням в десятеро меншим.

В 1904 році фон Мекки спорудили для школи нове, більше приміщення на території власної садиби.

Парк в садибі фон Мекк

88 - річна Анастасія Миколаївна Марченко знає багато фактів з життя маєтку (старенька має гарну пам'ять), історій почутих від матері та бабусі. «Хазяї фон Мекк добре ставилися до людей» , – розповідає Анастасія Миколаївна. Під час російсько-японської війни, вони щомісяця

Парк в садибі фон Мекк

безкоштовно видавали всім жінкам, чоловіки яких були на фронті, борошно, пшоно, олію, забезпечували їх дровами, поки воїни не повернулися додому.

Копилівські селяни зрозуміли, що працювати на фон Мекка вигідно, це покращувало і полегшувало їхнє життя.

Пізніше, коли садибу продали, копилівці послали своїх молодих односельців у підмосковний маєток Миколи Карловича “ Воскресенське ” . Майже тридцять юнаків та дівчат приїхали на роботу на чолі зі старим кучером Андрієм Андрійовичем.

Оточений великим парком будинок, в який приїздив П.І.Чайковський, вважався дачею, але фон Мекки бували тут не тільки влітку , а іноді й на Різдво. Під час Різдвяних свят 1909 року в Копилові відзначали срібне весілля Миколи Карловича й Анни Львівни.

Будинок був двоповерховий, дерев'яний, рублений, на цегляному цоколі в стилі модного тоді “ дачного модерну”, з баштами, фронтонами, еркерами, з великою терасою і додатковими зовнішніми сходами на другий поверх. Мальовничу картину даху і різноманітних за архітектурою фасадів доповнювали високі труби димоходу.

“ Копилів мені дуже сподобався!- писав Чайковський Надії Філаретівні 2 жовтня 1889 року. - Новий будинок надзвичайно симпатичний;з верхнього поверху, де Микола показав мені кімнату, призначену, між іншим, і для мене, відкривається чудовий сільський краєвид ”.

Будівництво маєтку для родини фон Мекк

Сучасний вигляд маєтку

За деякими даними, будинок зводили майстри з Прибалтики, а автор проекту, на жаль, невідомий. Садівник був іноземцем, який разом з місцевими селянами заклав чудовий парк на площі з дев'яти гектарів.

У вересні 1980 року П.І.Чайковський знову відвідав маєток і провів там дві доби “найприємнішим чином”. Копилів сподобався йому так само, як і минулого року. Він побачив, що будівництво значно просунулося

уперед.

“Кімната, призначена для моїх відвідин, минулого року була лише у вигляді натяку, нині я у ній вже жив. Вона дуже симпатична, зручна і приємна, і я дав собі слово неодмінно погостювати, у Миколи й Анни як можна довше наступного літа”. (Лист з Харкова, вересень, 1890 р.)

У січні 1898 року через несправність димоходів почалася пожежа, і наземна частина будинку повністю згоріла.

Будівництво нового будинку реставратори датують рубежем XIX-XX ст. Як і перший, він двоповерховий, на цегляному цоколі, з підвалом, але, на відміну від нього, рублені стіни обшиті дошками, дранкою й поштукатурено. Проте в архітектурі, в основному, повторюється стиль згорілого будинку.

За спогадами Галини Миколаївни фон Мекк, що належать до початку XIX ст., до маєтку вела тополина алея. Тильна частина будинку затерасою виходила в старий парк, де високі дерева створювали таку тінь, що під ними майже росла трава, а лише ріденькі кущики. Через паркуздовж старої канави, вкритої ряскою, проходила стежка. В парку стояли так звані літні будиночки – для хлопчиків, старшої сестри з гувернанткою, “Павільйон” (можливо, літня їдальня чи більярдна). Літній будиночок маленької Галі знаходився у задній частині парку, на схилі. Біля будиночка можна було сидіти в тіні каштанів. За розповідями місцевих старожилів, які зібрала красзнавець і педагог Копилівської школи Наталя Степанівна Кохан, у парку були манеж, чудовий розарій та різноманітні альтанки-білокам'яна, дерев'яна, кованого металу з ажурним орнаментом. У невеличкому басейні з фонтаном плавали лебеді.

Коли закладали прекрасну ялинову алею, що збереглася й донині, великі дерева привозили на волах у соснових бочках. Їх встановлювали в ями, і, перш ніж засипати землею, коваль знімав з бочок металеві обручі. Тепер стовбури цих ялин - у два обхвати. Збереглася і липова алея. Багато хто із старожилів пам'ятає алею тополь з гілками, що поспліталися й утворили зелений тунель

типу берсо. Спекотними днями родина збиралася під густим зеленим куполом з лип. Іволги і стрижі виспівували свої пісні. У садибі було багато лелек. Перед фасадом будинку на галявині, огороженій низьким бордюром з дерев'яних укопаних хрест – навхрест кілків, росли ялини й декоративні кущі, у діжках стояли агави. У парку й досі збереглися ялини, посаджені кенконсом – групами по п'ять штук. Цей рідкісний прийом насадження свідчить про неабияку майстерність творців парку.

Судячи з великої кількості хвойних у поєднанні з липою і дубом, можна припустити, що у закладанні парку міг брати участь Г.Куфальдт, який саме в ті роки створював парк Кенігів у Шарівці, або хтось із його учнів і помічників. Алеї парку посипалися чистим морським піском, який спеціально для цього привозили.

Копилів з його величезними полями і лісами, страшними грозами влітку й навесні, вкрита білою пухнастою сніжною ковдрою земля взимку залишили незабутнє враження у пам'яті нащадків фон Мекка. Копилів продали після 1910 року. Анна Львівна приїхала туди востаннє, щоб передати садибу. Дружина нового господаря була французенкою, і місцеві жителі не прийняли її. У маєтку жив лише управитель.

Славні сторінки 100-літньої історії Копилівського маєтку

Подальша доля садиби була такою ж драматичною, як і доля її господарів, життя яких круто змінилося після 1917 року. Незважаючи на велику користь, яку приніс новій владі своєю чесною і благодійною працею Микола Карлович фон Мекк, після численних арештів, обшуків, конфіскації майна його розстріляли в 1929 році. Інших членів родини піддано репресіям: тюремно-табірні поневіряння, злигодні, страждання. Комусь із них вдалося перейти кордон і залишитися на заході. Розкидало, розвіяло родину по всіх-усюдах.

А садиба вистояла!

Під час революції і громадянської війни будинок уцілів, але був пограбований. Повидирали красиві кахлі з грубок, скло з вікон, паркет, дошки-все, що можна було виламати. В 1917 -1918 рр. в маєтку розміщувався штаб Червоної Армії. В 1925 році в будинку відкрили агрономічну школу. Потім тут був робітфак, зоотехнікум. А коли в липні 1941 році під час Великої Вітчизняної війни гітлерівські війська окупували Копилів, в маєтку жив німецький пан Гагенлог. Управителем садиби був пан Ірик (так його називали місцеві жителі) жорстокий та злостивий чоловік, який дуже знущався над копилівськими селянами. Німці заставляли селян обробляти землю, доглядати за худобою. Пізніше гітлерівці влаштували в приміщенні маєтку госпіталь. Поруч утворилося кладовище. Згодом кладовище зрівняли із землею.

Маєток в наш час

Розповідали, що один далекий родич родини фон Мекк, гітлерівський офіцер, при відступі завітав до Копилова. Він розпорядився облити бензином будинок і спалити його. Але старі селяни говорили йому, що добре знали панів, які чуйно ставилися до них, що вони їх дуже шанували, і якщо він це зробить, вони проклянуть його. Не насмілювався зробити лихе

гітлерівський офіцер, і знову будинок вцілів.

Після визволення села 7 листопада 1943 року в маєтку розмістили радянський військово-польовий шпиталь № 4596. Солдат, які померли від ран, стали хоронити неподалік маєтку, в самому найкращому місці села - в середині парку. Встановлено, що на братському кладовищі похоронені 127 радянських воїнів.

Військово-польовий шпиталь разом з військом просувались на захід. На той час, коли було вже повністю звільнено Макарівський район, була зруйнована районна лікарня. І тому було вирішено тимчасово розмістити районну лікарню в Копиліві. За наказом № 13 від 01 січня 1944 року в приміщенні маєтку було відкрито лікарню на 50 місць. Головним лікарем районної лікарні назначили Пилипчука Павла Єфимовича.

Л.А.Лагедзе

В липні 1944 Павла Єфимовича було призвано в армію, і головним лікарем став Петриченко А.Д., а в листопаді 1944 р. лікарню очолив лікар -хірург Стовбур Володимир Єфимович.

В 1947 році до Копилова приїздить подружжя лікарів Йосип Андрійович та ПіраяМахмудівнаЛагедзе.

Лагедзе Йосип Андрійович народився 1912 році в с. Бобринці Черкаської області. У 1939 році закінчив Київський медичний інститут. Після закінчення інституту направлений в Середню Азію, звідти мобілізований в Радянську Армію. Й.А. Лагедзе служив головним хірургом воєнно-польового шпиталю. В 1943 році він знайомиться з ПіраєюМахмудівноюТокаєвою, яка після закінчення Самарканського медичного інституту була направлена на фронт.

Після мобілізації в 1947 році молоде подружжя переїздить на Україну. З 1947 року Йосип Андрійович очолює колектив районної лікарні, а ПіраяМахмудівна завідує хірургічним відділенням лікарні. Поселилося подружжя в приміщенні маєтку, на другому поверсі, де жили лікарі, там також була розміщена аптека.

В цей час селу багато допомагали шефи з міста: колектив Київської книжково-журнальної фабрики допоміг будівельними матеріалами для відновлення господарських приміщень лікарні, а Київський науково-дослідний нейрохірургічний інститут щороку направляв бригади лікарів з рентгенапаратурою для медичного огляду населення. З червня 1948 року по серпень 1954 року районну лікарню очолює Піраєв Махмудівна Лагедзе. Колектив копилівських медиків працює самовіддано, творчо.

На той час в лікарні працюють: лікар – невропатолог Зоя Михайлівна Минінкова, лікар – хірург Йосип Андрійович Лагедзе.

В перші повоєнні роки науковим керівником лікарні працював Петро Юхимович Бейлін. Лікар, вчений, письменник, журналіст, людина з живим громадським і творчим пером – так можна охарактеризувати цю мужню людину. Регулярно протягом кількох років письменник сідав за кермо автомобіля і їхав за п'ятдесят кілометрів у Копилівську лікарню поблизу невеличкого містечка Макарів. Наслідком цього в медицині став відомий макарівський досвід, який, видно, вже не лишиться безслідним у масовій лікувальній практиці, а в літературі – книга П.Бейліна “Найдорожче” (1960). Ця книга добре відома, писалось про неї немало.

В книзі розповідається про починання макарівських лікарів, про їх досвід лікування і застосування найширшого кола засобів лікування. Макарівці пропонували зціляти хворого не тільки звичайними медичними засобами, але й цілою системою факторів, звернення до інтелекту, до психіки людини (використовування з лікувальною метою слова, праці, мистецтва, краси « у всьому її чудесному розмаїтті» - від піжами приємного кольору до квітів, живих рослин, картин у палатах), - і досягають на цьому шляху певних успіхів.

Приміщення старої школи в маєтку

В 1953 році, коли в Макарові збудували нове приміщення районної лікарні, в маєтку розмістилась Копилівська середня школа. З 1953 по 1973 рік він гостинно відкривав свої двері для дітей селян, які здобували тут міцні знання.

З 1954 по 1973 рік майже 1500 дітей трудівників села навчалися в чудовому будинку, який належав родині фон Мекк. Будинок було відремонтовано, і до послуг учнів були світлі класні кімнати, фізичний та хімічний кабінети, спортивний зал, а для відпочинку - чудовий парк.

Педагогічний колектив під керівництвом директора школи Рудича Степана Юхимовича, завуча Марковської Ядвіги Іванівни, доклав всіх зусиль, щоб зростала і міцніла Копилівська школа.

Перший випуск середньої школи відбувся в 1956 році. В 1965 -1966 н.р. в школі навчалось 462 учні.

М.А.Єрмаченко

Село Копилів стало селом суцільної писемності. Частина дорослої молоді продовжувала освіту в Макарівській заочній середній школі. Частина дорослої молоді одержувала середню освіту без відриву від виробництва. При загальноосвітній школі працює школа продовженого дня. Велика увага приділялась естетичному вихованню учнів. В школі була постійно діюча виставка картин художників. А струнний оркестр був одним із кращих в області.

У 1964 р. Копилівську середню школу очолює Єрмаченко Микола Андрійович.

Двадцять років поспіль служив будинок дітям, учням Копилівської школи. Та коли в 1973 р. було побудовано нову школу, в будівлі знаходилась сільська Рада, дирекція радгоспу “Копилово”, а пізніше - дослідне господарство інституту землеробства ІААН, клас-філіал музичної школи, в якому навчалось 43 учні.

У травні 1990 р. громадськість усього світу відзначала 150-річчя з дня народження П.І.Чайковського. До цієї дати готувались і в Копиліві. Будинок, де колись жив композитор, з фасаду причепурили, а на зворотній бік, певно, не вистачило вапна і фарби. Так і стоїть до цього часу споруда обшарпана.

Така нелегка доля цього будинку. А нині... Що нині ?

І будинок , і парк мають велику історичну цінність . Іншої такої старовинної споруди в Макарівському районі не збереглося. Є наміри відновити будинок таким, яким він був за часів композитора П.І.Чайковського, розгорнути в ньому експозицію музею села, концертний зал. Наміри хороші. Але чи будуть вони колись здійснені?..

Будинок у Копиліві заслуговує на кращу долю.

Використані джерела

1. Похилевич Л.Список населенных мест Киевской губернии.-К., 1864.
2. Перерва В. Історія шкільництва в містах і селах Київщини ХІХ – початку ХХ століття. - Біла Церква : Вид. О. Пшонківський, 2008.
7. Фон Мекк Галина.Как я их помню. – Переклад з англійської Бориса Нікітіна. Фонд ім. І. Д. Ситіна – М., 1999.

Топоніміка села Бурти

Дзененко Валерія, учениця 8 класу

Буртівської ЗОШ I-III ст.

Кагарлицького району

*Керівник: Власова Валентина Миколаївна,
вчитель географії*

Майже всі географічні об'єкти – гори й низовини, моря й океани, острови й півострови, річки й озера, населені пункти й ліси – мають свої назви. Наука, що вивчає ці назви, називається топонімікою (від грецького *topos* „місце” і *onoma* „ім'я”).

Окремі вчені топоніміку відносять до самостійних наук, яка використовує методи лінгвістичного, історичного і географічного аналізу.

За видами об'єктів топоніми неоднакові. Кожен вид географічних об'єктів має свою назву:

ойконіми – для назв населених пунктів;

гідроніми – для назв водних об'єктів;

ороніми – для об'єктів рельєфу.

Крім того, всі топоніми розрізняються за ознаками природи:

особливостями рельєфу, видами рослин і видами тварин.

Окрему групу становлять антропонімічні назви, що походять від імен і прізвищ. З минулого залишилась група топонімів, які відображають соціальну нерівність, злиденне життя простого люду.

Топоніміка – наука, якою одночасно займаються історія, географія і лінгвістика. Тільки спираючись на мовні закони, на історію, на конкретну географічну обстановку, можна досліджувати географічні назви, в яких відбито природні особливості об'єктів, їх положення, господарську діяльність людей, назви народів, народні звичаї.

Досить важливе місце в топонімії посідає народна термінологія. Лексика говорів має багато своїх місцевих особливостей. У ряді випадків вони є єдиним джерелом для пояснення окремих, на перший погляд зовсім неясних топонімів. Місцеві географічні терміни здавна брали активну участь в утворенні власних географічних назв – топонімів. Отож, значення народної географічної термінології (як української, так і іншомовної), різних діалектів значно полегшує розкриття суті топонімів, їх значення. Значною мірою служить для визначення їх смислу, є „універсальним ключем до етимології багатьох, якщо не більшості географічних назв.

Топонімія України, як і інших країн, знаходилася в постійному русі і зміні, під мовним впливом інших народів, особливо російського, польського, білоруського. Однак іншомовні вкраплення в топонімію України незначні,

вони не змінили загальної картини її слов'янської україномовності. Українська мова „в галузі географічних назв виявили свої специфічні національні риси”.

Людину здавна цікавили питання походження географічних назв, і в першу чергу своєї місцевості, їх зміст і значення.

Ойконіми

Село Бурти

Село Бурти Кагарлицького р-ну Київської обл. має цікаву історію, яка сягає в далеку глибину віків. Починаючи з незапам'ятних часів, на сухих, вкритим дрімучим лісом, горбах вздовж русла річки селились люди. Десятки поколінь вирости в цих місцях. Обличчя села, його околиці зазнали суттєвих змін за довгий історичний період, і, напевне, від того

давня назва – Бурти. Звідки ж вона пішла?

В топонімічному словнику Янка М.П. є пояснення терміну бурта – „купа попелу” – сировини для виробництва селітри, в нас же такої сировини немає. Старожили села, зокрема Коробенко М.М., пов'язує назву села з купами буряків, які складалися в кагати, або від назви роду занять, пов'язаних з „буртівлею”, „буртуванням”.

Рельєф села Бурти

Інша версія пов'язана з особливостями рельєфу села, на околицях якого є численні горби.

Серед розмаїття власних назв географічних об'єктів села Бурти та його околиць зустрічаються топоніми різних категорій – ороніми, гідроніми, ойконіми і т. д.

Назви вулиць села в сучасному звучанні з'явилися в 70-х рр.. До цього в обіході членів Буртівської громади ходили назви „кутків”, власне ойконіми. Більшість моделей ойконімів мого села утворені за допомогою суфіксації. Досить поширені суфікси –ів, -щина. Вони вказують на родову територіальну сконцентрованість.

Кедівщина ,Столярівщина, Савченківщина, Маторівщина, Рибаківщина

Ойконім «Отруби»

то придбаний наділ став зватись відрубом. Звідси й пішла назва кутка в російськомовному звучанні – Отрубі, а потім, з часом, Отруби. Тепер це вулиця Білика, названа на честь радянського воїна, лейтенанта Григорія Білика, який загинув під час визволення нашого села від німецько-фашистських загарбників

Не менш загадковим є ойконім Натягайлівка, походження якого старожили пов'язують з забудовою найдовшої сільської вулиці. Вона простягалась вздовж обох боків дороги, що тягнеться до сусіднього села Краснопілка. До цього часу вулиця забудована не повністю і ніби дотягується до сусідів – краснопільчан.

Гідронім річка Рось

Гідроніми

Моє рідне село має лінійну структуру. Його центральна вулиця тягнеться вздовж річки Росавка, лісової притоки Росава. Назва є похідною від Рось через проміжну назву Росава, утворена за допомогою демінутивного суфікса –к(а). Тривалий час гідронім Рось об'єднували з етнонімом Русь. вбачаючи в них спільне походження. Щодо назви р.

Рось існує кілька тлумачень, проте незадовільність їх призводила до висновку про її нез'ясованість. Найбільш вірогідне пояснення гідроніма Рось від індоєвропейського *ros* – „вода, волога”, пізніше поширилось православне *ros* – „роса, волога” в розумінні „річка”. Від цієї основи й походить назва нашої

Гідронім річка Росавка

річки Росавка. Крім такого значного гідроніма, в нашому селі ще є гідронім, що відображає роки стрімкого розвитку народного господарства в колишній Україні за часів Радянського Союзу. Це назва одного з ставків села „Каховка”. Будівництво ставка почалось з середини 60-х рр., після побудови Каховського водосховища на Дніпрі.

Назва утворена від прізвища російського генерала В. В. Нечуй-Каховського.

Слідом за Каховкою в селі будували ставки, яким дали назву Другий і Третій, які відображають черговість їх виникнення. Назва цих гідронімів міцно вкорінилися в мовній лексиці членів сільської громади.

Гідронім «Махнові ставки»

Ще один гідронім нашого краю Махнові ставки має антропонімічне походження. Його назва походить від вуличного прізвиська Івана Шуляка, який проживав в місцевості. По переказах односельців дід Іван їздив одноконкою і мав дуже крутий норів, за що його прозвали по-вуличному Махном. Давно пішов у вічність батько Махно, немає діда Івана

Шуляка, а прізвище й до цього часу живе в назві ставків. Хоча, подивившись на ці ставки, замулені, зарослі очеретом, можна зробити висновок, що їх життя теж підходить до завершення. Відрадно є лише те, що стежка до них не заростає, тому що біля одного з ставків є джерело, назване в народі Криничкою, вода якого тамує спрагу людей в спекотні літні дні. Беруть люди воду з нього і восени, і весною, і взимку, вірячи в цілющі властивості смачної джерельної води.

Ороніми

Оронім «Мар'їн горб»

Крім власних назв, що пов'язані з водними об'єктами, в околицях нашого населеного пункту дуже багато горбів та ярів, які теж мають свої імена. Ці ороніми теж мають в основному антропонімічне походження і названі іменами людей, родин, які колись проживали в даній місцевості. Більшість моделей утворена з допомогою суфіксації.

Найбільш продуктивними топонімічними суфіксами в словотвореннях є: -ів, -ов, -ин, -ін, -ськ.

Оронім «Цимбалів яр»

Назва яру Цимбалів походить від прізвища одноосібника Цимбала, який мав землю до колективізації в даному яру. Так і по цей день за ним залишилась назва Цимбалів. Утворена за допомогою суфікса -ів.

Яри: Цимбалів, Бордюгове

Оронім «Бордюговий яр»

За перекладами старожилів, яр, що має назву Бордюгове, колись потопав у білому цвіті яблунь, слив, груш, аличі. Проживала там родина Бордюрів, глава якої був пасічником, дуже любив сад і насадив фруктових дерев у великій кількості. Давно забулись імена мешканців Бордюгового, а прізвище й до цього часу живе серед вдячних односельчан, які й тепер ідуть

у , вже зарослий і частково здичавілий, сад по духмяні яблука і кисло-солодку аличу, якої завжди всім вистачає.

Урочище «Чобіток»

Один з оронімів околиць села за своїм зовнішнім виглядом нагадує округлу паляницю. Ця назва з роками передається з вуст в уста від старшого до молодшого покоління. На Паляницю часто приходять учні місцевої школи, щоб покласти квіти до могили невідомого солдата.

Також за свій зовнішній вигляд отримало назву одне з урочищ, що

знаходиться на околиці села – Чобіток. Назва утворена за допомогою слова чобіт та суфікса –ок.

Крім вищеописаних топонімів нашого села та його околиць є топоніми, походження яких не можуть пояснити навіть сільські старожили. Про їх виникнення можна лише здогадуватись. Це такі, як Тхорівщина, Провалля, Чумачка, Щенявський яр, Поповий яр, Занудівський яр.

Висновки.

Вивчення географічних назв – процес цікавий і захоплюючий. Топоніми знайомлять нас з особливостями географічного положення місцевості, з характером річок, рослинного і тваринного світу, з життям, побутом, культурою народу, його господарською діяльністю, з історичними подіями рідного краю, місцями героїчної боротьби народу.

Географічні назви рідного краю є пам'ятками історії, його родоводу, лексики живої мови.

На жаль, ця пам'ять іноді невинно порушується. У нас час двічі проводились масові перейменування населених пунктів.

Я думаю, до такої справи потрібно підходити виважено, обережно. При цьому дотримуватись охорони топонімії, не ламати її, а всіляко оберігати. „Географічні назви, як ніщо інше, допомагають заглянути за обрій затьмареної давнини, через них і для них побачити горизонти безхмарного прийдешнього. Тому бережімо їх від зникнення” (Зіновія Франко. Хто ми ? Звідки родом? – К.,1990)

Робота на дану тему дуже актуальна. Використання топоніміки на уроках географії допоможе значно повніше, доступніше з'ясувати особливості природних умов свого краю, одержати додаткові відомості про його господарство і населення, історичне минуле краю. З другого боку, заняття дослідницько-пошукового характеру значно підвищують інтерес до навчального предмета.

Історія, розвиток культури, освіти і господарства села Шамраївка

*Мазуркевич Марина, учениця 9 класу
Білоцерківської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №22
Керівник: Зінченко Віра Петрівна,
вчитель географії*

Вступ

Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього. Ці слова видатного українського письменника Максима Рильського звучать як заклик до кожного, хто хоче досягти успіху, якомога глибше пізнати історію свого краю, місця, де народився і виріс. Знання минулого свого краю буде актуальним в усі часи, так як дозволяє зрозуміти, як впливає історія окремих міст, містечок та сіл України.

Моє родинне дерево з діда-прадіда росте на Шамраївській землі, що на Сквирщині.

Починаючи свою історію з невеликого плем'я, Шамраївка пройшла важкі часи у роки Великої Вітчизняної Війни та голодомору.

Об'єктом дослідження є село Шамраївка. Предметом – історія розвитку села.

Метою нашої роботи є дослідити:

- Історію та розвиток села Шамраївка;
- Походження назв мікротопонімів села;
- Головні природні та господарські об'єкти;
- Пам'ятки історії та культури села Шамраївка;
- Розвиток культури та освіти в селі Шамраївці.

Село Шамраївка – село з багатовіковою історією. Поблизу нього виявлено кургани та залишки давньоруського городища XI-XIII століть і 15 пласких курганів, обставлених по колу кам'яними брилами.

Вважається, що село виникло у 80-х роках XV ст. Його заснували вихідці з Волині, які залишили рідні місця під час нападу кримських татар у 1482 році. Населення займалося землеробством, рибальством, а також бортництвом і полюванням. У середині XVI ст. тут почали виробляти селітру. [7]

Інші дослідники вказують, що село виникло у XVI столітті [5], а в архіві Шамраївського НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів – ДНЗ» знайдені згадки про село, датовані XIII ст.

За місцевим переказом, походження назви села пов'язується з іменем одного з першопоселенців – Шамрою. Людиною він був досвідченою й

мудрою, місцеві жителі зверталися до нього за порадою і допомогою. Місце, де він жив, мовляв, і отримало назву Шамраївка. [11]

Є й інші версії. На думку мешканців вулиці, що до Радянських часів носила назву Городище, село назвали в честь козака Шамрая, який охороняв перших жителів невеличкого поселення, яке потім назвали Городищем, від набігу половців. Саме він створив Шамраївський козацький загін.

Люди, що живуть на вулиці Червоноармійській (куток Волоти), Шамраєм звали старшину козацького стану, що стояв на переправі через річку Роставицю Чумацького шляху. Козаки за відповідну платню вартували скарб чумаків у дорозі від стану до стану. А оскільки озброєні лицарі – це захист і для простого люду, то біля стану почали оселятися селяни, а поселення назвали на честь козака Шамрая.

Територією сучасного села дійсно проходив Чумацький шлях, який завжди приваблював злодіїв, що шукали легкої наживи. Особливо у місцях, де він пролягав через густий ліс. Таким місцем було і поселення, що передувало Шамраївці. Тому воякам тут нудьгувати не доводилось.

Могили відважних козаків і тепер можна знайти за надгробними каменями в закинутій частині Волотянського кладовища.

До речі, на Україні є ще два села – тезки Шамраївки: в Ульяновському районі (Кіровоградська область) [10], у Решетилівському районі (Полтавська область) [4].

Історичний розвиток села

За сучасним територіальним розподілом Шамраївка – це село, яке знаходиться в Сквирському районі Київської області, за 14 км від районного центру. Населення Шамраївки до 2800 осіб. Село достатньо велике має сільраду і декілька підпорядкованих до неї сіл.

Шамраївка розміщена на крайніх східних схилах Придніпровської височини, яка в межах села переходить в погорбовані рівнини з відмітками 200 – 250 м над рівнем моря. Через село протікає річка Роставиця.

Через невелику віддаленість села від районного центру, можна припустити, що історичні згадки про Сквиру якоюсь мірою стосуються і Шамраївки.

У середньовіччі Сквиря вперше згадується в грамоті литовського князя Володимира Ольгердовича 1390 року, наданої Юрію Івантичу Половцю. Текстологічний аналіз грамоти вказує на її автентичність. Археологічні та лінгвістичні фахівці припускають, що Сквиря виникла значно раніше.

З документів кінця XIV ст. відомо, що Сквиря разом з Яготином, Трилісами, Фастовом, Шамраївкою та іншими селами і волостями була власністю Коримана – нащадка Тугортхана, який був половецьким князем. У «Повісті минулих літ» зазначено, що в 1094 р. київський князь Святополк одружився з дочкою Тугортхана з метою примирення. У придане він отримав

сквирські землі в Пороссі, що потім передавалися у спадок. Вперше місто з округою виділяється в окрему міську волость в давньоруські часи як сторожова застава на далеких південно-західних підступах до Києва.

У XV ст. Сквиря являла собою укріплене поселення, оточене земляним валом. Тут були великий палац феодалів, господарські подвір'я, млини і склади. В замку постійно перебував численний військовий гарнізон. Ймовірно, на цих феодалів працювали і жителі Шамраївки, а також служили у Сквирському гарнізоні.

Наприкінці XV ст. населення Сквирщини дуже постраждало від кримсько-татарської навали. У 1482 році кримські татари на чолі з ханом Менглі-Гіреєм спустошили значну частину Київщини. Сквирщина була вщент зруйнована.

Після Люблінської унії 1569 року Сквирщина перейшла до Речі Посполитої. Місто увійшло до складу Білоцерківського староства. Тривалий час воно лишалося розореним. 12 червня 1591 року польський король Сигізмунд III видав київському воєводі князю М.Ружинському грамоту на право володіння Сквирою, заселення навколишніх земель та побудову замку. У 1615 році вона була оголошена слободою, внаслідок чого місцеві жителі звільнялися на 30 років від усяких податків та повинностей. Це приваблювало сюди втікачів із районів фільваркового господарства. Вже через рік Сквиря налічувала 30 домів. Тоді ж для сприяння розвитку ремесел і торгівлі, місту було надане магдебурзьке право (1616). Ним став управляти магістрат. У 1629 році Сквирщина увійшла до складу Київського воєводства.

Після Люблінської унії шамраївську землю захопили польські магнати, а зокрема Януш Острозький, державний діяч Речі Посполитої, засновник Острозького майорату. Шамраївці брали участь у селянсько-козацьких повстаннях на чолі Северином Наливайком та Криштофом Косинським. [11]

В селі були збудовані господарські приміщення та будинок управителя. Панщина зроста до 3-4 днів на тиждень. Посилився національний та релігійний гніт. Шамраївці брали участь, у селянсько-козацьких повстаннях на чолі з К. Косинським і С. Наливайком, які спалахнули на Правобережжі наприкінці XVI століття і були спрямовані проти польсько-шляхетського панування.

Під час визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. Київщина була визволена від польської шляхти. Шамраївка і Руда увійшли до складу Білоцерківського полку. Шамраївські селяни і козаки виготовляли для українського війська селітру і поташ та доставляли їх у порохову майстерню в Корсунь. [7]

Наприкінці травня 1648 року в Сквирі діяв повстанський загін під проводом Я.Радкевича. Повстанці спільно з козаками зруйнували маєток польського магната О.Замойського. У 1648 р. Сквиря стала козацьким

сотенним містечком Білоцерківського полку, а у 1651 році – Паволоцького полку Української держави під керівництвом Б. Хмельницького.

Незважаючи на те, що після Андрусівського перемир'я 1667 року Правобережжя лишилося під владою Польщі, жителі Шамраївки тривалий час не пускали польської шляхти. З У 1671 році до села підійшли 7 польських хоругв. Проте назустріч їм виступили 300 козаків, які відбили напад шляхтичів і гнали їх аж до Паволочі. В 1694 році в Шамраївці відбувся бій між паволоцькими козаками на чолі з сотником Наумом та 40 польськими жовнірами під командою ротмістра. Козаки розгромили польський загін, а ротмістра і 17 жовнірів взяли у полон.

Влада в Шамраївці продовжувала належати козацькій старшині. В селі постійно містився козацький гарнізон. Польський коронний гетьман Яблоновський 17 березня 1694 року в листі до фастівського полковника С. Палія скаржився, що козаки відібрали у нього ряд маєтків, у тому числі і Шамраївку. Незабаром тут відновилося влада польських магнатів, які посилили соціальне і національне гноблення. На початку XVIII ст. село стало центром Шамраївського ключа, який належав графам Браницьким і складався з 6 сіл. У 1740 році в Шамраївці налічувалося 75 дворів і проживало 600 жителів.

З початку XVIII сторіччя на Правобережній Україні розгорнувся гайдамацький рух. У 1736 році гайдамацькі загони М.Гриви та І.Жили, які поповнили свої лави селянами оточуючих сіл (у тому числі й з Шамраївки) зайняли Сквиру. Шамраївчани брали участь і в Коліївщині 1768 року.

Жителі села були активними учасниками гайдамацького руху, що поширився на Правобережній Україні у XVIII ст. Так, у 1744 році відбувся суд над 7 учасниками гайдамацького руху, серед яких були і жителі Шамраївки.

У 1795 році Шамраївка увійшла до Брацлавського намісництва, а з 1796 року – до Київської губернії.

Після возз'єднання Правобережної України з Росією селяни Шамраївки лишилися кріпаками графів Браницьких і зазнавали жорстокого феодального гніту. Значно зросла панщина. Крім того, магнати примушували селян виконувати на їх користь численні додаткові роботи. У 1833 році кілька шамраївських селян подали у суд скаргу на графа Браницького, вимагаючи звільнення від кріпосної залежності. Коли ж сенат відмовив селянам у цьому, вони самочинно перестали виконувати панщину в поміщицькій економії. Щоб повернути їх до покори, був викликаний пристав з солдатами. Справа тяглася до 1840 року і закінчилася покаранням селян. Вони так і лишилися кріпаками Браницьких.

Селяни Шамраївки прагнули визволитися від феодально-кріпосницького гніту. Вони взяли активну участь у Київській козащині. З квітня 1855 року шамраївські селяни з жінками і дітьми вирушили до с. Трушків, де зібралося

понад 1 тис. селян навколишніх сіл. Вони вимагали запису в козаки, заявляючи: «Всі тут поляжемо до єдиного, але служити ляхам більше не будемо і панщини не хочемо». У ході цього виступу шамраївці створили свій керівний орган - сільське самоврядування.

Для придушення заворушення власті кинули 3 роти солдатів. Найбільш активних селян було заарештовано, а решту розігнано.

Одержуючи величезні прибутки від експлуатації кріпаків, Браницькі дедалі багатіли. їх господарство інтенсивно розвивалося. У 1847 році в Шамраївській економії було побудовано цукроварню. На ній працювали близько 150 робітників, як кріпаків, так і вільнонайманих. Уже через два роки завод виробив цукру-піску на 42 тис. крб. Тут діяли також крупорушка і млин (Додаток 1).

У 1859 році в селі налічувалося 323 двори і 1988 жителів.

Під час реформи 1861 року Браницькі пограбували селян. Поміщики відібрали частину надільної землі, якою користувалися селяни після інвентарної реформи 1848 року. На 986 ревільських душ Шамраївки було виділено для викупу 2643 десятини землі, за яку вони щорічно мали сплачувати 3281 крб. 25 коп. протягом 49 років. Браницькі захопили також леваду і ставок, якими споконвіку користувалися селяни. Останні подали скаргу в суд, але він, охороняючи інтереси поміщиків, відхилив її.

У післяреформену добу на Україні швидко розвивалося капіталістичне виробництво. Шамраївський цукровий завод був повністю перебудований. У 1866-1867 рр., він мав 8 парових гідравлічних пресів і 8 насосів та виробляв на рік 40 896 пудів цукру-піску на суму 134,8 тис. крб. Наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. завод став великим промисловим підприємством. Він мав 16 парових машин на 175 кінських сил, 112 дифузій і виробляв на рік близько 125 тис. пудів цукру-піску на суму 514 тис. крб. На заводі працювало 506 робітників. Напередодні Лютневої революції його виробництво зросло до 479 тис. пудів цукру-піску. Робочий день на підприємстві тривав 13-15 годин на добу. Заробітна плата була мізерною. Так, постійним робітникам, що працювали на перевезенні буряків, платили по 30-40 коп. на день, сезонним - по 20 коп. У селі продовжували також діяти 3 млини, крупорушка і 6 кузень.

З розвитком капіталізму поглиблювалася класова диференціація селянства. Одержавши мізерні наділи під час реформи, не маючи робочої худоби і сільськогосподарських знарядь, значна частина селян Шамраївки перетворилася на пролетарів. Шукаючи засобів до існування, вони наймалися на цукровий завод, а також йшли на заробітки в Херсонську, Катеринославську губернії та в Київ. У 1912 році з 878 селянських господарств 70 не мали орної землі, 477 (понад 50 проц.) - володіли ділянками до 3 десятин кожне. 237 селянських господарств зовсім не мали худоби. Внаслідок примітивного обробітку землі дуже низькою була врожайність.

На ґрунті малоземелля, поміщицької експлуатації і зубожіння невпинно зростав селянський рух. У 1876 році жителі Шамраївки виступили проти розмежування поміщицьких і селянських земель, з допомогою якого поміщиця Браницька хотіла захопити кращі землі селян, а їм відвести гірші. Селяни вдавалися і до таких форм боротьби, як порубка і підпали. У 1880 році вони порубали ліс графа Браницького., а у 1897 році підпалили кінний завод. Дедалі посилювався робітничий рух, що особливо виявилось під час революції 1905-1907 рр. У жовтні 1906 року на Шамраївському цукровому заводі відбувся страйк 620 робітників. Вони припинили роботу і вимагали підвищення заробітної плати. Адміністрація викликала поліцію, яка розправилася з організаторами страйку М.П. Ткаченком, І. Ф. Щербенком та О. Ю. Качаненком. Незважаючи на це, власник змушений був піти на деякі поступки.

Населення Шамраївки не одержувало необхідної медичної допомоги. При цукровому заводі діяла невелика лікарня з одним лікарем.

Після звістки про повалення самодержавства у Шамраївці посилились революційні настрої. Бідніші селяни вимагали поділу поміщицьких земель та роздачі коней з кінного заводу. Для охорони майна поміщиці Браницької адміністрація заводу змушена була звернутися за допомогою до Васильківського повітового комісара. В село прибули козаки.

У жовтні 1917 року пролетаріат взяв владу у свої руки. Серед революційних робітників і матросів, що штурмували Зимовий палац, був і житель Шамраївки Я. П. Лунченко, який брав участь у революційному русі з 1908 року.

Великий Жовтень докорінно змінив життя трудящих Шамраївки. У лютому 1918 року вони створили Раду робітничих, селянських і солдатських депутатів. Земельна комісія приступила до запровадження в життя ленінського Декрету про землю. Цукровий завод перейшов у власність держави. Але наступ німецьких загарбників і військ Центральної ради не дав можливості завершити це. В березні 1918 року село захопили німецькі окупанти.

Трудящі Шамраївки піднялися на боротьбу проти ворога. У селі розгорнуло діяльність підпілля. Йшла підготовка до повстання, якою керував більшовицький комітет на чолі з колишнім шахтарем В. М. Ткаченком. До складу комітету входили А. Шлапацький, В.Грудзь, Т.Ю.Мариненко, І.Ярошенко, К.Козловський, Ф.Винниченко. Комітет організував повстанський загін, який очолив В.І.Маслов. Штаб загону розмістився в урочищі Пожарному. Підпільники доставили з Ходоркова в село транспорт із зброєю і патронами. У листопаді 1918 року повстанці почали бойові дії. Вони визволили Шамраївку і Сквиру. Проте у грудні село захопили петлюрівці.

Наприкінці лютого 1919 року Шамраївка була визволена. Відразу ж створили волосний ревком на чолі з О.Я.Матусевичем. У селі було відкрито

лікарню і клуб. Важливу роль у налагодженні мирного життя відіграв партійний осередок, створений тут навесні 1919 року. Він складався з 10 комуністів.

У червні 1919 року на Сквирщині відбулося повстання на чолі з Юрком Мазуренком. Утворилася Сквирська Народна Республіка, до якої увійшла й Шамраївка.

У вересні 1919 року Шамраївку захопили денікінці. Більшовики знову перейшли в підпілля і повели за собою трудящих на боротьбу проти ворога. Для організації в цьому районі партизанського руху ЦК КП(б)У направив туди Я.Максименка. Він прибув у Шамраївку, яка стала центром формування партизанського загону. У грудні 1919 року денікінців було вигнано з села.

Однак навесні 1920 року Шамраївку захопили білополяки, разом з якими прийшли петлюрівці. На початку червня Окрема кавалерійська бригада під командуванням Г.І.Котовського визволила село. Розгорнулося радянське будівництво, що проходило під керівництвом партійного осередку. Почали роботу волосний ревком на чолі з Р.Зіничем і сільський, який очолив Т.Ю.Мариненко.

У серпні 1920 року було створено комнезам, головою якого став С.Л.Тимченко. Наступного року він налічував уже 244 чоловіка. Комнезамівці були опорою Радянської влади. Вони організували сільськогосподарське кредитне товариство, забезпечили виконання продрозверстки. У жовтні 1920 року в Шамраївці провели волосний з'їзд комнезамів. Активну участь у радянському будівництві брала комсомольська організація, яка виникла тут у березні 1920 року.

У червні 1921 року відбулися вибори до волосної сільської Ради. Важливим завданням була відбудова Цукрового заводу, зруйнованого в роки громадянської війни. Робітничий колектив підприємства, очолений комуністами, з ентузіазмом приступив до його відродження. Восени 1921 року завод уже дав 74,3 тис. пудів цукру. Щоб налагодити роботу підприємства, Київський губком партії у травні 1921 року направив на завод І.М.Качмарика, який раніше, працював тут. У тяжких умовах розрухи підприємство було відбудовано в короткі строки. На ознаменування цієї події робітники і службовці надіслали В.І.Леніну вітального листа. У 1922 році на базі цукрового заводу і бурякорадгоспу, створеного у 1921 році, виник комбінат. У 1928 році бурякорадгосп реорганізували на племгосп великої рогатої худоби. Він входив до складу цукрового комбінату. У племгоспі працювало 860 робітників. Незабаром у селі стали до ладу млин, цегельний завод, електрична соломорізка, шкіряний завод, майстерня для ремонту сільськогосподарських знарядь. З 1923 по 1925 рік Шамраївка була центром району.

У відбудовний період чимало було зроблено в галузі охорони здоров'я, освіти, культури. В Шамраївці відкрили медпункт. Відбудова народного

господарства в Шамраївці проходила в умовах жорстокої класової боротьби. Трудящим села не раз доводилося давати збройну відсіч куркульсько-націоналістичним бандам, які діяли на Київщині. Від рук бандитів загинуло кілька активістів села, які самовіддано захищали Радянську владу. Серед них працівники земвідділу Яцун і Жолтов, секретар партійного осередку цукрокомбінату В. Воронін та голова сількомнезаму В. М. Хижняк. Незабаром ці банди було ліквідовано.

Шамраївці дедалі більше переконувалися у необхідності переходу на шлях колективного господарювання. Уже в 1921 році в селі був створений сільськогосподарський кооператив. Навесні 1924 року виникли ТСОЗ і споживче товариство, а в 1929 році було створено 2 колгоспи: «Незаможник» та ім. Ворошилова. У 1931 році з цукрокомбінату виділився як самостійне господарство радгосп. Наступного року в Шамраївці стала до ладу МТС, яка мала 19 тракторів.

Запровадження передової агротехніки й самовіддана праця трудівників сприяли зміцненню колгоспів і радгоспу. Рік у рік збільшувалися врожаї зернових культур у колгоспі «Незаможник». У 1940 році колгосп зібрав по 16,5 цнт зернових з гектара. В цьому році в господарстві надоїли від кожної фуражної корови по 2265 кг молока.

Значних успіхів досяг радгосп. Він розводив племінну худобу найкращих порід. У 1935 році в радгоспі налічувалось 6 корів-рекордисток. Доярка П.О.Федоряка надоїла від кожної фуражної корови по 3019 кг молока. За високі надої молока доярки Л.Ф.Попченко, Т.С.Хаврук, П.О.Федоряка у 1936 році були нагороджені орденом «Знак Пошани», а в 1939 році П.О.Федоряка удостоєна високої нагороди – ордена Леніна. Передовики радгоспу в цьому році були учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки. У 1939 році радгосп знову увійшов до складу цукрокомбінату. Його господарство було серед передових у тресті «Головцукор СРСР».

Поліпшилося медичне обслуговування, зріс освітній і культурний рівень населення Шамраївки. В селі діяли медамбулаторія і медпункт. Навчанням були охоплені всі діти шкільного віку. Тут працювала середня школа, яку до 1941 року закінчило 250 учнів. При цукрокомбінаті діяла, школа фабрично-заводського навчання. Своє дозвілля трудящі проводили у клубі, де працювали гуртки художньої самодіяльності. Село було радіофіковано. В ці роки у Шамраївці записали народну пісню про Харка, жаботинського сотника, керівника селянських виступів у 1764-1765 рр., підступно вбитого в селі 1766 року.

Звістка про напад фашистської Німеччини, на Радянський Союз викликала гнів і обурення жителів Шамраївки. У селі відбулися багатолюдні мітинги. Багато робітників, колгоспників і службовців добровільно вступили до лав Червоної Армії. На фронт пішло близько 600 чоловік. З наближенням

ворога почалася евакуація матеріальних цінностей. Було вивезено в Алтайський край племінне стадо, яке налічувало 700 голів.

15 липня 1941 року гітлерівці вдерлися в Шамраївку. Вони встановили жорстокий окупаційний режим. Почалися розстріли радянських людей. Фашистські кати по-звірячому вбили й замучили в гестапо 50 чоловік. Серед них – комуністів В.М.Пічура, О.К.Кащенко, М.Козловського, А.К.Матусевича, І.П.Калениченка, П.І.Калениченка, Д.К.Примака, Ф.Я.Мізіна та багатьох інших. З Шамраївки і Руди гітлерівці відправили на каторгу до Німеччини 185 юнаків і дівчат.

Населення Шамраївки піднялося на боротьбу проти ненависного ворога. У селі почала діяти підпільна партійна група, секретарем якої був І.С.Гливаківський. Цією групою керував Великополовецький підпільний райком партії. В лісах навколо села у 1943 році діяв партизанський загін «Ураган», яким командував С.К.Беляков. Народні месники знищували поліцаїв, зокрема вони вбили начальника кущової поліції. У 1943 році за дорученням підпільного РК КП(б)У загін «Ураган» забезпечив збереження цукрокомбінату, млина та інших об'єктів від знищення їх фашистами під час відступу.

30 грудня 1943 року 78-й стрілецький полк 74-ї стрілецької дивізії та 1-а Окрема Чехословацька бригада вступили в Шамраївку. В боях за її визволення полягло 67 радянських воїнів. Шамраївці мужньо захищали свою Батьківщину на фронтах війни. 252 з них загинули смертю хоробрих. Нині в селі проживають 216 учасників Великої Вітчизняної війни, з яких 102 нагороджено орденами й медалями Радянського Союзу. Уродженцем с. Руди є Герой Радянського Союзу М.П.Лопач.

Лопач Микола Павлович (народився в 1923 р. в с. Руда) на початку Великої Вітчизняної війни добровільно пішов в армію. Героїчний подвиг здійснили артилеристи під командуванням М.Лопача у битві за Дніпро на північ від Києва. Він непомітно переправив на плотах дві гармати з боеприпасами. За мужність і відвагу, за уміле керівництво батареєю під час форсування Дніпра і утримання плацдарму командир батареї старшому лейтенанту М.Лопачу 17 жовтня 1943 р. присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Закінчив війну в Чехословаччині. В кінці 80-х років переїхав до Білої Церкви. Помер 23 травня 1997 р.

Немало селян удостоєні високої бойової нагороди – ордена Слави. Серед них Василь Порфирович Дмитрієв Антон Фомич Третьак .

Адмірал Леонід Васильович Мизин народився в с. Дуліцькому в селянській родині. У 1938 році після закінчення Шамраївської середньої школи вступив до Севастопольського вищого військового училища, яке закінчив у 1941 році. З того часу своє життя пов'язав із Військово- Морським Флотом.

Німецько-фашистські окупанти завдали господарству Шамраївки великих збитків. Вони пограбували цукровий комбінат, колгоспи, знищили багато будівель, вивезли близько 30 тис. цнт зерна, 956 голів великої рогатої худоби, 186 коней, 160 овець.

Трудівники села доклали всіх зусиль, щоб у найкоротші строки відбудувати зруйноване господарство. Поступово відроджувався радгосп, який вирощував племінну худобу.

Важкою для колгоспного господарства була перша весна після визволення. Незважаючи на труднощі, колгоспники успішно провели весняну посівну кампанію і зібрали непоганий врожай. Відновлювалося колгоспне стадо. Колгосп ім. Ворошилова продав державі 2367 цнт м'яса. Господарства змогли виділити кошти на ремонт будівель, придбання сільськогосподарських машин і продуктивної худоби, а також на культурні потреби. У 1944 році став до ладу цукровий завод. У 1946-1950 рр. добовий виробіток цукру становив 674 цнт. Почалася технічна реконструкція підприємства. Було відновлено заклади охорони здоров'я, освіти і культури.

Наступні роки стали періодом дальшого піднесення економіки села. У 1950 році обидва колгоспи об'єдналися в один.

Рік у рік поліпшується благоустрій Шамраївки. Багато уваги цьому приділяє постійна комісія сільської Ради по благоустрою. Лише протягом 1960-1970 рр. тут побудовано 410 індивідуальних житлових будинків. Крім того, споруджено нове приміщення школи, будинок культури, 2 клуби. Село електрифіковано і радіофіковано. Багато зроблено для поліпшення побуту трудящих. Тут діє торговельний комплекс, в якому розмістилися продовольчий і промтоварний магазини. До послуг населення також сільмаг, магазин будівельних матеріалів, побутовий комбінат, відділення зв'язку. Товарообіг торговельної мережі села, яка складалася з 12 магазинів, у 1969 році становив 1,7 млн. карбованців.

Значно поліпшилося медичне обслуговування селян. Про їх здоров'я піклувався колектив сільської лікарні, що налічував 29 чоловік. Лікарня мала 35 ліжок. Крім того, тут була медамбулаторія, дитяча консультація, рентгенологічний кабінет, аптека. У 2-х дитячих яслах виховувалося 80 дітей.

У Шамраївці діяли середня і восьмирічна школи, в яких навчалося 900 дітей і працювало 62 вчителі. Працююча молодь діставала освіту у заочній середній школі. Тут була також музична школа. За роки Радянської влади середню школу села закінчило понад 1 тис. юнаків і дівчат. Багато з них здобули вищу освіту і стали вченими, партійними і радянськими діячами, офіцерами Радянської Армії і Флоту. Серед них віце-адмірал Л. В. Мізін, кандидат технічних наук В. М. Синявський, кандидат історичних наук В. В. Тимченко та ін. Зріс прошарок сільської інтелігенції.

Велику роботу проводив колгоспний будинок культури і заводський та сільський клуби. При них працювали гуртки художньої самодіяльності: вокальний, драматичний, танцювальний та ін. В приміщенні будинку культури демонструвалися фільми, читалися лекції, виступали приїжджі митці. У селі діяла бібліотека, книжковий фонд якої становив понад 11 тис. примірників. Активно працювало сільське відділення товариства «Знання». З 1954 року в селі виходила колгоспна багатотиражна газета «Колгоспне слово» і з 1957 року – багатотиражна газета «Голос цукровика». [7]

1.2. Мікротопоніми села Шамраївки

З описів священників та топографічного опису маєтності графа Браницького видно, що с. Шамраївка на кінець ХІІІст. являло собою фортецю-городище, що знаходилося в лісі, який густо розрісся на берегах річки Роставиця. З правого берега росли чудові луки з чагарниками, а зліва – непрохідні болота, що поросли осокою та очеретом. Ці місця були доброю схованкою для збіглих селян-кріпаків від нападу татар та переслідувань феодалів. Оселяючись, вони створювали невеличкі поселення.

З тих часів вулиці, розташовані на місці колишніх боліт носять загальну назву – **Волоти**.

З формою рельєфу місцевості пов'язаний мікротопонім Западня, що утворився на місці глибокої долини, впадини .

Поселенці, що оселялися біля козацького стану, укріпили своє поселення частоколом і ровом. Ось чому й понині ця місцевість носить назву **Городище**.

З наявністю в селі річки пов'язаний мікротопонім Заріччя, яке виникло внаслідок поселення людей на протилежному відносно села березі річки.

У 20-х роках минулого століття населення села значно зросло. Для молодих сімей будувалися нові будинки, виділялися земельні ділянки під забудову. Так утворилися **Новоселиця** та **Комсомолка**.

Але селяни присвоювали власні назви не лише тим частинам села, які вони населяли, а й тим угіддям, де вели господарство. Так, балка, де волотями випасали худобу, була поросла дикими яблунями та грушами. Тому отримала назву **Кислиця**. Частина лісу, де після пожежі у дореволюційні часи простому люду дозволяли збирати дрова – **Пожарня**. Є в селі мальовниче місце біля річки, зручне для купання як дорослих, так і дітей. Береги тут порозлі дикими грушами. Вулиці, прилеглі до цього місця, об'єднують під загальною назвою **Грушки** (з наголосом на останньому складі).

На мапі села можна позначити топоніми, які пов'язані з промислово-економічними особливостям села. Так вулиці, які прилягають до цукрового заводу, носять назву **Завод**, а ті, що прилягають до колишнього управління колгоспом – **Контора**.

Куток **Бурти**, найвірогідніше, виник на місці добування селітри. Бурт – це продовгуватий насип, бугор, з якого добувають селітру. А, як відомо,

селітра – була неодмінною складовою пороху, й варили її у котлах на спеціальних підприємствах – буртах – у тих місцях, де й добували з придатного ґрунту – матиці (Додаток 2).

Розділ 2. Освіта та культура в селі Шамраївка

До приходу влади графів Браницьких безкінечні війни та повстання перешкоджали розвитку культури та освіти в селі Шамраївка. З їх приходом все почало змінюватися. Селяни все ще працювали на панщині, та вже почали задумуватися над майбутнім своїх нащадків. Жителі села хотіли залишити пам'ять після себе, а Браницькі, своїми знаннями та інтелектом, лише підсилювали їхнє бажання.

У селі панувала майже суцільна неписьменність. Після будівництва Браницькими церкви, тут з'явилася церковно-приходська школа, в якій навчалось 40 учнів. Школа була двокласною і розпочала свою діяльність у 1841 році. Будівля школи була дерев'яною і складалася з 4-х класних кімнат і 4-х квартир для вчителів та священника місцевої церкви. Проте у селян зростав потяг до знань.

Свідченням цього є глибокий інтерес, який викликала виставка творів прогресивних художників, відкрита в селі у 1904р. За три дні її відвідало 2797 жителів Шамраївки та навколишніх сіл: Трушків, Руди, Матюшів та інших.

Через село Шамраївка проходив шлях від Білої Церкви до Сквири. Через річку Рось він пролягав по дамбі, спорудженій для місцевого млина. Неподалік був шинок. Це було, приблизно, на півшляху між містечками, тому багато видатних людей, що прямували цією дорогою, зупинялися тут відпочити.

У 1846 році через Шамраївку до Сквири їхав Т. Шевченко, де він записав кілька народних пісень. [5]

У Сквирі розпочав свій трудовий шлях Максим Рильський – видатний український поет, перекладач, громадський діяч, академік, який теж неодноразово бував у Шамраївці.

У 1922 році відкрився заводський клуб на 250 місць. При ньому були організовані гуртки: політосвіти, драматичний, музичний та ін. Почали працювати бібліотека й читальня при цукровому комбінаті і хата-читальня.

У відбудовний період чимало було зроблено в галузі освіти та культури села. У 1925 році тут працювали семирічна і початкова школи та лікнеп і фабрично-заводська школа при цукровому комбінаті.

У довоєнні роки в селі діяли абулаторія і медпункт. Навчанням були охоплені всі діти шкільного віку, Тут працювала середня школа, яку до 1941 року закінчило 250 учнів. При цукрокомбінаті діяла школа фабрично-заводського навчання. Своє дозвілля трудящі проводили у клубі, де працювали гуртки художньої самодіяльності. Село було радіофіковано. В ці роки у Шамраївці записали народну пісню «Про Харка», шаботинського

сотника, керівника селянських виступів 1764 – 1765 р., підступно вбитого в селі 1766 року.

В 40-60 рр. в селі Шамраївка колектив сільської лікарні на 35 ліжок налічував 29 чоловік. Тут діяла дитяча консультація, медична бухгалтерія, аптека. У двох дитячих яслах виховувалося 80 дітей. У селі в цей час діяли восьмирічна і середня (у новому приміщенні) школи, в яких працювали 62 вчителі.

Великою популярністю користувався вокальний гурток, що працював при будинку культури та народний хор.

Сьогоднішній Шамраївській школі виповнилось 28 років. Школа має свою самобутню історію. Не минули школу ні репресії, ні голодомор, ні грізні роки війни 1941 – 1945 років.

Багатьох своїх колишніх учнів не дочекалася вона. Вони навечно закарбовані в книзі Пам'яті і на меморіальних плитах пам'ятника в селі. З радістю і сльозами на очах зустрічала школа учасників війни в Афганістані. 16 жителів с.Шамраївка приймали участь в бойових діях в Афганістані. Серед них 14 - випускники школи. 6 Воїнів-афганців нагороджені високими урядовими нагородами. (Додаток 3).

За час існування школа провела 61 випуск учнів, із школи випущено 62 учні, нагороджених золотою медаллю і 24 учні, нагороджених срібною медаллю.

Сьогодні в Шамраївському НВК працює 26 вчителів. З них 19 – колишніх випускників школи. Висококваліфіковані педагогічні кадри передають свої знання підростаючому поколінню. У закладі освіти працюють гуртки “Музичне джерело”. Хореографічні гуртки, гурток поетичного слова, гурток м'якої іграшки. В.С.Ткачук передав своє вміння учням гуртка різьби по дереву, створив у шкільному дворі захоплюючу поляну казок.

Засновано краєзнавчий музей у 1973 році за участю вчителя-пенсіонера Штоки І.В. та голови профкому Шамраївського цукрозаводжу Приймака Юрія Дмитровича.

Школа підтримує тісний зв'язок із шефами: ВАТ “Шамраївський цукровий завод”, “Інтерагро – Сквиря”, товариство “Шамраївське”, ДРСУ – 100.

Кожного року школа зустрічає своїх малят-першокласників і проводить випускників. У будівництві й озелененні школи брали участь вчителі та старші учні школи кінця 70-х років.

У 1999 році школа газифікована. Кожен день охайні і привабливі класні кімнати зустрічають школярів.

Нинішній школі виповнилось тільки 34 роки, але вона має свою давню історію. Тож давайте заглянемо у ті давні роки, можливо, оті скупі цифри і факти, прізвища колишніх керівників і випускників відкриють нам забуті сторінки історії.

25 грудня 1841 року при Шамраївській Спиридонівській церкві було відкрито двокласну церковноприходську школу. З 1908 року школа стає 4-х класною, з 1926 року – семирічною, а з 1935 року – середньою.

Навчання в Шамраївській семирічній школі (1926 р.) відбувалося в двох приміщеннях: у школі та будинку колишнього управляючого поміщиці Браніцької, в дві зміни. Першим завідувачим школою був учитель математики Вовк Станіслав Іванович, який у 1937 р. був заарештований і розстріляний. Така ж доля спіткала Вишнівського і Незабутковського. Також були репресовані вчителі Юшко Федір Кіндратович, Терлецький Станіслав Герасимович і Новохацький.

Учні пережили штучний голодомор 1933 року: врятував куліш, який давали голодним дітям в шкільній їдальні.

Протягом 1933-1937 років, директором школи працював Ратушний Григорій Іванович. Під керівництвом вчителя трудового навчання, Івашка Василя Юхимовича, майстра від Бога, учні виготовили кілька дерев'яних автомобілів і літаків.

16 липня 1941 року фашисти окупували село. Школа відновила роботу в лютому 1944 року. Цього ж року був випуск 10 класу, а наступний лише в 1950 році.

Двадцять два вчителі Шамраївської середньої школи були учасниками Великої Вітчизняної війни, серед них Демиденко Марія Гаврилівна, партизанка Сквирщини та вчителька початкових класів Грабівська Марія Яківна, яку фашисти розстріляли в місті Сквирі.

Після визволення від німецької окупації розпочалася робота по відновленню життя в селі. У Шамраївській школі навчалось близько 1000 учнів, причому у дві зміни в п'яти приміщеннях. Першими директорами після війни були Туман Антон Микитович і Омельченко Адорій Мусійович, досвідчені керівники і мудрі педагоги. При них школа отримала нове дихання. На досить високому професійному рівнях виступали учасники художньої самодіяльності: хор, струнний оркестр і хореографічний гурток. Шкільна волейбольна команда 1950-1952 рр. займала призові місця в районних змаганнях.

Знаменним для школи є 1950 рік, Коли були випущені перші медалісти школи – Калиниченко Емілія Григорівна, Пузік Олексій Іванович та Ратушнюк Віталій Леонідович.

Протягом 1952-1981 років директорами шкіл були Мелешко П.М., Осадчий І.М., Серебрій У.Ф., Демиденко М.Ф., Лубківський А.І., Залєвський О.С., Покропивний С.Ф., Кравченко О.І. та Миронюк В.О.

Яскраву сторінку в історію школи вписав вчитель-методист Миронюк В.О. Його досвід впроваджували в свою роботу вчителі району. При школі було створено школу молодого вчителя, якою керував Василь Олексійович.

Позитивні результати давала співпраця школи з Миронівським Інститутом пшениць та Сквирською науково-дослідною станцією овочевих культур. При школі діяла виробнича бригада, яка була однією з кращих в області. Щороку юннати брали активну участь в обласних та республіканських виставках юних натуралістів.

Щасливим для села є 1978 рік, коли за кошти місцевого колгоспу було завершено будівництво школи на 560 місць. Протягом 1978-1979 навчального року школа повністю була укомплектована меблями, технічними засобами навчання, відкрито автоклас. Все це дало змогу перейти на кабінетну систему, завдяки директору школи Кравченко О.І.

Шамраївська школа

Славну сторінку в історії школи вписали учні – учасники районних та обласних предметних олімпіад протягом 1980-1988 років з таких предметів: з хімії (вчитель

Могильницький В.А.), біології (вчитель Миронюк В.О.), фізики (вчитель Кравченко О.І), інформатики (вчитель Базяк М.І.), географії (вчитель

Базяк В.М.).

Шамраївський НВК «ЗОШ I-III ступенів – дитячий садок» У травні 2004 року, Шамраївський НВК «ЗОШ I-III ступенів – дитячий садок» провів перший випуск.

Школо! З тобою пов'язане життя сільчан багатьох поколінь. Кожен, хто навчався тут, проходячи повз, мимоволі згадує своє дитинство, юність, шкільних друзів, вчителів і всіх тих, хто відкрив перед ним великий світ знань. Чимало поетичних рядків написано про тебе тими, для кого ти – рідний дім! (Додаток 4)

Сучасність села Шамраївка.

Сьогодні Шамраївка - це сучасне село з населенням майже 2000 чоловік. У селі 21 вулиця. Наймолодша з них вулиця Шкільна, побудована 22 роки тому та вулиця Новоселів. Всі вулиці села газифіковані.

Шамраївка розміщена на крайніх східних схилах Придніпровської височини, яка в межах села переходить в погорбовані рівнини з відмітками 200 – 250 м над рівнем моря.

Поверхня Шамраївки погорбована, центральна частина – низовина (долина р.Раставиця), на північний схід і південь земна поверхня поступово піднімається.

По відношенню до найбільшої української річки Дніпра село знаходиться на правобережжі між містами Біла Церква і Сквиря, розміщене в підзоні

українського правобережжя лісостепу, де великі ділянки степу чергуються з листяними деревами лісу, переважно з дуба та граба. Понад Раставицею, в її долині, ліс із дубового переходить в ялиновий, а ще ближче до річки – у вільхово-вербовий. На підвищених берегах правого берега річки є невеликі островці соснового лісу, який ніби губиться в листяних деревах. Крім дубу, в лісі часто зустрічається красуня береза, осика, бересток, липа, черемха, дика груша, а з кущів – ліщина, бузина, шипшина, глід, терен, берест.

Влітку та восени в лісах Шамраївки є гриби – білий гриб, бабки, підберезник, масляки, опеньки, піддубники і багато отруйних грибів: білий і голубий мухомор, бліда поганка, несправжні опеньки.

Ґрунти в Шамраївці – родючі чорноземи, сірі лісові. Тваринний світ представлений переважно свійськими тваринами. З диких тварин переважають дрібні тварини, особливо гризуни, які живуть у норах і є шкідниками сільського господарства,— миші, криси, кроти, їжаки, куниці. Ласочки, а з більших ссавців – лиси, дикі козулі, дикі кабани, зайці. З птахів найбільш поширені ворони, горобці, дятли, синиці, перепілки, жайворонки, зозулі, сови, солов'ї, шпаки. В останні два роки волотяни помічали занесених до Червоної книги України горлиць. В річці водиться болотна черепаха, а з риб – щука, окунь, карась, линок, плітка, в'юн, трапляється сом.

Клімат в межах села характеризується помірною континентальністю з помірним зволоженням. Опадів випадає 450 – 500 мм. Середня

температура січня - 4 градуси С до - 11 градусів С. Середня температура липня – + 19 градусів С до + 20.5 градусів С.

Характеризуючи природні умови с.Шамраївки, можна зробити висновок, що вони є сприятливими для розвитку сільського господарства. Та, разом з тим, у селі функціонують не лише сільськогосподарські, а й приватні підприємства та громадські організації.

*Пам'ятник жертвам
голодомору*

Також у селі діє релігійна громада української Православної церкви Свято-Спиридонівська парафія. [2]

На території с. Шамраївка в центрі знаходиться пам'ятник архітектури XIII ст. церква св. Спиридона Триміфунтського.

Біля церкви та на території сільського кладовища в 1993 році встановлені пам'ятні знаки селянам, що загинули під час голодомору. Тоді померло 900 осіб, з них 300 дітей. Відомо імена 769 осіб. Пам'ятники встановлено за кошти М.Л. Сидоренка, уродженця с.Шамраївка, жителя Лондона. [9]

3.2. Цукровий завод

У 40-х роках XIX століття Київська губернія посідала передостаннє місце в Україні за рівнем економіки. Браницьким удалося створити диво: вже до 60-70-х років губернія вийшла на перше місце.

Браницькі володіли 10 цукровими заводами. Шамраївський був одним із них. У Білій Церкві була лабораторія, яка працювала над поліпшенням сортів цукру. У селі Шамраївка магнати розводили породистих собак, арабських та англійських коней. [1]

Більшість орних земель відводилося під вирощування цукрового буряка.

В 1889р. Край описував сезон копання буряків на розлогих ланах Білоцерківщини й Уманщини як переміщення тисяч селян, завербованих у сусідніх Звенигородському й Балтському повітах з колишніх приватних сіл та державних маєтностей. До цього потоку, який можна порівняти з «робітничою Каліфорнією», вливались цілі села, люди рушали під скрипки й бубни на кілька тижнів в одній сорочці, з денним заробітком по 25-30 коп. чоловіки, 20-25 жінки й 10-15 діти. Попри вбоге харчування (до цього треба додати два пісні дні на тиждень), вони підтримували свій дух співом і танцями. [6]

Після 1881 р. стара технологія видобування соку з буряків за допомогою гідравлічного преса замінюється розпилювачами і фільтруючими пресами, завдяки чому вихід цукру зріс у десятки разів.

Тож Київська губернія Наприкінці XIX ст була однією з найбільш індустріально розвинених. Гостро постало питання транспортування продукції. Кошти Товариства взаємного страхування цукрових фабрик Браницьких, де головним акціонером був Владислав Браницький, було вкладено в п'ять проектів, які реалізувалися протягом наступних років. З розрахунку 17 тис. руб. за версту поступово проклали лінії Козятин-Цибулів-Біла Церква, Монастирище-Умань-Ольвінополь-Вербове, Умань-Шпола, Дашів-Ямпіль аж до Дністра, Проскурів-Кам'янець-Вороновиці. Ці лінії вочевидь відповідали економічним інтересам великих маєтків, через які вони проходили, або з якими межували. [3, 8]

Одержуючи величезні прибутки від експлуатації кріпаків, Браницькі дедалі багатіли. Їх господарство розвивалось. У 1847 році в Шамраївській економіці було побудовано цукроварню. На ній працювало близько 150 робітників, як працівників, так і вільнонайманих. Уже через два роки завод виробив цукру-піску на 42 тисячі карбованців. Тут діяли крупорушка і млин. У 1859 році в селі налічувалось 323 двори і 1988 жителів.

У післяреформений період на Україні швидко розвивалось капіталістичне виробництво. Шамраївський цукровий завод був повністю перебудований. У 1866-1867 роки він мав 8 парових гідравлічних пресів і 8 насосів та виробив за рік 40 896 пудів цукру піску на суму 134,8 тисяч карбованців. Робочий день на

підприємстві тривав 13-15 годин на добу. Заробітна плата була мізерною. Так, постійним робітникам, що працювали на перевезенні буряків платили по 30-40 копійок в день, сезонним - по 20 копійок. У селі продовжували діяти 3 млини і 6 кузень.

З розвитком капіталізму поглиблювалося класова диференціація селянства. Одержавши мізерні наділи під час реформи, не маючи робочої худоби і с/г знаряддя, значна частина селян Шамраївки перетворилась на пролетаріїв. Шукаючи засобів для існування, вони наймались на цукровий завод, а також йшли на заробітки в Херсонську, Катеринославську губернії та в Київ.

У жовтні 1906 році на Шамраївському цукровому заводі відбувся страйк 620 робітників. Вони припинили роботу і вимагали підвищення заробітної плати. Адміністрація викликала поліцію, яка розправилася з організаторами страйку М.Н.Ткаченком, І.Ф.Щербенком, О.Ю.Качаненком. Незважаючи на це, власник змушений був підти на деякі поступки.

У 1922 році на базі цукрового заводу і бурякорадгоспу створено комбінат. У 1928 році бурякорадгосп реорганізували на племгосп великої рогатої худоби. Він входив до складу цукрового комбінату. У племгоспі працювало 860 робітників. Незабаром у селі стали до ладу млин, цегельний завод, електрична соломорізка, шкіряний завод, майстерня для ремонту сільськогосподарських знарядь.

У 1931 році з цукрокомбінату виділявся як самостійне господарство радгосп.

Самовіддано працював колектив цукрового заводу. В ході реконструкції підприємства, що розпочалася у 1928 році, було переобладнано цехи і запроваджено ряд технічних удосконалень, внаслідок цього зросла продуктивність праці.

У 1935-36 рр. виробничому сезоні завод дав країні 183 тис. ц. цукру. На підприємстві поширився стахановський рух, ініціатором якого виступив апаратник М. Андріївський. Великого розвитку набув рух раціоналізаторів. Слюсар-точильник А. В. Кoberник запропонував новий метод точіння ножів для різання цукрових буряків, який значно знижував собівартість продукції і збільшував продуктивність праці. Цей метод знайшов застосування на всіх цукрових заводах країни, В.Кoberник був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

3.3. Храм святителя Спиридона Триміфунтського

Храм Спиридона Тримифунського

Окрасою сучасної Шамраївки є ошатний храм святителя Спиридона Триміфунтського. (Додаток 2)

Кам'яні церкви у сільській місцевості і зараз зустрічаються не дуже часто. Тим більшою рідкістю вони були в ХІХст. Станом на 1894 р. зі 117 православних храмів Сквирського повіту лише 16 були

збудовані з цегли, а решта - з дерева. Ця обставина зумовлювалась тим, що для православних кріпаків возведення кам'яного храму було непосильною справою. І там, де такий храм існував, завжди докладали рук багаті меценати – поміщики. Не обійшлося без цього і в Шамраївці. Але, про все по- порядку. Храм Божий є одним з матеріальних виявів людської віри. В ньому прадіди возносили молитви Всевишньому і рятували свої душі від спокус цього світу. В ті далекі часи церква наповнювала не лише духовну, але й інтелектуальну сферу життя людини. Саме в храмі мешканці Шамраївки ХІХст. могли почути зміст численних імператорських і губернаторських розпоряджень, інформацію про події у державі та світі. Священники, згідно царських указів, пояснювали суть державних реформ, висвітлювали механізми незвичних природних явищ (сонячного затемнення і т.п.), переконували робити щеплення від віспи і дотримуватись санітарних норм, розповідали про новинки науки і техніки, закликали берегти природу і пояснювали правила поведінки під час епідемій (чим, до речі, було врятовано тисячі людей). Саме при храмі велася і значна частина офіційної документації, яка тепер виступає важливим джерелом історії Шамраївки, абсолютна більшість написана руками духовенства. Без перебільшення можна стверджувати, що храм у тогочасному селі був осередком і духовного, і громадського життя.

Отож, у 1849р. в селі на місці колишньої ветхої прихожанської церкви Покрови Пресвятої Богородиці, влею графині О.В.Браницької (село в той час входило в Білоцерківський ключ графів Браницьких) зведено храм в ім'я святого Спиридона Триміфунтського.

Історичними попередниками сучасної шамраївської святині були два храми, що були присвячені одному з найбільш шанованих свят в Україні - Покрову Пресвятої Богородиці. І хоча це торжество (14 жовтня) не належить до 12-ти головних свят Вселенського православ'я, саме на честь свята Покрови на південній Київщині храмів споруджувалось найбільше.

Статистика свідчить, що в чотирьох повітах Надросся ХІХ ст. з 457 церков 76 були Покровськими, 66 - Михайлівськими, 48 - Миколаївськими тощо. На думку тогочасних авторів, кровопролитна історія українська земель та “невзгоды и опасности войн” спонукали наших предків шукати захисту під Покровом Цариці Небесної. Зображення ікони Покрови Пресвятої Богородиці на зовнішньому фронтоні сучасного Шамраївського храму є ніби нагадуванням про те, що довгий час тут існували Покровські храми.

Перша з відомих нам Покровських церков у с. Шамраївці була споруджена з дерева у 1725 р. – про неї згадують і деякі документальні матеріали (зокрема, клірові відомості), і відомий дослідник історії Київщини Л.Похилевич. [12]

Дерев'яні храми потребували постійних ремонтів, перебудов, розширень. Наші прадіди дбайливо ставилися до своєї святині. Так, у квітні 1798 р. Шамраївський священник о.Роман Августинович дбайливо “с прихожаны” відправив листа до Київського митрополита Ієрофея (Малицького), в якому йшлося про наступне: «Васильковского уезда с.Шамраевки церковъ приходская Пресвятой Богородицы пришла уже совсем в обветшалость и о выстройке другой церкви представление к Вашему Высокопреосвященству от Васильковского духовного правления последовало. Как же на построение оной церкви и приведение совсем в окончание церковных денег имеется очень малое число в рассуждении скудности прихожан, того ради Ваше Высокопреосвященство покорнейше прошу о дозволении мне с прихожаны испрашивать в Киевской епархии чрез 2 года милостинное подаяние». Тобто, отець Роман просив у митрополита дозволу скористатися стародавньою традицією - отримати “шнурозапечатанную книгу” з підписом архієрея і вручити її довіреним прихожанам, які з цією книгою мали ходити по ярмарках, збираючи кошти на будівництво храму. При цьому імена жертводавців записувались до вищеназваної книги “для всегдашнего поминовения”.

Мешканці Шамраївки, отримавши архіпастирське благословіння і матеріальну допомогу, активно взялися до роботи і за пів-року (з квітня по листопад 1798 р.) збудували новий дерев'яний храм. Це свідчить про неабияку ревність наших прадідів до Храму Божого - навіть в деяких містечках (де мирян було більше) церкви возводили не пів-року, а пів-століття (наприклад, у м.Ставищах). У листопаді 1798 р. на стіл митрополита Єрофея було покладено листа наступного змісту: “По благословенной Вашего Высокопреосвященства грамоте прошлого апреля от 15-го числа данной, в селении Шамраевке вновь церковъ во место обветшалои на другом месте, на каменном фундаменте в прежнее Покрова Пресвятой Богородицы именование совсем построена и в олtare оной при том же и жертвенник в надлежащую пропорцию сделан; и как она церковъ совсем подобающим благолепием

украшена, и все приличествующее просим о освящении помянутой новоустроенной Покровской церкви Вашего Архипастырского благословения”.

Київському владиці нічого не залишалося, як благословити освячення новозбудованої шамраївської церкви васильківським протоієреєм о.Михайлом Григоровичем.

У 1807 р. Покровський храм описували так: “однопрестольная церковь на каменном фундаменте с тремя главами и одним притвором, вся из дубового дерева выстроена, порядочно покожухованная, все три главы белой жестью покрыты - только верхи, а низшие заломы сосновыми досками побиты.» Окрасою храму була ікона великомучениці Варвари «искусно написанная и в около изображены ее страдания». Цікаво, що в центрі “на хорах” був додатковий іконостас, котрий «разобран и по стенам церковным расположен». Серед ікон автор опису відмічає ще зображення “Богоматери с Младенцем” та ікону Страстей Христовых. На іконах Богородиці та Миколая щедротами шамраївських мирян було облаштовано срібні визолочені корони. У храмі був срібний напрестольний хрест і позолочений «процессиональный» (для хресних ходів); три срібні визолочені чаші, три хоргви, 8 лампад, 2 кадила, 5 мідних підсвічників, 4 підризники тощо.

У цей час вже не стало Францішека – Ксаверія Браницького і власницею с.Шамраївка була його вдова - Олександра Василівна Браницька (Енгельгардт) - єдина православна представниця цього магнатського роду. Для графині, як і для більшості наших предків, Православ'я не було лише приводом для святкового застілля. (Графиня, маючи титул обер – гофмейстерші імператорського двору і найбільші маєтності в Київській губернії, регулярно відвідувала богослужіння у власній “Домовій” церкві великомучениці Катерини, сповідалася у свого духівника - білоцерківського священника о.Антонія Павловського. На похорони О.В.Браницької у Преображенському храмі м.Білої Церкви з'їхалося чи не все вище київське духовенство, що говорить про чималу кількість таємних добрих справ, які графиня здійснювала для Православної Церкви).

Шамраївка – Батьківщина Народної артистки України Таїсії Повалій

Продовжувала навчання у Київському музичному училищі ім.Глієра. Одружившись, залишилась жити в Києві. Тут почалася її сценічна діяльність. Вперше удостоїлась диплому в пісенному конкурсі “Ялта – 88”. А потім її найбільший успіх був на Міжнародному фестивалі молодих виконавців естрадної пісні “Слов’янський базар”, де вона у Вітебську виграла гран-прі за виконання пісень на вірші Миколи Бровченка “Панно – кохання” та “Стиглі вишні” (1983). Їй присвоюють звання заслуженої, згодом і народної артистки України. Вона стає лауреатом популярних конкурсів “Кримські зорі” (Ялта).

“Марія” (Трускавець), одержує бронзову статуетку Володимира Івасюка – приз на пальму першості на Міжнародному конкурсі в Чернівцях.

Таїсія Повалій

Народна артистка України Таїсія Повалій

приємний голос зазвучав не лише в Україні, а й у Канаді, Бразилії, Аргентині, Англії, Польщі, Угорщині.

3.5. Шамраївський кар’єр у спогадах Василя Івановича

Данільченка

Шамраївський кар’єр

Сьогодні її ім’я добре відоме любителям сучасної естрадної музики. Сильний голос та м’яка лірична манера виконання допомгли Т.Повалій швидко досягти визнання. Особливо популярними стали українські пісні “Зоряна дорога”, “Буде так”, “Пісня про матір”. Її

У 1971 році у Шамраївці була польова експедиція №4 Укргідроводхозу. Я працював у тій експедиції на малому кам’яному кар’єрі (тепер він заповнений водою і там купаються відпочиваючі). Ми добували камінь. Люди відбивали молотками камінь і підривали. А на великому кар’єрі люди бульдозером

згортали пісок із щебенем, до каменя добирались, а потім відбійними молотками відбивали камінь. Пізніше малий кар’єр закрили, через те, що недалеко живуть люди і при взривах вікна вибивало і вони бумагою навхрест заклеювали шибки, щоб не лопали при взривах. У військовий час, як бомбили, теж так робили.

Поруч, приблизно метрів 50 від великого кар’єру протікає річка Роставиця. Вода з неї поступала в малий кар’єр, а насоси викачували її назад, до річки. В кар’єрі став швидко зростати видобуток каменю. Була потреба в дорогах, щоб могла проїхати техніка. Зараз кар’єр разів у десять глибший від річки. Коли його закрили, він був глибиною до 18 метрів. Новий кар’єр хотіли відкрити в Щербаках, це через поле, але це заборонялося, тому його відкрили ближче до траси Сквиря-Біла Церква. Раніше там був піщаний кар’єр. Я на тому кар’єрі пісок грузив і у завод перевозив, саме в той час.

Одного разу ми з хлопцями поїхали до малого кар’єру. Але він уже не кар’єр, а , можна сказати, ставок – там і риба водиться... Поїхали туди (це в польовій експедиції я робив і грузив там щебінь і дорогу ми висипали ним до

базару і на екскаваторі працював) Хлопці працювали у Карпатах. Там була дільниця цієї польової експедиції і там наші буровики бурували ґрунт і дізнавалися його твердість, щоб знати, де робити греблі. То приїхали вони вже з Карпат сюди (тут була наша центральна база) і поїхали на кар'єр помити бурові машини, щоб ремонт зробити.

Хлопці приїхали трьома машинами буровими, заїхали в нижній кар'єр, а там була дуже погана дорога. Було жарко і хлопці вирішили попитувати пива, а один відмовився. Ті, що випили пива, стали розвертати машини, і ті, що розвернули передом, ті поїхали, а той, що пива не пив, хотів виїхати задом, і не зміг зкерувати в поворот.

Я біжу ззаду, кричу йому, що він не вписується, але мене не почули, і машина увалилась у кар'єр. Один хлопець побіг на великий кар'єр і покликав трактора Т-150 гусеничного. Зачепили тросом машину, а той трос одчепився, і машина знов гухнула у кар'єр. Це ж бурова – там і вишка, і різна така техніка. Ну, другий раз зачепили і витягли таки. То ми потягли її назад в польову експедицію. Ось пройшло кілька днів і попросили мене поїхати в Сквиру. Там був майстер по ремонту таких машин. І я екскаватором ту машину туди затяг. Як я подивився, як там дверки погнуті, то тільки подумав, як там тому шоферові бідному!? Він же ж тож з тою машиною туди летів.

А Коли поїхав тягти вже відремонтовану машину, то ті дверки й не впізнав – так гарно вони були відремонтовані. Майстер узяв за роботу 150 карбованців авансу і 150 уже після того, як відремонтував. Він почав брати аванс після того, як власники легкових автомобілів почали його ошукувати і не платити за роботу. У майстра було дуже багато інструменту і ця робота була дуже клопітка і потребувала високої майстерності.

Так мийка бурової машини обійшлася їй водієві у 300 карбованців. Сьогодні кар'єр – мальовниче місце для відпочинку.

Висновки

1. Село Шамраївка виникло на території давніх поселень XV – середині XVI ст.
2. Топоніміка села представлена власними назвами, пов'язаними з місцевим рельєфом, місцевими водними об'єктами, флорою, виробництвами.
3. Історія села пов'язана з іменами видатних діячів Максима Рильського та Т.Г. Шевченка.
4. Економічне зростання села почалося з будівництва у селі цукрового заводу графами Браніцькими.
5. Сучасні господарство та промисловість представлені дев'ятнадцятьма приватними та фермерськими господарствами, також функціонують цукровий та асфальтний заводи, гранітний кар'єр, діє релігійна громада української Православної церкви Свято-Спиридонівська парафія.
6. Школа у селі завжди була не лише навчальним закладом, а й центром активної громадської діяльності.

7. Сьогодні Шамраївка – це сучасне село з населенням майже 2000 чоловік. У селі 21 вулиця. Наймолодша з них вулиця Шкільна, побудована 22 роки тому та вулиця Новоселів. Всі вулиці села газифіковані.
8. Основними пам'ятками історії та архітектури є Православна Свято-Спиридонівська церква та млин. У центрі села розміщено також пам'ятники: «Скорботна мати» та «Жертвам Голодомору». На сільських кладовищах є пам'ятники загиблим воїнам, жертвам голодомору та кам'яні надгробки на козацьких могилах.

Список використаних джерел

1. Бовуа Д. Битва за землю в Україні: 1863-1914: Поляки в соціо-етнічних конфліктах. / Даніель Бовуа [Електронний ресурс]. – К., 1998. — 334 с. – Режим доступу : <http://keenander.narod.ru/beauvois/bov.htm>
2. Бізнес-каталог України. Довідник підприємств. Шамраївка: довідник підприємств <http://bizinua.info/r10/city/2373>
3. Вареник Н. Прокляття роду Браницьких / Наталя Вареник // Газета ZN,UA. [Електронний ресурс]. – 27 серпня 2004. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/proklyattya_rodu_branitskih.html
4. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Решетилівський район. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Шамраївка_\(Решетилівський_район\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Шамраївка_(Решетилівський_район))
5. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Сквирський район. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Шамраївка_\(Сквирський_район\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Шамраївка_(Сквирський_район))
6. Енциклопедія освіти Київщини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kk.convdocs.org/docs/index-42381.html?page=12>
7. Київська область у складі УРСР. Інформаційно-пізнавальний портал. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: <http://imsu-kyiv.com/msta-sela-kivsko-oblast/skvyrskyj-rajon/shamraivka.html>

Мікротопоніми Залізничного селища

Коваль Руслана, учениця 11 класу

Білоцерківської вечірньої (змінної)

ЗОШ II-III ступенів

*Керівник: Романчук Людмила Матвіївна ,
вчитель географії*

Білоцерківська вечірня (змінна) ЗОШ II-III ст.

Важливу історико-культурну інформацію несуть мікротопоніми, тобто власні назви міст, вулиць, майданів, урочищ, гір, садів, парків тощо. Таємниці історичного минулого нам розкривають звичайні топоніми.

Топоніми – це своєрідні мовні пам'ятки давніх часів. Вони розповідають нам про деякі

особливості тієї чи іншої місцевості, про рід занять людей, їхні вірування, світоглядні уявлення. У них фіксуються сторінки історії минулого, імена видатних історичних осіб, міфічних героїв, богів.

Одним із різновидів географічних назв виступають мікротопоніми, як домінанти фрагментів реального світу, зв'язку людини з навколишнім середовищем.

Назви мікротопонімів охоплюють гідроніми (назви водних об'єктів), омоніми (назви гори, скелі, пагорба), народні власні назви низин, вулиць чи кутків населених пунктів тощо.

На жаль, значна частина мікротопонімів назавжди зникає в пам'яті місцевих жителів, для яких переважним є топонімічне, а не історичне значення географічних назв.

Тому, наразі існує нагальна потреба у вивченні й дослідженні мікротопонімів, збиранні втрачених (забутих) географічних назв на незначні за площею і протяжністю місцевості, в межах адміністративних територій, а також у виявленні та уточненні місцевих (народних) назв географічних об'єктів, з'ясуванні історії їх походження.

Власні назви, пов'язані з назвами вулиць, шляхів сполучень

Вокзал Білої Церкви у 90-роки XIX ст.

побудови в 1873-1876 роках залізничної станції Біла Церква. Через станцію партіями перевозили продукти харчування. Біла Церква займала перше місце в Київській губернії по вивозу хліба (4180000 пудів), друге місце - пивомедоварених продуктів, четверте по вивозу цукру (97200 пудів за рік). Крім того в значній кількості вивозилась м'ясна худоба, птиця, яйця. Борошно, крупа, птиця відправлялась за кордон.

Сучасний залізничний вокзал Білої Церкви

Залізничне селище - територія міста Білої Церкви, яка знаходиться за межами залізничної станції, відведеної під житлову забудову ще до Великої Вітчизняної війни. В довоєнний час значна територія селища була відведена під іподром.

Великий поштовх у розвитку торгівлі дало будівництво в 1870 році Південно-Західної залізниці і

Під час Великої Вітчизняної війни будівля залізничного вокзалу була повністю зруйнована. В після воєнні роки (1949-1952) залізничники станції відбудували приміщення вокзалу по типовому проекту дорожньо-виробничої контори Південно-Західної залізниці, своїми силами після роботи, не отримуючи за це платні. Оновлений вокзал пущений в експлуатацію в 1952

році. Після війни залізничні вагони водили паровози.

В 1963 році залізнична колія була електрифікована, Там, де зараз залізничний міст на вулиці Київській, до кінця 60-х років був залізничний переїзд.

В довоєнний час (1920-1930 роки) були забудовані перші чотири лінії (вулиці), а в після воєнний час іще сім. Вулиці нового міста - Залізничного селища, через свою прямолінійну забудову отримали назву ліній з порядковими номерами. Таким чином в даний час територія Залізничного селища складається з одинадцяти ліній.

Довгий час саме так називали вулиці селища. Та і сьогодні це слова вживається мешканцями мікрорайону, які краще знають вулиці, як «Лінії». Нова хвиля найменувань припадає на 1960-1970 роки в основному через появу нових вулиці, тоді ж перейменовуються Лінії Залізничного селища. Відповідно:

Перша лінія – вулиця Залізнична;

Друга лінія – вулиця Крупської (перейменована на вулицю Олени Теліги)

Третя лінія - вулиця Калініна (Калініна 20 - БВЗШ №1);

Четверта лінія - вулиця Островського;

П'ята лінія - вулиця Польова (БЗШ №15);

Шоста лінія - вулиця Лесі Українки;

Сьома лінія - вулиця В.Чайковського;

Восьма лінія - вулиця 40-річчя Жовтня;

Дев'ята лінія - вулиця Інтернаціональна;

Десята лінія - вулиця Коцюбинського;

Одинадцята лінія - вулиця Карбишева.

Вулиці Чайковського, 40-річчя Жовтня, Інтернаціональна, Коцюбинського та Карбишева були відведені під забудову житла на 30 років пізніше від інших вулиць селища.

Територія селища була розділена між працівниками міста. Працівникам підприємств міста надавали можливість будувати житло на 7 сотих землі. Землю давали в кредит на 10 років. Восьма лінія забудувалась працівниками заводу "Сільмаш", дев'ята лінія - працівниками авіаремонтного заводу. Будували житло працівники "Радіокераміки" та "Будіндустрії"

Приміщення нашої школи побудовано в 1957 році. До листопада 1992 в ньому знаходилась ЗОШ № 15.

Білоцерківська ЗОШ I-III ст. №15

З 1992 року було побудовано нове приміщення школи №15 по вулиці Польова.

Перші вуличні назви пов'язані з напрямками доріг, що проходили через місто: Київська, Сквирська, Таращанська тощо. Потреба появ вулиць та їх найменування виникла у середині XIX століття, завдяки росту міста і розпорощення та зникнення

патріархальних садиб -кутків.

Назва вулиці Київської походить від першої Київської (попередня назва Поштова) і доводить зайвий раз про нерозривні стосунки Білої Церкви з

Автомобільна розв'язка з вулицею Київська

Києвом. Окрім першої Київської існувала ще друга та третя, що проходила паралельно першій, але їх пам'ятають зараз лише одиниці. Надалі ці дві вулиці були забудовані і на сьогодні лишилась лише одна Київська.

До початку 1920 року вулиця Київська починалась від Замкової гори в напрямку північного заходу на північний схід. Тогочасні межі міста закінчувались біля теперішнього ВАТ "Білоцерківсільмаш" та залізничної колії. За колією праворуч дороги розміщувались споруди цегельного заводу та житлові будинки робітників, які приписувалися до передмістя Роток. Далі знаходилися поля навколишніх сіл.

У 1930 роки межу міста перенесено далі на північ, тому частину дороги на Васильків з новими забудовами увійшла до складу Київської вулиці. У 1939 році вулицю перейменували на честь російського письменника Максима Горького. І майже 53 роки головна вулиця міста носила ім'я цього письменника. Рішенням Білоцерківського міськвиконкому від 21 серпня 1992 року вулицю Горького було перейменовано, при цьому її розділили на дві частини. Першу, що належала старому місту, назвали на честь його засновника вулицею Ярослава Мудрого, а іншій частині вулиці, що починалась від заводу "Сільмаш" і продовжувалась далі до виїзду міста, було повернено її історичну назву Київська.

Сухоярський струмок

Вулиця Київська - одна з вулиць у місті Біла Церква. Названа на честь свого призначення, яке полягає у безпосередньому сполученні міста автошляхом Е 95, а від так і з Києвом. На перехресті з рухом по колу вулиця Ярослава Мудрого має своє продовження в напрямку Києва та змінює свою назву на вулицю Київська. В західному напрямку від

кола - роздоріжжя та вулиці Київської бере свій початок Сквирське шосе, а в східному вулиця Осіпенко. (Додаток 3)

Вулиця Сквирське шосе - одна з найдовших вулиць міста - розташована в північній частині Білої Церкви. Починається вона від вулиці Київської, продовжується уздовж залізничної колії до Горбатого моста, далі за мостом,

перетинає центральну вулицю - бульвар Олександрійський - і закінчується в районі Військбуду. Назва вулиць змінювалась декілька разів.

У 1975 році на честь 30 - річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, вулиця Сквирське шосе була перейменована на вулицю 30 - річчя Перемоги, а в 1992 році рішення Білоцерківської міської ради народних депутатів № 395 від 26 жовтня вулиці знову повернута стара назва - Сквирське шосе. Вулиця забудувалась спочатку 1950 року. Це були житлові одноповерхові приватні будинки.

«Горбатий міст» в Білій Церкві

У Залізничному селищі на той час вже було три лінії(вулиці). Вулиця Сквирське шосе - цікава тим що вона поділена на дві частини і з'єднана між собою мостом через залізницю «Горбатий міст», який було збудовано в 1940 році. «Горбатий міст» одержав назву від свого вигляду. «Горбатий міст» - тип конструкції моста, при якому міст суттєво вигнутий вгору і

утворює арку. Така конструкція моста дає можливість вільного проходження під ним завантаженим потягам. Шляхопровід «Горбатий міст» через залізницю по вулиці Сквирське шосе знаходиться в аварійному стані і потребує ремонту. В 1963 році було збудовано пішохідний міст через залізничні колії біля вокзалу.

Власні назви, пов'язані з формою рельєфу, особливостями місцевості та водними об'єктами

Урочище Сухий яр

Урочище Сухий Яр це – яр, який знаходиться на околиці Залізничного селища. Він займає значну територію і простягається до села Терезино. Земля цієї місцини глиняста, немає здатності поглинати та утримувати дощову та талу воду. Тому навесні вона збігає у струмок, який відомий як Сухоярський. Влітку струмок місцями пересихає. Сухоярський струмок

довжиною 9,6 км має своє продовження по вул. Глиняна та провулку Радищева та несе свої води у Зборовський ставок та ставок поблизу консервного заводу. Сухоярський струмок потребує догляду та очищення. На

сьогодні територія урочища Сухий Яр окультурена мешканцями дачних ділянок.

На околиці міста за межами Старокиївського та Нового кладовища №2 знаходиться протитанковий рів, який протягується до Шинного комбінату Він нагадує про бої, які точились у роки Великої Вітчизняної війни.

Зборовський ставок

Старе кладовище відоме як Старокиївське, де, ймовірно, перепоховані графи Олександра та Ксаверій Браницькі.

Вулиця Сухоярська та нове кладовище, відоме як «Сухоярське» отримали назву від урочища Сухий Яр. На центральній алеї Сухоярського кладовища знаходиться Братська могила. Поряд з Братською могилою

відведено місце для поховання бійців – учасників АТО. На центральній алеї Сухоярського кладовища поховано троє українських воїнів – білоцерківчан, які загинули, захищаючи територіальну цілісність України на сході нашої держави. Ще шестеро бійців АТО поховані на інших кладовищах міста.

Власні назви, пов'язані з місцевим ремеслом та промисловістю

Назва вулиці Глиняна пішла від кар'єру, в якому видобувалась глина, що використовувалась для виробництва цегли. У 1927 році тут був побудований цегельний завод, на якому цегла вироблялась вручну. Було два кар'єра, де брали глину, один із них зимовий. Глину доставляли до преса по вузькоколійці на конях. Цеглу випалювали у кільцевій печі вугіллям. На заводі була встановлена цегельна труба вистотою до 70 метрів. Знесли трубу в кінці 80-х років. Завод підпорядковувався Міністерству шляхів сполучення. У середині 1960 років колгоспне поле села Піщана стала власністю цегельного заводу. Спочатку на ньому робили проби глини, а згодом її вибирали, утворюючи таким чином кар'єр. З часом на місці кар'єру було вирішено спорудити будинки для працюючої на цегельному заводі молоді по вулиці Глиняна.

Власником цегельного заводу був П. Милко, якого в 1930 році було розкуркулено і розстріляно. По вулиці Глиняній 20 залишився їх будинок, який побудований із цегли власного виробництва. Будинок карбування своєї цегли говорить про прізвище власника - Милко. Сини підприємця, боячись подальших переслідувань і невиключного ув'язнення й розстрілу, при одруженні брали прізвище дружини.

Якщо підніматись до цегельного заводу з лівої сторони, там знаходилася бойня, на якій забивали худобу (корів) до 1960 року, поки не побудували м'ясокомбінат біля Горбатого мосту. Ця споруда відведена сьогодні під

склади.

Білоцерківська птахофабрика

КООПТАХ – птахокомбінат, побудований в 1936 році одночасно із дорогою, що веде на Сквиру - Сквирське шосе. До 1950 року підприємство мало назву КООПТАХ, постільки воно займалось тільки переробкою птиці. Розбудова виробничих площ м'ясопереробного підприємства ТОВ "Поліс" по вулиці Сквирське шосе № 20 розпочалось у

1958 році. Виготовляли у 50-х роках морозиво вершкове, фруктове та молочне. Тоді великих холодильників не було, тому для зберігання продукції на річці Рось заготовляли лід, який завозили на територію Кооптаха, засипали зверху тирсою, щоб влітку не розтавав.

У кінці 50-х років на птахокомбінаті почали забивати велику рогату худобу та свиней. В роки окупації німці робітникам Кооптаха кожну суботу давали курку, або грудку солі в рахунок зарплати та заохочення. Територію між вулицями Осіпенка та Радіщева знають, як Бліх. Назву цієї місцевості пов'язують із розміщення бляхарної майстерні по виробництву дрібних речей з металу .

Власні назви, в основі яких лежать імена та прізвища

1847-1860 роках граф Франциск Ксаверій Браницький та Олександра Василівна Браницька (Енгельгард) зганяють селян із землі і розширюють свої фільварки. Щоб їх обробляти і одержувати більш високі врожаї та прибутки, у 1845-1850 роках було збудовано завод сільськогосподарський знарядь (на місці, де тепер завод "Білоцерків МАЗ"). Згодом його викупив підприємець Владислав Менцель, після чого завод став називатися "завод Менцеля". На заводі виробляли борони, граблі, лопати. Підприємець широко використовував дешеву робочу силу, отримуючи великі прибутки. Робочий день на заводі Менцеля з 1905 по 1911 рік становив до 14 годин.

Наприкінці 1921 року лише чавуноливарний завод (колишній Менцеля) був державним. Його було націоналізовано 16 серпня 1921 року. Підприємство увійшло в об'єднання метало відділу губраднаргоспу. В цей важкий відбудовчий рік завод виготовив 120 плугів, 136 борін, 50 культиваторів, 25 сіялок і почав їх постачати селу. Це найбільше підприємство міста було віднесено до категорії особливої важливості на рівні з такими як "Більшовик", "Ленінська кузня" в Києві та інші. Називали його тоді «Червоним арсеналом», бо тут виготовлялись не тільки машини і сільськогосподарські знаряддя, але і гартувались свідомі кадри.

Поблизу провулку Осіпенка знаходиться Зборовський ставок. Назва ставка походить від прізвища Зборовський, який був власником цього ставка. До революції в цьому ставку Зборовські розводили рибу, а в наш час це красивий куточок з мальовничою природою.

Отже, одним із важливих символів території є її географічні назви - топоніми та мікротопоніми. Походження назв малих географічних об'єктів - мікротопонімів, їх дослідження справа благодатна, адже народна пам'ять - запорука історичної та національної самоідентифікації, незримий зв'язок минулого і майбутнього. Кожен топонім містить в собі велику таємницю, досліджувати його походження - то досить цікава справа. І назви багатьох із них ще чекають на своє детальне вивчення.

Список використаних джерел та літератури

1. Вулиці Білої Церкви. Сторінки історії // Сім'я. «Родина і я»-2004.
2. Вулиці Білої Церкви. Сквирське шосе//Юр'ївський літопис.-2006- №5. - с.87-88.
3. Вулиці Білої Церкви. Вулиця Київська//Юр'ївський літопис.-2003-№2. - с.98-103.
4. Гажало Б.Я.- Спогади старожила Залізничного селища.
5. Опис історії закладу освіти – Інтернет ресурси : www.bilatserkva-vechnya1.edukit.Kiev.ua
6. Цимбалюк В.І. та ін. Київщинознавство 9 клас – Б.Ц.: КОПОПК. 2004р.- с 35-53.
7. Юхименко П. та ін. Біла Церква Шлях крізь віки. – Б.Ц.:Буква. 1994р. - с. 108-158.

Легенди та перекази села Лука

Фисак Тетяна, учениця 11 класу

Матійко Владислав, учень 9 класу

Лучанської ЗОШ І-ІІІ ст..

Таращанського району

*Керівник: Костенко Людмила Олексіївна,
вчитель історії*

Історія України сьогодні продовжує відкривати незнані сторінки минулого й тим самим привертати увагу широких кіл громадськості та викликати бурхливі дискусії. Історія нашої держави була б неповною без висвітлення минулого її окремих країв, земель, міст, сіл.

Загальна історія кожної країни складається з історії окремих громад, що мешкали на територіях її регіонів, населених пунктів. Одним з парадоксів нашого життя є те, що «загальна історія держави відірвана від історії розвитку різноманітних взаємин людських громад на теренах відповідного мікрорегіону.» [8,С.5] Інколи людина не може конкретно відповісти, як та чи інша подія відгукнулася в тому чи іншому куточку країни, на її малій батьківщині. Знання історії рідного краю часто носить фрагментарний характер. Об'єктивне та глибоке вивчення історії рідного краю, власного коріння, родовідних традицій надзвичайно актуальне в теперішній час.

Взагалі, з чого починається Батьківщина? Мабуть, з порога батьківської хати. З розповідей сивого дідуся про давно минулі часи починається любов до рідної землі, до її історії. За аналогією з людським життям історію можна вважати біографією нації. Історична пам'ять - це своєрідний духовний потенціал народу, чинник, що об'єднує різні соціальні групи в єдину націю.

Чимало сторінок прадавньої нашої історії – з різних об'єктивних і суб'єктивних причин – не вивчено. Насамперед це стосується не великих міст(там писались літописи, збереглися архіви), а маленьких сіл. У цих громадах події не записувались, інколи писемні джерела просто зникали. А люди жили там споконвіків, орали землю, виховували дітей, переповідали їм почуті від своїх батьків легенди, бувальщини та інші перекази.

Мета роботи пошукового загону – на основі зібраного етнографічного матеріалу пояснити історію походження назви населеного пункту Лука, його кутків, урочищ, водойм, адже з часом багато інформації втрачається через брак зв'язків між поколіннями.

Об'єктом дослідження є перекази, що торкаються місцевої топоніміки, архівні документи, зокрема, домашній архів жительки села Павліни Ісаївни Добровольської.

У своїй роботі пошуковці намагалися використовувати методи типологізації, аналізу, синтезу, спиралися на наукову літературу. Це, перш за

все, праця Лаврентія Похілевича «Сказание о населенных местностях Киевской губернии», в якій є стаття про село Лука, і висловлюється гіпотеза про походження його назви. Значну кількість інформації про виникнення назв населених пунктів можна почерпнути з книги А.П.Коваля «Знайомі незнайомці: походження назв поселень України». Також автор спирався на матеріали з «Історії шкільництва в містах і селах Київщини ХІХ- початку ХХ ст.» Володимира Перерви.

Походження назви села Лука.

Із покоління в покоління, як найбільшу коштовність, як зброю і плуг, як хліб і вогонь, переказували українці перли своєї усної творчості – легенди, бувальщини. З розвитком науки, культури і красного письменства це багатство поволі стікалося в спільну духовну скарбницю всього українського народу. У ХІХ ст.. десятки подвижників збирали український фольклор, у тому числі і легенди. Серед них можна назвати М. Драгоманова, П. Чубинського, П. Куліша, Б. Грінченка, Д. Яворницького. Зібраний матеріал вони друкували в «Киевской старине», «Этнографическом обозрении», в журналі «Основа». Велику роль у збереженні етнографічного матеріалу відіграли також священники як Західної України так і Наддніпрянщини. Церква завжди ставила перед ними завдання збирати історичні матеріали та записувати їх. Такий священник жив і в нашому селі

І.Р.Тараненко з родиною

Лука – це Тараненко Ісай Родіонович. Він записав перекази про заснування села зі слів свого прадіда.

Багато для дослідження історії Київщини зробив Л. Похілевич. У своїй книзі «Сказания о населенных местностях Киевской губернии», що видана у 1864р., дослідник використав доступний йому етнографічний і статистичний матеріал. Так зокрема про наше село він писав наступне:

« Лука, село в двух верстах от Кошеватой расположено в долине (по малороссийски лука), среди коей близ церкви находится небольшое озеро, высыхающее в сухие годы. Жителей обоего пола 1410; в 1741 году было 70 дворов; в селении есть владельческая цикорная фабрика. Церковь во имя Покрова Пресвятой Богородицы, деревянная, построенная 1742 года, как видно из визиты Богуславского деканата за 1746 год, на месте прежней, в 1720 году стоявшей. Настоящая церковь несколько раз была починаема и возобновляема. По штатам состоит в 5-м классе; земли имеет 36 десятин. [8,С.339]

Таким чином, Л. Похілевич висловлює думку, що назва села має географічне походження. Такої ж точки зору дотримується В. І. Цимбалюк у

своїй книжці «Колиска українського народу», де він пише: «Село Лука розташоване в долині, що українською називається лука. Звідси й назва.» [12, С. 105]

У енциклопедичному словнику слово лука пояснюється так: «Лука – дугоподібний вигин річки, або півострів, утворений вигином річки.» [11, С. 123] Тобто це низина, долина річки. А село Лука розташоване на пагорбах поряд з селом Круті Горби, яке є найвищою точкою Київської області. Найближча річка до села – Боярка, що протікає від села Лісовичі, мінає Станишівку, Ківшовату, хутір Маковецький. У неї впадає кілька приток, що течуть через села району. Одна з таких приток, можливо, колись починалась у Луці. Таку версію висловлює місцевий краєзнавець Семилітко В.А. на сторінках брошури «Природа Таращанського району». [9, С. 79] Назви цієї притоки ніхто не пам'ятає. Вздовж її течії споруджено чотири ставки. Такі безіменні струмки жителі навколишніх сіл називають фосками і їх досить велика кількість по навколишніх селах.

Слово «лука» має наголос на перший склад, а у назві села наголос падає на другий склад. Можливо, Лаврентій Похілевич не був знайомий з тими переказами, що існували в селі, які виводять назву села від першого поселенця на ім'я Лука. Допомогти нам може наука етимологія (від грецького етимон – істина), яка вивчає первісне значення, походження слова. У нашому випадку – це первісні значення слів, які ставали назвами поселень. А.П.Коваль в своїй книзі «Знайомі незнайомці: походження назв поселень України» пише: «Традиція називання поселень іменами тих, хто першим тут осів збереглася з дохристиянських часів, але з часом назви почали утворюватися від канонічних імен християнської церкви.» [6, С. 217] Автор наводить способи творення назв поселень від особових імен. Справді, можна назвати величезну кількість прикладів назв міст і сіл, де використовувались власні імена (Васильків, Федорівка, Софійка і т.д.)

То що ж нам кажуть наші перекази?

Із записів Ісаєя Родіоновича Тараненка дізнаємося, що колись територія, де зараз знаходиться с. Лука, була великим пустирем серед лісів. У тих лісах жили козацькі отамани, які мали власні хутори і утримували свої загони. У разі воєнних дій, ці козаки мали з'являтися до кошового отамана, який жив у сусідній Ківшоваті. До речі, давня назва цього села, що зустрічається в архівах, – Кошеватая, [7, С. 513] а на карті французького інженера Гійома Левассера де Боплана воно позначене як Кошова.

Цілком можливо, що мова йде про XVI ст., коли землі Таращанщини належали до Білоцерківського староства Речі Посполитої і були ще вільними від польського панства. Лише «у 1590 році польський сейм дав дозвіл королеві роздавати на «вічність» особам зі шляхетного стану «пустині» за Білою Церквою, тобто землі, заселені українськими селянами і козаками.» [5, С. 17]

Або ж ці свідчення стосуються другої половини XVII ст., коли після бурхливих подій 50 – 70-х років значна частина українських земель Правобережжя була спустошена і обезлюдніла. Запустіння цих земель змушувало польських та українських магнатів і шляхту оголосити слободи з тривалими пільговими строками для поселенців, що сприяло заселенню краю. Щоб інтенсифікувати заселення спустошених земель, король Ян III Собеський у 1685р. домігся сеймової постанови, в якій зазначалося, що люди, котрі запишуться в козаки й оселяться в Південній Київщині, будуть вільними і визнаватимуть лише владу призначеного королем гетьмана та полковників. Відроджується полковий устрій, зокрема Білоцерківський полк на чолі з Семеном Гурком (Палієм). Заохочуючи утворення козацьких полків, уряд ставив за мету не лише заселити безлюдні землі, а й мати надійну та постійну охорону кордонів.

І. Р. Тараненко далі пише: «Отаманів у навколишніх лісах було сім: Мусієнко, Яковина, Стригун, Чабан, Кобрун, Гресько, Шолудько. Один з козаків Лука Мусієнко залишив свій хутір і оселився біля озера (тепер ставок в центрі села). Поступово до Луки приєдналися інші люди. Так виникло село від імені першого поселенця.»

Навколо Луки і тепер є урочища, які мають назви Чабанове, Греськове, Шолудькове, Стригунове. У селі збереглися прізвища Мусієнко, Шолудько, Яковина, а от Стригун і Чабан використовуються як вуличні прізвиська. Довгий час село було оточене хуторами. І зараз частина Луки на південь від цукрового заводу називається хутір. В розмовній мові жителі використовують вислів «піду на село», маючи на увазі магазини в центрі Луки. Тобто, околиці села – це колишні хутори. Аналогічно в селі Ківшовата люди говорять «піду в місто», тому що колись Ківшовата таки була містечком.

Ще одним доказом козацького походження назви села може служити той факт, що сільська церква носить назву Святої Покрови. Козаки найчастіше саме так називали церкви в своїх поселеннях. На Запорозькій Січі серед майдану стояла церква Св. Покрови, а навкруги – козацькі курені.

Походження назв кутків сучасного села Лука.

Кожне село чи містечко має згідно історичної традиції кутки, які отримали свої назви в різні часи. Одні назви пояснити легко, інші сягають глибини віків.

Вільхівець – там раніше був вільховий ліс. Тепер це околиця села, а колись, можливо, був хутір.

Циганівщина – цей куток отримав таку назву через те, що там цигани, проїжджаючи через село, начебто, залишили у людей циганча. Хлопчик виріс, одружився. Місцевість, де жив він і його нащадки, назвали Циганівщиною. До речі, в селі проживають люди з прізвищами Циган, Циганенко, Циганок.

Ляхова – це велика гора по теперішній вулиці Комсомольській. Найвірогідніше назва пов'язана з поляками (поляк – лях). Можливо, жив там хтось із поляків, або володів участком землі чи левади. Велика польська громада проживала в Ківшоваті, а Лука була заселена в більшості українцями, тому поселення когось із поляків могло викликати появу такої назви. Архівні документи свідчать, що в ХІХ ст. у Луці проживали нащадки польських шляхтичів.

Самара – тепер вулиця Боженка. Це західна околиця села. Людям давали тут землю під забудову садиб. Так як від центру села за місцевими мірками досить далеко, то забудовники говорили, що їх виселяють із села «на висилку в Самару». У часи царської Росії саме туди висилали неблагонадійних громадян з центральних губерній.

Так от на Самарі, як кажуть старожили, участки давали тим, хто справді мав якусь провину перед владою чи людьми. Адже раніше в селах України Самара досить суворо дотримувалися норм моралі. У кінці ХІХ ст. жив на вулиці, як на той час вважали, багач Шевченко Герман Вакулович. Він мав кілька десятин землі, свій лісок. Цю частину Самари називали Германівський масток. З цим чоловіком пов'язували кілька недобрих справ, тому і жив він на Самарі.

Сталінка – відносно нова назва. У роки колективізації в селі виникло кілька колгоспів. На Самарі колгосп носив назву імені Молотова, на Чубайці – імені Кагановича. А та частина села, що була розташована ближче до хутора Процихи, об'єдналася в колгосп імені Сталіна. Після Другої світової війни в процесі укрупнення колгоспів у Луці в 1952р. утворився один колгосп імені Сталіна, а в 1960р. Лука і Ківшовата об'єдналися в колгосп імені Леніна. Але назва Сталінка міцно закріпилась за тією частиною села, де виник колгосп.

Чубайка – східна окраїна села. Переказують, що колись там була корчма, і чоловіки, добряче перепивши горілки, часто чубились (бились) між собою. Подібні події відбувались і на другому кінці села, в урочищі Кулачинець. Тут кулачні бої відбувались між жителями двох сіл – Лука та Ківшовата. Ішли гуртами стінка на стінку, билися за дівчат. Приводом могло стати будь-що: не так сказане слово або погляд скося. До речі, цей вельми не гарний звичай залишився і до сьогоднішнього дня.

Лука років сто тому була багата корчмами. По дорозі з Луки до Богуслава стояла корчма, яку називали Загубиочіпок. Переказують, що колись попада розгулялась тут так, що загубила свій головний убір. У цій корчмі ховалися лучанські п'яниці від панщини, адже вона була власністю іншого пана, тому лучанський поміщик чи управляючий не смів вигонити їх звідти, і вони сміливо гуляли, поки все не пропивали.

Цікавою є історія походження назви кутка Підварок. Ось що свідчить житель села Баліцький Микола Олексійович:

«Коли я ще був школярем, то наш вчитель історії Живаго Іван Іванович пояснював нам, що слово підварок походить від слова фільварок.»

Лучанський цукровий завод

Для неграмотних селян німецьке слово фільварок було чужим і незрозумілим, тому і трансформувалося воно в більш українське – Підварок. І тепер дехто із старожилів, пояснюючи цю назву, говорять, що там щось варили.

Починаючи з XVI ст. в селах Наддніпрянської України існували фільварки – маєтки, орієнтовані на ринок. Це були багатопрофільні господарства, в яких земля належала панові і які базувалися на праці селян, що відробляли тяглову службу або панщину. У зв'язку з розвитком товарно-грошових відносин у феодалів виникла потреба організації власного господарства з виробництвом хліба на

Таким був Лучанський цукровий завод продаж і переробкою сільськогосподарської продукції. Тому магнати та шляхта запроваджували фільварки як найбільш економічно вигідні для них господарства. Поширенню фільварків сприяло як обезземелення селян, так і наявність великої кількості вільних земель. Сільськогосподарська продукція у фільварках не лише вироблялася, а й перероблялася та відправлялася великими партіями на ринок у вигляді напівфабрикатів. На Правобережжі фільварки існували до скасування кріпацтва у 1861р., а сама назва вживалася

щодо означення поміщицького господарства до 1917р.[3, С.999]

Урочище біля села Лука

Лука ще з XVII ст. належала магнатам Млодецьким. У XIX ст. на пагорбі над ставком був панський маєток – невеликий будинок з господарськими прибудовами. Сам граф у селі з'являвся рідко, проживаючи то в Петербурзі, то у Варшаві. Раз у рік приїздив у свою

резиденцію в Ківшоваті, тоді відвідував і Луку, приїжджаючи бричкою, запряженою четвериком коней. Лаврентій Похілевич писав, що в селі є цикорна фабрика. А в 1860р. в селі почав працювати цукровий завод, директором-розпорядником якого був Соколовський Аполлон Іванович, а власником – Йосип Млодецький. Орендував його Ізраїль Маркович Бродський [10, С.98-99.], який керував цілою «цукровою імперією». Саме він заснував у 1873р. Олександрівське товариство цукрових заводів, до якого з часом увійшло 13

Будинок колишнього управляючого заводів.

І.Бродський, а потім і його син Лазар намагались вести господарство по новому, запроваджуючи найновіші досягнення в області цукрової промисловості.

Історична архівна довідка за 1900р. дає нам наступну інформацію: «Господарство в маєтку веде орендатор Гнат Осипович Соколовський. Господарство ведеться по трипільній системі. В селі є православна церква, церковноприходська школа, цукровий завод, який належить графові Млодецькому Владиславу Йосиповичу. В заводі працює 431 робітник, з них 294 чоловіка – місцеві, 137 чоловік з Канівського повіту Київської губернії. Директор заводу – Ф.І.Гроховальський.»

З народних переказів нам відомо, що у панському будинку на Підварку жив пан Чорний. Хто з вище названих людей отримав прізвисько Чорний – тепер можна лише гадати. Але під час революції початку ХХ-го ст., коли в селі перемогли більшовики, пана Чорного втопили в ставку, дуже познущавшись з нього. Тому і ставок отримав назву – Чорний. Замордували «революціонери» і двох дочок пана. Після революції в панському будинку була початкова школа (школа на Підварку), а потім, коли в шістдесятих роках ХХ-го ст. у селі побудували дві школи, восьмирічну і середню, там розмістили стаціонар лучанської лікарні. У кінці 70-х років будинок передали під квартири працівникам цукрового заводу, а поряд збудували нову лікарню.

Круглик – це колишня левада, обкопана ровом. За свою круглу форму місцевість отримала назву – Круглик. Леваду вирубали, землю роздали під забудови і городи. Під час Великої Вітчизняної війни в липні 1941р. саме там проходила лінія оборони.

Проциха – це був досить великий хутір на північ від села, що розкинувся на обох берегах ставка. У 60-ті роки ХХ-го ст., коли ішов процес укрупнення колгоспів і створення агроміст, жителів так званих неперспективних сіл та хуторів переселяли у великі села. Тому частина жителів Процихи побудували собі будинки в Луці, а хутора не стало. Лише землі на північ від села ще й досі називаються Проциха. Походження цієї назви, на жаль, ніхто не може пояснити.

Раніше люди намагалися селитися родинами, бо родинні зв'язки були досить тісні. Тому деякі кутки називали за прізвищами великих родин, що там проживали: Задорожні, Малюки, Пастушенки, Домашичі, Мащенко. На сьогоднішній день носії цих прізвищ живуть в інших місцях, але назви кутків залишилися.

Історія походження назв ставків.

Цікавою є історія походження назви ставка, що в центрі села. Її наводить Ісай Родіонович Тараненко у своїх спогадах:

Западина «Півень»

«Люди селилися рідко кругом озерця. Місцевість, де зараз проживає Осадчий Петро Маркелович і до великої дороги – це був великий вигін. Тут випасали скотину, свиней. Там, де зараз знаходиться став, була мокра низина, де завжди паслися свині. Свині стали ритись і вирили велике джерело. Долина заповнилась водою, утворився став, який називали Свинорийкою.» Це якраз те озеро, про яке пише Похілевич. Коли село розрослося, люди почали думати, де побудувати церкву. Вибрали місце на цьому ж таки вигоні, на горбку над Свинорийкою. Будинок священика був поряд, тому Свинорийку почали називати – Попів став. У часи Речі Посполитої в селі було два священики – православний і уніатський, а після приєднання Правобережної України до Росії в 1793р. – лише православний. За часів радянської влади церкву було зруйновано, а церковна школа, побудована прихожанами в 1893р. під керівництвом о. Пагкратія

Озеро на місці западини «Півень»

Стояновського [7, С. 520], продовжувала функціонувати як початкова (чотирьохкласна) до 1962 року. Саме в цьому році напроти через дорогу побудували восьмирічну школу, а в початковій розмістили побутокбінат. На початку семидесятих років приміщення побутокбінату було зруйновано і на його місці збудували будинок для директора школи Найдича Олександра Терентійовича. Але в 1997р. в результаті оптимізації навчальних закладів восьмирічна школа була закрыта. По дорозі з Луки до Закутинця Богуславського району є велика впадина, яку називають Півнем. У дощові роки вона заповнюється водою. Про неї теж існує легенда. Колись давно один хлібороб задумав поїхати в поле орати. Дружині велів винести йому обідати. Та приготувала чоловікові півня і принесла. Посідали вони їсти, аж раптом задвигтіла земля і все почало провалюватись: і чоловік, і жінка, і худоба. На цьому місці з'явилося озеро. Кажуть, що кожного Великодня опівночі там співає півень і реве бугай.

Походження назв урочищ та лісів.

Урочище «Золоцький ліс»

Цікавими є також перекази про ліси та урочища, що оточують село. За Вільхівцем аж до Буди тягнеться Золоцький ліс. Легенда каже, що під час Національно-визвольної війни українського народу 1648-1657рр. після Корсунської битви поляки, тікаючи, погубили золото в цьому лісі. Тому він і носить назву Золоцький. Років із двадцять тому в лісі ще був

живим столітній дуб. Кажуть, сам Богдан Хмельницький до того дуба коня прив'язував.

За Чубайкою, по дорозі до Богуслава з одного боку дороги розташований ліс Шелестуха, а з другого – Турчин ліс, або як його ще називають – урочище Турчино.

Про походження назви Шелестуха розповідають, що нібито колись пан послав селянина у поле виконувати якусь роботу. Той поїхав Шелестуха та й заснув під копичкою. А коли пан запитав у селянина, чому той не виконав його наказу, він відповів: «Їхав я дорогою, їхав, а ліс шелестить, шелестить.» Добре, мабуть, перепало тому селянину, а ліс отримав назву Шелестуха.

Назву урочища Турчине автори книжки «Колиска українського народу» В.І.Цимбалюк і Ю.І. Пасічнюк пов'язують із історичними подіями XVI – XVII ст.. За переказами в цій місцевості відбувалися великі бої з турками і польською шляхтою.[12,С.108 – 109] Тому і сусіднє село називається Бране Поле, хоча старожили Луки і Ківшовати називали його Бараннім Полем. . Інша версія полягає в тому, що раніше урочище називалось Турове, але з плином часу назва трансформувалася у Турчине, так як турів давно не стало.

Турчин ліс був власністю графів Браницьких. Побудував його Ксаверій Костянтинович Браницький у 1893 році. [13, С.27]

За задумом, Турчине мало бути літньою резиденцією, адже польське панство зиму проводило у Франції чи Італії і лише влітку приїздило до України. Проект резиденції було замовлено італійському архітектору Леандро Марконі, який працював над ним протягом 1889 – 1890 рр. [13, С.29]

Тут же, в Турчиному лісі поблизу Луки Браницькими було розбито й парк, подібний до білоцерківської «Олександрії» із рідкісних для нашого краю рослин, залишки якого існують тут ще й зараз. Втім, на сьогодні це вже жалюгідні рештки колишньої розкоші. [Додаток1, 3] Наприкінці 1917 року Турчине постраждало від навколишнього люду. Врятувати маєток не вдалося.

Згодом палац почали розбирати на цеглу, яку використали для будівництва шкіл у селах Бране Поле та Гута Богуславського району, а також у 1928р. – для потреб Лучанського цукрового заводу. [Додаток 4] До наших часів збереглася частина креслень, декілька фотографій, картина у Богуславському краєзнавчому музеї, які дозволяють уявити, як виглядала ця резиденція. [Додаток 2]

На південь від села розкинувся зарослий кущами та деревами переяроч під назвою Брательське, а точніше Братерське. Історія назви наступна. Старий батько заповів своїм синам навколишні землі, щоб вони спільно господарювали, по-братськи. Та не помирились брати і в сутичці заколов брат брата вилами. Сталось це в яру за селом, який і носить назву – Вила.

Висновки.

Таким чином, існує дві версії походження назви села Лука. Перша, за Л. Похілевичем, пояснює топонімічне походження назви. Друга, виходячи з досліджень місцевих переказів, зокрема записів, зроблених І.Р.Тараненком, пов'язує назву села з ім'ям першого поселенця Луки Мусієнка.

Дата заснування Луки точно не відома. На карті французького інженера Гійома Левассера де Боплана село не позначено. Але, виходячи з переказів, можна припустити, що це XVI або початок XVII ст.. Уперше в історичних документах згадка про Луку з'являється в 1720р.[5, С. 650] У Л.Похілевича читаємо, що у 1720 році в селі існувала церква, а в 1742 році було побудовано нову. Відомо, що церкви були дерев'яні. Скільки може простояти дерев'яна церква? Не менше п'ятдесяти років. Отже, вона будувалася в XVII ст.. Це означає, що село в XVII ст.. вже існувало.

Село нараховує більше десятка кутків, кожен з яких має свою назву. Виникли вони в ході історичного розвитку Луки, увібравши в себе найяскравіші сторінки життя лучан. Більшість назв не мають документального підтвердження, а пояснюються місцевими переказами, що збереглися до цього часу завдяки записам І.Р.Тараненка та були зібрані серед сільських жителів.

Дана робота є маленьким вкладом у збереження історичних, етнографічних матеріалів про один із численних населених пунктів на карті України. Адже етнографічні матеріали дають нам можливість краще пізнати історію рідного краю, заглянути в глибину віків, познайомитись не лише з сухими фактами, а й з живою історією. Бо чим вища художня культура людини, тим точніше вона оцінить народне мистецтво і тим тонше відчує його естетичну вартість. Нова культура не поглинає давню, а пристосовує її до своїх потреб, тому, хоч художні горизонти наших сучасників і розширилися, ставлення до вже здобутого, вивіреного і перейденого повинно стати уважнішим, - необхідно дбайливо охороняти пам'ятники природи, мистецтва,

архітектури, а серед них неминущу цінність становлять легенди, перекази нашого народу, його фольклор.

Використані джерела

1. Бондаренко О. Історія села Луки. // Таращанський край. – 2008. - №38.
2. Довідник з історії України. – К.: «Генеза», 2001р.
3. Перерва В. Історія шкільництва в містах і селах Київщини ХІХ – початку ХХ ст. – Біла Церква, 2008р.
4. Похілевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – Біла Церква, 2005р.
5. Семилітко В.А. Природа Таращанського району. – Тараща, 2006р.

Пам'ять, збережена у назвах вулиць

Рибченко Ніна , Марченко Єлизавета

Борозенець Єлизавета, учениці

Білоцерківського колегіуму

Керівник: Махаринська Оксана Петрівна

вчитель історії

Рівно 70 років тому, 28 жовтня 1944 року, наші діди й прадіди звільнили Україну від фашистських загарбників.

Саме тут, на нашій землі, значною мірою визначалася подальша доля світу. У розпал глобального протистояння на території України воюючі сторони провели майже половину всіх стратегічних оборонних і наступальних операцій. Тут було розгромлено більше 60 відсотків сухопутних сил Вермахту. Понад 9 мільйонів вихідців з України стали на бій з ворогом у складі Червоної армії. Ще мільйони українців воювали з нацистами та їх союзниками у складі УПА, у лавах радянських партизанських з'єднань, в рядах Війська Польського, американської, австралійської, британської, канадської армій, загонах французького, югославського та словацького опору.

За перемогу над фашизмом наш народ заплатив неймовірно високу ціну — мільйони загиблих, поранених та ненароджених. За різними оцінками, від 8 до 9 мільйонів наших земляків полягли на полях боїв, загинули в окупації, у концтаборах, гетто, в'язницях та на каторжних роботах на чужині. Десятки тисяч українських міст і сіл було перетворено на руїни, чверть мешканців залишилися без даху над головою.

Кордони України були непорушними 70 років, поки до нас знову не повернулася війна. Цього разу вона прийшла не із заходу, а зі сходу. Ми знову стали на захист України, її свободи та територіальної цілісності.

Вулиця.. Це не тільки назва місця, де ми живемо, де ми працюємо. Це історія. Це пам'ять. Це повага до тих, хто найбільше заслуговує цієї поваги.

У Білій Церкві - величезна кількість вулиць, названих на честь подій і героїв Великої Вітчизняної війни. Наше місто відновлювалося з руїн. А вулицям, які відроджувалися, давали імена тих, хто обороняв, визволяв місто, підпільників і партизанів, героїв, чийі імена надихали людей на подвиги. Нинішні вулиці носять імена Героїв Радянського Союзу Ватутіна, Воєводіна, Гастелло, Гризодубової та багатьох інших. Але війна залишила слід у топоніміці Білої Церкви і назвами, присвяченими усім учасникам Великої Вітчизняної. Про це нагадують вулиці Гвардійська, Партизанська, Січневого прориву, бульвар 50-річчя Перемоги та багато інших. Це свідчить про те, що білоцерківці свято бережуть пам'ять воїнів, які принесли мир і свободу нашому місту, знекровленому війною.

Мета роботи: дослідити топоніміку Білої Церкви, пов'язану із подіями Великої Вітчизняної війни.

Завдання:

1. довідатися, які вулиці міста названі на честь подій ВВв;
2. скласти карту міста із зазначеними вулицями;
3. відвідати дані вулиці, поспілкуватися із мешканцями щодо назв;
4. взяти участь у обласному конкурсі учнівської та студентської молоді «Топоніміка та історія освіти рідного краю».

Об'єкт дослідження – топоніми міста Біла Церква, названі на честь подій Великої Вітчизняної війни.

Предмет дослідження - вулиці Білої Церкви.

Практична значимість даної роботи полягає у створенні карти міста із зазначенням вулиць, назви яких пов'язані із подіями 1941-1945 рр. Дане дослідження може бути використане на уроках історії України при вивченні теми «Рідний край в роки війни», на факультативних заняттях, виховних годинах.

Вулиці названі на честь Героїв Великої Вітчизняної війни

Вулиця героя Радянського Союзу

Миколи Федоровича Ватутіна

Вся енергія, наполегливість, талант Ватутіна яскраво проявились, коли він був командуючим 1-го Українського фронту. Війська під командуванням Ватутіна героїчно захищали Воронеж, брали участь при оточенні і розгромі німецько-фашистських військ під Сталінградом, в боях під Курськом. Фронт Ватутіна завжди був на головних напрямках, найвідповідальніших. Його війська визволили Лівобережну і Правобережну Україну, виграли битву за Дніпро, визволили Київ, брали участь у Київській, Житомирсько-Бердичівській і Корсунь-Шевченківській операціях. Ворожа зрадницька куля настигла його і зупинила переможний марш, коли він був у розквіті своєї полководчої майстерності. Півтора місяці лікарі боролися за життя великої людини, знаменитого полководця, але врятувати його не вдалося. 15 квітня 1944 року Ватутін помер. Він віддав до кінця своє життя за перемогу і щастя нашого народу. Йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Вулиця героя Радянського Союзу

Дмитра Тимофійовича Воєводіна

Службу проходив у 167 дивізії 38 армії, сапером батальйону, рядовий. Брав участь у багатьох боях. Найважчим і останнім був бій за нашу столицю. Воєводін забезпечував переправу через Дніпро, 5 листопада 1943 р. в складі групи мінерів зробив 2 проходи на мінному полі, чим забезпечив рух наших танків і піхоти. Важко поранений, лікувався в госпіталі Білої Церкви. Рани, нажаль, виявилися смертельні. 10 січня 1944 р. йому було присвоєно звання

Героя Радянського Союзу. Нагороджений орденом Леніна. Назавжди залишився в нашому місті. Могила знаходиться у Парку Слави.

Вулиця льотчика Миколи Францевича Гастелло

В перші дні війни літаки ескадрильї капітана Гастелло бомбили танкові колони ворога. Екіпаж був багатонаціональним. У районі с. Дешкани в Білорусії група Гастелло виявила сотні танків, цистерни з паливом, колони машин з мотопіхотою. По команді Гастелло наші бомбардувальники провели шалену бомбову атаку, бомби полетіли в ціль. Виконавши завдання, взяли на зворотній курс, але, ще не набравши висоти, потрапили під шквальний вогонь фашистських зеніток: кулеметом пробитий бензобак. Охоплена вогнем машина, повернула назад і знову опинилась над ворожою колоною, де було велике скупчення автоцистерн. Гастелло із останніх сил рвався до голови колони, де знаходились бензозаправники і танки. Врізавшись в колону, машина вибухнула. Це був «вогневий» таран. Своїм винятковим подвигом капітан Гастелло увійшов в історію військової слави. Його подвиг повторювався більше 350 разів. М.Ф. Гастелло присвячено звання Героя Радянського Союзу, нагороджені і всі члени екіпажу. На місці подвигу споруджено пам'ятник – 10-метрова схилена стела, яку вінчає погруддя охопленого вогнем льотчика.

Вулиця Валентини Степанівни Гризодубової

Під час Великої Вітчизняної війни Гризодубова командувала авіаційним полком. Вона перша повела в бій літак Лі-2 і довела можливість використання транспортних машин замість бомбардувальників. В червні 1942 її полк майже кожну ніч бомбив скупчення ворожих війська і бойової техніки на півдні Курська. Підполковник Гризодубова літала ведучою на рівні з іншими. Особливо багато сил віддала польотам у глибокий тил ворога в загони радянських партизан. Льотчики її полку доставили партизанам більше 1500 тон зброї і вибухівки, вивезли біля 5 тисяч поранених і дітей. В.С. Гризодубова нагороджена багатьма орденами і медалями. Їй присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Вулиця отримала свою назву ще в довоєнний час, 1939 р., оскільки в переліку вулиць міста 1941 року вона вже зустрічається.

Вулиця Героя Радянського Союзу

Михайла Михайловича Громова

Під час Великої Вітчизняної війни генерал-полковник командував повітряною армією. При ліквідації ворожих угруповань з Лівобережної України, при форсуванні Дніпра і визволенні Києва. Удари авіації наносилися безперервно, влучно. Наступ 1-го Українського фронту продовжувався, 2-га повітряна армія наносила удари по наземним силам противника, громила авіацію противника в повітряних боях. Велику роль відіграла авіація і при визволенні нашого міста Білої Церкви. На честь відважних сміливих повітряних асів поставлений пам'ятник «Літак», яким ми пишаємося і

згадуємо господарів неба: Гризодубову, Раскову, Осипенко і інших. Після війни Громов працював на керівних посадах, член ЦВК СРСР, депутат Верховної Ради СРСР.

**Вулиця Героя Радянського Союзу
Івана Івановича Зінченка**

Народився 1921 року в м. Біла Церква. Навчався в восьмирічній школі №2, тепер гімназія. Працював на заводі ім. 1 Травня. В червні 1941 добровільно пішов на фронт. Був рядовим, потім командиром кулеметного взводу. Особливо проявив себе в Курській битві. Це було 7 липня 1943 року під селом Сирцово. Сержант Зінченко командував кулеметним взводом 2-ї стрілецької роти 447-го мотострілецького батальйону. В критичний момент, рятуючи свої товаришів, командир схопив зв'язку протитанкових гранат і поліз на зустріч «Тигру». Атака була відбита. 10 січня 1944 року Зінченку Івану Івановичу посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Школа, де він навчався, носить його ім'я.

**Вулиця Героя Радянського Союзу
Дмитра Михайловича Карбишева**

Карбишев Д.М. - генерал-лейтенант інженерних військ, професор Військової академії Генерального штабу, доктор військових наук.

Штаб 10-ої армії, де служив Карбишев, потрапив в оточення 27 червня 1941 в Білорусії. Будучи тяжко контуженим, в непритомному стані потрапив у полон. Такого видатного спеціаліста німці швидко доставили в Берлін. Його намагалися переманити на свою сторону. Умова була єдина – працювати на Вермахт. Проте вмовити полоненого генерала було неможливо. Карбишев загинув смертю мученика. Фашисти придумали дике знущання над людиною. Його, роздягненого, вивели на мороз і поливали холодною водою до того часу, доки він не замерз зовсім. Це було 18 лютого 1945р. Тіло Д. М. Карбишева було спалено в печах Маутхаузена.

Вулиця Героя Радянського Союзу Олега Кошового

Він очолював Бойову діяльність «Молодої гвардії» під керівництвом партійного підпілля. Підпільники розповсюджували листівки, порушували зв'язок і електрозв'язок, знищували машини з фашистами і харчуванням і т.д. Молодогвардійці визволили військовополонених із Першотравневої лікарні, а потім наших воїнів із табору військовополонених, спалили біржу праці. Підпільники готувались до повстання та незадовго до приходу Радянської Армії в Донбас, підле зрадництво припинило діяльність організації. 9 лютого перестали битися серця 5 молодогвардійців. Серед них був і Олег Кошовий.

**Вулиця Героя Радянського Союзу
Федора Федоровича Кошеля**

Він здійснив близько 300 бойових вильотів у глибокий тил ворога. У перші дні війни був штурманом ланки авіаційного полку далекої дії. За

мужність і героїзм, проявлені у боях з німецько-фашистськими загарбниками, Кошелю в 1943 році було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Загинув Кошель в серпні 1944 року. Його бойова машина попала під зенітний обстріл за 35 км від Білої Церкви. Похований у Парку Слави.

Вулиця імені Іллі Петровича Крижанівського

Рішенням виконавчого комітету Білоцерківської міської ради депутатів трудящих від 21 квітня 1965 року названа вулиця на честь командира партизанського загону Білоцерківського району Іллі Петровича Крижанівського.

Крижанівський І.П. - радянський військовик, капітан, начальник штабу 49 гаубичного артилерійського полку 49-ї танкової дивізії. Діяв у партизанському підпіллі Білоцерківського району. Мешкав у Білій Церкві.

Стояв на чолі першого партизанського загону в районі «Сокіл». В його складі нараховувалось біля 100 чоловік. Партизанські загони, підпільні групи діяли у дуже складних умовах. Не було зв'язку і постачання, необхідного спорядження і пристосованих до зими сховищ. Гострою була нестача зброї, але ще гострішою – боєприпасів. В ході нерівної сутички в с. Трушки загинула велика кількість підпільників, в тому числі й командир, І.Крижанівський, який встиг застрелити кількох жандармів. Це сталося 10 серпня 1943 року.

Вулиця Героя Радянського Союзу Миколи

Авер'яновича Кириленка

Народився 1923 року в нашому місті. Навчався в середній школі №16. Добровольцем пішов в армію і з липня 1941 року брав участь в боях. Воював рядовим, автоматником танкових підрозділів. Під час битви поблизу Радзиня сам знищив 14 гітлерівців і один ворожий танк. Під час атаки міста Седлень він знищив ворожий танк та його екіпаж, був поранений вистрілом гармати. А коли фашисти запропонували йому здатися він останньою гранатою підірвав себе і оточивши його гітлерівців. Йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Вулиця імені гвардійця Івана Куценка

У бою біля річки Грон (Чехословаччина) він здійснив свій безсмертний подвиг. Ціною власного життя він знищив ворожий танк і його екіпаж. Навіть його товариші на деякий час завмерли, дивлячись на єдиноборство бійця з танком. Іван Макарович Куценко посмертно був нагороджений Орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня.

Вулиця Івана Куценка – маленька вулиця великого подвигу. Нехай вона постійно нагадує нам про ту ціну, яку заплатили люди за перемогу.

Вулиця Героя Радянського Союзу

Володимира Івановича Логінова

Рота під командуванням дев'ятнадцятирічного Логінова, на грудях якого уже красувались ордени, отримала завдання вийти в тил противника і

перерізати гітлерівцям останній шлях до відступу з міста Брест на захід. За декілька хвилин ворожий гарнізон був знищений. Велика кількість німців була взята у полон. Наступна задача – перерізати залізну і шосейну дороги Брест-Варшава, захопити сільську дорогу, яка йшла паралельно першим двом. Завдання було успішно виконано. Після бою Логінова визвав до себе командир дивізії і привітав з присвоєним йому званням Героя Радянського Союзу. Закінчив війну Логінов командиром батальйону.

Вулиця Героя Радянського Союзу Олександра Матросова

В 1942 його призвали в армію і направили у військово-піхотне училище, але в листопаді 1942 разом з іншими курсантами-комсомольцями добровольцем пішов у діючу армію. 23 лютого 1943 під час бою біля села Чернушки, прорвавшись до ворожого дзоту, використавши всі гранати і патрони, кинувся на амбразуру і закрив її своїм тілом. Цим забезпечив успіх наступаючій роті. Його тіло було поховано на місці подвигу а пізніше перепоховано на площі у Великих Луках, яка носить його ім'я. 19 червня 1943 Олександр Матросову посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Подвиг його повторили більше 300 бійців.

Вулиця Героя Радянського Союзу

Михайла Михайловича Мельника

Народився 1911 року в Ротку. Навчався в педагогічному технікумі, працював в меблевій майстерні. В 1932 був призваний в армію, закінчив курси молодших командирів. При форсуванні Дніпра батальйон Мельника темною вересневою ніччю безшумно відчалив від лівого берега. Лейтенант Мельник сміливо маневрував, без втрат досягнув правого берега і першим ступив на землю, за ним кинулись його безстрашні бійці. Батальйон закріпився на захопленому плацдармі. Це був трамплін для всієї 60-ї армії. За мужність і відвагу, проявлену при форсуванні Дніпра Мельнику М.М. присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Загинув у танковій битві під Житомиром.

Вулиця Героя Радянського Союзу

Людмили Михайлівни Павліченко

Рішенням № 216 Білоцерківської міської ради у 1975 році вулиця міста Штабна перейменована на честь снайпера Л. М. Павліченко [7].

Народилася в Білій Церкві, вчилася в міській середній школі №3. Після 9-го класу з батьками переїхала до Києва. В 1937 вступила до Київського університету. Війна застала в Одесі, куди вона приїхала, щоб закінчити свою дипломну роботу. Більше двох місяців Людмила брала участь у боях при обороні Одеси. За короткий час оволоділа снайперською гвинтівкою. Зарахували її в снайперський взвод Чапаєвської дивізії. Брала участь в обороні Севастополя. 25 жовтня 1943 за проявлений героїзм в снайперській боротьбі та за навчання снайперській справі багатьох бійців Людмилі Павліченко присвоєно звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна.

Людмила Михайлівна визволяла Кавказ, нашу рідну землю і окуповані країни Європи. Всього вона знищила більше 300 фашистів.

Вулиця Героя Радянського Союзу Івана Васильовича Панфілова

Пройшов шлях від воїна царської служби до генерала Радянської Армії. 16 листопада 1941 гриміла велика танкова битва. Дивізія Панфілова загородила шлях фашистам на Москву. Сам він діяв рішуче і сміливо, закликаючи своїх бійців до перемоги над ворогом. Під час бою під Волоколамськом був смертельно поранений осколком ворожого снаряда відважний генерал. Він загинув на бойовому посту 18 листопада 1941. 17 діб утримували натиск ворога хоробрі панфіловці. Своїм легендарним подвигом біля роз'їзду Дубосеково, вони на весь світ прославили стійкість, хоробрість і мужність радянських бійців.

Вулиця Героя Радянського Союзу Марини Михайлівни Раскової

Ще в школі мріяла стати льотчицею. Займалася в аероклубі, навчилася стрибати з парашутом, а потім вступила до льотної школи. Працювала в цивільній авіації. Пройшла бойовий шлях від молодшого лейтенанта до майора. Майор, в 1938 році разом з Валентиною Гризодубовою та Поліною Осипенко на літаку «Родина» здійснила переліт Москва-Далекий Схід. Літак через нестачу пального не зміг долетіти до Комсомольська-на-Амурі. Вистрибнувши з парашутом, Раскова опинилась одна в Тайзі. Десять діб без їжі, неодноразово провалюючись в болоті, йшла вона до місця посадки літака «Родина». В грізні дні війни багато зусиль доклала, щоб сформувати авіаційні полки із цивільних льотчиків. В січні 1943 вона на чолі пікіруючих бомбардувальників вилетіла на фронт. Потрапила у важкі метеорологічні умови. Літак потерпів катастрофу. Екіпаж загинув. Похована Марина Михайлівна Раскова в Москві на Красній площі.

Вулиця імені танкіста Костянтина Турчанінова

Рішенням № 196 виконавчого комітету Білоцерківської міської Ради депутатів трудящих від 21 квітня 1965 р. в ознаменування 20-ї роковини з Дня Перемоги і з метою увічнення пам'яті радянських воїнів і партизан, що загинули в період Великої Вітчизняної війни, ухвалено присвоїти її провулку Січневого прориву імя старшого лейтенанта Костянтина Турчанінова [12].

74 стрілецька Київська дивізія та 87 Житомирський полк, куди входили танкісти, де служив Турчанінов, підійшли для підсилення і взаємодії з іншими частинами при визволенні Білою Церквою. 4 січня 1944 року Турчанінов одним із перших увірвався в Білу Церкву з боку Горбатого мосту. Його «34-ка» знищила ворожі протитанкові заслони, 3 кулеметні точки, під'їхала до парку «Олександрія». Розстрілявши десятки фашистів, танк продовжував просуватися вглиб міста. Опинившись серед руїн в темряві, командир екіпажу

прийняв рішення оглянути місцевість. Він відкрив люк, піднявся на весь зріст. Ворожа куля смертельно поранила його. Механік-водій продовжив бій, а Костянтин Турчанинов назавжди залишився у нашому місті. Він похований у Братській могилі в Парку Слави.

Вулиця маршала Василя Івановича Чуйкова

На честь 30-річчя Перемоги 1975 року рішенням № 216 Білоцерківської міської ради «Про перейменування вулиць міста на честь героїв Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.» вулиця Транспортна, що мала таку назву з 1952 року, була перейменована на Чуйкова [9].

У Великій Вітчизняній війні брав участь з 1942 року. Командуючи 62-ю армією, він захищав Сталінград, громив оточене угруповання німців на річці Волга. Нічний штурм Запоріжжя і визволення Любліна, форсування Вісли, взяття Лодзі, штурм Познанської фортеці та Берліну – етапи переможного шляху 8-ї гвардійської армії під командуванням В.І.Чуйкова. Після війни – головнокомандуючий радянськими військами в Німеччині, командуючий військами Київського воєнного округу, головнокомандуючий Сухопутними військами, заступник міністра оборони СРСР та ін. Нагороджений багатьма орденами та медалями.

Вулиці названі на честь подій Великої Вітчизняної війни

Вулиця Гвардійська

Гвардія народилася у середині липня 1941 року. Багато дивізій було перейменовано в Гвардійські. 100-а, 127-а, 153-я, 161-а стали відповідно 1, 2, 3, 4 Гвардійські дивізії. Їм'я Гвардійської носить і 72 Червонопрапорна Красноградська Київська механізована бригада, яка дислокується в нашому місті. Ця дивізія була сформована в грудні 1941, коли, знесилена кровопролитними боями, Червона Армія готувалась завдати ворогові рішучого удару. Бойовий шлях дивізії був складним і героїчним. Вона визволяла Харківську, Полтавську, Дніпропетровську, Миколаївську, Одеську області. Дійшла до Праги. Нині воїни 72-ої бригади бережуть і продовжують славні традиції часів Великої Вітчизняної війни.

Вулиця Партизанська

5 травня 1975 року вулиця Мокра була перейменована на честь партизан Білоцерківщини та отримала нову назву Партизанська [14].

В Білоцерківському районі та в м. Біла Церква діяло 14 диверсійних груп, які вели боротьбу з окупантами. Найактивнішою була група із 68 чоловік на заводі сільськогосподарських машин. Вони мали кулемети, гвинтівки, пістолети. Та через деякий час німці натрапили на слід групи. Гестапо заарештувало, а потім розстріляло 20 чоловік в центрі міста. В батальйоні жандармерії працював Ільїн, який збирав навколо себе однодумців, розкривав їм очі на все що відбувалось на фронті, та знайшовсь провокатор, який сповістив німецьке командування. Сам Ільїн та його командний склад був

повішений. В цьому батальйоні уціліла одна група сприяння партизанам під керівництвом Гончаренка. В ніч з 11 на 12 квітня 1943 вони організували аварію німецького ешелону, який ішов на Київ. Було знищено близько 40 вагонів, велику кількість вантажу. За роки окупації було створено і діяло понад 30 підпільних груп, залучено понад 900 жителів міста. З таких активних груп опору в нашій зоні почали створюватись перші партизанські загони. Так виник загін «Сокіл» на чолі з капітаном Радянської Армії І.П.Крижанівським. Пізніше, в 1943 був створений ще один партизанський загін, яким керував Шелест. Цей загін об'єднався з Володарським партизанським загonom і почав бойові дії проти окупантів. У нерівному бою під Шкарівкою, партизани відступили та на полі залишилася важко поранена Зіна Гапоненко. Німці допитували її і вона видала багато сімей партизан, які були вивезені в Володарку і живими закопані в трьох ямах. Багато молодих білоцерківців боролись з ворогом в партизанських загонах України, Білорусії та інших країн.

Вулиця Січневого прориву

Вулиця отримала назву на честь прориву нацистської оборони танковим екіпажем на чолі з Турчаніновим у січні 1944 року. Це дозволило РСЧА разом з чехословацькими підрозділами 4 січня звільнити Білу Церкву від німецьких загарбників. Командний пункт 232-ї стрілецької дивізії був неподалік урочища «Товста». Після 900 днів окупації почалося визволення міста. Склалось дуже важке становище. Бої тривали 3 дні, замість очікуваної однієї ночі. У тому страшному бою командир стрілецького взводу, 19-річна Люба Марчук втратила обидві руки, натомість знищила 2 ворожих танки. Чотири дні штурмували наші війська Білу Церкву. Ворожі вогневі точки, укріплення, водні рубежі Росі, численні міновані поля ставали перешкодою для наступаючих. Та 4 січня, після жорстоких боїв, війська 1-го Українського фронту штурмом оволоділи містом. Така важка очікувана перемога! Перші танки, піхота, кулеметні установки пішли по вулиці, яка носить тепер ім'я Січневого прориву.

Рішенням № 616 виконкому Білоцерківської міської ради від 28 травня 1947 року вулиці в селищі біля лісу Гайок (околиця «Олександрії»)присвоєна назва Січневий прорив [13].

Вулиця Чехословацька

Операцію по визволенню Білої Церкви було доручено 40-й армії Першого Українського фронту. Надвечір 31 грудня частини 50 і 51-го корпусів під командуванням Героїв Радянського Союзу генерал-майорів С. Мартиросяна і П. Авдеянка підійшли до міста. До складу 50-го корпусу входила Перша Окрема Чехословацька бригада під командуванням полковника Людовіка Слободи. Біла Церква була охоплена напівкільцем, наші війська зупинились за 10-12 км. від міста. В перший день 1944 року 74 стрілецька дивізія з частинами підсилення у взаємодії з 1-ю Окремою

Чехословацькою бригадою ударом в напрямку Шкарівки відрізали відхід ворогу з Білої Церкви. Чехословацькі бійці проявили мужність, хоробрість при визволенні міста. Багато бійців і офіцерів нагороджено орденами і медалями. Указом Президії Верховної Ради СРСР Першу Окрему Чехословацьку ордену Суворова бригаду нагороджено орденом Богдана Хмельницького 1-го ступеня. На жаль, 89 чехословацьких бійців назавжди залишились в нашому місті. Вони поховані в парку Слави.

Білоцерківці шанують пам'ять про події 70-річної давнини, про героїчні 1941 – 1945 роки - роки доблесті, слави, подвигу в ім'я Перемоги і миру. Ця пам'ять збережена у назвах вулиць міста. У Білій Церкві ми нарахували і дослідили 24 вулиці, назви яких нагадують про події Великої Вітчизняної війни. 20 топонімів носить ім'я героя війни, інші 4 названі на честь певних подій, що відбувались у ті буремні роки.

Більшість вулиць отримали назву за рішенням Білоцерківської міської ради народних депутатів в ознаменування 20-ої чи 30-ої річниці з Дня Перемоги. Та одна вулиця – Гризодубової – дістала таку назву ще до війни, у 1939 році на честь відомої уже в ті роки льотчиці. У роки Великої Вітчизняної війни Гризодубовій В.С. присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У ході дослідження ми також звернули увагу, що у наш навчальний заклад – Білоцерківський колегіум знаходиться на бульварі 50-річчя Перемоги. Назва бульвару промовляє сама за себе. До того ж, у приміщенні колегіуму, раніше школи № 16, навчався один із білоцерківців-фронтовиків – Герой Радянського Союзу Кириленко Микола Авер'янович.

Багато учнів Білоцерківського колегіуму проживають на даних вулицях. Зібрана нами інформація є для них та їхніх родин дуже цікавою та корисною (Додаток А).

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла Церква. Шлях крізь віки. П.І. Юхименко, А.І.Гай, В.В.Репрінцев та ін. Біла Церква, «Буква», 1994. — 384 с.
2. Гейко Д. П., Богінська Л. П., Вихрестенко Р. В. Білоцерківщина в роки Великої Вітчизняної війни. [Режим доступу] <http://www.novadoba.org.ua>
3. Білоцерківщина у спогадах земляків // *Юр'ївський літопис*. — Біла Церква. — № 4 — 2005.
4. Людмила Діденко. Документальна фондova колекція білоцерківського краєзнавчого музею як джерело краєзнавчих досліджень. Т. 11, 2004 [Режим доступу] www.archives.gov.ua
5. Матеріали архіву міського краєзнавчого музею/
7. Петренко В.В. Вулиця Гризодубової // *Юр'ївський літопис*. — Біла Церква. - № 5 – 2006. – с. 74 – 76.

Мікротопоніми села Гостролуччя

Донець Дарина, учениця 10 класу

Гостролуцького НВК Баришівського району

Керівник: Тищенко Віра Федорівна,

вчитель географії

Назва села «Гостролуччя» походить від слів «гострий лук». Річка Довга, притока Трубежа, крутим поворотом з заходу на південь утворила гострий виступ материка, подібний до форми гострого луку або гострого кута. Походження назви підтверджують матеріали із церковно-приходського літопису с. Гостролуччя священнослужителя Свято-Миколаївського храму Антонія Соколовського : « Названіє селенія Остролучьемъ все єдино гласно производят от слов « Острый лук», объясняя это слово местоположением первоначальной оседлости первых обитателей, которое приурочивают к тому именно месту, где, с одной стороны, р. Трубеж левым берегом врезывается в материк, а с другой – реченка Долгая – приток Трубежа – крутым поворотом с запада на юг сливается своїм устьем с Трубежом, отчого образуется острый выступ материка территории в берега обеих рек, в форме острого угла или лука».

Село Гостролуччя розташувалося на Придніпровській низовині на лівому березі річки Трубіж по її течії з північного заходу на південь від села Русанова Броварського району, вниз до смт. Баришівка. Колись ще протікала маленька річка Довга на півночі села, впадаючи в Трубіж. Початок вона брала в одному з боліт на сході між полями с. Рудницького. Зараз від річки Довгої залишилась одна назва, і тільки навесні після сніжної зими можна дослідити її течію. Прилягаючи західною стороною до Трубежа, село простяглося довгою смугою більше ніж на 2 км по його берегах, з півночі трохи підвищених, до півдня – зовсім похилених. Групуючись вздовж річки, село тягнеться зигзагами, то наближаючись до самого русла, то віддаляючись. На півночі – місці перших поселень – село розширюється, а все далі на південь – звужується і при з'єднанні з сусіднім селом Селищем закінчується однією вулицею – центральною дорогою – по якій ідуть шляхи в усі сусідні села.

На заході правий берег Трубежа вкритий лісом, який колись був дрімучим і великим. Саме західна сторона в усі часи задовольняла потреби гостролуччан у харчах для домашньої худоби, будівельному матеріалі, дровах. Південна сторона прикрита селом Селищем. І тільки на північ та схід від села простяглися поля, що обробляються. А за 7-10-15 км від Гостролуччя розкинулися села: Хлопків - на південний схід; Паришків, Корніївка, Лукаші – на схід, Рудницьке – на північний схід, Перемога – на північ, ще північніше Русанів.

Ґрунти на території села неоднакові: є чорноземи, солонці, сугпінчані і піщані.

Знаходиться Гостролуччя за 9 км від районного центру Баришівка, за 13 км від залізничної станції. Відстань до Києва – 80 км. Під'їзд до села: залізничним транспортом до смт. Баришівка, а тоді автосполученням; автотрасою Київ-Прилуки до Перемоги, а потім автобусним сполученням.

Ким покладено заснування осілости, точно сказати не можна. Ні історія, ні приватні записи, ні народні перекази не зберегли ніяких відомостей. Беручи до уваги, що за переказами, які передавались пізніше історичними відомостями про заснування Гостролуччя, першими його поселенцями були козаки, можна думати, що заснування його покладено кимось з малоросійських козаків, які, як відомо з історії, заселяли такі місця, розселяючись поблизу річок і лісів, багатих на рибу та дичину. Багатства цього краю приваблювали до себе перших поселенців.

За достовірними даними, які збереглися в « Історії колонізації України» можна стверджувати, що Гостролуччя дуже давнє поселення. В статті «Полтавщина в первой четверти VIII в., в якій « Очерк колонізації края» складений за історичними джерелами і виданий у Варшаві на польській мові Г. Яблоновським під заголовком « Обводъ Кіевській» - в числі інших населених пунктів, на південний схід від Гоголівської волості, в басейні Альти і Трубежа, де знаходиться волость Бориспільська, згадується Гостролуччя 1590 року.

« Удаленное от почтовой и транспортной дороги, находясь на окраине губернии, Остролучье – село глухое и малопроезжее. Лишь служащие волостные, полицейские чины или земские по неотложному дѣлу забѣгутъ въ село, и прозонить колокольчикъ, и рѣдко, рѣдко проѣдетъ посторонній пассажиръ».

Цікавим є походження назв кутків Гостролуччя. Найбільш підвищене місце села називається Пам'ятник. Саме тут перші поселенці поставили пам'ятний знак, згодом побудували першу церкву – Свято-Миколаївський храм. На захід і на схід від Пам'ятника знаходилися козацькі садиби, цю вулицю назвали Берегова, бо була вона понад берегом Трубежа.

Місце на околиці села називається Оболонню. На підвищеннях тут стоять будинки, а в пониззі розкинулося пасовище. Колись вся Оболонь була заболочена, ріс тут верболіз, очерет, водилося багато птиці.

Східний хутір села називається Овечим. Розповідають, що тут стояли овечі кошари. А в народі існує ще й такий переказ: жив на хуторі чоловік, і мав він сина, який у когось із селян вкрав овечку і переховував від людського ока на цьому хуторі. Відтоді він став Овечим.

Куток, що знаходиться на півдні села і розташований понад заболоченими пасовищами, називається Жабокриками. Назва походить від того, що

починаючи з ранньої весни, тут чути кумкання жаб. Росли тут болотяні рослини, водилося багато риби, птахів.

Центральна частина села називається Могилками. Колись це була околиця, і тут знаходився цвинтар. Від слова «могила» виникла назва кутка із своєрідним наголосом. Тепер на цьому місці росте парк, закладений 1973 року. Люди і зараз знаходять залишки поховань, коли копають погребі чи колодязі.

Територія, де знаходяться панські конюшні та кузні, називається Кузнею. Тут підковували коней, виготовляли сільськогосподарський реманент.

Рівна волога долина, оточена з трьох сторін підвищеннями, називається у селі Пастушшям. Вода тут ніколи не висохла. Жінки з усього села мочили коноплі, тут випасали гусей та качок, овець та кіз.

Від часу свого заснування Гостролуччя належало козакам, потім з 1607 року попадає у володіння польських магнатів Жолкевських, а з 1620 року воно переходить від Жолкевських до інших землевласників Даниловичів, але до якого року було у їх володінні – невідомо.

Кріпосного права до ХУІІІ ст.. у цих краях не було. Населення хоч і виконувало цілий ряд повинностей, сплачуючи податки, залишалося вільним. В другій половині ХУІІІ ст.. в селі з'являється поміщик Іваненко зі слугами та дворовими. Але селяни не визнали поміщика. Озброївшись вилами, косами, сокирами, кілками, вони вигнали Іваненка із села. Та незабаром він з'являється в село не сам, а з озброєною вартою. Тепер опір селян був зломлений силою, їх підкорили волі поміщика. З цього часу всі кращі землі, ліси, пасовища, рибні угіддя перейшли у власність пана. Колишні вільні селяни поступово позбавлялися своїх земельних ділянок і перетворювалися в неоплатних боржників. Таким чином, в кінці ХУІІІ ст.. селяни Гостролуччя перетворюються в кріпаків. Закріпачення досягло таких розмірів, що навіть духовні особи місцевої церкви з жінками і дітьми стають кріпаками поміщика Іваненка. Вільним залишився на все село один священик і його сім'я.

У 50-х роках ХУІІІ століття братів Іваненків було двоє: Григорій і Михайло, які отримали Гостролуччя у спадок від батька свого Григорія, що володів селом в першій половині ХУІІІ ст.. Початок існування роду Іваненків у селі відносять до кінця ХУІІІ ст.. і, можливо, вони і успадкували село від Даниловичів. Брати були багатодітними: у Григорія було 11 дітей, у Михайла – 6. До 20-х років ХІХ ст.. Гостролуччя числилося за спадкоємцями Андрія Григоровича і Мойсея Михайловича, потім перейшло у спадок до дітей Михайла – зятя Мойсея михайловича по дочці Пелагеї – Степана Петровича Ілляшенка і до сина Григорія Михайловича. Від Степана Петровича Ілляшенка (Ляшенка) село переходить до його сина Василя Степановича, а від нього до внуків, від яких половина землі придбана селянами села Русанів. Григорій Михайлович Іваненко свою частку на поч.. 30-х років передає

дружині Катерині Петрівні, яка після смерті чоловіка виходить заміж за полковника Карла Івановича Лаузберга. Помираючи в 40-ві роки, вона відписує йому всі Гостролуцькі володіння. Кард Лаусберг виписує із Смоленської губернії свою багатодітну сестру, по чоловіку Бобровнікову Анну Іванівну, в 50-ті роки передає їй Гостролуччя, яке згодом поділили між собою діти Анни Іванівни, а рід Іваненків зник із села і жив довгий час тільки в народних спогадах.

У Гостролуччі всі жителі були селянами, за виключенням 2-3 господарів – козаків, які оселилися тут після звільнення 1861 року. Всі займалися хліборобством, багато селян ходили на заробітки у південні губернії, особливо літом. Торгівля, промисловість, ремесла були мало або й зовсім не розвинутими. Серед гостролуцьких селян все ж були хороші столяри, чоботарі, шевці. Багато з них займалися «ликами», тобто здирали липову кору або «лики» по лісах, продавали чернігівським жителям на лубок, а собі плели лапті – «личаки» для взуття. Коли у 1900-1901 роках будувалася Києво-Полтавська залізна дорога, багато гостролуччан тут працювало майстрами, простими робітниками.

До 1798 року Гостролуччя входило до Остерського повіту Гоглівської волості Чернігівської губернії, потім перейшло до Переяславського повіту Полтавської губернії волості Бориспільської, згодом Баришівської.

До 1885 року в селі не було школи. Письменна людина в селі була рідкістю. В 1885 році відкрилася громадсько-земська школа III – го розряду. Окремого будинку для школи не було. Навчання проводилося в хаті. Всього навчалось 72 хлопчики. Навчали дітей вчитель Іван Федорович Черняк-Самійленко і законовчитель священник Антоній Соколовський.

1891 року у селі була відкрита церковно-приходська школа, тісна, із земляною підлогою. Парт не було, їх заміняли кілька лав та ослонів. Навчання хлопчиків та дівчаток проходило окремо.

У 1906 році в селі було побудовано земську школу, де навчалось близько 150 дітей. Школа підлягала церкві, в ній викладався «Закон Божий». З медичних працівників на все село була одна фельдшер Софія Олександрівна Федорченко, лікарні не було. Зате було дві церкви – Свято-Миколаївський та Свято-Троїцький храми. Храм святого Миколая ймовірно був побудований раніше, оскільки перша його споруда знаходилася на тому місці чи гострому куті, що дало назву селу. Троїцький храм знаходиться на місці подальшого заселення гостролуцьких земель.

Перші храми будувалися в кінці XVI– на початку XVII ст. на кошти прихожан, які в ті часи всі були козаками. Скільки разів протягом XVII-XVIII ст.. храми відбудовувалися – про це не збереглося ніяких відомостей.

Свято-Миколаївський храм(передостанній) був дерев'яним і стояв на тому місці, що люди називають Пам'ятником. 1805 року він був розібраний,

так як для служіння став непридатним. На цьому місці ще довгий час стояли дві каплиці, де були поховані будівничі благодійники святого храму з роду Іваненків та Ілляшенків, але згодом каплиці руйнуються і зовсім зникають.

Будівництво нового Свято-Миколаївського храму розпочалося 1827 року на кошти гостролуцької поміщиці Катерини Петрівни Лаузберг (Іваненко). Місцем розташування стало підвищення невеликої площі на вулиці, що йшла через село із Баришівки на Ядлівку (сучасну Перемогу) і виділене Катериною Петрівною із своєї власності. Успішний початок будівельних робіт згодом став затримуватися і розтягся на довгі майже десять років через серйозну причину: з 1828 року Катерина Петрівна стала часто хворіти, майже по півроку вона проживала в Криму, де лікувалася. Останні роки вона там проживала постійно зі своїм чоловіком Карлом Івановичем. 1832 року, не дочекавшись завершення будівництва, не побачивши плодів своєї щедрої благодійності, Катерина Петрівна померла в Криму, де і похована.

Після смерті дружини Карлу Івановичу знадобилося чимало часу для того, щоб розібратися у справах занедбаного володіння і відновити будівництво храму, яке було завершено 1836 року. Карл Іванович добросовісно виконав заповіт дружини. На відкриття церкви він запросив самого Архієрея, приїзд якого зі своєю свитою потребував великих розходів. Вже одружившись вдруге і проживаючи у селі Тимках Чернігівської губернії, він постійно турбувався про храм. Цікава деталь: Карл Лаузберг після відкриття храму переходить із лютерства у православ'я під іменем Михайл. Як про будівничого храму про нього згадують 21 листопада на день Святої Катерини.

До 1937 року церква була діючою, а в цьому році її закрили, перетворивши на зерносховище, а тодішнього священика Миколу Галушку було репресовано.

За час свого існування Свято-Миколаївський храм став духовним, громадсько-культурним центром села. Саме священики були тими людьми, що вчили народ грамотності, проповідували духовність та мораль. З літопису Антонія Соколовського дізнаємося, що в кінці XIX- поч.. XX ст.. більше ста жителів Гостролуччя користувалися у зимовий час церковною бібліотекою, де зберігалося кілька сотень книг (в основному релігійної тематики).

Сьогодні Свято-Миколаївський храм переживає своє відродження: виготовлені сходи паперті, вимощена плитами площа перед нею, сходи від асфальтівки до самого храму ковані металеві ворота, нові дзвони, зроблено новий розпис церкви. Все це завдяки нинішньому настоятелю храму Зіновію Семеновичу Піхуру, меценатам та жителям Гостролуччя.

Цегляна Свято-Троїцька церква була збудована на місці старої дерев'яної. У церковних записах 1825 року значиться, що це «вторая церков». Закладання цього храму відбулося 1784 року, будівництво

продовжується до 1787 року. Споруджено її за кошти полковника Григорія Григоровича Іваненка з дотриманням козацького архітектурного стилю. Як і інші церковні споруди того часу, ця церква використовувалася як для культових потреб, так військових – служила своєрідною фортецею, в якій козаки укривалися і боронилися від ворога.

Цьому сприяв і архітектурний стиль: перший поверх церкви був збудований без вікон лише над вхідними дверима було невелике кругле оглядове вікно. В стіні біля обох половинок вхідних дверей зроблено отвори для зсуву, яким служила міцна дубова колода. Покрівля храму була залізна, напевно, щоб його не можна було підпалити. Свято-Троїцька церква діяла до середини XIX ст.. Розквіт її припав на 1805 – 1836 роки, коли вона була в селі одна. Після спорудження в 1936 році Свято-Миколаївського храму всі ікони та інші церковні речі були перенесені з неї до нового храму. Поступово церква занепадає, особливо з 1836 року, а потім з відміченням кріпосного права, так як матеріальне благополуччя поміщиків похитнулося.

З 1889 року офіційно церква закрита, богослужіння до цього часу припиняються. Церква стала пустою.

У 30-ті роки XX століття старовинну церкву перебудовано під господарську крамницю. З північного боку в ній було прорубано вікна та двері до складу. Від них вели східці на вулицю, до 1990 року церковна споруда використовувалась як крамниця та склад.

Сьогодні від Свято-Троїцької церкви бачимо лише залишки, які руйнуються від дощу та снігу. А це є пам'ятка архітектури ХУІІІ століття.

Використані джерела

1. Матеріали церковно-приходського літопису села Гостролуччя.
2. Полтавской Єпархии Ведомости, 1898 г., « Очерк колонизации края».

Історія села Озерна

*Браженко Анна, учениця 11 класу
Білоцерківської СПМШ I-III ступенів №16
ім.М.О.Кириленка
Керівник: Чистяк Вікторія Францівна
вчитель географії*

Походження назви населеного пункту.

Озерна – село, центр сільської ради. Розташоване 25 км на південь від райцентру і залізничної станції Біла Церква та за 4 км від автомагістралі Київ-Одеса.

Єзьорна, Озірно, Озерно, Озерна – такі назви мало село в різні часи. Сучасна назва набула офіційного звучання у 1992 році.

Село Озерна

З перших архівних відомостей про виникнення села дізнаємося: «Езерна, расположено на возвышенной плодородной ранине при безыменном ручье, с трех сторон в глубоких ярах обтекающем село и образующем ставы или озера, отсюда село и название свое получило».

Неподалік села в 1656 р. відбулася зустріч *Богдана*

Хмельницького з кримським ханом *Менглі-Гіреєм*.

Багато інформації зібрано про село в «Сказаниях о населенных местностях Киевской губернии» Л. Похилевича: «...После воссоединения Езернянской церкви с православием в 1795г. ,жившим в селе ротмистром Буркатом, построено было в церкви особое отделение или предел, в коем до 1830г. отправляли богослужение униатские священники. Теперь предел етот состави расширение церкви с южной стороны. Езернянская церковь по списку причислена к 5 классу; земли имеет 35 десятин. К ней прилегает деревня Коржовка в 3-х верстах от Езерны стоящая. Деревня эта по памяти пришедшего поколения называлась еще Коржовым хутором, по имени своего владельца Коржа. Ныне здесь 309 душ обоего пола».

На той час село належало поміщику графу В. О. Браницькому. Його господарство вів керуючий С. В. Лясама. В селі діяли: православна церква, парафіяльна школа, цукрорафінадний завод, зведений у 1847 р. Усі працівники були місцевими жителями. Директором був дворянин С. М. Мочинський. Також у селі функціонували 2 водяних млини та 3 вітряки, 5 кузень, 2 прососушарки, лікарня. Жителі села були кріпаками. Крім панщини, вони працювали на заводі.

27 листопада 1905 р. працівники цукрозаводу припинили роботу. 480 робітників зібралися на мітинг . Вони вимагали збільшити зарплату, встановити три зміни замість двох. Заводська адміністрація змушена була піти на поступки у 1905-1907 рр. виступали проти поміщика і селяни, вони

вимагали розподілу поміщицької землі між селянами організаторами руху були Г. Глевацький, О. Панченко, К. Бодарацький, І. Плигань. За участь у революційних подіях їх засуджено до заслання в Сибір.

27 травня 1917 р. в Озерній відбувся страйк так званих «білих хустин». Працівники вимагали від директора цукрового заводу Охлевського збільшення плати за прополку цукрових буряків, 8,5 – годинного робочого дня. Коли директор відмовився, вони залишили роботу, взявши сапи на плечі і пов'язавши їх білими хустинами.

У лютому-березні 1918 р. в селі створено сільську раду. Остаточо в Озерній радянська влада встановлена в лютому 1919 р. Головою Озерянського волосного ревкому був Пилип Мусійович Ткаченко, а з 1920 р. – Мефодій Сидорович Михайленко. Першим головою сільської ради був Дмитро Гнатович Богач.

У 1924 р. в Озерній організовано ТСОЗ, головою якого обрано Івана Пилиповича Плиганя. У 1928-1930 рр. створено два колгоспи – «Нове життя» і «Комуніст». Ініціаторами організації колгоспів були Ю. Сайченко, І. Гарнік, О. Ліпчевський. Колективізацію завершили в 1932 р.

У 1924 р. організовано радгосп ім. 9 січня 1905 р., в якому майже нічого не було. Але вже 1932 р. тут налічувалось 20 тракторів, жатки і снопов'язалки. Для ремонту тракторів у 1933 р. на території села організовано МТС, яка здійснювала ремонт техніки не лише Озерної, а й ближніх сіл. Першим директором МТС був С. А. Зданевич. У 1926 р. до села прокладено шосейну дорогу.

Велика увага в селі приділялася освіті, тому в 1924 р. школу було реорганізовано в семирічку. Перший випуск відбувся в 1927 р. На той час у школі 223 учнів навчали 9 вчителів. Семирічна школа проіснувала до 1924 р., згодом її було реорганізовано в середню. Протягом 1932-1933 рр. під час Голодомору, в селі померли 412 осіб, з них 108 дітей.

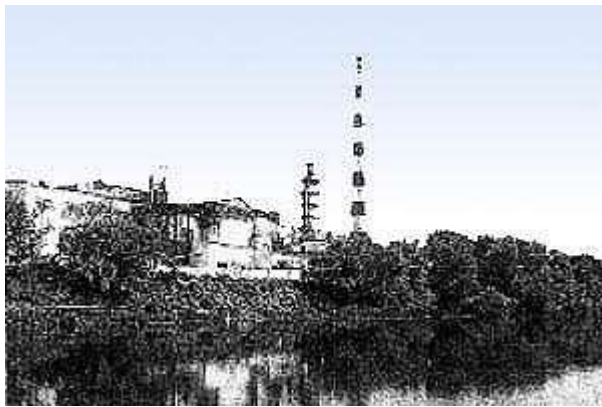
17 липня 1941 р. село було окуповано фашистами. 712 жителів Озерної, Межового та Коржівки пішли на фронт.

На Білоцерківщині з 1923 р. діяв партизанський загін «СОКІЛ». 13 озерчан були активними учасниками партизанського руху та їхніми помічниками. Під час окупації на примусові роботи до Німеччини було вивезено 55 озерян.

5 січня 1944 р. село було визволено. У боях за визволення Озерної загинули 14 радянських воїнів. Їхні імена викарбовано на меморіальній плиті біля пам'ятника захиснику Вітчизни. На фронтах війни полягли 432 жителі Озерної.

З 1946 р. по 1953 р. на території села побудовано молокозавод, МТС, двоповерховий житловий будинок, лікарню на 75 ліжок, поштове відділення, школу, зведено господарські споруди колгоспу та радгоспу.

У 1960-1980-х рр. в Озерній працювали цукровий завод, сільгосптехніка, колгосп «Комуніст», радгосп ім. 9 січня 1905 р., лікарня, дві школи, два будинки культури, два клуби, три ФАПи, аптека.

Озернянський цукровий завод

У роки незалежності України стали приватними ТОВ «Алоніс», філія ТОВ «Інтерагроінвест», ВАТ «Озернянський Агропромтехсервіс». Державним залишилося дослідне господарство ім. 9 січня 1905 р. Також організовано 4 фермерських господарства: «ВАНТ», «СТАРТ», «Щедра осінь», «Киришун». Очолює громаду села сільський голова *Володимир Іванович Антонюк*.

Коржівка – село, входить до складу Озернянської сільської ради.
Межове – село, входить до складу Озернянської сільської ради.

I. Власні назви, пов'язані з місцевим рельєфом.

Озерна – село, яке розташоване на підвищеній, родючій рівнині при безіменному струмку, з трьох сторін у глибоких ярах оточуючої село і утворюючому стави чи озера, звідки село і назву свою отримало. Через село проходить велика транспортна дорога з Білої Церкви в Ставище і Умань.

II. Власні назви, пов'язані з місцевими водними об'єктами (гідроніми)

Роська — річка, права притока Росі.

р.Рось біля села Озерна

Існує багато гіпотез щодо походження назви річки Роська. Річка Роська, протікає попід селом, де з давніх давен, селились племена русів. Їх називали «руси», «роси», що означало рудий, русявий. Спільний корінь мають річки сусідніх сіл і районів – Рось, Росавка, Роставиця.

«Рось» і «Роська», у буквальному перекладі з кельтської «вода» і «водиця», по-українській «роса» і «росинка».

Околиці с.Озерна

На противагу германській (скандинавській) етимології існує припущення про зв'язок слова Русь з іракомовними мешканцями одного з регіонів Середнього Подніпров'я, присутність яких засвідчена у місцевих гідронімах Рось, Роська, Росава тощо, гіпотетично похідних від іранського *ruhs/roxs* – світлий.

Так, готський історик IV ст. Іордан розповідає про народ під назвою росомани, з якими воювали готські

племена («рос» — самоназва народу, ман — в німецькій мові «людина», отже росоман — роська людина, чи, в пізнішій вимові руська, тобто русич, русин). Готи воювали не тільки з росоманами, а й із племенем антів, на чолі яких стояв легендарний Бос, або Бож. Народ рос згадує і сірійський автор VI ст., відомий під іменем Псевдозахарії. Ще раніше, в найдревнішій писемній пам'ятці світової цивілізації — Біблії — пророк Іезекіль згадує великий войовничий народ рош. Часто візантійські джерела називали їх ще скіфами. Давньоруські літописці, особливо в XII—XIII ст., в термін «Русь», «Руська земля» вкладали в різних випадках неоднакові поняття. У вузькому розумінні у їхніх творах термін «Русь» означає Середнє Подніпров'я — приблизно території Київщини, Чернігівщини і Переяславщини — землі полян, сіверян і древлян, тобто племен, які започаткували ранньодержавне утворення «Русь». Центральне місце там займали поляни, про яких літописець писав — «поляне, яко ныне зовомая Русь». Саме на Подніпров'ї залишилося найбільше гідронімів і топонімів від назви «Русь» — річки Рось, Росава, Роставиця, Роська та ін.

III. Власні назви, пов'язані з флорою та фауною, власними іменами.

Тваринний світ села однаково добре пристосований до життя як у лісі, так і на відкритих степових ділянках. У лісі звірі й птахи знаходять надійні укриття, а на відкритих просторах - рясну пишу. Досить м'який клімат сприяє розвитку у нас пишною рослинності, що створює чудові умови для різних птахів, що гніздяться в лісах.

Переважає загін горобиних (синиці, дятли, сойки, ворони, галки й сороки). Пернатими мешканцями краю чаші всього є представники куликів, гусячих, голенастих (лелеки, чаплі, болотні луні, сови) і довгокрилих. Загін хижих ссавців представляють лисиці, борсуки, куниці, тхори, ласки, видри, білки і зайці. На відкритих степових ділянках живуть численні гризуни: хом'яки, ховрахи, полівки, пацюки. З плазунів зустрічаються гадюки, чимало жаб, тритонів, ящірок, змій, вужів. Досить поширені їжаки і кажани. Надзвичайно різноманітний тут і світ комах, багато з яких захоплюють всіх яскравістю розфарбовування. На луках - безліч комах - бджіл, метеликів, коників, бабок. Мешканці водного царства: товстолобик, карась, лящ, судак, минь, щука, короп та інші надають водоймам справжню красу і загадковість. Типовою рослинністю є листяний ліс і різнотрав'я степ. У наших краях все дихає спокоєм і непомітною красою: простори полів, обрамлених переривчастою і хитромудрою рамкою лісу на горизонті, і м'яка блакить неба, на якому плавають світлі хмари.

Особливо добре навесні в дібровах. До дуба майже завжди домішується ясен, іноді клен. Зростають в'яз, дикі яблуні та груші, горобина, черемха. Потім виростають різноманітні чагарники: ліщина, бересклет, глід та інші. Радують око поєднання лісових дерев з великою кількістю різних трав: від

синьо-блакитних пролісків до лікарських рослин, таких як медунка, шавлія, материнка, звіробій. Там, де на сухих місцях з піщаними ґрунтами ростуть соснові бори, золотиста кора на стовбурах і смарагова негуста хвоя молодих пагонів помітно пожвавлюють ліс, струшуючи з нього вікову друк смутності. Іноді фарби хвойних лісів урізноманітнюють світлі ділянки беріз і осик, які ростуть зазвичай в сирих западинах. По заплавах річок і струмків зеленіють вільха та верба, за брівкам річкових русел - тополя, рокита.

IV. Соціально-економічна топоніміка.

Таким був храм Різдва Богородиці

Близько двох століть лунали над мальовничою Озерною звуки дзвонів старовинної *Різдво-Богородицької церкви*. Тут миряни возносили свої молитви до Бога і рятували свої душі від спокус цього світу. Храм займав важливе місце у житті наших предків. В ньому вони дізнавалися про новини в державі та світі, заслуховували нові розпорядження державної влади, попередження про насування епідемії тощо.

Церква була не лише святинею – в умовах відсутності газет і телебачення вона ставила «вікном у світ» для переважно неграмотного населення. Мешканці Озерної славилися своєю ревністю до храму Божого. Призначення до Різдво-Богородицької парафії використовувалося духовною владою у якості нагороди для священників.

Церква в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці дерев'яна, побудована на місце старої близько 1780 року. Чудово, що після возз'єднання Озерянської церкви з православ'ям в 1795 році, жили в селі ротмістром Буркат прибудовано було до церкви особливе відділення або каплиця, в якому до 1830 років відправляли Богослужіння уніатські священники. Тепер приціл цей склав розширення церкви з південної сторони. Озерянська церква за штатом зарахована до 5-го класу; землі має 35 десятин.

В Озерній було засновано нову духовну династію – Горбачевських, представники якої ще й зараз поховані на сільському цвинтарі. Першим з них був о. Михайл Горбачевський – вихідець з дяківської родини. В 1863 р. він закінчив семінарію і певний час (до одруження) працював вчителем у церковнопарафіяльній школі с. Корнилівки Канівського повіту. Через 2 роки (1865р.) він став священником і прибув до міста Ходоркова Сквирського повіту. Але тут він займав посаду священника тимчасово – поки підростуть сироти колишнього місцевого батюшки. Коли оди з синів останнього сам став священнослужителем, то о. Михайл з благословіння духовної влади в 1868 р. прибув до села Озерної тут він розгорнув енергійну діяльність і вже

через рік отримав «архипастырскую признательность за заботливость и особенное старание об улучшении средств содержания церковно-приходской школы». В цей час якраз відроджувалась церковнопарафіальна освіта. Отець Михайл не стояв осторонь і незабаром отримав подяку від митрополита Арсенія (Москвіна) «за особенное старание при составлении приговора прихожан для обеспечения озерянской церковно-приходской школы». Ще пізніше батюшка займав клопітку посаду духовного депутата і отримав у 1879 р. подяку «за особенное старание о благолепии своего приходского храма».

Характерною рисою складу мирян Різдво-Богородицького храму с. Озерної була значна кількість православної шляхти. Як стверджує відомий дослідник історії шляхетства Євген Чернецький, Вже у 1815 р. в селі мешкали 63 православні шляхетські роди, що можна було побачити далеко не в кожному селі. На Білоцерківщині ще більш «шляхетською» була лише Потіївка – 84 вищесказаних роди. Далі йшли Чупира (31 рід), Блощинці (20 родів), Біла Церква (17 родів). Тобто, навіть у сучасному райцентрі – містечку – шляхти було втричі менше ніж в Озерній.

Не дарма і в *гербі* Озерної є зображення меча та коронованого лицарського шолома – символи благородного походження значної частини населення села, яка й дала початок його заснуванню. Ця особливість мала вплив і на церковне життя. Значна частина шляхтичів мала польське походження, тому зустрічалися серед них і католики. Але в глиб XIX ст. все більше представників цієї верстви приймали Православ'я і українізувалися.

Використані джерела:

1. Перерва В. Історія шкільництва в містах і селах Київщини XIX на початку XXст.- Б.Ц. «Олександр Пшонківський»;
2. Перерва В. Храм Різдва- Богородиці у селі Озерна. 2005;
3. Історія міст і сіл Української РСР. Київська область.- К., УРЕ АНУ,1971;
4. Розповіді старожилів-очевидців: Клещин Юрій Анатолійович, Мельник Василій Данилович, Мельник ВіраВасиліївна.
5. Силки глобальної мережі:
 - <http://uk.wikipedia.org/wiki/Озерна>
 - http://uk.wikipedia.org/wiki/Озернянська_сільська_рада

Топоніміка Переяславщини

*Огієнко Роман, Петренко Олександр,
Прокопко Владислав, Рик Ганна
учні 8 класу Переяслав-Хмельницької гімназії
Керівник: Міщенко Олександр Володимирович,
вчитель географії*

Загальні відомості про місто Переяслав-Хмельницький

Переяслав-Хмельницький — особливе місто на карті України. Колиска Київської Русі, де зароджувалась українська державність, де формувалась нація українців.

Перші письмові згадки про Переяслав датуються 907 роком.

Переяславська земля - одна із найбільших феодальних областей Древньої Русі. Має залишки зарубинецької та трипільської культур. В 1585 році Переяслав одним із перших на Лівобережній Україні одержав Магдебурзьке право.

Із Переяславом тісно пов'язане життя і діяльність українських гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи. У Переяславському колегіумі читав лекції видатний філософ, поет Григорій Сковорода. Геній України Тарас Шевченко в Переяславі написав свій «Заповіт».

Тут народилися: письменник Шолом-Алейхем, композитор і фольклорист Павло Сениця, видатний архітектор академік Володимир Заболотній, український етнограф Павло Чубинський.

У 1943 році місто Переяслав було перейменовано на Переяслав-Хмельницький. Із 1975 року Переяслав-Хмельницький є містом обласного значення.

У 1999 році Переяслав-Хмельницький третім в Україні зареєстрував статут територіальної громади . У цьому ж році було відроджено давній Герб Переяслава і затверджено Прапор міста.

Переяслав-Хмельницький розташований на південному сході Київської області в зоні лісостепу. Через місто протікають річки Трубіж (протяжність по місту — 3,5 км) та Альта (2,5 км). Загальна площа міста становить 3152,0 га. Місто тісно межує з Канівським водосховищем, площа якого—51 кв. км., на окраїні міста знаходиться озеро—0,52 кв. км.

Населення – 28180 осіб (станом на 1 вересня 2010 року).

У місті діють 7 загальноосвітніх шкіл, гімназія, ліцей-інтернат, профтехучилище, церковна школа, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди (кількість факультетів -5, інститутів – 2, відділень – 2, кількість студентів -6079 чол.).

Центром культурного життя міста є Національний історико етнографічний заповідник «Переяслав» до складу якого входять 26 музеїв. У місті діють 3

будинки культури, кінотеатр, народний центр культури «Зустріч», музична та художня школи. Створено належні умови для занять різних верств населення фізичною культурою та спортом. Працює міська дитячо-юнацька спортивна школа, яка нараховує 9 відділень: з баскетболу, боксу, веслування на байдарках та каное, велоспорту і т.д. Функціонує міський стадіон.

Через м. Переяслав-Хмельницький проходить автомобільний шлях Київ-Дніпропетровськ.

Загальні відомості про Переяслав-Хмельницький район

Переяслав-Хмельницький район утворений у 1932 році. Розташований у фізико-географічній зоні Центрального лісостепу, район межує із Бориспільським, Баришівським та Яготинським районами Київської області, з Драбівським та Золотонішським районами Черкаської області. Західна межа району проходить вздовж Канівського водосховища, площа якого в межах району становить 20706,3 га.

Територією району протікають шість річок, довжина яких у межах району понад 10 км. Площа району - 1456 кв.км. (5,2% області). Кількість населених пунктів - 51, в тому числі 31 сільська рада. Населення – 29910 осіб (станом на 1 вересня 2010 року).

Топоніми Переяславщини

Переяслав із жовтня 1943 р, - Переяслав-Хмельницький - місто при впадінні р. Альти в р. Трубіж. Вперше назва згадується в давньоруських літописах під 907 рік. Під 992 (993) р. у літописах записано легенду про двобій місцевого жителя Івана Кожум'яки (Яна Усмошвеця) з печенізьким богатирем. В цій легенді виникнення назви міста пояснювалось тим, що князь Володимир Святославич назвав місто Переяславль, оскільки Іван Кожум'яка переміг печеніга і «перейняв славу».

Існують й інші версії походження назви міста. Так, дослідник А. І. Левшин, подорожуючи на початку ХІХ ст. по Україні, записав у своїх листах, що бачив у Переяславі давній рукопис. В рукопису розповідалось, що неподалік Переяслава знаходилось село Перея, в якому народився Кожум'яка. Після перемоги над печенігом Володимир Святославич збудував місто і назвав його Переяславом (Перея славна), на честь селища, з якого походив Кожум'яка.

О. Пріцак звернув увагу на факт входження території Переяславщини на певному історичному етапі до зони впливу Хозарського каганату. Місцеве населення до кінця ІХ - початку Х ст. платило данину хазарам. Значну частину населення Хозарського каганату становили євреї, тому іудаїзм довгий час був там фактично державною релігією. Назву Перея носило Лівобережжя ріки Йордан у Палестині. Давньоєврейське Перея в основі своїй має індоєвропейський корінь пер – «поперек», і означає – «Земля, що лежить

поперек». Можливо, що переяславське Лівобережжя Дніпра, яке лежало на шляху єврейсько-хозарських купців; до Києва, - нагадувало їм Лівобережжя Йордану.

Б.О. Рибаків, висунув гіпотезу, що Переяслав згадується у деяких творах вчених аль Балхі та аль Істахрі під назвою Салау (слов'янське Слава). Доказом цього він вважає близькість назв (спільний корінь, - слав) та значення Переяслава як третього центра «Руської землі» (після Києва та Чернігова).

Більшість сучасних дослідників вважає, що назва Переяслав (давня форма Переяславль, Переяслславль Руський) знаходиться в одному ряду з такими назвами як Ярославль, Ізяславль, Богуславль. Присвійний суфікс - ль, як правило, вказує на антропонімну основу топоніма, тобто на ім'я князя-засновника міста. Переяслав - це чоловіче княже ім'я, яке належало першозасновнику міста. На момент складання літописів (XI ст.) це ім'я вийшло з широкого ужитку, і для пояснення назви міста літописець використав народну легенду про Івана Кожум'яку. Разом з тим, в літописах згадуються Переяслава Данилівна - дочка галицького князя Данила Романовича, а також Нажир Переяславич - боярин київський, прихильник князя Ізяслава Давидовича.

Форма Переяславль вживалась ще у XIII-XIX ст., але поступово була витіснена простішою народною формою Переяслав. У 1943 р. указом Президії Верховної Ради СРСР місто Переяслав було перейменовано в Переяслав-Хмельницький.

Андруші - село на березі р. Дніпра, зараз затоплене Канівським водосховищем. Неподалік села на правому березі р. Трубіж, при впадінні її в р. Дніпро, — знаходилися залишки літописного «города» Устя, який згадується під 1096 та 1136 р. В основі назви села лежить чоловіче ім'я (прізвище) Андрій (Андруша). В «Реєстрах всього Війська Запорозького» 1649 року у 6-й сотні Переяславського полку записаний козак Пилип Андрушко. Назва Андруші перенесена на мікрорайон м. Переяслава-Хмельницького.

Бабачиха - колишній хутір на правому березі річки Альти, зараз в межах м. Переяслава-Хмельницького. В основі назви - жіноче прізвище по чоловікові Бабачиха (дружина Бабака). В «Реєстрах всього Війська Запорозького» у 3-й сотні Переяславського полку записаний козак Прокоп Бабак.

Безбородькові Хутори - хутори в долині р. Дніпра поблизу с. Комарівка. Затоплені водами Канівського водосховища. Назва походить від прізвища власника - Безбородько.

Борисівка - колишнє село на р. Альті, зараз мікрорайон м. Переяслава-Хмельницького. Поблизу, села в ур. Монашеське поле виявлено залишки поселення давньоруського часу. В основі назви села - чоловіче ім'я Борис.

Історична традиція пов'язує з цим селом місце вбивства давньоруського князя Бориса (1015 р.). На місці села раніше існував хутір Кондоїдовка. Очевидно, назви Борисівка та Глібозка (Глибовка) закріпились під впливом церковної традиції та при безпосередній участі переяславського духовенства й ченців Києво-Межигірського монастиря, яким належав відрізок берега з хрестом на місці імовірного вбивства князя Бориса.

Велика Каратуль - село на правому березі р. Броварки. Поблизу села в ур. Селище та Шторнове виявлено залишки двох давньоруських селищ. В основі назви села покладено, місцеву назву р. Броварки - Каратуль. Дослівний переклад цієї назви з тюркської мови означає «чорні шапки». Дослідники пояснюють виникнення гідроніму Каратуль перебуванням у цій місцевості в давньоруський час одного з напівкочових родів торків «чорних клобуків», які знаходились на службі у переяславських князів. Село згадується в списку сіл та хуторів Переяславського староства 1622р. у формі Каратула.

Веселе - село в долині р. Дніпра, колишній хутір. Виникло в 20-х роках на місці панської економії. Назву отримало від місця прогулянок та розваг навколишньої сільської молоді, яке знаходилось поряд («веселе»).

Виповзки - село на березі р. Гатки (Гнилки). Існує пояснення назви від характеру місцевості - село «виповзло» на підвищення, на відміну від с. Помоклі, яке знаходиться в низовині. Більш вірогідним є пояснення топоніму Виповзки як «виселенці, слобожани». Так пояснюється термін «выползовские жители» у В. І. Даля. В офіційних документах та на військово-топографічних картах XVIII-XIX ст. назва села російською мовою вживалась у формах Выпулски, Выползки.

Вінинці - село на р. Броварка. Поблизу села знаходиться давньоруське земляне городище, яке у XVII-XX ст. використовувалось як кладовище. Поруч з городищем виявлено залишки невеликого селища XII-XIII ст. Більшість дослідників вважає, що городище біля с. Вінинці у давньоруський час називалось Воїнь (від давньоруського чоловічого імені Воинь). Воно згадується у літопису під 1079 р.: «Прийшов Роман Святославич з половцями до города Воїня. Всеволод же ставши коло Переяславля, вчинив мир із половцями». За дослідженнями мовознавців у XVII-XVIII ст. село називалось Воєнці (жителі Воїня). В офіційних документах та на картах XVIII-XIX ст. назва села писалася російською мовою: Вунинцы, Войницы, Войнинцы.

Вовчків - село на правому березі р. Трубіж. У західній частині села виявлено поселення давньоруського часу. Ймовірно назва села походить від Імені Волчко або прізвища (прізвиська) Волчокъ. Про це свідчить суфіксальний елемент - ів/-ов/ у кінці назви, який вказує, як правило, на ім'я чи прізвище першопоселенця (власника землі). Село згадується в списку 1622 р. у формі Воячково.

Воскресінське - село на лівому березі р. Броварки. На східній околиці

виявлено залишки давньоруського селища. Давня назва села - Малі Яненки (хутір Каневського). Назване на противагу хутору Яненки, який знаходився на протилежному березі р. Броварки. Сучасну назву село отримало у XIX ст. на честь храмового свята Воскресінської церкви, збудованої поміщиком М. Л. Каневським.

Гайшин - село на правому березі р. Трубіж. На північно-східній околиці села знаходяться залишки давньоруського городища. Поряд (куток Бурти) виявлено залишки селища того ж часу. Суфікс -ин вказує, що в основі назви села лежить прізвище Гайша (очевидно, тюркського походження). В «Реєстрах всього Війська Запорозького» в Криловській сотні Чигиринського полку записаний козак Роман Гейша.

Гланишів - село на правому березі р. Трубіж. На південній околиці села в ур. Батраків хутір виявлено давньоруське селище. В основі назви села лежить прізвище (прізвисько) Гланиш, зафіксоване в «Реєстрах всього Війська Запорозького», на що вказує суфіксальний елемент - ів. Село згадується у списку 1622 р. у формі Гланишово. На карті Г. Л. Боплана (друга чверть XVII ст.), додатку до його твору «Опис України, або областей королівства польського, що лежать поміж кордонами Московії і Трансильванії», - назва села подана у формі Ланишин.

Горбані - село на правому березі р. Супій. В північно-східній частині знайдено залишки давньоруського селища. В основі назви села лежить прізвище (прізвисько) Горбань.

Городище - село в долині р. Дніпра, зараз затоплене Канівським водосховищем. Поряд з селом знаходилося давньоруське селище та городище, від якого воно й отримало свою назву. Це городище згадується в літопису під назвою Пісочен (1169 році). Село Городищу записане у списку 1622 р.

Гребля (Коптевичева Гребля) - хутір на правому березі р. Трубіж поблизу м. Переяслава-Хмельницького. Назва походить від старої греблі через р. Трубіж, яка знаходилась поряд з хутором. Власником хутора у XVIII ст. був військовий товариш Михайло Копцевич (Коптевич), пізніше - його нащадки.

Гречаники - село в долині р. Дніпра, на березі р. Карань. В основі назви - прізвище (прізвисько) Гречаник. В «Реєстрах всього Війська Запорозького» у 1-й сотні Переяславського полку записаний козак Павло Гречаник.

Дем'янці - село на р. Альті. В Ніконівському літописі під 1155 р. згадується Домінеск (Демінеск). Даний топонім знаходиться в одному ряду з аналогічними назвами Смолінеск, Пліснеск і вказує на виробничий характер поселення. Вважається, що в основі назви Домінеск (Демінеск) лежить слово «домна». Місце-зосередження таких домн - комплекс по виробництву кричного заліза з болотної руди у заплаві р. Альти, - називалось Домінеск, тобто Доменськ (Смолінеск – Смоленськ). Подальша трансформація назви відбувалась у литовські й козацькі часи. Первинний зміст топоніма було

втрачено й народна етимологія пов'язала назву села з поширеним чоловічим іменем Дем'ян.

Дениси - село на правому березі р. Супій. На північній та південно-східній околицях села виявлено залишки давньоруських селищ. В основі назви - чоловіче ім'я Денис (першопоселенець). Село згадується у списку сіл та хуторів 1622 р. у формі Денисова, на карті Г. де Боплана - Денисов.

Дівички - село в долині р. Дніпра, на березі р. Карань. Первісна форма назви села - Дівич Лісок, - згадується у «Тарифі подимного податку Київського воєводства» 1631 р. Вона походить від назви лісу, в якому, за народними переказами, знаходився жіночий монастир. Назва лісу означала - прадавній, незайманий.

Єрківці - село в долині р. Дніпра. На території села та поряд з ним виявлено кілька поселень давньоруського часу: на кутках Цьомине та Ждани, в ур. Стави, Солонці, Вертиби. Одне з них, розташоване в ур. Стави, в місці витоку р. Булатиці, - пов'язується з селищем Булатчин, яке згадується в жалуваній грамоті князя Олелька Володимировича боярину Олехну Сохновичу (1455 р.). Село позначене на карті Г. де Боплана під назвою Ірко. Це підтверджує думку про походження назви села а давнішої форми Єркове, в основі якої лежить чоловіче ім'я Єрко (Георгій, Юрій).

Заостровський (Заострів) - хутір на правому березі р. Трубіж, неподалік с. Пристроми. Назва вказує на розташування населеного пункту за островом. Очевидно, мова йде про один з островів, сухе місце в заболоченій заплаві р. Трубіж.

Кавказ - хутір поблизу с. Стовп'яги. Розташований на високій горбистій надзаплавній терасі (місцева назва – гори), що, очевидно, стало поштовхом до створення ойконіму.

Карань - колишній хутір при впадінні р. Карань у р. Трубіж, зараз - мікрорайон м. Переяслава-Хмельницького. Інша назва - Трубайлівка (від Трубайло – Трубіж). Хутір отримав назву від р. Карань (тюркське «каран» - темний).

Кірасирщина - хутір на лівому березі р. Альти, зараз в межах м. Переяслава-Хмельницького. Назва походить, очевидно, від місця стоянки кірасирського кавалерійського полку.

Ковалин - село в долині р. Дніпра на березі р. Карань. У північній частині села в ур. Гора виявлено селище давньоруського часу. Присвійний суфікс - ин в кінці назви вказує на прізвище (прізвисько) першопоселенця - Коваль, або Ховала. Село згадується на карті Г. де Боплана у формі Ковалина.

Козинці - село на березі р. Дніпра, зараз затоплене Канівським водосховищем. Неподалік села в ур. Загай виявлено селище давньоруського часу. Первісна форма назви села – Козин(е). Під назвою Козин село зображено на карті Г. де Боплана. Пізніша назва Козинці означає - жителі Козина. Існує

думка, що назва села походить від прізвища (прізвиська) Коза або Каза.

Козлів - село біля озера (болота) Козел. На території села виявлено два селище давньоруського часу. На карті Г. де Боплана записане у формі Козлов. В основі назви села і озера лежить прізвище (прізвисько) Козел. У «Реєстрах всього Війська Запорозького» у 3-й сотні Переяславського полку записаний козак Микита Козел.

Комарівка - село на березі р. Дніпра, зараз затоплене Канівським водосховищем. Поблизу села виявлене й розкопане селище XI-XV ст.ст. Первісна форма назви села, очевидно, Комарів (Комарове сільце), від прізвища (прізвиська) Комар.

Комуна - хутір поблизу м. Переяслава-Хмельницького. Заснований у 20-ті рр. ХХ ст. як поселення комунарів, звідки й походить його назва.

Лецьки - село на р. Броварка. На східній околиці села в ур. Жуликівщина виявлено залишки селища давньоруського часу. За переказами, село раніше називалося Лядське. Існує думка, що назва села походить від слова лядина - дика, необроблювана ділянка. На карті Г. де Боплана село назване у формі Ляцки.

Мазінки - село на правому березі р. Альти. В західній частині села (кутки Левада та Яцківщина) виявлено селище давньоруського часу. На думку багатьох дослідників є підстави пов'язувати це-селище з літописним Мажевим сільцем, яке згадується під 1151 р. Основою цього топоніму є чоловіче ім'я Маж. У після монгольський час назва села поступово трансформувалася до сучасної форми. В офіційних документах та на картах ХУІІІ-ХІХ ст. назва села писалася російською мовою Масинки або Мазенки, що, вплинуло на поширення форми Мазінки.

Мала Каратуль - село на правому березі р. Бровари. На південно-західній околиці села знайдено залишки селища давньоруського часу, на думку дослідників - літописного Янчиного сільця (1149 р.). В основу назви села покладено, очевидно, одну з назв р. Броварки - Каратуль (дослівний переклад з тюркської – «чорні шапки»). Дослідники вважають це свідченням перебування у цій місцевості переяславських торків (чорних клобуків).

Мар'янівка - хутір на лівому березі р. Броварки, на протилежному боці від с. Велика Каратуль. Поблизу від хутора в ур. Облоги знайдено залишки давньоруського селища, ймовірно, — літописного Кудного сільця (1149 р.). За переказами хутір ніби давніший за с. Велика Каратуль. В основі назви лежить чоловіче ім'я Мар'ян.

Натягайлівка - село на березі р. Броварки, зараз не існує. Назва перенесена на частину нового с. Пологи-Вергуни. В основі назви, очевидно, прізвисько Натягайло. Перекази пов'язують виникнення назви з розтягнутістю села вздовж р. Броварки.

Підварки - колишнє село поблизу м. Переяслава-Хмельницького, зараз

його мікрорайон. Аналогічні назви приміських сіл засвідчені поблизу кількох міст Лівобережної України (Яготин, Пирятин). У документах XVII-XVIII ст. назва села російською мовою писалася Подварки, Пудварки, Подворки Задолгомостянские. В словнику Б. Грінченка слово підварок означає фільварк, ферма, миза. В основі слова підварок лежить вор, вор'я, вора - огорожа. Якщо під огорожею розуміти міські вали Переяслава, то підварки - це поселення поза межами міста, хутори біля його стін.

Підсінне - село а долині р. Дніпрі, зараз затоплене Канівським водосховищем. Назва походить від озера Підсінне поблизу якого знаходилося село. Місцевість біля озера використовувалась як сінокіс.

Плескачі – хутір на лівому березі р. Бровари, навпроти с. Велика Каратуль. Назва походить від прізвища (прізвиська) Плескач.

Пологи-Вергуни – село над долиною р. Бровари, раніше знаходилося на її березі (як і Полочи-Чобітьки та Пологи-Яненки). Перша частина назв усіх трьох сіл походить від місцевості Пологи, де вони знаходились. Друга частина назви села Пологи-Вергуни походить від прізвища (прізвиська) Вергун. В «Реєстрах всього Війська Запорозького» серед козаків Переяславського полку є кілька з прізвищем Вергуненко (син Вергуна). Вергун – це рід солодкого печива.

Пологи-Чобітьки – село над долиною р. Бровари. Друга частина назви села походить від прізвища (прізвиська) Чобітько. В «Реєстрах всього Війська Запорозького» у третій сотні Переяславського полку записаний Кузьма Чоботько.

Пологи-Яненки - село над долиною р. Бровари. Друга частина назви села походить від прізвища власника землі Яненка.

Положай – село на правому березі р. Супій. У списку сіл та хуторів 1622 р. названо у формі Полежав. В основі назви лежить прізвище (прізвисько) першопоселенця Положай (Полежай). У реєстрі козаків Переяславського куреня Запорозької Січі (1756 р.) записаний Антін Полежав.

Полуботкова Слобода – хутір поблизу впадіння р. Карані в р. Трубіж, зараз не існує. Назва походить від прізвища власника – Леонтія Полуботка.

Помоклі – село на березі озера Пархоми. Місцеві перекази пов'язують походження назви від місцевості, що заливалася водою. В списку 1622 р. назване у формі Помокле, на карті Г. де Біплана – Помокла.

Пристроми - село на правому березі р. Трубіж, На північній околиці села (ур. Горби) знаходиться городище та поселення давньоруського часу. На думку дослідників це залишки літописного «города» Бронь Княж (Бронькняж), який згадується під 1125 р. Село назване у списку 1622 р. В основі назви села лежить прізвище (прізвисько) Пристрома. В «Реєстрах всього Війська Запорозького» у 3-й сотні Переяславського полку записаний козак Семен Пристроменко (син Пристроми).

Радянське - село на березі р. Саги, колишній хутір, заснований у 20-х рр. ХХ ст. На південній околиці села виявлено два поселення давньоруського часу.

Світанок - село на плато поблизу автотраси Переяслав-Хмельницький - Золотоноша. Засноване в 30-х рр. ХХ ст.

Сомкова Долина - село на березі р. Саги. В південно-східній частині села (куток Чорненький хутір) виявлено поселення давньоруського часу. Назва походить від місцевості, яка належала переяславському полковнику Якимому Сомку. Давніша назва - Кисилів хутір, -походить від прізвища першопоселенця. В «Реєстрах всього Війська Запорозького» у 6-й сотні Переяславського полку записаний козак Кондрат Кисіль.

Соснова - село при впадінні р. Саги в р. Супій. На північний схід від села в ур. Тишки виявлено поселення давньоруського часу. Село згадується у списку сіл та хуторів 1622 р. Назва, очевидно, походить від долини, вкритої сосновим лісом. Назву Соснова має також куток с. Стовп'яги, колишній хутір.

Стовп'яги - село на р. Карань. Згадується у списку сіл 1622 р. у формі Стулпяки, на карті Г. де Боплана - Слюпец (польське «слуп» відповідає українському «стовп»). У основі назви лежить прізвище (прізвисько) Стовп'яга. В «Реєстрах всього Війська Запорозького» у Бориспільській сотні Переяславського полку записаний козак Яцько Стовп'яга.

Строкова - село поблизу ріки (болота) Бибша. Записане у списку сіл 1622 р. Назва походить від літописного гідроніму Стряков (Стрякова), який згадується під 1142 та 1149 рр. Ця ріка-болото Стряква розпалась на комплекс з'єднаних протоками озер та боліт із сезонним (весною) рухом води. Назва гідрооб'єкту перейшла на населений пункт, що виник на його березі. В основі гідроніму Стряков (Стряква) лежить індоєвропейський корінь -ср, -стр, -срум - вода, течія, річка (Дністер, Остер, Стрий, Стир).

Студеники - село навколо озера Нетеча. Поряд з озером на кутку Довгоруки виявлено залишки давньоруського селища. На карті Г. де Боплана село позначено під назвою Скудоденки. Місцеві жителі виводять назву від ріки Студеної (озера Студень), вода якої поповнюється джерелами. За переказами село засноване запорожцями. Назва, очевидно, походить від прізвиська козака-першопоселенця Студеника.

Тарасівка – село над долиною р. Бровари. Виникло в 20-х рр. В основі назви – ім'я Тарас Шевченко.

Ташань – село на правому березі р. Супій. На території села знаходиться давньоруське городище. Згадується на карті Г. де Боплана. В другій половині ХVІІІ ст.. називалося Городище. За народними переказами село колись мало назву Китай-Город. Сучасну назву, очевидно, отримало від р. Ташанки, яка впадає в р. Супій навпроти села. В основі назви лежить тюрське «таш» - камінь.

Травневе – село на березі р. Гатки (Гнилки), колишній хутір. Давніша назва Завальці. Засноване виселенцями з с. Помоклі, які оселилися за Змійовим валом (зараз проходить через село). На північний захід від села (ур. Селище) виявлено залишки поселення давньоруського часу.

Улянівка – село над долиною р. Бровари. Засноване в 20-х рр.. ХХ ст.. на місці економії князя К. Горчакова. Назва походить від прізвища Ул'янов.

Харківці – село на р. Альті. В південно-східній частині (куток Брехунівка) виявлено залишки селища давньоруського часу. У списку 1622 р. село назване у формі Харково, на карті Г. де Боплана – Харков. Первісна форма назви – Харкове, - має в своїй основі чоловіче ім'я Харко (Харитон).

Хоцьки - село над долиною р. Дніпра. Позначене на карті Г. де Боплана. В основі назви лежить чоловіче ім'я Хоцько (Ходько).

Циблі - село в долині р. Дніпра, на березі р. Циблі. На південній околиці села (ур. Узвіз) знаходиться давньоруське городище та поселення. Згадується у списку сіл 1622 р. та на карті Г. де Боплана. В основі назви лежить прізвище (прізвисько) першопоселенця - Цибля (цибатий-довгоногий), звідси ж, очевидно, походить і назва маленької річки Циблі.

Чаплин (Чаплини) - хутір на березі р. Трубіж, зараз не існує. В основі назви - прізвище (прізвисько) Чапля, на що і вказує присвійний суфікс -ин. У «Реєстрах всього війська Запорозького» у Бориспільській сотні Переяславського полку записаний козак Пилип Чапленко (син Чаплі).

Мирське - село на р. Броварка. На південний захід від села (ур. Шпиль) виявлено поселення давньоруського часу. В основі назви села - місцева назва ріки (болота) Чирське (чирок — поширений вид дрібної качки).

Чопилки - село на правому березі р. Супій. На південно-східній околиці села (ур. Лука) виявлено поселення давньоруського часу. В основі назви лежить, очевидно, прізвисько Чопило або Чопилко. Назву Чопилки має також куток с. Мазинки. В словнику Б. Грінченка слово «чопити» означає притупляти.

Чубуків Хутір (Чубуки) - хутір в долині ріки Дніпра, затоплений Канівським водосховищем. В основі назви - прізвище першопоселенця Чубук.

Шевченкове - село на плато вододілу рр. Супій та Трубіж, колишній хутір. Виникло в 20-х рр. ХХ ст.. В основі назви - прізвище Шевченко (Тарас). Пізніше до його складу увійшов розташований поряд хутір Могильний. В основі цього топоніма лежить прізвище першопоселенця - Могильний.

Трубить Трубіж

Річка Трубіжна околиці міста

Велика кількість населених пунктів Переяславщини зберегла свої давньоруські назви у недоторканому або дещо видозміненому вигляді. Власне такими є Переяславль Руський (м. Переяслав-Хмельницький), Мажеве сільце (с. Мазінки), Баруч (м. Баришівка), Воїнь (с. Віненці), Демінеск (с. Дем'янці), Пісочен (с. Городище, ур. Піщанка), Янчине сільце (с. Мала Каратуль, ур. Яненки), Річки Альта, Супій, Карань, Стряков (назву перенесено на с. Строкова) згадуються у давньоруських літописах.

Нам би хотілося розповісти про річку Трубіж.

Трубіж – ріка в Козелецькому (Чернігівська обл.), Броварському, Баришівському, Переяслав-Хмельницькому (Київська обл.) р-нах, ліва притока р. Дніпро. Довжина – 113 км, площа басейну 4700 кв. км. Русло ріки звивисте, в кількох місцях розпадається на рукави. Заплава Трубежа досить широка (0,5 - 3 км) і майже впововж всього русла була заболочена, про що

Річка Трубіжв межах міста

свідчать поклади торфу. За ступенем заболоченості р. Трубіж займала перше місце серед інших рік Київської обл. (окрім р. Дніпро). Льодостав починається в кінці листопада – на початку грудня, тримаючись до другої половини березня. Ця неширока смужка води, на карті має вигляд тоненької синьої жилки, — диво географії та історії. Усі

знають, що Трубіж впадає в Дніпро коло села Устє. Хоч тепер це вже не так. Адже древнє Устє затопили води штучного Канівського моря.

А звідки ж витікає Трубіж? На більшості географічних карт ця річка бере початок у районі Заворич, адже тут зливаються води п'яти невеликих річок: Пристені, Мокреці, Хомутця, Пилявки, Гнізної. Більш детальні карти засвідчують розходження думок географів щодо місця витоків Трубежа. На одних картах він витікає поблизу Калити, на інших У районі Бобровиці, на деяких прямо з річки Остра. Та це ж рідкісний випадок, коли одна річка витікає з іншої! До того ж різними шляхами одночасно впадає і в Десну, і в Дніпро. Це ж прецедент у географії! Аналог є хіба що в далекій Південній Америці — річка Оріноко.

Географічна енциклопедія надає ще більшої таємничості Трубежу, твердячи, що вода в цю річку йде з Десни, проти течії річки Остер.

За словником Брокгауза і Ефрона, Трубайло починається біля Бобровиці, довжина його 125 верстов. А деякі автори (А. Кордт, В. Брахнов) вважали, що Трубіж витікає з болота Трубайла. От тільки де те Трубайло?

Міст через річку Трубіж

Словник гідронімів УРСР називає витоками Трубежа аж два болота: «від болота Лави, Трубайло». Це калитянський слід до великого болота Слукова і далі до озера Святого. Поміщик Забіла в 1861 р. згадував болото Лави, з якого, як кажуть старожили, і починається історична річка Трубіж.

У статистичних нарисах Козелецького повіту за 1854 р. читаємо: «плависте болото Сухиня, з якого витікає Трубіж, має довкола 7 верстов».

Відомий дослідник Переяславщини В. Ляскоронський Трубайлом називає болота Калиту, Мости, Бобрик, Топило і Руду (коло Красилівки), які зливаються. А. Русов, який особисто бував у цих місцях, називає болота Лави, Слуков, Пристені притоками Остра. На багатьох картах болото Трубайло позначене між Мостищами і Кулаженцями.

Крім уже згаданих, є ще версії витоку Трубежа з околиць Нудні, Семиполок, Браниці. Якщо ж прийняти версію, що Трубіж витікає з р. Остра, то через наш край плинуть води Ніжинщини та Десни. Так: воно, мабуть, і є.

Як і належить річці, Трубіж має притоки. Найбільша притока - Недра (ліва), довжина— 61 км. Права притока - Ільтиця. У заплаві Трубежа збудовано Трубізьку осушувально-зволожувальну систему (загальна площа 33 400 га).

Однією із загадок Трубежа є давнє судноплавство на ньому і його притоках. Досі ходять легенди про кораблі та човни з журавлиними носами.

Про судноплавство на Трубежі у давні часи свідчать уламки суден та великі стародавні якорі. Один із таких якорів було знайдено на дні русла річки біля м. Переяслав-Хмельницький. Довжина його становила майже 3 м. Назви пристаней на річці для торгових суден розчинилися у часі. В народній пам'яті збереглася тільки одна назва пристані «Хлопків»

На Трубежі чимало заплавлених островів. У списку сіл та хуторів Переяславського староства 1622 р. згадується Забобрицький, а ще раніше Кучуків острови. Відомі також і маленькі острови: Бондарів, Каюпин, урочище Острів Ревино, Кулаженські, Бобрицькі острови.

Трубіж — історична і літописна річка. Перша згадка про неї датується 988 р. Але назва її набагато давніша. За частотою згадування в давніх літописах

вона поступається хіба що Дніпру. Трубіж — ріка дивовижна. Диво — її прадавнє ім'я. Родом воно із слов'янських першоімен: Рось, Либідь, Трубіж. Ці назви мандрують обширами слов'янських земель. Родова ріка слов'янського племені сіверян дала назву Трубежам, які несуть свої води Гомельщиною, Суздальщиною, Рязанщиною, Новгородщиною. Переселяючись в нові землі люди називали невеликі річки, поблизу яких виникали нові поселення, “домашніми” іменами своїх річок. Для них, язичників, ріки були живими, ласкавими, як діти. І люди забирали їх, як дітей, із собою в далекі краї. Бодай в уяві та назвах.

Назва Трубіж здебільшого вживається на означення середньої течії цієї річки. Витікає вона як молодий Трубайло, а впадає в Дніпро як старий Трубай. Тут проглядається древня традиція: ріки, як люди, народжуються, ростуть, старіють — ріка-дитина, ріка-людина, ріка-дід.

Споріднені з Трубежем назви мають гідроніми, розташовані поблизу: його притока коло Переяслава Трубай, струмок Трубай у Кагарлицькому районі, річки Трубич та Трубище (дві), які впадають в Ірпінь. У письмових джерелах Трубіж називають також Труб Трубиш, Трубайло, Турбіж. Відомо кілька версій походження назви Трубіж.

Народна назва Трубежа Трубайло походить від слова трубити. Покордонні поселення мали сповіщати про степову небезпеку світлом або сигналом труби. Пригадаймо первісне призначення карпатської трембіти. На користь цієї версії свідчить і переказ про світильнівську сигнальну систему часів Київської Русі.

Переяславське статбюро у 1882 р. подало таку версію походження назви річки Трубіж: у княжі часи на її берегах відбувались великі полювання, під час яких трубили в мисливські роги. У літописах згадується звіринець на Трубежі.

Маємо й гідрографічний варіант назви Трубіж від «труби» — глибокого трубоподібного русла. Труба — також рукав річки, схожий на протоку, яка омиває вал. По-місцевому протоки Трубежа називаються “вири”. Біля Кулаженців — Світильного русло нешироке. Разом зі стіною лісу, що ріс там у давні часи, воно утворювало своєрідний каньйон, по якому, як по трубі, холодним протягом повітря перетікало з одного болотного масиву до іншого. Цей варіант записано від місцевих жителів.

Було б дивно, якби про таку древню і загадкову річку як Трубіж та її береги не збереглося жодної легенди. І вони дійшли до наших часів. Ось одна із них.

Зустрів у лісі князь-мисливець дівчину, яка своєю красою освітила темну лісову пущу. Закохався князь. Та дівчина відмовила жениху: «Тоді я буду твоєю жоною, як Трубайло назад потече!». І пішла геть із своїми золоторогими турами. Дівчина та була княгинею золоторогих турів.

І почав тоді князь нещадно стріляти турів у пущі. Вийшли тури одного разу на кручу, яку після того стали називати Туровою, і кинулись у річку. А

князь відтоді бродить по пуші. І бродитиме вічно. Тури ж лежать на дні ріки. Прислухавшись опівночі, можна почути, як глухо ревуть вони з-під води. Кажуть, прийде час і постануть знов у пуші золоторогі тури. А від турового бігу річку стали називати Трубіж (тур біг).

Є в цій легенді й мотиви, успадковані від язичницького культу Тура-бика. На Туровій кручі, мабуть, було святилище.

Тури жили в трубізьких болотах на краю лісостепу. Обширні болота, звідки долинав трубний рев турів, сіверяни називали Трубай, Трубайло. У цьому варіанті назва річки походить від назви болота Трубайло, на якому й досі є острів-урочище Ревино, названий, напевне, від ревища, яке здіймали тури під час побоїщ.

У цих краях полював на турів київсько-чернігівський князь Володимир Мономах, про що згадується в його «Поученні». Відоме й Турове болото в Ярославні. А в торф'яному болоті притоки Трубежа Недри серед залишків велетенських дерев виявлено скелет тура.

Народження назви річки загубилось у глибинах тисячоліть, і хто скаже, яка з версій істинна? Нам так багато відомо, але ми так мало знаємо.

Використані джерела

1. Брахнов В.М. Про місцеві назви Переяслав-Хмельницького району на Київщині // Мовознавство. – 1957. – Т.14. – С.40-51.
2. Бузян Г.М., Буйлук М. М. , Колибенко О. В. , Товкайло М. Т. Звіт про роботу Переяслав-Хмельницької археологічної експедиції за 1990 р. // НА ІА НАНУ. – 1990/186. – 40 с.
3. Бузян Г.М., Буйлук М.М., Колибенко О.В., Товкайло М.Т. Звіт про роботу Переяслав-Хмельницької археологічної експедиції за 1991 р. // НА ІА НАНУ. – 1991/211. – 25 с.
4. Вовкодав С.М., Юрченко О.В. Нові знахідки в долині р. Броварки. // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький: Золоті литаври, 2003. – Вип. 14. – С.
5. Колибенко О.В., Коцур В.П. Етимологічний словник ойконімів та короткий словник топонімів Переяславщини. – Переяслав-Хмельницький, 1995. – 57 с.
6. Кучера М.П. Змиевы валы Среднего Поднепровья. – К.: Наукова думка, 1987. – 206 с.

Історія селища Дослідницьке

Філатова Анна, учениця I класу

Дослідницької ЗОШ I-III ст..

Васильківського району

Керівник: Малащенко Наталія Юріївна,

керівник краєзнавчого гуртка

Історія розвитку Дослідницького

Дослідницьке на карті

Історія селища починається після Великої Вітчизняної війни з 1945 року. Вставали із попелу розбиті і розкрадені українські міста та села. Польовий стан "ТАБІР", так спочатку називалось наше селище, організований при Саливківському радгоспі і був одним із його відділень.

В цей період в селищі жило 18 сімей, які розміщувались в 7-ми житлових будинках, барачного типу. Весь житловий фонд знаходився в районі на території дитячого садка та на вул. Садовій. Розвиток селища невід'ємно пов'язаний з розвитком підприємства Української машино випробувальної станції (УкрМВС). Робітники селища до 1948 року працювали в радгоспі, вирощували зернові культури, кукурудзу і цукрові буряки. Площа цього відділення складає всього 600 га землі. Наукові співробітники ВНИС м.Києва на полях відділення проводили дослідження технологічних прийомів землеробства. Вперше спеціалісти майбутнього УкрМВС працювали в ВНИС науковими співробітниками, робітниками, механізаторами і т.д. В 1946 році селище було електрофіковане від підстанції Саливківського радгоспу, в селищі була прокладена ґрунтова дорога, зв'язуючи "ТАБІР" з Саливінками, Гребінками, Києвом та Б.Церквою.

З 1949 року - дата початку функціонування УКР.МВС. З цього часу польовий стан "ТАБІР" перейменовано в селище УКР.МВС. У зв'язку з розвитком станції наше селище змінює свій зовнішній вигляд. В 1949 році штат поповнюється молодими спеціалістами, випускниками сільськогосподарських вузів Республіки, молодими робітниками (комбайнерами, трактористами, слюсарями) із ПТУ і сусідніх колгоспів. Вже до кінця року штат станції досягнув 65 співробітників. Побудована перша адміністративна будівля, в якій розміщені лабораторії, столова, клуб (амбулаторія, ЖКХ). Для молодих спеціалістів та їх сімей побудували нові

житла. Так, в 1950 році закінчилось будівництво перших 2-х і 4-х квартирних житлових будинків.

В 1951 році до селища протягнутий телефонний зв'язок АТС смт.Гребінки, в 1967 р. була завершена телефонізація підприємницьких об'єктів і приватних будинків.

В 1948 році в селищі були 2 криниці з питною водою. Зведенням в експлуатацію нових житлових будинків виникла необхідність в побудові водонапірної башні для забезпечення населення питною водою. В 1955 році на території селища був проведений водопровід, це дозволило забезпечити житлові будинки холодною водою. Але потужність першого водозабору була недостатньою. Тому в 1960 році додатково пробурені ще дві артезіанські свердловини. Це забезпечило здійснити безперервну подачу питної води населенню селища.

У випробуваннях сільськогосподарської техніки постійно приймали участь спеціалісти заводів-виробників, представники дослідницьких інститутів, СКБ, других МІС. На роботу в селище приїжджають молоді спеціалісти після закінчення вузів, технікумів і училищ. В 1957-1959р. для них в селищі був побудований готель на 50 місць і гуртожиток на 50 місць.

У 1957 році розпочате велике будівництво приватного сектора селища. Кращим працівникам станції були виділені земельні ділянки під забудову. Так було вирішено питання забезпечення житлом спеціалістів і працівників МВС.

З розвитком МВС зростає і розвивається селище. В 1957 році розпочато будівництво будинку культури і закінчено в 1964 році.

В 1968 році на території селища було побудовано приміщення дитячого садка. Перший корпус д/с "Сонечко" на 90 місць побудований в 1968 році, II корпус - 1968р., III.корп.-1983р

В 1971р. здано в експлуатацію перший 70 квартирний будинок на вулиці Гарячкіна. В 1973-74 р. 5-поверховий житловий будинок по вулиці Інженерній з торговим центром на 1-поверсі.

В 1987 році побудована лікувальна амбулаторія.

В період з 1975-2003р. директором науково-дослідного інституту був Погорілий Леонід Володимирович інженер випробувач сільськогосподарської техніки з 1958р., доктор технічних наук, професор, академік Всесоюзної академії сільськогосподарських наук, академік Української академії аграрних наук, заслужений діяч науки та техніки, Лауреат Державної Премії України в області науки та техніки. який вніс великий внесок в розбудову селища.

В 1975 році на базі Укр.МВС проведена Всесоюзна науково-технічна конференція. В 1975р. на території селища була побудована 8-річна школа.

В 1976 р. Укр.МВС була реорганізована у Всесоюзний науково-дослідний інститут по випробуванню техніки та обладнання для тваринництва . З цього часу селище отримало статус селища міського типу і перейменовано

в Дослідницьке. Розгортається велике будівництво житлового масиву смт. Дослідницьке .

Селище міського типу – Дослідницьке

Селищна рада

Проїхавши селище Гребінки Васильківського району, ви повертаєте з головної дороги Київ-Одеса і ще проїжджаєте три кілометри.

І ось перед вами наукове містечко – чисті вулиці, п'ятиповерхові будинки одноповерхові котеджі. Будинки тонуть в зелені каштанів, лип, тополь. Перед будинками декоративні кущові

насадження, клумби з різноманітним кольором квітів.

Це селище міського типу – Дослідницьке.

Від Дослідницького тягнуться лісові смуги з цінними деревами - обліпиhi, бузини, диких яблунь, груш, що змінюються невеликими болотами з тихою природою і великою кількістю риби. А вище ростуть соснові ліси серед яких квітують „сині гори” з багатьма озерцями. Це райський куточок нашого краю. Тут є лосі, бобри, дикі кабани.

Кількість населення становить 2200 чол., за своїм національним складом переважно українського походження.

Школа

Територія населеного пункту складає 385,6 га, землі селищної ради становлять 1126 га. З них землі сільськогосподарського призначення – 741 га, землі садово-кооперативного призначення – 600 га, для індивідуальної забудови – 589 га.

Житловий масив смт. Дослідницького складають 42 приватних будинки, квартири – 767.

Працює загальноосвітня середня школа, дитсадок „Сонечко”, аптека, медична амбулаторія, їдальня, готель „Вогник”, бар, школа мистецтв, музична школа. При будинку культури з 1986 р. діє самодіяльний театр, якому в 1990 р. присвоєно звання народного. Режисер театру – Людмила Мірошніченко. При будинку культури в 2005 р. розпочало свою роботу об'єднання творчих людей „Перша хвиля” під керівництвом поета-аматора Сергія Шульги. Серед його членів – поети-аматори Олег Васильєв, Лілі Патарідзе-Мечта, хореограф Тетяна Яркулова.

На території селища діє православна церква Київського патріархату святого великомученика Дмитрія та церква євангельських християн „Еммануїл”.

В центрі селища знаходиться меморіальна стела, присвячена пам’яті загиблих співвітчизників під час Великої Вітчизняної війни:

„1941-1945. Подвиг народа славен в веках”.

Неподалік грає барвами мозаїчне панно, що символізує зв’язок науки з технікою.

Л.В.Погорілий

На території інституту стоїть пам’ятник „На відзнаку сторіччя започаткування та 50-річчя створення системи випробувань сільськогосподарської техніки в Україні”.

Серед видатних людей селища Л.В. Погорілий (13.09.1934 р.- 28.09.2003 р.) – відомий в Україні й за її рубежем вчений-випробувач. Він створив єдину в Україні наукову школу науковців-випробувачів, особисто розробив теоретичні основи і методологію випробувань та прогнозування розвитку нової сільськогосподарської техніки і технологій, брав активну участь у створенні, випробуванні та впровадженні їх у сільгоспвиробництво.

Він – автор понад 450 наукових праць, в т. ч. 35 книг та монографій, має понад 60 авторських свідоцтв та патентів на винаходи.

Л.В. Погорілий був головним редактором науково-технічного журналу „Техніка АПК”, членом редколегій багатьох технічних фахових видань в Україні. В інституті є музей історії становлення та розвитку УкрНДПВТ ім. Л.Погорілого.

В УкрНДПВТ ім. Л. Погорілого працюють 2 лауреати державних премій України в галузі науки і техніки академіки АІНУ С.М. Коваль та М.М. Луценко.

На полях Дослідницького вирощують зернові культури, цукровий буряк, кукурудзу. Ґрунт – чорнозем.

В 1991 р. Всесоюзний науково-дослідний інститут по випробуванню техніки та обладнання для тваринництва реорганізовано в Український науково-дослідний інститут прогнозування та випробування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва (УкрНДПВТ).

В 2003 р. інституту присвоєно ім’я Леоніда Погорілого.

Основні напрямки діяльності УкрНДПВТ ім.Погорілого.

Системні прогнозно-аналітичні та експериментальні дослідження.

Наукова та науково-технічна експертиза та випробування комплексів машин і технологій.

Методичне керівництво машиновипробувальними станціями.

Прогнозування напрямків розвитку систем машин та засобів механізації, електрифікації та автоматизації сільськогосподарського виробництва.

Підготовка та узгодження вихідних агрозоотехнічних вимог.

Удосконалення, розробка та впровадження прогресивних технологій на базі нової техніки та технологій, нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії.

Розробка нормативно методичної бази випробувань.

Стандартизація та метрологічне забезпечення випробувань сільськогосподарської техніки та технологій.

Сертифікація сільськогосподарської техніки та систем управління якості.

В селищі Дослідницькому з 1977 р. живе і працює художник-пейзажист, музикант, письменник (член Спілки письменників України) Іван Доніч. Після закінчення художньо-графічного факультету Одеського педінституту працює в смт. Дослідницькому на педагогічній та деригентській роботах, творить як художник. Він учасник багатьох республіканських, міжнародних, а також персональних виставок. З часом Іван Доніч заявив про себе як талановитий прозаїк. У нього вийшли кілька збірок оповідань: „Дверцята до раю” (2000 р.), „Поцілунок мадонни” (2001 р.), „Мушу боротися” (2003 р.).

З 1978 р. в смт. Дослідницькому після закінчення факультету журналістики Українського поліграфічного інституту живе і працює поетеса (член Спілки письменників України) Олена Плавенчук. Серед її творів – збірка сонетів „Одолонь-трава”, збірки віршів для дітей „Коморові сни”, „Допитливий гарбуз”, „Журавлині радощі”, „Зозулине кування”, „Сонечкові діти”.

На території смт Дослідницького функціонують підприємства підприємницької діяльності – підприємство зв'язку НВАТ ЗТ „Альфа”, автозаправка СПТОВ „Катрін”, ТОВ з виготовлення футлярів для мобільних телефонів „Аліна”, ТОВ „Новагро-Сервіс”, ТОВ „Цукор техніка”, ТО „Сирна Долина”, „Агростар ТЛС”, яке займається випуском науково-технічного журналу „Техніка АПК”.

Український науково-дослідний інститут прогнозування та випробування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва імені Леоніда Погорілого

Заснування інституту

НДІ ім.Л.Погорілого

Український науково-дослідний інститут прогнозування та випробування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва імені Леоніда Погорілого організовано за наказом Міністерства сільського господарства СРСР від 2 серпня 1948 року на базі відділення Салив'їнківського радгоспу як Українська зональна

машиновипробувальна станція (УкрМВС).

Відповідно до науково-технічних виробничих завдань, науково-дослідної роботи і відомчої підпорядкованості Український науково-дослідний інститут прогнозування та випробування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва імені Леоніда Погорілого пройшов кілька етапів свого становлення:

1948-1976	Українська зональна машиновипробувальна станція (УкрМВС)
1976-1991	Всесоюзний науково-дослідний інститут по випробуванню машин і обладнання для тваринництва і кормовиробництва (ВНДІМОТ)
1991- 2014	Український державний центр по випробуванню та прогнозуванню техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва (УкрЦВТ).

26 грудня 2003 р. згідно розпорядження Кабінету Міністрів України УкрНДІПВТ присвоєно ім'я Леоніда Погорілого.

Вагомий вклад у розвиток методичних основ випробувань, розробки методик, приладів і технічних засобів, впровадження ЕОМ, АСУ, методів математичного моделювання внесли видатні вчені, інженери, організатори УкрМВС, ВНДІВМОТ, УкрЦВТ, УкрНДІПВТ: Л.В.Погорілий, П.М.Василенко і С.М.Кожевніков Г.М.Кукта, В.М.Лях, О.М.Голованов, М.Г.Бондаренко, В.В.Брей, А.М.Фомічов, В.А.Шабранський, О.А.Маковецький, В.А.Ясенецький, В.В.Івасюк.

Випробування сільськогосподарської техніки в Україні

Машиновипробувальна справа, розвиток методології випробувань, науково-методичних і її технічних основ пройшли довгий історичний шлях, нерозривно пов'язаний з прогресом засобів механізації, механізованої технології і сільськогосподарського машинобудування, починаючи з кінця XIX ст.

Перші в Україні станції по випробуванню машин і знарядь для землеробства були започатковані при організації Харківського технологічного (1877) і Київського політехнічного (1898) інститутів. Життєздатною залишалась лише Київська машиновипробувальна станція, створена під керівництвом визначного на той час машинознавця професора К.Г. Шіндлера, яка працювала до 1914 р. В 1920-1930-ті роки робилися спроби відновити її

Випробування сільгосптехніки

роботу, але при виділенні сільськогосподарського факультету в самостійний Київський інститут станція була переведена на агрономічні дослідження і втратила свій статус.

Прикладні агротехнологічні, інженерно-технічні аспекти конкурсних змагань і випробувань сільськогосподарських машин, що

зародилися в кінці XIX і на початку XX ст. в Європі, а потім і в Росії, були активно продовжені в 1920-ті роки і в другій половині XX ст. і дали поштовх для розвитку нових наукових напрямків - машинознавства, землеробської механіки, теорії конструювання і механізованої технології сільськогосподарського виробництва та сприяли належному інформаційному забезпеченню конструкторської справи фактичними даними про роботу машин. Їх започаткували та розвинули видатні машинознавці, випробувачі техніки і вчені В.П. Горячкін, К.Г. Шіндлер, Д.Д. Арцибашев, А.С. Львов, В.І. Нагібін, І.І. Артоболевський, М.Х. Пігулевський, В.А. Желіговський, В.Н. Болтінський, М.Д. Лучинський, Б.А. Летошнєв, А.П. Крамаренко, І.Ф. Василенко, В.П. Василенко та багато інших. Чимало з них, в тому числі всесвітньо відомий механік І.І. Артоболевський, В.А. Желіговський, М.Д. Лучинський, Б.А. Летошнєв та інші, почали свій шлях в науку на машиновипробувальних станціях.

Спадкоємницею Київської МВС по праву стала Українська машиновипробувальна станція (УкрМВС), яка була організована після Великої Вітчизняної війни у 1948 році. В штаті Української МВС в 1949 році нараховувалось 14 чоловік: 3 інженери та 11 допоміжних робітників. В 1948-1950 рр. було випробувано 100 машин; рекомендовано у виробництво - 12.

За період з 1959 по 1976 рік в УкрМВС було випробувано - 7188 машин і тракторів та рекомендовано у виробництво - 929 машин і тракторів.

Значний внесок в розвиток випробувальної галузі, загалом спеціалізованих НДІ і МВС, розробку і реалізацію системи машин для комплексної механізації сільськогосподарського виробництва зробив керівник головного управління, а потім заступник голови ВО "Союзсільгосптехніка" наш земляк, Леонід Олексійович Корбут (1911-2002).

Значний внесок в розбудову машиновипробувальної станції і формування дійового науково озброєного колективу випробувачів зробили її директори М.Д. Паламарчук, О.М. Чорноярський, Г.М. Кукта, В.М. Лях та С.Д. Ковтонюк.

У 1976 р. УкрМВС, що стала на той час науково-методичним лідером серед інших станцій СРСР, за активної підтримки Л.О. Корбута, керівника союзного Главку "Мехживелектро" В.І.Дубовика та голови республіканського об'єднання "Укрсільгосптехніка" М.П. Момотенко (1931-1981) та так званих директивних органів була реорганізована у Всесоюзний науково-дослідний інститут по випробуванню машин та обладнання для тваринництва і кормовиробництва (ВНДІВМОТ), методичному керівництву якого підпорядковувались 17 МВС від Далекого Сходу, Середньої Азії до Прибалтики.

Директором інститут призначили Леоніда Володимировича Погорілого, який все своє трудове життя, відразу після закінчення в 1958 році Української сільськогосподарської Академії та до своєї смерті, працював в цій організації. Він був справжнім організатором та довгий час очолював ВНДІВМОТ, УкрЦВТ, УкрНДПВТ і НВО "Сільгоспмашсистема".

Згодом в 1990-1991 р. ВНДІВМОТ трансформувався в Український державний центр по випробуванню та прогнозуванню техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва (УкрЦВТ) з головною організацією - Українським науково-дослідним інститутом по випробуванню та прогнозуванню техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва (УкрНДПВТ).

Головним досягненням машиновипробувальних організацій України є їх безпосередня і активна участь в послідовній еволюційній реалізації системи все більш досконалих машин на стадії відпрацювання вихідних вимог, порівняльних державних випробувань машин, комплексів і механізованих технологій із залученням кращих зарубіжних зразків, контроль та атестація якості машин. Традиційні семінари при машиновипробувальних організаціях дозволяють знайомити широкий загал спеціалістів сільського господарства з новою технікою і перспективними технологіями сільськогосподарського виробництва.

Практично вся сільськогосподарська техніка, що працювала і працює на полях України пройшла через горнило прискіпливих випробувань, що сприяло суттєвому підвищенню її технічного, експлуатаційно-технологічного рівня.

Лише за останні п'ять років загальна кількість машиновипробувань, проведених в УкрНДПВТ, складає понад шість тисяч зразків, у тому числі державні приймальні випробування 349 сільськогосподарських машин, розробка яких здійснена в українських конструкторських бюро та машинобудівних заводах але в результаті рекомендовано до постановки на виробництво всього біля 500 машин.

Випробування сільгосптехніки

Більше ніж для 50% цих машин, попередньо випробуваних в центрі, при порівняльному аналізі їх конструкцій з кращими зарубіжними зразками, запропоновано шляхи усунення виявлених недоліків і прискореного розгортання виробництва.

За результатами приймальних випробувань та позитивної експертизи технічної документації 164 машини рекомендовано до постановки на виробництво, а для контролю якості серійної продукції виконано 209 періодичних випробувань, 282 сертифікаційні та більше 50 визначальних і порівняльних випробувань зарубіжних сільськогосподарських машин.

Значний внесок спеціалісти УкрМВС, ВНДІВМОТ, УкрЦВТ і зональні МВС зробили також в стандартизацію методів та розробку технічних засобів випробувань, за що група спеціалістів у 1980-ті роки була нагороджена премією Ради Міністрів СРСР. За активну участь в розробці окремих конструкцій машин і технологій по механізації виробництва зернових культур, цукрових буряків і механізації тваринницьких ферм 6 спеціалістів-випробувачів стали лауреатами Державної премії СРСР та України, а 3 - заслуженими працівниками сільського господарства, науки і техніки та нагороджені орденами і медалями.

Із стін УкрМВС, а пізніше науково-дослідного інституту вийшло чимало відомих вчених, які створили потужну наукову школу і зробили вагомий внесок в розробку методів досліджень і випробувань. Серед них доктори технічних наук: Г.М. Кукта, Л.В. Погорілий, Л.М. Клятіс, В.І. Рубльов; доктор економічних наук - О.М. Голованов; доктори сільськогосподарських наук: А.М. Фомічов, О.А. Маковецький, М.М. Луценко; доктор медичних наук - Б.І. Рябцев; кандидати технічних наук: А.П. Терехов, М.Г. Бондаренко, В.В. Брей, В.А. Шабранський, В.А. Ясенецький, С.М. Коваль, В.В. Івасюк, Л.П. Шустік,

В.С. Таргоня та ін. Їх працею створена сучасна науково-технічна основа випробувань сільгосптехніки.

Колектив УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого наполегливо працює над одним з першочергових завдань в галузі розвитку сільськогосподарської техніки в умовах сьогодення - радикальним оновленням і прискоренням реалізації національної системи машин на сучасних енергоресурсозберігаючих принципах і технологіях з тим, щоб в найближчі 10-15 років докорінно оновити технологічні основи ведення гнучкого адаптованого до варіруючих умов сільськогосподарського виробництва.

Систематичні порівняльні випробування вітчизняних та зарубіжних зразків машин в поєднанні з дослідженнями УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого дозволяють відслідковувати досягнутий вітчизняними машинобудівниками рівень техніки порівняно з зарубіжними, відповідність її різним зональним умовам країни та завчасно запобігати відставанню і втраті конкурентоспроможності вітчизняної техніки.

Загалом система машиновипробувань виконує важливу науково-технічну і державно-громадську функцію, що пов'язує в рамках агропромисловий комплекс (АПК), сільгоспвиробництво і машинобудування з позиції виконання державних і галузевих стандартів на сільськогосподарську техніку і охорону довкілля, захисту споживачів, а також завчасного прогнозування напрямків розвитку конкурентоспроможної сільськогосподарської техніки та можливих кризових техніко-економічних ситуацій.

Структурні підрозділи інституту

Наш інститут має унікальний досвід і відповідну нормативно-методологічну базу для проведення випробувань сільськогосподарської техніки.

Отримані результати випробувань сільськогосподарських машин дають можливість прогнозування техніки, визначення напрямків удосконалення технологій сільськогосподарського виробництва на основі впровадження нових машин.

Сьогодні наш інститут має всі необхідні передумови для активної участі в процесі відпрацювання новітніх зразків сільськогосподарської техніки і обладнання АПК.

В інституті щорічно проводиться понад 1000 випробувань, в тому числі понад 150 випробувань нових дослідних зразків сільськогосподарських машин.

Розвиток вітчизняного сільгоспмашинобудування і збільшення зразків нової техніки, яка надходить на випробування, а також значне розширення поставок в Україну зарубіжних сільськогосподарських машин і технологій потребує подальшого розвитку і відповідної перебудови системи машинобудувань. В зв'язку з цим, для підвищення науково-методичного рівня

Випробування сільгосптехніки

випробувань, узагальнення інформації про ефективність техніки в різних природнокліматичних зонах, поширення серед сільгосптоваровиробників цієї інформації та координації діяльності машиновипробувальними станціями, проведена їх структурна реорганізація шляхом приєднання до УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого і

створення на їх базі філій інституту.

На нашу думку, інститут і його філії в першу чергу повинні стати полігоном для випробувань і доведення нової техніки, тому що більшість наших заводів не мають відповідних випробовувальних центрів, в результаті чого у сільськогосподарське виробництво України надходять машини, які не пройшли всі стадії випробування і відповідного доведення до початку їх серійного виробництва. Нехтування таким важливим етапом створення нової техніки, як випробовування, приводить до втрати конкурентноздатності вітчизняних машин. Поки що конкурентоспроможність наших машин базується на більш низькій їх вартості. Секрет низьких цін головним чином можна пояснити тим, що наші заводи не вкладають кошти в якість своєї продукції, в оновлення виробництва, майже не проводять широкомасштабних випробувань.

УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого співпрацює з провідними фірмами і установами країн СНД, Німеччини, Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини, Франції, Великобританії, США та ін.

Проводить щорічні науково-практичні конференції, присвячені пам'яті Леоніда Володимировича Погорілого, Дні поля з демонстрацією кращих зразків вітчизняної та зарубіжної техніки та технологій, науково-практичні семінари та ін.

На демонстраційних полях УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого вже в проводяться Дні поля та науково-практичні семінари.

УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого, як державна організація, готовий і далі надавати свою підтримку заводам і розробникам нової техніки в частині, яка стосується випробувань і доведення техніки, оцінки її якісних і експлуатаційних показників. Для цього інститут має відповідну науково-методичну і матеріальну базу.

Література:

1. Науково-технічний журнал „Техніка АПК”
2. Буклет УкрНДІПВТ ім. Л.Погорілого
3. Сайт інституту www/Ukrcvt.alfa_desing.com.ua

На цій землі я народилась (історія с. Семенівка)

*Тищенко Анна, учениця 9 класу
Семенівської ЗОШ I-III ступенів
Баришівського району
Керівник: Герасименко Любов Іванівна,
вчитель кийвиценознавства*

Село Семенівка

Прекрасні і безмежні простори нашої України. Але найдивовижнішим, наймальовничішим куточком її є, на мою думку, Семенівка. Справді, чи єдесь ще на землі такий край, де тихі травневі ночі плывуть на крилах солов'їних пісень. В один із весняних днів, потемнілий від зимових віхол і

морозів ліс раптом спалахує синім пролісковим вогнем, зігріті сонцем, долаючи полуденну дрімоту, дивляться на тебе тендітні квіти сон-трави.

Рідний край! Він починається з батьківського порогу, стежини до хати, ще ніжно стелиться в садочку. Для кожної людини найдорожчий той край, де вона народилася, звідки пішла у світ. Для мене найдорожче, найкраще у світі - моє рідне село.

Вони такі схожі і такі неповторні наші села. Село, де народились мої батьки, та діди. Це частина найріднішої для мене землі, яку я пам'ятатиму все життя, куди б доля не закинула мене. Знову і знову проходитиму тихими сільськими вуличками, які бачили на своєму віку щастя і радість, горе і тугу моїх односельчан.

Наше село Семенівка, як і більшість сіл Баришівщини, виникло в кінці XVI століття (про це свідчать історичні документи).

Вулиця Семенівки

Село розташоване на 50°14'51" північної широти 31°30'45" східної довготи. Воно знаходиться за 30 км від Баришівки та 15 км від Березані. Населення — 1 346 чоловік. Розкинулось в долині, красиве, мальовниче. Із заходу оточене лісом, на північ від села проходить траса Київ-Харків, а на сході - семенівські

поля. Недалеко від села протікає річка Трубіж. Село знаходиться на Придніпровській низовині. Більша частина поверхні — хвиляста рівнина.

Ґрунти різноманітні: сірі-лісові, підзолисті, чорноземно-малогумусні придатні для сільськогосподарських робіт.

Вулиця в с. Семенівка до кутка Глинище

охороняла могилу. Це був кульгавий чоловік (імені ніхто не пам'ятає). Пройшов час і біля каплички почали виростати будинки селян . Спочатку село носило назву Семенчічі, а пізніше – Семенівка.

Куток, де знаходиться хрест, носить назву «Царина», тобто околиця села. В'їзд на головну вулицю кутка носить назву «Надточіївський в'їзд».

Сільська садиба в куточку Царина

Село носить назву від імені козака Семена, який повертався з походу додому. Проїжджаючи околицею майбутнього села , тяжко поранений сотник помер. Вірні товариші захоронили його на тому ж місці . На могилі поставили хрест і побудували маленьку капличку. Козаки найняли людину , яка

Звідси і поширились на селі прізвища Надточій, а від кульгавого чоловіка , що охороняв могилу - Кольги. Головна вулиця кутка носить назву Степана Голованьова . Вона починається від центральної вулиці Леніна, простягається довжиною до 2 км. і завершується «Надточіївським в'їздом».

Вулиця названа на честь командира бронепоезда Степана Голованьова , який в вересні 1943 року вів бої на території семенівських полів , де і загинув. Похований у Братській могилі на території с.Семенівки. Слідопити школи довгий час вели переписку та зустрічі з його сім'єю. У 2011 році вулицю заасфальтували. До того часу, людям, особливо в дощовий період, вийти до центра було важко. Тепер це красива широка вулиця , де проживає близько 50 сімей.

Куток «Царина» один з найбільших у селі. Із західної сторони оточений кутком «Чоботків», а зі сходу - куток «Глинище», на південь розкинулися будинки кутка «Тиховці».

Тут живуть мої друзі, мої односельчани. Я хочу розповісти про кілька сімей, які своєю працею, день за днем, відроджували село, яке у Велику Вітчизняну війну було майже спалене. На кутку залишилося всього 3 хати: Кольги Антона Артемовича, Кольги Івана Савовича та Тихого Йосипа Євдокимовича. Будинок Тихого Й.Є. після реконструкції.

184

До війни стояли ось такі хатинки , але вкриті соломою. Зараз близько 50 дворів, і всі радують око веселими будівлями та морем квітів і садів.

Проходячи по вулиці , я зупинилася біля двору Клендуха Василя Івановича.

Г.І. Клендух

На жаль, його вже немає серед нас, але пам'ять про нього живе серед односельчан. І ми, учні, пам'ятаємо цю людину. Коли я зустрілася з його дружиною Клендух Галиною Іванівною, вона показала мені кубки , медалі , дипломи, почесні грамоти одержані ним за досягнення у гирьовому спорті , футболі і шахах .

Він захопив грою в шахи багато учнів. У школі вів гурток з шахів, займався з учнями футболом та легкою атлетикою. Дякуючи його невтомній праці, в селі є майстри спорту , переможці районних та обласних змагань.

Сама ж Галина Іванівна – вишивальниця. Рушники, серветки, сорочки , скатертини, наволочки – її захоплення.

І. Федорович, М.М. Кольга

Недалеко від Клендуха В.І. – дворище Кольги Івана Федоровича , 1928 року народження.

Разом з дружиною Марією Митрофанівною виростили двох синів, мають онуків і правнуків. Пережив голод 1932-1933 р.р. , Велику Вітчизняну війну 1941-1945 р.р. , голод 1947 року. Одержав професію електрика. Все життя Іван Федорович присвятив рідному селу. У вільний від роботи час співав у хорі, грав у ансамблі народних інструментів при Будинку культури. Навіть зараз, будучи на заслуженому відпочинку, у свята виходить на сцену з баяном і лине чарівна українська пісня.

Зі слів Івана Федоровича: « Коли я служив у армії (в Росії), співав у хорі. Керівник був з України. Я запропонував вивчити українську народну пісню «Я в середу родилася». Він з радістю погодився. Вчили довго, так як в хорі були солдати різних національностей, (я один з України), але вивчили. Весь період моєї служби пройшов з цією піснею . Де б ми не виступали, завжди просили, щоб ми заспівали пісню «Я в середу родилася» . Я був радий і гордий, що звучить моя мова, моя пісня»,

Г.Ф.Пономаренко

Тут же я не змогла пройти мимо двору Пономаренко Ганни Федорівни, 1924 року народження, вчительки молодших класів, яка 40 років життя відала малечі, вчила їх бути добрими, хорошими людьми. Сама виростила п'ятеро дітей, радується онуками і правнуками. Тут жив іще один вчитель - Тихий Йосип Євдокимович, 1921 року народження, учитель хімії, якого з любов'ю згадують сусіди, його колишні учні.

Пройти двір Пономаренка Миколи Кириловича, 1932 року народження, просто неможливо.

20 років з 1968 по 1988 рік працював головою села. Це з його ініціативи зроблений меморіал воїнам, що загинули у війну. Це він першим у селі провів мітинг біля Братської могили. Зі слів Миколи Кириловича: «Коли я запропонував на сесії села реконструювати Братську могилу, всі одностайно мене підтримали. Наші шефи заводу м. Києва допомогли відлити плити з прізвищами наших односельців, що загинули у Великій Вітчизняній війні. Будівельна бригада села, очолювана виконробом Герамисенком Миколою Васильовичем, повністю зробили реконструкцію Братської могили. На жаль, вона сьогодні має вже не той вигляд. Вийшли з ладу світильники, огорожа, але основа залишилась. Поки були живі рідні загиблих, завжди приїжджали вклонитися могилі, де спочивають їх батьки і сини».

З вулиці Степана Голованьова, вправо до кутка «Глинище», простяглася вулиця Гагаріна.

К.Ф.Тиха

На якій проживала ткаля Тиха Олена Федорівна, 1924 року народження. Пережила голод, війну, виховала двох дочок. Її ткані рушники, килими, радують око. Ми милуємося ними в музеї школи, куди принесла її дочка Катерина, яка своїми вишиванками, рушниками, відома на селі.

Я живу і снюся своїм селом, воно в мені, бо будить думку і гріє душу, дороговказ і майбуття моє.

Я уособлюю Семенівську землю, що повнить світлом наш небокрай, чесних, порядних людей і є дивом калиновим, чарами барвінковими...

Звичайно, одне село можна порівнювати з іншим, але рідне село не можна ні з чим порівнювати, бо воно єдине і неповторне. Його так само не вибирають, як і не вибирають собі матір чи батька.

Хай воно не обов'язково найкрасивіше, бо у світі, я впевнена, є кращі місця. Хай моє село і не таке багате, показне; може, не кожному западе в душу, але від цього воно мені не є менш любим і дорогим, бо хоч:

Село моє – краплиночка на карті,

У світі невідоме – та дарма.

Ну, а чого без нього були б варті

Ми з вами, кожен зокрема?

Топоніміка села Виповзки

Товмач Олексій, учень 9 класу

Виповзького НВО

Переяслав-Хмельницького району

*Керівник: Глоба Надія Олександрівна,
вчитель географії*

Перша літописна згадка про село Виповзки – середина XVII ст..Дворів – 250. Жителів – 510 чол.

Походження назви населеного пункту.

В другій половині XVII століття тут поселився селянин по прізвиську Виповзк. Від цього і пішла назва села Виповзки.

Існує також легенда проте, що в далеку давнину по річці, яка протікала в цій місцевості, плив корабель, який зазнав катастрофи. Люди вийшли з води на підвищення і заснували село Виповзки (тобто виповзли із води).

Власні назви, пов'язані з місцевим рельєфом.

Оронім «Чоботок»

Чоботок - Луки, де жителі села випасають свою худобу, мають форму чобота.

Це гарно видно, коли дивитися звверху. Звідси і назва цієї місцевості – Чоботок

Оронім «Урочище «Забаровка»

Урочище «Забаровка».

Раніше дорога на Переяслав проходила не так, як зараз. Вона проходила поза селом по під вітряками у напрямку села Воскресінське. На той час воно звалось «хутір Каневський» за прізвиськом його власниці. Ця дорога була ґрунтовою. В кінці вулиці Садової і зараз є долина, яка носить

назву «Забаровка». Легенда розповідає, як один чоловік повертався пізно восени з ярмарку. Надворі мрячило, дорогу було ледве видно. Коні заїхали у долину і віз застряв. Довго чоловік вибирався з халепи і забарився. З того часу ці випадки були не поодинокими. Так це урочище дістало свою назву.

Власні назви, пов'язані з водними об'єктами.

Гідронім «Ставок»

«Ставок»

Старожили розповідають, що колись із гори текла річка, але проходили роки і вона висохла. Потім залишилося лише маленьке джерело, але згодом і воно зникло. Залишилась лише місце, де колись була вода. Ще пізніше ця територія була розчищена за допомогою с/г техніки та викопаний ставок

Власні назви, пов'язані з місцевою флорою

Урочище «Садок»

«Садок»

Колись давно землі довкола нинішнього садка належали одній багатій пані. Вона була освічена, любила живопис, музику. Дітей у неї не було, тому вона вирішила у пам'ять про себе залишити нащадкам невеликий парк. Із-за кордону був викликаний парковий архітектор, привезені дерева цінних

порід. Природний ландшафт і чудова фантазія майстра дали змогу збудувати цей парк. У ньому були: альтаночки, балка, озеро, алеї. Ще й до нині у садочку збереглися дерева цінних порід.

Оронім «Урочище «Верби»

«Верби». Раніше ця територія села була заболочена. Після осушення боліт та проведення меліорації цю місцевість жителі засадили вербами. Зараз це улюблене місце для відпочинку молоді..

Соціально-економічна топоніміка:

Браїлівщина Вакуловщина Новоселиця Кузьмівщина
(Вакуленко, Браїло, Кузьменко).

Ці назви мікротопонімів походять від прізвищ перших жителів села Виповзки
А назва «Новоселиця», бо нова вулиця.

Мікротопонім «Вакуловщина»

Ойконім «Браїлівщина»

Ойконім «Новоселиця»

Ойконім «Кузьмівщина»

Топоніміка села Озірщина

*Бойко Лілія, учениця 9 класу
Новокорогодської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Бородянського району
Керівник: Бондар Віра Андріївна,
вчитель історії та географії*

Є на карті Київщини звичайне поліське село Озірщина. Знаходиться воно на лівому березі річки Вабля, притоці Здвижа. Має своєрідне розташування, мальовничу природу та давню історію.

Це регіон з густою сіткою гідронімів, що яскраво відображають природні особливості краю. Саме вони протягом віків зберігають в собі давні таємниці. Але разом з тим за свою багатовікову історію назви озер, боліт, луків і полів, урочищ і кутків забуваються населенням і губляться. Особливо цей процес прискорився в зв'язку з меліоративними роботами навколо села в 70-их роках ХХ ст. та розпаюванням земель на початку ХХІ ст. Потужні трактори орендарів земель переорюють на своєму шляху все: пагорби, пересихаючі озера, болота, рівчаки, навіть ґрунтові дороги від села до села.

Ми змалку звикли чути від людей: « Там у Криничному», а там « Жорнівка», там «Лисивські куці», «Комітет», «Дмухівка», «Вовче озеро» тощо.

Упродовж багатьох років центром освіти в селі була Озірщинська школа, яка припинила своє існування в 1984 році. Безліч різних історій, розповідей, роздумів залишилося в спогадах жителів села про гомінливе шкільне життя, про вчителів ХХст. Тож їх імена не повинні зникнути з народної пам'яті.

Актуальність теми полягає в тому що нині географічні назви малих об'єктів і зниклі освітні заклади потребують термінового вивчення та збереження їх історичної спадщини.

Метою даної роботи є фіксація розміщення топонімів, вивчення і опис їх назв, дослідження історико - освітньої спадщини рідного краю, поповнення шкільного музею новими знахідками.

Тема розкривається на основі власних досліджень, які здійснювалися у руслі нагромадження зібраного матеріалу:

- польові дослідження
- індивідуальні записи
- збирання експонатів
- практичні навички оформлення зібраного матеріалу
- робота з додатковою літературою

Отже, пошуки були цікавими. Матеріали отримані під час досліджень поповнили експозицію «Освіта рідного краю» музею «Домашні обереги» і дадуть змогу наступним поколінням краще пізнати історію свого краю.

Походження назви населеного пункту.

Щодо походження назви села Озірщина.

У різні часи село називали по різному Єзерщина, Озерщина, Єзерщизна, Озірщина...

Подвійна назва Єзерщина, Озерщина зустрічається у другій половині XIX ст. у дослідника Київщини Лаврентія Похилевича.[9]. П. Масляк про географічні назви поселень Київської області писав»... Озерна, Озера, Озерщина ...»[5] Сьогодні на картах, в державних структурах назва села пишеться – Озерщина, а на місцевому рівні в різних документах жителів: свідоцтвах про народження, паспортах, будинкових книгах, права власності на землю та інших документах пишеться назва Озірщина. Навіть пошукова система Google в інтернеті на запит Озірщина дає поправку: «Можливо, ви маєте на увазі Озерщина?». Місцеві жителі, скільки сягає народна пам'ять, називали село Озірщиною Це велика проблема для жителів села Озірщина.

За словами старожилів назва Озірщина походить від численних озер, які були навколо села. Багато цих озер збереглися і до сьогодні: Глибоке, Багно, П'їле, Ситове, Довге, Вовче, Потапове, Жорнівка, Криничне, Казан, Матвійове. Перша згадка в історичних документах про село датується 1612 роком. Існує ще народний переказ про походження назви села. На південний схід від села на правому березі Ваблі, в урочищі Селище знаходилося поселення, яке було знищене під час монголо-татарської навали. Люди, рятуючись від ворогів, втекли на лівий берег до одного з пагорбів. Саме тут Вабля, минаючи цей пагорб, тече двома рукавами і створює природний водний захист.

Місце було сприятливим в оборонному значенні і вигідним для заселення: непрохідні болота, навколо ліс, поруч вода і пагорб, з якого далеко проглядалась місцевість. На пагорбі виставлялися дозорці, які постійно озирали місцевість, а при появі ворогів сповіщали людей про небезпеку. Пізніше тут було збудовано Озорову вежу. Місцевість дістала назву Озорище. По ній пролягала дорога до навколишніх сіл, а через річку Ваблю був збудований дерев'яний міст. Зараз Озорище знаходиться на пагорбі метрів за 400 від кінця провулку Шевченка в бік Ваблі. За цими стародавніми переказами впливає твердження, що назва села Озірщина історично успадкована від місцевості Озорище (Озорщина) поблизу Озорової Вежі. Ця назва утворена від слів «озирати», «зорити»- пильнувати. Причому кореневий звук [о] поступився звукові [і], наслідком чого маємо нинішню назву села- Озірщина.

Село Озірщина розташоване за 18 кілометрів від районного центру Бородянка, на лівому березі річки Вабля лівої притоки Здвижа.

- Чисельність населення: на перше січня 2014 року в селі нараховується 120 дворів і проживає 221 чоловік, переважно пенсіонери (136 чоловік).

-Головні природні об'єкти:

річка Вабля, притоки - Поплав, Річечка, Рудка;

озера: Глибоке, Довге, Вовче, Потапове, Ситове, Казан, Гребінь, Матвійове;

Болота: Багно;

Ставки: Перший, Другий, Третій;

Низовини: Штани, Прорізи;

Пагорб: Піщанка;

Кутки: Дмухівка, Капкас, Хутір, Застав.

-Головні господарські об'єкти: відсутні.

-Пам'ятки історії та культури : пам'ятник загиблим воїнам-односельцям в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, пам'ятний хрест жертвам голодомору 1932-1933 років. В селі церква Олександра Невського.

Власні назви ,пов'язані з місцевим рельєфом

Піщанка – (походить від слова пісок) пагорб покритий піщаним ґрунтом, знаходиться за 1200 метрів на південь села Озірщина, за 500 метрів від річки Вабля. Це найвища географічна точка навколишньої території, існує переказ, що тут росли велетенські дуби і були перші поселення кам'яного віку. про це свідчать кам'яні знаряддя праці, знайдені тут.

Штани – (походить від слова штани – верхній чоловічий одяг) низовина, утворена між рукавом річки Вабля і самим руслом річки Вабля. Знаходиться на південь від села Озірщина. Ці місця багаті на духмяні луки, сіножаті, цілющі рослини.

Прорізи – (походить від слова прорізати), низовина, в цьому місці врізувалося декілька рукавів річечок, а саме :Поплав, Річечка, струмки. Ці місця багаті на торф, який добували місцеві жителі до 70-х років минулого століття

Власні назви, пов'язані з місцевими водними об'єктами

Озірщина – назва населеного пункту села Озірщина походить від озер, розміщених в околицях.

Глибоке – озеро дістало назву через свою глибину (1-2 метра). Вода в ньому чиста, місцеві жителі прали в ньому білизну, Знаходиться в межах села Озірщина. Мальовниче, водиться карась.

Багно – болото знаходиться на захід від села Озірщина до села Мировки. В цьому місці завжди була “багнюка” (топке, мокре місце), місцеві жителі рвали мох, сушили і використовували для будівництва житла .З нього брала початок річка Поплав.

Довге – озеро, яке знаходиться на низовині Штани. Назву свою дістало через свою видовжену форму.

Вовче – озеро, знаходиться на низовині Штани. В цих місцях водилися вовки. Нині площа озера набагато зменшилася.

Криничне - урочище,(походить від слова криниця), тут в кількох місцях б'є джерельна вода. Знаходиться на північ від села Озірщина, 500 метрів. В цьому місці було кілька чистих джерельних озер (криниць), з яких можна було пити воду. Озера зникли внаслідок меліоративних робіт, а урочище залишилось.

Потапове – озеро, знаходиться на південь від Піщанки. назва походить від того, що там жила Потапова сім'я. Нині озеро майже пересихає.

П'їле – озеро, знаходиться в межах села Озірщина. Не глибоке, тому вода в ньому завжди тепла, як пійло для худоби, від цього походить і назва і є друга версія: жінки вибілювали полотно. Тому від цього походить і назва. Нині озеро стає болотом.

Ситове – озеро, назва походить від круглої форми (як сито). Знаходиться на південний захід села Озірщина, по праву сторону дороги на село Королівка, на віддалі тисячу метрів. Водиться карась.

Казан – озеро, назву дістало від своєї форми. Знаходиться на південний захід села. Озірщина по ліву сторону дороги на село Королівка, на віддалі 1200 метрів. Під час випасу худоба п'є воду. В суху пору року пересихає, може зникнути.

Гребінь – озеро, знаходилося на північний захід села Озірщина в урочищі Гребінь. Назву дістало від урочища. Заболочене. Зникло.

Вабля – річка, (назва походить від слова вабити, приваблювати. Річка Вабля протікає по Бородянському та Макарівському районах Київської області, ліва притока Здвижа(басейн Дніпра.. Довжина бл. 16 кілометрів. Бере початок урочище Вюне, поблизу села Королівка. За 3 км від села Вабля впадає у Здвиж.), В лівому рукаві річки Вабля утворено три ставки.

Річечка – річка, притока річки Вабля. Мальовнича, бере початок в лісі Комітет. Тече в напрямку із заходу на схід, біля села Озірщина впадає в урочищі Прорізи в річку Вабля. Її береги внаслідок меліорації змінені.

Поплав –річечка, притока річки Вабля, бере початок з болота Багно, протікає в межах села Озірщина, впадає в Прорізах в річку Вабля. Назву дістала від того, що дуже часто розливалася і там був плав. Від Села Озірщина вниз по течії Поплав до впадіння в річку Вабля на правому березі добували торф до 70-х років минулого століття.

Рудка – рівчак, притока лівого рукава річки Вабля, бере початок з пересохлого озера Рудка, назву дістала від рудої води. Відновлює своє русло навесні та в період дощового літа. Зникає в суху пору року.

Ставок І. Розташований у поймі річки Вабля, в межах села Озірщина. Викопаний грабарями. Саме тут у 1952-53 роках був знайдений мідний якір. Водне дзеркало займає площу 0,9 га

Ставок ІІ. Має площу 4,6га, викопаний бульдозером у 1963 році в селі Озірщина. Водоймище багате на рибу.

Ставок III. Займає 0,7 га, викопаний екскаватором у 1963 році, водні ресурси ставка невичерпні. У чистій воді водиться багато риби.

IV. Власні назви, пов'язані з флорою та фауною

ЛОЗИ- урочище (від слова лоза - поширена в народі назва кущових порід верби, стебла якої використовувалися як матеріал до окремих виробів (кошиків та солом'яників) Болотиста місцевість, поросла лозами, з двома невеликими озерами. Урочище розташоване на захід від села.

ЛИСИВСЬКІ КУЩІ – урочище. Назва походить від того, що в цих місцях водилися лисиці. Знаходиться північніше урочища Лози.

V. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТОПОНІМІКА

ГРЕБІНЬ – урочище. Знаходиться на північному заході села Озірщина, по ліву сторону дороги на село Майданівка. Тут росте ліщина, яку місцеві жителі використовували на грабила (держак до грабелів). Нині в цьому місці побудовані дачі.

ЖОРНОВКА – урочище. Знаходиться на північний захід села Жовтневе по дорозі на село Вишняки. Тут знаходилися жорна, на яких місцеві жителі мололи зерно на муку. Нині в цьому місці дачі.

БОНДАРЕНКОВЕ- урочище. Знаходиться на північний захід від села Озірщина. Тут до революції 1917 року проживав землевласник Петро Іванович Бондаренко, який мав 52 десятини орної землі, сінокіс та лісові угіддя. Нині ці землі увійшли в розпаювання місцевим жителям.

КОМІТЕТ – ліс (комітет-так звався виборний орган, що керує роботою у якій-небудь галузі народного господарства або громадського життя). Очевидно, від цього і пішла назва місцевого лісу. У колгоспний період ліс належав місцевому колгоспу, з 80-х років XX століття ліс переданий під дачі організаціям міста Києва. Знаходиться на північний захід від сіл Озірщина, Жовтневе та Новий Корогод. У свій час це було місце відпочинку дітей, молоді, старшого покоління. Тут відбувалися гуляння, вогнища, зустрічі громад навколишніх сіл.

V I. ІНШІ МІКРОТОПОНІМИ

ДМУХІВКА – куток села Озірщина. Знаходиться в західній його частині. Назва походить від того, що саме з цього кутка завжди дмуть західні вітри. Нині це початок вулиці Шевченка.

КАПКАС – куток села Озірщина. Знаходиться в південно-східній частині села. Назва не відома. В далекі часи тут були найперші поселення. Нині це вулиця Червонопрапорна.

ХУТІР – куток села Озірщина. Знаходиться у північно-західній частині. Невелике селище, відокремлене від основного поселення Річечкою. Початок вулиці Гагаріна.

ЗАСТАВ – куток (від слова ставок). Мікротопонім розташований в східній частині села Озірщина. Свого часу люди селилися ближче до води, до викопаного вручну ставу. Нині це кінець вулиці Шевченка.

ПЛАН –СХЕМА
РОЗМІЩЕННЯ МІКРОТОПОНІМІ
села Озірщина Бородянського району, Київської області

Топоніміка села Насташка

*Левченко Ольга, Артеменко Анастасія,
учні 9 класу Насташської ЗОШ I-III ст..
Рокитнянського району
Керівник: Орел Віктор Михайлович,
вчитель географії*

Село Насташка на карті

Село Насташка Рокитнянського району Київської області одне з великих сіл Рокитнянщини, що має більш як 425 річну історію.

Сучасне село Насташка - багатолюдне село, в якому нараховується понад 1020 дворів з населенням 1700 жителів.

Органом місцевого самоврядування є Насташська сільська

Рада, яка об'єднує землі сіл Насташка та Колісникове. Загальна площа землекористування Насташської сільської Ради 5800 га.

Село Насташка знаходиться у південно-західній частині Рокитнянського району за 18 км від районного центру смт. Рокитне. Село має географічні координати 49° 37' північної широти, 30° 19' східної довготи. Насташка розташувалась по обох берегах невеличкої річки Насташка, яка є правою притокою річки Рось, басейну Дніпра, що відноситься до стоку Чорного моря.

Село велике за площею і кількістю населення, має суцільну багатовулицеву забудову. Територія села витягнута з півночі на південь на 1,7 км і з заходу на схід на 3,8 км. Знаходиться у лісостеповій агрокліматичній природній зоні.

Особливості фізико-географічного положення тісно пов'язані з економіко-географічним положенням, що вплинуло на розміщення населення, ступінь господарського освоєння території і територіальний поділ праці на різних етапах господарського розвитку. У господарському освоєнні території, економічній спеціалізації, розподілі праці вирішальну роль відіграли ландшафти лісостепу, зручність положення села Насташка щодо столичного регіону та великого міста Біла Церква. Цим пояснюється ступінь розораності земель, співвідношення цих площ до інших природних угідь.

II. Власні назви, пов'язані з місцевим рельєфом

Рябчукова гора

Поклади глини на Рябчуковій горі

При в'їзді зі сторони села Довгалівське, автомобільна дорога перетинає Рябчукову гору, з якої відкривається прекрасна панорама села Насташка. Колись у давнину біля гори проживала сім'я Рябчуків. Ось від цього прізвища і походить назва Рябчукова гора.

Знаходиться Рябчукова гора на східній околиці села і являє собою наслідки природного водно-ерозійного процесу. Північний схил круто обривається до річки Насташка і являється її правим корінним берегом. Внаслідок поверхневого стоку цей схил порізаний ярами і приярками. З метою боротьби з водною ерозією весь північний схил заліснений сосною та акацією, які своєю могутньою кореневою системою утримують ґрунт від подальшого розмивання.

Вимірювання схилу Рябчукової гори

Верхня частина гори являє собою рівнинне плато, яке перетворене людьми на сільськогосподарські угіддя. На полях Рябчукової гори вирощують різні сільськогосподарські культури, тоді ж як на залужених схилах випасають худобу.

Рябчукова гора багата на промислові поклади рудої глини, що складають її основу (мал.1). Ці поклади вивчалися шляхом буріння на початку 90-х років. Глина використовується жителями сіл Насташка та Довгалівське для будівельних і ремонтних робіт сільських будівель та господарських приміщень. Викликає занепокоєння те, що Рябчукова гора поступово перетворюється на звалище смітників. Великої шкоди природі завдає хаотичне вирубування дерев, яке може привести до посилення яроутворення.

Балка «Сиві долини»

Балка Сиві Долини.

У північно-західній частині землекористування села, вздовж притоки річки Насташка тягнеться балка Сиві Долини (мал. 3). Назва походить від сивих туманів, які формуються на світанку, вздовж заболоченої місцевості балки. Тумани сивою пеленою вкривають цю низинну місцевість і тільки сонце, яке

піднімається після сходу над горизонтом і вітерець своїм грайливим подихом розвіюють цю неповторну красу.

Прияружне

Яр у Прияружному

У південно-східній частині землекористування села Насташки знаходиться урочище Прияружне. Це унікальний куточок природи створений водно-ерозійними процесами, які активно тут проявляються.

Похил рельєфу місцевості, лесовидні гірські породи, що легко

розмиваються сприяли інтенсивному яроутворенню. Яр та численні приярки простяглися на декілька кілометрів. Глибина яру сягає до 10-15 метрів.

Постільки ерозійні процеси завдавали великої шкоди у 50-х роках ХХ ст. тут були проведені заходи з метою захисту цієї місцевості проти водної ерозії. Ті ділянки які найбільш інтенсивно розмивалися були заліснені акацією, яка своєю могутньою кореневою системою закріпила ґрунт від розмивання. У вершині яру та

приярків були нагорнуті земляні вали, які припинили поверхневий стік і ріст яру у довжину. Таким чином ці заходи зберегли навколишні землі від подальшої ерозії і можливість їх використовувати як орні землі сільськогосподарського призначення. Поле це стали називати Прияружне, тобто те, що біля яру, яруги.

В наш час Прияружне це місце випасання худоби та місце сінокосів. Надзвичайно прекрасний цей куточок у період цвітіння білої акації коли духм'яний запах нектару розноситься по всій окрузі насичуючи його неповторним ароматом.

Власні назви, пов'язані з місцевими водними об'єктами (Річка Насташка)

Річка Насташка

Окрасою села є річка Насташка. Назва річки походить від імені дівчини - красуні Насті, сотникової доньки. Настя не захотіла терпіти наругу татар і втопилася в річці. Отож річку Насташкою назвали.

Річка Насташка – права притока річки Рось. Бере початок біля села Потіївка Білоцерківського району і на територію села насташка вступає у західній частині землекористування. Тече у східному напрямку. У межах села річка протікає своєю середньою течією. Русло річки помітно звивисте. Річка Насташка типова рівнинна мала річка з дуже повільною течією, заболоченою заплавою і нечітко вираженими корінними берегами.

Живлення річки змішане: у весняний період основним джерелом є талі снігові води, а в літньо-осінній – дощі, в зимовий – підземні води. Найбільші витрати води пов'язані з весняним сніготаненням та інтенсивними літньо-осінніми дощами. У рівневому режимі річки Насташка яскраво виражена весняна повінь і літні паводки, які порушують межень. Весняна повінь починається у другій декаді березня і характеризується найвищими рівнями води в річці. Стік весняної повені в багатоводні роки становить 70% річного стоку, у маловодні 50-60%. Поміж початком повені, її інтенсивністю та тривалістю є тісний зв'язок. Ранньою весною, коли сніг тоне поступово, збільшується інфільтрація і весняна повінь стає тривалою і низькою. Пізньої весни, коли сніг тоне дуже швидко, утворюється нетривала, але висока повінь. Низька повінь утворюється тоді, коли взимку під час тривалих відлиг формуються паводки.

У літній період, переважно в травні-серпні, коли випадають дуже сильні зливові дощі, утворюються паводки. Середня тривалість паводків 7-10 днів.

Льодовий режим річки нестійкий, часто бувають відлиги, перед стійким льодоставом утворюються льодові утворення: за береги, але бувають роки, коли річка відразу покривається льодом. Льодоутворення починається в кінці листопада – на початку грудня. Льодостав встановлюється у другій декаді грудня. Тривалість льодоставу три-три з половиною місяці. У другій декаді березня річка звільняється від льоду.

Річка Жигалка

Річка Жигалка

Жигалка – права притока річки Насташки. Річка бере початок поблизу села Северинівка Таращанського району і на територію земель Насташської сільської ради вступає у південній частині землекористування. Швидкість течії невелика – 0,1-0,2 м/сек внаслідок того, що похили річки незначні. Глибина русла 0,4-0,8 м.

Режим Жигалки подібний до режиму річки Насташки. У найбільш посушливі роки деякі її ділянки пересихають.

Власні назви пов'язані з флорою та фауною

Верещака

Балка «Сиві долини»

Верещака – історична назва балки Сиві Долини. Місцевість перезволожена, заболочена – тому густо заселена земноводними. Навесні жаби створюють такий галас, що він стає схожий на голосне верещання. Звідси і назва Верещака.

Верещака знаходиться у північно-західній частині землекористування, вздовж річкової долини притоки річки Насташка. На цій місцевості знаходиться балка, що називається заповідник. У заповіднику ростуть дуб, сосна, тополя, верба, береза, дикі яблуні і груші. Також є кущі: обліпиха, калина, бузок та інші. Тут ростуть гриби, а також лікарські рослини. Влітку заповідник перетворюється на точок для пасічників, адже Верещака багата на медоноси.

П'явиче

Назва П'явиче походить від того, що в річці яка тут протікає, водиться багато п'явок, які виловлювалися людьми і використовувалися в народній медицині.

В даний час П'явиче використовується для відпочинку, випасання худоби та ловлі риби. Господарська діяльність впливає на стан природного середовища. Люди часто просто відпочиваючи, засмічують місцевість.

Це місце потрібно охороняти, щоб цей куточок зберігся і для інших поколінь.

Соціально-економічна топоніміка

У грудні 1992р. були зареєстровані фермерські господарства «Прияружне» і «Зоря».

«Прияружне» - господарство, що має в підпорядкуванні 24,8 га орної землі. Розміщене в східній частині землекористування села Насташки, межує з землями радгоспу «Дружба» с. Острів в урочищі Прияружному. Назва фермерського господарства залишила за собою історичну назву, яка відповідає даній місцевості. Землі господарства відділені від земель села Насташки залізничною колією.

Фермерське господарство «Зоря» розміщене в південній частині землекористування с. Насташки і межує з землями с. Северинівка Таращанського району. Засновник господарства – Лук'янець Віктор Дмитрович дав таку назву тому, що землі його господарства знаходяться на схилі, орієнтовані на схід і першими в селі Насташка зустрічають ранкову зорю.

В 1993 р. були створені селянські фермерські господарства «Верещака» і «Хутірське». Назви господарств зберегли за собою назви, які історично склалися в цій місцевості.

В 2000 р. вільні землевласники організували товариство по спільному обробітку землі «Зміна». Назва товариства «Зміна» пояснюється так: у зв'язку із впровадженням реформ у сільському господарстві на зміну колгоспом прийшли нові агроутворення, відбулася зміна в житті селян-трудівників.

Інші мікротопоніми

Насташка - одне з сіл, у якому багато мікротопонімів пов'язаних з назвами вулиць або як їх називають у селі кутки.

Село Колісникове

Село Колісникове

На південь від села Насташки на відстані 7 км знаходиться село Колісникове, яке відноситься до Насташської сільської Ради. За типом забудови Колісникове витягнуте, одновулицеве село, яке простяглося більше як на 3 км балкою, що тягнеться вздовж Чернянського лісу. В селі проживає 120 осіб.

Назва села Колісникове походить від прізвища Колісник – сім'ї перших поселенців, що оселилися на цих землях. Вдале розташування, сприятливі природні умови, родючі ґрунти сприяли тому, що село швидко розбудовувалось і росло. Сучасне Колісникове поступово занепадає, кількість жителів скорочується. Відсутність виробничої

інфраструктури, занепад господарства та інші чинники привели до того, що в селі залишилися в основному люди пенсійного віку. Колісникове славиться своїм лісом. Особливо в осінню пору, коли там з'являються гриби. До лісу з'їжджається багато людей, любителів тихого полювання.

Зарічка

Зарічка - це кутки, які розташовані за річкою Насташка на її правому березі. Назва «Зарічка» походить від того, що розташована за річкою по відношенню до центру села. На сьогоднішній день це густо заселений куток.

Раніше Зарічка, мала розвинену виробничу інфраструктуру. Тут працювали дві молочнотоварні ферми, конюшня, склад де зберігалися газові балони, хімсклад для збереження мінеральних добрив, кузня. На провулку млиновому був водяний млин. На сьогоднішній день все це зруйноване, занепале і занедбане.

Ще на Зарічці живуть прекрасні працюючі люди, які своєю працею примножують славу села.

Насташська школа

Центр

Окрасою села, його душею і серцем являється центр села Насташки. Його називають так тому, що саме в «центрі» села знаходиться культурний осередок – освітній, торгівельно-побутовий. Саме тут розташовані школа, Будинок культури, бібліотека, сільська Рада, ряд магазинів, аптека, православна церква.

Нещодавно за сприяння сільського голови у центрі села був побудований сільський базарчик на якому жителі села мають змогу реалізувати продукцію власного виробництва, а також придбати необхідні речі та продукти харчування.

Великим надбанням і гордістю села Насташки було відкриття пам'ятника Т.Г.Шевченку у 2003 році. Його розташування без сумніву також узгодили у «центрі» села.

Новоселиця. Хутір

Новоселиця – це чудовий куток нашого села. Його так називали, тому що колись село Насташка закінчувалось поворотом на Одеську трасу, а коли почали люди заселятися в тій місцевості, там виникла нова забудова. Тому й стали називати Новоселицею. Вона складається з однієї вулиці яка має протяжність майже 1,5 км. Тут дуже красиво, природа доволі різноманітна, адже вздовж Новоселиці протікає річка Насташка, долина якої має прекрасні краєвиди.

Хутір – один з найменших кутків нашого села. Він складається з однієї вулиці – з одного боку будинки, а з іншого поля. Цей куток назвали так тому, що він знаходиться досить далеко від центру села. На хуторі переважно проживають люди похилого віку. Цей куток, як і більшість вулиць Насташки є «старіючим».

Використані джерела

1. «Киевская старина» 1888 г., отдел II, январь-март.
2. «Сказание о населенных местностях Киевской губернии» К., 1864 г., - Похилевич Л.
3. Історичний нарис «Рокитнянщина», - К., ТОВ «Новий друк», 2008
4. «Знайомі незнайомці: Походження назв і поселень України» Київ: Либідь, 2001 , Алла Коваль
5. «Моє рідне село», - К., «Початкова школа», 2008, В.М. Костина

Топоніміка села Володимирівка

*Боровик Богдан, учень 10 класу
Володимирівської ЗОШ I-III ст..
Таращанського району
Керівник: Ломака Олена Григорівна,
вчитель географії*

Походження назви населеного пункту

Колишній вчитель, місцевий краєзнавець Іван Юхимович Вовченко згадує: «До 1924 року Володимирівка називалася Миколаївкою. Від цих назв віє історією. І цар Микола – імператор Російської імперії – і Володимир Ленін, його наступник, - «знамениті» діячі нашої історії. Мабуть, мало хто знає, що назва нашого села побічно пов'язана саме з цими людьми. Відгрімилі революція і громадянська війна, утвердилася радянська влада. 1924 рік. Помер Володимир Ленін і миколаївська комсомольська група ініціювала зміну назви села, пояснюючи це тим, що походить вона від імені останнього російського царя Миколи II, і вирішила назвати її на честь вождя революції Володимира Леніна. Для радянської влади неможливого не було – Миколаївка стала Володимирівкою. Малограмотні комсомольці не знали, що назва нашого села походить не від імені царя Миколи, а від того, що село до 1769 року належало Миколаївському чоловічому монастирі».

Я дізнався, що цей монастир стояв у Лісовичах і пізніше, розорений татарами, був перенесений у Богуслав, де існує і нині. За легендами цей монастир стояв у стародавньому Самборі, в якому було сім церков, одна з них стояла в Старомісті і називалася святого Миколая. Отже, Миколаївка була заснована орієнтовно між 1731 та 1769 роками.

Д.Г.Коваль, житель села Володимирівка, зацікавився збором матеріалів про перейменування села. « 21 січня 1984 року, - згадує він, - зібралася невелика кількість людей у сільському клубі з приводу шістдесятих роковин з дня смерті Володимира Леніна. На зустріч приїхав тодішній директор Таращанського краєзнавчого музею Тимченко. В районному архіві він знайшов газету за 30 січня 1924 року із заміткою про рішення зборів комсомольців Миколаївки про перейменування села. Його пошуки офіційних документів про перейменування успіхом не увінчалися, проте село стало Володимирівкою. Та люди ще довго називали себе миколаївцями».

Поштаренко П.Г. переказує зовсім іншу легенду про походження назви села. Вона походить від імені першого поселенця Миколи . Буцімто він прийшов із Буди - Одаї, поселення, яке було розміщене на північ від сучасного села. Те поселення проіснувало до 1946 року. Моя прабабуся ще пам'ятає зруйновані хати і льохи, конюшні та комори, які зараз добряче заросли сливняком, що видніються тільки окремі підвищення. Поселення

спіткала доля багатьох хуторів і присілків України, які зникли в результаті жорсткої політики тоталітарної держави щодо сіл і сільського населення.

- **Загальні відомості про населений пункт**

Чисельність населення 439 чоловік.

Головні ландшафтні об'єкти: Огруд, Гайдамацький яр, Козацький яр. Головні господарські об'єкти – будівлі агрофірми «Мрія».

Власні назви, пов'язані з місцевим рельєфом

Гайдамацький Яр.

Урочище «Гайдамацький яр»

За три кілометри від села в північно – західному напрямку по ставищанській дорозі розташований Гайдамацький Яр. В селі він має три назви. Крім названої, його називають ще Козацьким і Третім. Найбільш поширена назва – Гайдамацький Яр. Пов'язана вона з гайдамацьким рухом в Україні – Коліївщиною. За легендою, яку переповідає Похилевич

у своїй книзі, у Чорному лісі на Лисій горі (під Чернином) був монастир і чернечий хутір.

Місце, на якому стояв монастир,- це штучний насип або древня могила, по колу 200 сажень, а висотою 20 сажень. Ця могила одна з найбільших у Київській губернії. Під час нападів татар навколишні жителі ховалися у Гайдамацькому Яру. Було тут замчище, оточене валом, поросле густим лісом. Цим укріпленням і природно захищеним місцем користувалися і повсталі проти польських магнатів жителі, яких називали гайдамаками. В самих воротах замка, за словами старожилів, зариті награбовані гайдамаками дорогоцінності, а також майно і дзвони Чернинського монастиря.

Довгий час Гайдамацький Яр був облагородженим місцем відпочинку. Тут був ставочок, криничка, калиновий гай, алея, обсаджена горобиною, вітряк з лавками. Зараз нічого цього немає.

Козацький Яр.

Урочище «Козацький яр»

Є у Володимирівці урочище Козацький Яр. Це глибокі яри, які на сьогодні засаджені лісами і перетворилися на балки. Для Володимирівки характерне розташування лісів у балках. Від неї до Чернина тільки одна дорога йде по горі, а на північ, північний схід місцевість знижується і розгалужується на глибокі балки.

Урочище назване Козацьким Ярмом, бо в часи, коли наш регіон був ареною визвольних виступів, тут переховувалися козаки. Про це розповідала Скотніцька Ф., жителька села. Козацький Яр сполучався з Гайдамацьким системою переходів, що дозволяло козакам робити засідки біля ставищанського тракту. Можливо, через це Гайдамацький Яр називають ще й Козацьким. Від села до Козацького Яру веде пряма лісова дорога, яку в селі називають Тяською. Так у давнину, коли навколо Володимирівки росли густі ліси, називали просіки. Глибина Козацького Яру 40 метрів. До нього підходять Фількевичів Яр і Жидецький. Зараз територія навколо Козацького Яру площею 48 гектарів складає природно - заповідний фонд із однойменною назвою. Заповідник створено у 2001 році. Ростуть тут червоні дуби, які садили вже по війні, та багато інших дерев.

Сухий яр

Урочище «Сухий яр»

Свою назву Сухий Яр одержав від місцевості. Це була глибока поросла балка, оточена лісом та левадами. Вона була сухою. Тут абсолютно не було води. Хоча через увесь Сухий Яр ітік струмок з Мочару аж до Одаї. А от питної води годі було шукати. Через те, що, пробуючи копати колодязі, люди натикалися на великі валуни, які годі було обкопати, або на

пливуни. І весь куток Сухий Яр ходив по воду на Мочар. Коли вулиця розрослася до одного кілометра, вдалося викопати криницю, як для яру, то досить глибоку – 20 метрів.

Сухий Яр був стратегічною вулицею. Це була єдина дорога в Миколаївці, яка сполучала південні і північні околиці без підйому і спуску, тоді як всі інші

вулиці в селі вели згори або нагору. Ця дорога сполучала Юшків Ріг (тепер Петрівське) і Плоске з Синявою. Коваль Р.В., жителька цієї вулиці, часто згадувала, якою доглянутою завжди вона була. Дорогу весь час рівняли грейдером, якого тягли воли, і тому вона весь час була в належному стані. А люди, знаючи ціну води, біля своїх обійсть утримували в порядку русло, яким тік струмок. Цією дорогою в осінній період їхали валки возів, навантажених буряками і зерном до Синяви і Рокитного. Для зручного пересування через річечку Одаю було зроблено за селом три дерев'яні місточки. Тепер на Сухому Яру лишилася одна сім'я, декілька закинутих хат, а решта давно розвалилися і позаростали сливняками. І тільки на початку Сухого Яру ще жевріє життя.

Сухий Яр як урочище згадується у «Ілюстрації Таращанського староства» у 1765 році як окрема назва.

Шпилі.

Підвищені місця з вершинами округлої форми між схилами ярів називаються у нашій місцевості шпилями. Їх багато, але принаймі два з них мають таку округлу форму. Місця, де вони розташовані так і називаються Шпилі. Раніше шпилями називали кургани чи якісь поховання. На одному з Шпилів був розташований сільський цвинтар. Він розміщений на північний схід від Мочару та на схід від Сухого Яру. Очевидно, там були поховання перших поселенців. Всередині ХХ століття тут ще було на вершині видно декілька могил та металевий хрест. У Володимирівці шпилі використовуються як сінокоси, їх не розорюють, бо вони мають велику крутизну.

Урочище «Лисячі гори»

Лисячі гори – дуже високі, стрімкі шпилі, засаджені дубом. Тут завжди селилися лисиці. Гора порита норами, із запасними виходами і втрамбованими площадками із глини, де гріється лисяча молодь на сонці. Селилися вони тут, бо місце важкодоступне, і їх ніхто не турбував.

Барвінкова гора крутим уступом спускається до Ставочків. Вся вершина гори вкрита барвінком, тому так її і називали. Особливо гарна вона навесні, коли зацвітає голубими квітами.

Фількевичів яр.

Назва походить від прізвища доглядача лісу Фількевича.

Насип.

У лісі тягнеться рукотворний вал, насипаний німцями у роки Великої Вітчизняної війни, які будували дорогу від Ставищ до Таращі.

В'язівський Яр.

Назва пов'язана з деревом в'яз.

Валок.

Урочище «Валок»

Валок – глибокий рів, насипаний чи то як захисний засіб від нападу, чи то межа між земельними володіннями. Починається від В'язівського Яру і тягнеться до початку Червоних Ярів. Там зникає. Очевидно, що це Атаманський вал, який тягнеться з Таращі через Миколаївський ліс до Хрещатих Ярів, за свідченнями Похилевича Л.

Власні назви, пов'язані з місцевими водними об'єктами

Мочар.

Урочище «Мочар»

Як свідчить легенда, перший поселенець прийшов до джерельного місця. Сьогодні цей куток називається Мочар. «Мочар – багнисте, грузьке місце; болотисте місце, поросле мохом і травою». Тут було гарне джерело, яке є й донині. Перші поселенці зробили там неглибоку криницю, обклали дубовими цямринами. З криниці витікав струмок, який впадав

у річечку, що текла до Одаї. Навкруг річечки були заболочені береги, місцевість мокра, що повністю відповідає географічній назві. Тут на межі Мочару і Сухого Яру був центр села і йшло заселення. Ця територія була центром ще і після війни. Тут знаходилася сільська рада, клуб, магазин. На Мочарі є невеличкий ставочок, де купаються качки та гуси, п'є воду худоба. Збереглося і джерельце. А навколо нього заболочена територія.

Рудка

Урочище «Рудка»

Рудка – лісове урочище із ставком. Маленька річечка Лісова Руда зарегульована греблею. Рудами раніше називали місця, де на поверхню виходила болотна залізна руда. Це одне з таких місць. Навколо Рудки теж росли густі ліси з дуба звичайного. 150- річні дуби були зрізані у 80 – х роках і залишилися гнити на зрубі. Їх не можна було

вивантажити, ні в одну пилораму вони не влезали. До Рудки можна пройти від Ставочків.

Одай.

Урочище «Одай»

На північ від Володимирівки між Улашівкою і Чернином розташована місцевість, яка називається Одай. Раніше тут був невеликий населений пункт, в якому населення займалося виробництвом поташу. Кондратьєв М.І. розповів, як у 1997 році в село приїхав чоловік, що народився на Одаї, як він шукав своє дворище і повідав яскравий спогад

свого дитинства. А згадав він полонених мадярів, які після визволення району потрапили в полон і доглядали коней на цьому хуторі. Отже, Буда Одая – поселення біля Володимирівки. Будами в давнину називали місця виробництва поташу, який потрібен був для миючих засобів. У Лашенка Л.І. згадуються Нова і Стара Буди. Назва Буда не збереглася, а от Одай або Одая у мові сільчан залишилася.

В історії вживається назва Буда – Одая. Походження слова одая можна пов'язати з культом богині води Дани. Відомий російський етнограф О.Афанасьєв вважає, що «дан» із санскриту означає «річка». Можна припустити, що Одай- видозмінене слово дан.

«Удаль – віддалене на велику відстань, глибоко вклинене в щось» . Видозмінене слово удаль може бути словом одай. Ця територія і насправді віддалена від села. По Одаю протікає однойменна річка. На ній створений ставок. До Одаю виходять Козацький Яр, Фількевичів і Сухий Яри.

Нирьок.

Струмок, який витікає з джерела у Вивозі і ніс свою воду до злиття з Одаєю. На його основі був створений сільський ставок. Очевидно ця назва була запозичена у Петрівському, разом з людьми, які переселилися до Миколаївки.

Черня (Баламутка)

Струмок, який витікає з Червоного озера, тече Червоними Ярами, приймає притоку Одая, належить до басейну Росі.

Червоне озеро.

Болотиста місцевість навколо Черні була колись озером. Воно знаходиться між Огрудом і Гайдамацьким Яром, поросле очеретом та осокою. В посушливі роки пересихає. А називається озерце Червоне. В селі побутує дуже цікава легенда про нього. Одні називають його Червоне в значенні красиве, а інші – Червонне, що означає золоте. За легендою, польський князь, втікаючи від гайдамаків, утопив у ньому золоту карету, прикувавши її ланцюгами з чотирьох боків до каменів, щоб потім можна було дістати. Ще одна романтична легенда говорить про князя, що їхав золотою каретою по цій заболоченій місцевості. Карету зассало болото разом з усіма, хто в ній їхав.

Ставочки.

Це ще одне урочище у лісах. З нього вода струмком стікала до Рудки, а потім до Черні. Вище Ставочків була криничка з джерельною водою, де перехожі могли вгамувати спрагу.

Власні назви, пов'язані з флорою та фауною

Огруд.

Урочище «Огруд»

На південь від села, серед поля, знаходиться чудовий гай. Якщо їхати в напрямку Ставищ, то в декількох кілометрах від Володимирівки на горизонті можна побачити це місце. Його видно з усіх сторін на кілька кілометрів. В Україні «грудями» називають грабові ліси, але в даному випадку назва ця не стосується нашого гаю. Назва «Огруд» походить з

польської мови і означає «город».

Цей сад – парк був створений у першій половині XIX століття селянами – кріпаками за задумом пана Доманського, як дань тодішній польській моді. Пан Доманський управляв землями графа Браницького, які той одержав від польського короля Стефана – Баторія за придушення повстання гайдамак – Коліївщини. Графу належало багато земель на території теперішнього

Таращанського району. Сам Браницький землями не керував, а призначав економів з відставних польських офіцерів. Доманський погодився на переїзд у Миколаївку і у 1798 році почав освоювати цю землю: побудував маєток, господарські споруди, заклад чудовий сад, посадив і липову алею. Окремі липи з цієї алеї дожили до нашого часу.

На зразок Уманського парку «Софіївка» чи Білоцерківської «Олександрії» пан намагався створити райський куточок відпочинку у Миколаївці. Але умови були не такі, як в Умані чи Білій Церкві – не було річки. Місцевість знаходилася на водорозділі та, не зважаючи на все це, у 1812 році парк заклали. Огруд створювався за всіма вимогами щодо красивих садово – паркових ансамблів, нехай і в малих розмірах. Під нього взяли дев'ять гектарів землі, обкопали глибоким ровом, обсадили листяними деревами по периметру. Недалеко від Огруду виблискувало своїми водами Червоне озеро, в якому водилося багато пернатой дичини. Тут же була вода для криниці. В середині саду посадили фруктові дерева, привезені з Європи. В центральній частині парку була посаджена липова алея, доріжка якої підміталася та посипалася піском. Алея посаджена у вигляді букви Г, і ще й досі нею можна пройтися. У південно – західній частині парку був викопаний ставок, до якого вела горіхова алея.

В центральній частині Огруду ще милують око сніжноягідник, кидають тінь оцтові дерева. В північно – східній частині – весною цвіте анемона, срібріє зубровка, цвітуть півники та дельфініуми, які більше у Володимирівці ніде не зустрічаються. Південна частина Огруду розорана і засівається щороку зерновими культурами.

Чорний ліс.

Урочище «Чорний ліс»

Чорний ліс на північному заході підходить до села. Тут росли колись величезні вікові дуби, і навесні вони довго залишалися чорними, без листя. Звідси і назва. Кондратьєв М.І. розповідає, що цей ліс садили у 1902 році за пана Доманського. Столітні дуби вже зрізані, але звичайні дуби віком 60-65 років з обхватом стовбура до 150 сантиметрів і висотою до 20

метрів ще можна побачити. В Чорному лісі є суцільні ділянки липи і ясена. Видовий склад у рослинному угрупованні дуже багатий. Вражає півметровий ряс Геллерта білого і рожевого кольорів, який росте тут навесні суцільним килимом. Та найбільше вражав широкий дуб, який, на жаль, не встояв під час бурі. Обхват його стовбура був 4 метри, діаметр 180 сантиметрів, висота 28 метрів, діаметр крони 20 метрів. Не раз в нього влучала блискавка,

випалювала стовбур. Верхівки в нього не було. Я так думаю, що дубу більше двохсот років. Коли у 1902 році садили ліс, то його садили на місці зрубу, а що тут росли густі ліси навколо Чернина. Христинівки та Миколаївки, то про це пише Похилевич у своєму творі. Це підтверджує і Лашенко Л. Еколог натуралістичного центру Борецько В., вивчаючи старі дерева, зазначав, що кожен метр обхвату стовбура дорівнює ста рокам. То, можливо, й нашому дубові було близько 400 років.

Цегельний М.Т. згадує, що, коли він був маленьким, цей дуб мав такий самий вигляд, як і зараз. А Михайлу Тихоновичу виповнилося 85 років.

Вовківщина.

Урочище «Вовківщина»

Про куток Вовківщина розповідає Боровик М.І., уродженець цього кутка. «Десь у середині ХІХ століття на східній околиці села Миколаївка поселився Іван Вовк, походження якого вважається невідомим. Місцеві жителі припускають, що прийшов він із Лісович, так як і більшість тодішніх переселенців. Іван Вовк людиною був

вільною. Із цього можна зробити висновок, що він був або міщанського походження, або державним селянином. Власної землі не мав і під час реформи його нащадки нічого не одержали. Щоб жити, цей селянин орендував панські землі, а також підробляв у маєтку пана Доманського. Традиційно наділ землі отримував назву господаря. Отже, Вовківщиною став називатися великий масив земель та поселень від Сухого Яру до Хутора».

А от у книзі Лашенко Л.І. «Коли Тараща була молодою» згадується Грицько Вовк, який у 1789 році прийшов на ревізію комісара комісії коронного скарбу Гощинського. Тоді ж згадується, що Миколаївка і Потоки були присілками Лісович. То можливо це від його нащадків походить назва Вовківщина. У 1797 році його поселення було приписано до церкви Різдва Пресвятої Богородиці.

На Вовківщині В.В. Романюком було відкрито трипільське поселення, вік якого дві тисячі років до нашої ери. Тут знайдено тесло із сланцю, антропоморфну статуетку та уламки столового посуду. Це унікальна мальована кераміка. На садибі Гончар Н. були знайдені фрагменти бронзового скіфського казана, що свідчить про перебування скіфів на цій території.

Хутір

Хутір – куток у віддаленій східній частині села. Українське село традиційно розміщувалося таким чином, що максимально використовувалася

площа орних земель. Тому під будівлі займали непридатні для обробітку землі. По цій причині найстаріші кутки знаходяться в ярах та балках. У ХІХ столітті ситуація почала змінюватися. По – перше, зросла ефективність землеробства, по – друге, збільшилася кількість населення і традиційна будова села порушилася. На родючих, раніше оброблюваних, ґрунтах з'являються так звані висілки або хутори. Після столипінської аграрної реформи деякі миколаївці брали землю на відрубах і поселялися на ній. Так виникали хутори. Хутір – відокремлений від села глибоким яром. Зараз там живе п'ять сімей.

Вигін

Урочище «Вигін»

Як і в кожному селі по Україні, у Володимирівці є Вигін. Пояснень я знайшов декілька. Одне з них – це така площа, місцина, куди виганяли худобу, де збиралася молодь. Друге – це розширене перехрестя, де сходяться дороги. Вигін – це найвища точка села. Тут знаходиться геодезичний знак – 257, 3 м. Я подумав, що, можливо, ця назва пов'язана з цією

точкою, мовляв, вигналася на таку висоту. Крім цього Вигона є й інші вигони. Один був біля церкви, другий – на виході з Вовківщини, третій – між Мочаром і Сухим Яром, четвертий – у Вивозі.

Крижанівщина.

Урочище «Крижанівщина»

Між Мочаром і Вовківщиною на західних схилах горба знаходиться Крижанівщина. Люди просто пояснюють походження цієї назви. Мовляв, тут жили Крижанівські. Але якщо копнути глибше, то слово «кжиж» в перекладі з польської означає «хрест». А цей куток зв'язаний із старим цвинтарем. А на цвинтарі, як правило, стоять хрести. І

ще, якщо подивитися на дороги, то вони тут перетинаються навхрест: та, що з Чернина на Таращу, та з Юшкового Рогу через Сухий Яр на Синяву. В природному відношенні ця версія більше підходить до назви кутка, оскільки ці території належали полякам і заселялися ними. Тому і має назва польське походження. Із Крижанівських сьогодні в селі живе одна сім'я.

Панська гора.

Названа так тому, що на ній стояла панська садиба.

Урочище «Панська гора»

Новоселиця.

Новоселиця – це куток, що знаходиться у східній частині села. Мікротопонім часто зустрічається серед назв в Україні. Новоселицями називалися нові поселення, які з'являлися біля села або на нових місцях.

Володимирівська Новоселиця з'явилася на початку ХХ століття. Люди з ярів почали підніматися на гору і забудовуватися

біля дороги, що вела до Ставищ. Першу хату на кутку побудував Федір Крижанівський, потім стали селитися Завальні, Холодні, Кацімони, Степаненки та інші. Під час Великої Вітчизняної війни куток, крім однієї хати, вигорів. Після війни – відновився.

Урочище «Новоселиця»

Історія села Тайниця

Рой Олена, учениця 9 класу

Тайницької ЗОШ І-ІІ ст..

Тетіївського району

*Керівник: Поліщук Галина Іванівна,
вчитель географії*

Село Тайниця

районного центру в південно-східному напрямку. Село знаходиться на лівому березі річки Молочної, притоки Роськи, що впадає в Рось, на правому березі Дніпра. Сусідами Тайниці є: на північному сході – село П'ятигори, на сході – село Олександрівка Жашківського району Черкаської

Центральна вулиця села

У кожної людини є своя маленька Батьківщина: її домівка, вулиця, село, де вона народилася. Все це є частиною великої Батьківщини – нашої славної України. Багато сіл є в нашій країні. Та найкращим, найдорожчим є те, в якому ти народився, живеш. Тайниця – одне з таких українських сіл. Воно розташоване за 25 кілометрів від

Сьогоднішня Тайниця – це 8 вулиць, довжина яких досягає 12 км, з них 9 км доріг мають тверде покриття.

Українська вулиця... Вулиця, як і людина, вміє плакати і сміятися, вона може бути гордою і сумною. (Вулиця Леніна у 1949 році)

Нині Тайницю не впізнати. Повсюди куди не глянь, стоять, потопаючи в садах, нові, чепурні, світлі будинки. Змінився також внутрішній вигляд осель наших односельчан. Центральна вулиця нашого села – вулиця Леніна. Протяжність її 4 кілометри

На ній розміщені: Будинок культури, фельдшерсько – акушерський пункт, храм наук Тайницька ЗОШ І-ІІ ступенів, магазин «Мрія», контора колгоспу «ТОВ Тайниця АГРО» і місце потойбічного життя – цвинтар.

Вулиці Леніна, Шевченка, Радянська, Жовтнева зберегли свою назву з часів радянської влади.

Вулиця Левадна має таку назву, бо будівлі на ній розмішувались на

широких левадах. За річкою Молочною, знаходиться вулиця Зарічна, тому й така назва. Молоді сім'ї, які поселилися в нових будівлях обрали для себе назву Молодіжна. Біля фруктового саду, між яблунями та грушами, розмістилася вулиця Садова. А Садова тому, що знаходиться на місці колишнього викорчуваного колгоспного саду.

Моя вулиця - то моє життя. Саме тут моє коріння, звідси виходять мої стежки у світ.

Тайниця у 1949 році

Тайний хутір, очевидно походить від того, що в густому непрохідному лісі ховалися люди сусідніх сіл: Гороха (тепер Горошків), П'ятигир, Жидівчика (тепер Степове) від нападу ворогів: татаро-монголів, литовців, поляків, татар, турків.

Ставок Левади

Але чи завжди воно було таким? Чи завжди на обличчях його жителів грала весела усмішка і променилися радісно очі? Давайте заглянемо в історію, повернемося у ті далекі часи 1500 року, коли воно було засноване. За переказами старожилів у густому лісі знаходився маленький хутір

Потайне. Назва Потайне, а пізніше

Приблизно в XVI столітті за ставом, попід кучерявим зеленим лісом, на леваді, селяни - втікачі заснували Тайний хутір. На сьогоднішній день про Тайний хутір нам нагадує ставок Левади та пагорби, де на той час ріс густий ліс.

В XVII столітті, ближче до берегів річки Молочної, утворилось село

Тайниця.

Село довгий час не належало жодному з поміщиків. У XVIII столітті воно перейшло до рук поміщика Ляда Хомського. На початку XIX століття село Тайниця від Ляда Хомського до поміщика Пилипа Закревського. Через певний час Пилип Закревський продав його Ігнатію Свідському. У 1848 році син Ігнатія Свідського, Петро Свідський, продав Тайницю Леопарду Майдейському. Після реформи у 1861 році Тайниця належить графині Ользі Комаровській, а пізніше, з 1870 по 1903 рік, поміщику Миколі Мадриці та його нащадкам.

Тайничани вели малопродуктивне землеробство. Культура обробітку землі була низькою. Поля забур'янені. Безкінні селяни іноді не мали можливості обробляти землю, а тому збирали бідні сходи озимих культур.

Сільськогосподарська техніка була відсутня. Багато селян копали свої земельні ділянки дерев'яними лопатами з залізними наконечниками на кінці. Частина плугів теж була дерев'яна.

Перед першою світовою війною стали більше користуватися металічними плугами, дряпаками з гострими лапами і дерев'яними бородами. Більшість населення бідувало і не могло звести кінці з кінцями. Селяни виявляли стихійні протести проти тяжкого становища. Лише після Жовтневої революції 1917 році земля була відібрана в поміщиків і передана селянам.

За даними «Алфавитного указателя населенных пунктов Киевской губернии» (випуск 1900 року, Київ) в Тайниці було дворів 222, жителів 1296, із них чоловіків-654, жінок-642. Головне заняття населення - землеробство. Землі в 1900 році було 2043 десятини, з них поміщицької 1020 десятин, селянської 978 десятин, церковної 36 десятин та інших станів 9 десятин. Господарство велося по трипільській системі.

В 1648 році була побудована Дерев'яна церква яка носила ім'я євангеліста Луки. Дзвіниця до неї - в 1672 році. На той час в селі був водяний млин, 4 вітряних млини, дві кузні, початкова трирічна школа. Головним навчальним предметом школи був «Закон Божий». В школі навчалося лише 40-50% дітей. Решта дітей, навчившись по складах читати та вивчивши "отче наш", лишали навчання, бо потрібно було працювати. Навчання проводилося на російській мові. В середні й вищі навчальні заклади ніхто не вступав. Після революції почала працювати чотирирічна трудова школа. В 1934-35 роках було відкрито 5 класів.

По перепису у 1926 року в Тайниці було 365 дворів з населенням 1438 чоловік. В селі функціонувала початкова школа, бібліотека, млин. В цьому ж році в Тайниці було створено товариство по спільному обробітку землі.

Масова колективізація в селі Тайниця проходила в 1929-1930 роках. Найбільш активну участь у проведенні колективізації приймали комуністи та комсомольці Перестюк Адам, Троцюк Тимофій, Перестюк Гаврило, Бондар Петро, Майструк Юхим, Роїк Лукаш, Роїк Яків, Бабченко Хаврона. В часи колективізації (1929-1930 роки) в колгоспи було здано 60 плугів, 55 культиваторів, 111 дерев'яних борін, 98 залізних борін і до 100 дерев'яних драпаків.

В 1929 році в селі було організовано 2 колгоспи («Незаможник» та ім. Т. Г.Шевченка). В одному колгоспі головою був Шоха Семен Прохорович, родом з села Теліженців, а в іншому - виходець з села Тайниці Роїк Лукаш Васильович.

В колгоспах було 7 бригад. Бригадами були: Перестюк Гаврило, Якимчук Яків, Паранчук Яків, Бойко Влас, Перестюк Ладим, Бондар Петро, Костюк Прокіп.

Наближався 1932рік. В село прибув перший трактор. Першим трактористом

був Франко Адам. Село жило. Люди важко працювали. Але ніщо не врятувало їх від страшного лихоліття-голодомору.

Голодомор 1932-1933 років...

За цей період в нашому селі померло від голоду 950 чоловік: 550 дорослих і 400 дітей. Майже кожного дня селом проїжджала гарба, в яку вантажили трупи, відвозили на кладовище, вивантажували у виритий кагат. Одного разу трапився такий випадок. На підводі з трупами поклали зовсім кволого, але живого чоловіка. Ним виявився Паранчук Демид Іванович, 1903 року народження, житель нашого села. Пізно ввечері, він опам'ятався, зібрав всі сили і вибрався з-під трупів. Чудом йому вдалося виїхати із села в місто Мурманськ. Останні роки свого життя Демид Іванович проживав у рідному селі. Помер він у 1972 році. Поховали його на тому ж кладовищі, із якого він вибрався 39 років тому.

Розповідає жителька села Тайниця Нагайчук Євдокія Адамівна: «У 1933-му році мені було 12 років. Тато працював секретарем у сільській раді. Одного разу він приніс додому велику папку і сів за стіл. Почав щось писати. Я підійшла тихенько до нього і побачила останні цифри 950. Тато гримнув на мене і сказав: «Бачила? Нікому не кажи». Тільки пізніше я зрозуміла, що то був за список і що означали ті цифри...».

Переживши страшну трагедію, жителі села продовжували працювати, вирощувати та збирати врожаї. І вже в 1935 році було утворено одне господарство, колгосп ім. Т.Г.Шевченка, який пізніше дістав назв колгосп «Ударник».

Прошло 6 мирних років. На світанку 22 червня 1941 року чорні крила війни закрили голубе небо. Котилася вона рідною землею. Головним обов'язком кожного став захист рідної землі та домівки. І залишилися вдома плуг, ковадло й молоток в очікуванні золотих рук господаря. Основна частина чоловічого населення пішли захищати Батьківщину. В селі лишилися матері, жінки, діти.

Великою бідою для нашого села було те, що 57 молодих юнаків та дівчат вивезли на примусову працю до Німеччини. Багато горя зазнали жителі села. Скільки похоронок, зниклих безвісти... Їх 68 не повернулося з війни.

Все далі і далі відходили грізні роки Великої Вітчизняної війни. Поступово село почало відбудовуватися. Великих успіхів досягнуто у розвитку сільського господарства. Зріс матеріальний і культурний рівень життя. Це підтверджується тим, що в 1976 році жителі села мали: 20 мотоциклів, 7 легкових автомобілів. Майже в кожній сім'ї був телевізор. Жителі села працювали у колгоспі «Ударник».

У 1978 році колгоспи було укрупнено. Колгосп «Ударник» приєднано до колгоспу ім. Леніна (с. Горошків). В колгоспі ім. Леніна було 2056га землі, в тому числі 1615га орної. Поля обробляли, орали, сіяли та збирали великий урожай. На той час у колгоспі нараховувалось 26 тракторів, 25 автомашин, 11

комбайнів, інша сільськогосподарська техніка.

Колгоспна комора 1978

У колгоспі була комора, на тік якої завозили зерно. Його там перевіряли, сушили та засипали у засіки.

Славився колгосп м'ясо-молочною фермою, у якій нарахувалось поголів'я великої рогатої худоби - 1198 голів.

Свиноферма 1978

Свиноферма, у якій налічувалось 915 свиней.

Розквіт села припадає на 1990-1994 роки. Головою колгоспу був Ободзінський Микола Миколайович. За цей час у селі зведено 26 новобудов по вулицях Леніна, Жовтнева, Радянська. Створено нові вулиці – Молодіжна,

Садова.

В 1993 проведено газифікацію села, заасфальтовано вулиці Леніна, Радянська і Жовтнева. Колискою тисяч долі, початком всіх доріг називають школу в народі.

Стара школа

По вулиці Леніна, між високими ялинами, стоїть старенька школа. 25 травня 1928 року розпочалося її будівництво.

Стара школа, яка по функціонувала з 1936-2001 рік

У 1936 році було відкрито Тайницьку семирічну школу. З 1944-1945 рік школа була

початкова. В 1949 році було відкрито п'ятий клас. З 1951-1989 рік восьмирічна школа. З 1989 -2001 рік Тайницька неповно – середня.

У 1992 році було розпочато будівництво нової школи, яку здано в експлуатацію в 2001 році, на честь 10-річчя Незалежності України. Сьогодні у селі Тайниці функціонує Тайницьке НВО «ЗОШ I – II ступенів – дитячий садок»

Сучасна школа

Фельдшерсько-акушерський пункт

В селі діє фельдшерсько-акушерський пункт, який було відкрито в 1933 році.

Будинок культури

Сільська рада

У 1992 у селі була побудована Сільська Рада, у приміщенні якої знаходиться сільська бібліотека.

В центрі села Тайниця розташоване кладовище – цвинтар. В самому центрі цвинтаря стоїть пам'ятник Невідомому солдату, який був побудований на честь 20-ї річниці Перемоги в Великій Вітчизняній війні.

У 1972 році біля пам'ятника було встановлено гранітну плиту, на якій навічно викарбовано 65 імен загиблих воїнів - односельчан.

Жителі села, учні школи та солдати строкової служби щороку на День Перемоги покладають квіти, вінки до пам'ятника Невідомому солдату, вшановують хвилиною мовчання воїнів, які не повернулись з поля бою.

Школярі постійно доглядають за пам'ятником.

А в іншому, віддаленому краю цвинтаря – інше поховання, могилою його не назвеш, адже в могилі хоронять одного покійника, а тут... поховані жителі села, які померли страшною голодною смертю в 1932-1933 роках. За роки радянської влади на місці масового захоронення померлих в роки голодомору насипали курган і встановили на високій залізній жердині хрест, з написом на невеликій дощечці « Тут поховані жертви голодомору». В серпні 2007 року, якраз напередодні Дня Незалежності України, на місці

масового захоронення жертв голодомору встановили пам'ятник.

Церква Святого Луки

В селі відновлено центр духовності. Сонячного осіннього дня 25 жовтня 1993 року відбулася важлива подія у житті нашого села. Тут було відкрито церкву Святого Луки.

Село живе своїми буденними справами, зі своїми звичаями, традиціями. В нашому селі є місця, про які жителі села не забувають і

постійно за ними доглядають. Криниця «Рурлянка», «Завалаяка», гора Юхимова, Громадський яр.

Батькова хата, мамина пісня, дідусева казка, бабусина вишиванка, незамулена батькова криниця – усе це наша родовідна пам'ять, наші непересічні символи, обереги. Іменні і безіменні криниці... Скільки їх на безмежній Українській землі.

Криниця «Рублянка»

Рублянка - оберіг Тайниці і тайничан

На околиці Тайниці,
Біля лісу і ставка
Є чудове, святе місце –
Це криниця Рублянка.
Цілющу воду в цю криницю
Джерельце подає із-під землі.
А та вода легендою повита

Про лікувальні всі властивості свої.
Діди та прадіди це місце
Вважали символом достатку й доброти.
Вони криницю доглядали,
Для правнуків й онуків берегли.
А сьогодні до криниці,
Поспішають в гості всі.
Всіх криниця напуває
І здоров'я всім бажає.

Учень 9-го класу Поліщук Владислав

Криниця «Рублянка». 2011 р

До цієї криниці йдуть і йдуть люди з усіх кінців села. Вона пригощає всіх перехожих цілющою живильною прохолодою. Криниця символізує достаток, невичерпну людську доброту, щирість, привітність.

Тайничани називають цю криницю Рублянка. Згідно народних переказів, колись давним-давно на цьому прекрасному місці біля джерела жив пан зі

Криниця «Рублянка»

своєю родиною на прізвище Зарубецький. Довго і щасливо жив пан. В його володіннях була гарна ділянка землі та ще й могутній ліс. Пройшло багато-багато років. Минувся пан, нема його родини, син поїхав за кордон, донька також покинула рідну землю. Залишилось тільки джерело на честь пана – Рублянка. Воно стоїть при дорозі і

завжди стає в пригоді подорожньому, знесиленій людині, що працює в полі. Пройшов час, багато, як кажуть, води утекло, а ця криничка, цей оберіг об'єднує покоління, адже вона, як і інші такі криниці, копалась дідами, прадідами, а п'ють із неї і бережуть пам'ять родоводу їхні діти, онуки, правнуки - прийдешні покоління нашого народу. Донець Семен Микитович узяв воду із цієї криниці і відвіз у місто Вінницю у лабораторію, щоб зробити аналіз. Цей аналіз показав, що вода має лікувальні властивості.

Учні нашої школи та жителі села свято бережуть криничку. Біля неї облаштовано місце для відпочинку. Посаджено багато молодих дерев. Рідко коли побачиш на Україні криницю без зелені. За легендою, скільки криниць на землі, скільки зірок на небі. Як падає зірка, знайте, десь замулилося джерело. Щоб не згасли зірки, оберігайте живі криниці.

Юхимова гора

Урочище «Юхимова гора»

Багато років красується у нашому селі загадкова гора, її називають Юхимова. Старі люди переповідають легенду про її назву. Горі вже більше століття. У XVIII столітті там був цвинтар, де хоронили знатних людей. Пізніше його занехаяли і він з часом почав зникати у густих кущах бузку.

Минуло небагато часу і на ту гору приїхав чоловік зі своєю сім'єю. Він був родом із Полісся. Йому не було де жити. На гарній місцині, під горою поселився чоловік на ім'я Юхим. Добрий був чоловік, майстровитий. Разом з дружиною завжди були раді гостям, намагалися допомогти кожному прохожому хто до них звертався. Двері хати були відкриті для всіх. Розійшлися діти, не стало вже й хазяїна, а хатинка і нині стоїть під горою.

Люблять тайничани відпочивати на цій горі, милуватися недоторканою природою, співом птахів. І назавжди закріпилася за нею назва – Юхимова, або просто «Юхимка».

Громадський яр

Урочище «Громадський яр»

Але одного разу люди зібралися, взяли зброю, вила, факели, і пішли... Нічого страшного та дивного в яру не було, лише своє громадське майно. З тих пір цей яр називають Громадським. Багато часу пройшло, яр став не такий глибокий та заріс кущами та деревами. Але тайничани його так і називають, Громадський.

Вже майже ніхто не пам'ятає про цей яр, але старожили переказують таку легенду.

Колись найдорожчим майном у людей були коні. Без них не обходився ні один господар. Злодії, які викрадали громадське майно, переховувались у глибокому яру. Ніхто не заходив туди, бо яр був дуже глибоким і страшним.

Криничка Завальянка

Криничка «Завальянка»

У нашому селі є чудова криничка. Вона має назву – Завальянка. Насправді цій криниці дуже багато років. Ще пращури розповідали, звідки така назва. Джерельце витікало з горба, і земля навколо обвалювалась. Саме по цій причині воно має назву Завальянка. Кожного року люди розчищали це джерело, і воно поступово ставало нижче і нижче, доки не дійшло до самої річки. Більше воно не обвалюється. Але назву Завальянка носить і до наших днів. Зараз його розчистили і посадили дерева. Насолоджуються водою люди, а у вечірню пору туди прилітають птахи співати пісні. Гарна природа та спів справляють чудове враження на людину.

У нашому селі є чудова криничка. Вона має назву – Завальянка.

Насправді цій криниці дуже багато років. Ще пращури розповідали, звідки така назва. Джерельце витікало з горба, і земля навколо обвалювалась. Саме по цій причині воно має назву Завальянка. Кожного року люди розчищали це джерело, і воно

Тайниця - доля моя,
Пісня в гаях солов'їна,
Батьківська древня земля –
Гілочка України!

Топоніміка села Яхни

Історичні згадки про село та походження назви «Яхни»

Четвероусова Ольга, учениця 10 класу

Яхнівської ЗОШ І-ІІІ ст..

Фастівського району

*Керівник: Мельник Тетяна Михайлівна,
вчитель географії*

Село Яхни Фастівського району Київської області знаходиться в мальовничій місцевості на берегах річки Суботь. Село розміщено за 30 км від міста Фастова та 100 км від Києва. Площа території – 306 га. Населення становить 508 чоловік. У Яхнях є

загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, ФАП, клуб, відділення зв'язку, мережа торговельних закладів, ПСП «Колос», ПП «Яхни», 5 суб'єктів підприємницької діяльності.

Найдавніші звістки про минувшину нашого краю дає сама земля. Подекуди на високих берегах річки Суботь, яка бере початок у нашому селі, як по книзі, можна прочитати історію Землі і того життя, що на ній розвивалося. На самому верху чорніє найновіший шар, званий в геології алювієм.

Далі йде делювій – шар жовтої глини, глею. Саме в ньому археологи знаходять рештки давніх звірів і перших знарядь праці. Нижче – вапнисте каміння третинних шарів. Ще нижче – чиста крейда. Це осади давнього глибинного моря. І, нарешті, - мертвий твердий камінь, сплавлений вогнем ще з тих часів, коли земна поверхня була гаряча і застигала зверху, вкриваючись твердою корою.

Археолог Лисенко С.Д. у праці «Могильник Малополовецьке-3 на Київщині» зазначає, що на території нашого села є свідчення різних культурних традицій, які відносять до часів епохи бронзи, римського, скіфського та давньоруського часів. Він пояснює це тим, що село розміщено на перетині двох сухопутних шляхів: Північного Лісостепоного Трансєвропейського та його важливої гілки в сторону Поросся. Через село Яхни проходив Чумацький Шлях в сторону Білої Церкви, при якому, на протилежному березі річки, поряд з узвозом Яхнянської Греблі, за переказами, розмішувалося торжище.

Отже, археологічні дослідження свідчать про те, що територія села була заселена з давніх часів. Родючі чорноземи, луки, ліси, невеличка річка Суботь, права притока Кам'янки, ліва притока Росі, права притока Дніпра, близькість підземних вод причарувала наших далеких предків.

А чи є історичні свідчення про наше село Яхни ?

Так, А. Похилевич в «Сказании о населенных местностях Киевской губернии» (1864 р.) відзначає: «Яхни – село по дорозі із Паволочів до Триліс при початку річки Субот, яка тут починається і впадає в річку Кам'янку за селами Половецькими. Жителів: християн – 1055, римських католиків – 14. Церква дерев'яна, в ім'я Івана Богослова в минулому столітті побудована».

У «Словнику географічному Польського королівства» у третьому томі виданому 1882 року на сторінці 354 так пишуть про наше село: «Велике село. Жителів 1107, школа, землі 2109 десятин, чорнозем».

У «Списке населенных мест Киевской губернии», Киев, 1900г., ст. 544-545 зазначають, що «село Яхни (землевласницьке). В ньому дворів 359. Жителів разом чоловічої і жіночої статі 1636 чоловік, з них 812 чоловіків і 824 жінок.

Головне заняття жителів – хліборобство, крім того, деякі селяни відправлялись на заробітки до Києва. Відстань від повітового міста до села 58 км; від ближніх: залізничної станції 7 км (ст.. Кожанка), телеграфної – 7км, поштової (казенної) - 25км, поштової (земської) – 7км. В селі Яхни числиться землі 1274 га; з них належать 4 десятини церкві і селянам 1270 десятин. Село належить селянам - власникам. Господарство ведуть самі господарі по трипільній системі.

В селі є одна православна церква, одна церковно – приходська школа, сім вітряних вітряків, сім кузень і одна державна спиртна кооперація. Пожежна частина складається з 3 бочок, 5 багрів, 20 відер. Сільський банк, в ньому на 1 січня 1900 року було прибутку 314 крб. 30 коп., в ссуді 5951 крб. Запасний продовольчий капітал на той час досягнув суми 4746 крб 97 коп. Селянська община має оброчну статтю: від здачі в користування під державну кооперацію, будинок, загальна сума в рік 90 крб.»

Під час Селянського руху на Правобережній Україні в селі Яхнах в 1879 році теж було селянське заворушення. Про це можна дізнатися з праці П. Пойда «Крестьянское движение на Правобережной Украине в пореформенный период 1866-1900гг.», Днепропетровск, 1960г., ст.. 250-251.:Селяни села Яхни, того ж таки Васильківського повіту, в травні 1879 року вдерлись до будинку свого сільського старости Сікачини і вимагали від нього «відмовитись» від посади сільського старости і віддати їм знак і штампель, погрожуючи розправою. Приводом до цього було те, що сільський староста Сікачина видав уряднику, що приїхав у село, осіб, які своїм скотом вчинили потраву на землях поміщика. За такі дії селяни вважали свого сільського старосту людиною, що не поділяє селянських інтересів, а тому і вимагали від нього відмовитися від посади. Переляканий Сікачина віддав селянам свої посадові знаки.

На другий день після цих подій 29 травня селяни села Яхни організовано зібралися на сільські збори і без відома влади обрали сільським старостою ініціатора зняття з посади Сікачини – Карпа Страженка. Але, невдовзі, до села

Яхни приїхав мировий посередник. Він поновив Сікачину, а Карпо Страженко був заарештований і засланий на поселення під наглядом поліції в місто Вінниця».

Ось такі історичні свідчення про наше село нам вдалося знайти. Але є ще спогади старожилів, які розповідають, що село дуже давнє. В ньому є цвинтар, на якому побудовано будівлі. До нашого часу не дійшли й перекази, коли на цьому цвинтарі ховали людей. Село не раз було руйновано ворогами. Існують перекази, що першим поселенцем був гайдамака Корнієнко. Кругом села в сиву давнину росли ліси. Яри, які оточують село, були зарощені лісом. До цього часу один яр зберіг свою назву «Ліски». Через ці ліси проходив битий шлях на Триліси. Переказують, що в цих лісах ховалася ватага гайдамаків. Вони виходили на шлях, перехоплювали панів і грабували їх. Керував цією ватагою Корнієнко. Потім він розпустив гайдамаків, поділивши їм по шапці золота. Поселився він на місці нашого села, тепер куток «Зубанівка». За свою долю золота він збудував церкву в нашому селі. Дерево на церкву пішло з яру «Ліски». Навіть, зараз люди переказують, що в церкві в «бабинці» був портрет цього Корнієнка. При оновленні церкви його замальовали фарбою.

Отже, історичні згадки про наше село навели мене на думку, що потрібно шукати десь в іншому місці. Знання про минуле рідного краю можна отримати, аналізуючи мікротопоніми та мікрогідроніми.

Що означає слово «яхни» та походження назви нашого села

Слово «яхни», «яхнія» означає червоний (звідси назва рубіна «яхонт»). До нас воно прийшло з тюркського, туди це грецьке слово потрапило з арабської мови. Отже, назва села Яхни може означати «червоний», а може й «красивий», бо є в російській мові вислів «яхонтовая моя». Можливо, хтось із половців, побачивши нашу місцевість, уподобав її. І назвав її красною, красивою.

Є відома по всьому світу страва «яхни» - тушковане м'ясо з овочами, приготоване у вигляді «смажених супів» з червоним соусом. Ця страва має турецькі корені. Саме з Малої Азії вона почала свою ходу по світу: Греція, Румунія, Болгарія, Грузія і т. д. В кожній країні страва набула неповторних відтінків, що притаманні тому чи іншому народу.

Але є інша версія походження слова «яхни».

Яхно – форма власного імені, утворена від Яків із слов'янським суфіксом –хно. Тож, можливо, справді існував легендарний лицар Яхнір, який сміливо обороняв рідну землю від ворожих кочовиків. Можливо, людська пам'ять так довго береже згадку про сміливість і силу героя нашої землі.

Хоча для стародавніх міст і сіл було притаманне співпадіння назви міста чи села з ім'ям його засновника. Хто ж поставав у цій ролі? Зазвичай, володарі землі – князі, пізніше – бояри. Вони будували міста і села на своїх землях. Так Київ дістав назву на честь свого засновника...

Для пояснення назви звернемося до символіки нашого села. Герб Яхнівської сільської ради має класичну форму із заокругленою посередині нижньою частиною і розділений на ліве (зелене) та праве (синє) полотнища. У центрі щита, на межі блакитного і зеленого полів, - зображення монети золотистого кольору, на монеті – вершник часів Київської Русі. Вершник – згадка про запеклий опір монголо – татарській орді, який чинили місцеві жителі, та символ сміливого воїна Яхніра. За легендою саме від імені цього героя походить назва села. У верхній центральній частині щита – золотаве проміння сонця, у верхній лівій частині – хрест, у правій – меч. Завершує композицію місяць сріблястого кольору (свідчення віри в добро), розміщений у нижній центральній частині щита.

Полотнище прапора вміщує 2 симетричні вертикальні смуги: ліва – зеленого кольору, із зображенням вершника золотистого кольору, і права – блакитного кольору.

Мікротопоніми та мікрогідроніми села Яхни.

Вулиці і кутки села Яхни

У нашому селі 9 вулиць. Всі вони мають сучасні назви. Головна вулиця називається Центральна. Не зовсім давно це була вулиця Леніна. Але радянські часи залишилися в минулому, тому і назва стала неактуальною. На Центральній вулиці розміщені такі будівлі: медичний пункт, центр зв'язку, заклади торгівлі, клуб та бібліотека.

Ніби продовження Центральної вулиці – вулиця Гагаріна. Юрій Гагарін 12 квітня 1961 року перший полетів у космос. Ця подія дуже важлива для розвитку науки і людства взагалі. Ось і нагадує ця назва людям нашого села про безмежні можливості людини. На вулиці Гагаріна знаходяться сільська рада і наша школа.

Три вулиці нашого села носять імена найзначніших українських поетів та громадських діячів: Тараса Григоровича Шевченка, Івана Яковича Франка та Лесі Українки. Це дуже важливі постаті в нашій історії, літературі та культурі, тому не дивно, що саме їх іменами названо вулиці.

Є в нашому селі вулиця, яка нагадує всім жителям про страшні часи Великої Вітчизняної війни – вулиця Братів Клешня. Було в одній матері три сини: Іван, Василь та Петро. Звичайні хлопці, що любили людей і життя. Але прийшло лихо на рідну землю. І брати не задумуючись стали захищати Батьківщину від ворожої навали. Всі троє братів не повернулися до рідної домівки, та слава про них живе в серцях їхніх односельців. Їх імена ставлять у приклад дітям, розповідаючи про те, що і в мирний час любов до рідного краю може народжувати героїв, які прославлять свою батьківщину.

Ще є вулиця, що нагадує про страшну трагедію. 26 квітня 1986 року сталася аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Ця подія перевернула життя всіх українців. Особливо це торкнулося людей, що жили в

зоні переселення. У Яхнах є домівки, спеціально побудовані для переселенців. Одну з вулиць зводили будівельники з Вінничини, тому і названо вулицю Вінницька.

Вулицю, що носить прізвище діяча громадянської війни початку 20 століття – Щорса, хочуть перейменувати. Це питання винесено на засіданні сільської ради. Ще одна вулиця згадує про письменника Горького. Думаємо, що скоро в нашому селі всі вулиці будуть носити назви пов'язані з історією рідного краю.

Є в селі давні історичні місця. Одним з них є куток Зубанівка. У етимологічному словнику зазначено, що «зубань» - це людина з великими зубами, але там зазначено й інше: «зубаник» - моллюск зубчатка, назва зумовлена зубоподібним виступом на вапняній черепашці. Ми можемо лише здогадуватися з чим пов'язана назва: з виступом чи великими зубами.

Походження назв річок, ставків та ярів села Яхни

Витік річки Суботь

Землі села Яхни розміщені в північно-західній частині мальовничого Поросся, на відрогах Придніпровської височини. Тут бере початок річка Суботь. Це права притока річки Кам'янки, ліва притока Росі, права притока Дніпра. За однією з версій назва «Суботь» походить від негасимого вогнища з дубових дров, що палало перед святом Перуна

(«суботка»). За іншою – від «суводь», тобто місця, де стікаються води. Подібні назви зустрічаються в назвах топонімів в Черкаській області. Там є село Суботів (тут була садиба Богдана Хмельницького), є річечки Суботь і Суба (Суботка). Пояснення назви річки Суботь можна знайти в литовській мові, де «Суботь» означає «коливатися» (бурхлива річка).

Вишеньківський став

На річечці Суботь наші предки побудували греблі. Найвідоміша і найдавніша Яхнянська гребля. Саме поблизу неї проходив Чумацький шлях. Саме тут колись розміщувалось торжище. За переказами, у минулому столітті тут знаходилась панська економія. Давню греблю ми не зможемо побачити, бо вона затоплена.

На її місці знаходиться став, який сьогодні називають Зубанівським. У селі є куток з такою назвою. А ще є жителі з прізвищами Зубань. У етимологічному словнику зазначено, що «зубань» - це людина з великими зубами, але там

зазначено й інше: «зубаник» - молюск зубчатка, назва зумовлена зубоподібним виступом на вапняній черепашці. Ми можемо лише здогадуватися з чим пов'язана назва: з виступом чи великими зубами.

Кривенківський став

Є в нашому селі багато ставків.

Люди переказують, що колись давно прорвало греблю, а Марко жив поблизу.

Він перший почав відновлювати греблю. Тож його іменем названо Марківський ставок. Є й інші водойми, що поєднані з іменами чи прізвищами свідків минулого нашої

місцевості: Сергіївський, Савелівський, Кривенківський стави. А поблизу одного ставка ріс вишневий сад, тому і названо став Вишеньківським. Габелковий Відомо, що хата – це житловий будинок, переважно сільський одноповерховий. У нашому селі є ставок, що носить назву Хатянський.

Максимовичі – моя мала Батьківщина

Черкас Кристина, учениця 7 класу

Залишанського НВО Поліського району

*Керівник: Лук'яненко Наталія Петрівна,
вчитель української мови і літератури*

Відомості про населений пункт:

У кінці 16 на початку 17 століть, на території теперішнього села поселився звідкись прибулий чоловік на ім'я Максим з родиною. У громаді закріпились вислови «Максимові люди», «максимовчани», а з часом поселення стало називатися Максимовичі. Трансформація топоніма "максимовчани" у власну назву "Максимовичі".

Село - центр Максимовицької сільської ради, розташоване за 25 км від районного центру (сmt. Красятичі) й за 35 км від залізничної станції Вільча. Населення (станом на 01.09.2012 р.) - 653 жителі. Сільській раді підпорядкований один населений пункт Максимовичі. Головні природні об'єкти: річка Бобер, «Санікове озеро», Іванове болото (озеро), Перелин (2 ставки) Денисове озеро, Бацунове болото, мішані ліси та поля. Пам'ятки історії та культури населеного пункту: церква святого Миколая Угодника, могила партизанам Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. та пам'ятник жертвам голодомору 1932-1932 рр. на сільському кладовищі, меморіальний комплекс у центрі села та барельєфна дошка на приміщенні школи Герою Радянського Союзу Леоніду Васильовичу Недогибченку, пам'ятний знак воїну - афганцю Віктору Олександровичу Кузьменку.

Власні назви, пов'язані з місцевим рельєфом: Бацунова долина, Сафронова гора.

Власні назви, пов'язані з місцевими водними об'єктами: річка Бобер, Санікове озеро, Іванове болото (озеро), Перелин (два ставки) Денисове озеро, Бацунове озеро.

Власні назви, пов'язані з флорою та фауною: Колодне (березовий гай), Грибок (ліс).

Максимовичі

У кінці 16 на початку 17 століть, на території теперішнього села поселився звідкись прибулий чоловік на ім'я Максим з родиною. У громаді закріпились вислови «Максимові люди», «максимовчани», а з часом поселення стало називатися Максимовичі.

Заселялися люди на місцевості, яка до того була під непрохідними мішаними борами та болотами, у яких водилися вовки, лисиці, зайці, дикі свині, кози, ведмеді та інші звірі. Згодом ліс розчищали під землеробство, болота осушували.

Розповіді старих людей підтверджуються і архівними даними, які збереглися. Із архівних джерел:

"Максимовичи. 1851 год. По Указу Святейшего Правительственного Синода утвержден здесь особый приход на место упраздненного прихода в селе Лубьянка за рекою Ушею (зараз це річка Уж). Село лежит на ровном месте в семи верстах севернее Красятить, по речке Бобер, впадающей в Ушу с правой стороны и получившей название от того, без сомнения, что в этой глухой местности водились прежде бобры. Жители обоого пола православных - 1041, римских - 267, евреев - 328, ревизских - 243, надел земли 3516 десятин, выкупная плата - 974 рубля 71 копейка. Церковь здесь построена деревянная в имя святителя Николая и притчу ея отмежовано казенной земли 47 десятин. В то время Максимовичи состояли в ведении государственных имуществ. Ныне земли и леса вне крестьянского надела причислены к Мартыновичскому имению со следующими приходскими деревнями: Бобрик ниже Максимович 2 версты. Жители обоого пола 265, ревизских 112, надел 492 десятины, выкупной платы 133 рубля 15 копеек. Мещанская община в Бобрике заключает 86 душ мужского пола.

Что Максимовичи существовали в XVII веке и тогда считались селом, мы имеем доказательство в жалобе, внесенной в актовую книгу города Житомира, полковника казачьего ватажка Даниила Федоровича на землях Скальковского и Яницкой, которые в марте 1687 года, подкупивши по подведомых ему казаков, подговорили их учинить заезд на село Максимовичи, где жил их, Скальковского и Яницкой, недруг Войналович "...

За розповідями старих людей, люди селилися не суцільним масивом, а окремими кутками, вибираючи зручніші місця між лісами і болотами на правому березі (більш високому) річки Бобер. Лише з роками окремі кутки злилися в суцільне село.

Як вказувалось раніше, ці землі належали до державних маєтностей. Під час царювання Катерини II були подаровані пану Отецькому, якому належали землі кількох повітів аж до річки Прип'яті.

Грунти села - піщано-попільнякові. У надрах землі - поклади торфу, жовтої і білої глини, придатних для виробництва цегли, черепиці, гончарних виробів.

Маєток Отецького був у місті Вінниці, окремі філії-економії були по селах. Такий будинок був і в Максимовичах, який стояв там, де тепер кінчається Посьолок.

1861 рік - рік скасування кріпосництва. Селяни звільнилися від прямої підлеглості пану і від тих невеликих пільг на користування угіддями, які вони мали за кріпацтва. Відтепер за користування всіма угіддями панові треба було платити. Терпіти таку кривду селянам було вже неможливо. Із розповідей своїх батьків та дідів вони знали, що ця земля колись не належала панові. Вони почали домагатися своїх прав на землю. Зав'язався затяжний судовий процес між паном і селянами, які не хотіли визнавати люстраційні акти.

Право було на стороні пана. Селяни вирішили апелювати у вищі інстанції - аж до царя. Для цього вирядили в Петербург ходаків: двох письменних і одного неписьменного, але дуже розвиненого розумово селянина Федора Йосиповича Богдана. Дочка місцевого священика була замужем у Петербурзі за купцем, який торгував у Гостиному дворі. Отож селяни зупинилися у цьому дворі й купець, за листом тестя, добре прийняв селянських уповноважених і допоміг їм знайти чоловіка, який по записці, що вони взяли з дому, склав їм кілька прохань, що були подані в різні установи: Земельний комітет, Міністерство юстиції, в Сенат.

Подавши ці прохання, ходаки, вважаючи справу виконаною, повернулися додому. Але відповіді на ці прохання селяни не діждалися і почали докоряти ходакам, що вони даремно перевели громадські гроші: «Бог знає що». Федір Богдан не стерпів докорів і вирушив до царя сам.

Цей випадок ліг в основу повісті В.Г. Короленка «Історія мого сучасника», з яким пізніше доля звела Ф. Богдана на заслання. Ось уривки з цього твору.

«... В ясний морозний день перед Різдвом я застав у себе, повернувшись від Лазарева, тільки що привезеного нового засланця. Звали його Федором Богданом. Його тільки що привезли з Глазова, і він ще якось розгублено роздивлявся. Поселили його по сусідству, верстах у півтори. До мене він прийшов з десятицким для вирішення спору.

Це був у літах селянин в українській свитці і баранячій шапці.

Він запопадливо кланявся мені, осипаючи подяками і називаючи добрим паном. Я роз'яснив йому, що я такий же засланець, як і він, але Богдан хитав головою і говорив, що він знає людей і добре бачить, що "я ж таки йому не рівня". Цього тону він потім тримався зі мною весь час, вперто називаючи мене паном.

Родом він був з Київської губернії, Радомишльського повіту, з великого села, назву якого я забув. Потрапив він сюди після того, як умудрився подати прохання селян у власні руки Олександра II.

Через деякий час серед інших таких же селян-ходаків, частину яких поселили в наших починках, а частину в інших місцях Бісерівської волості, поширилася чутка про те, що в починки прислали мужика, який бачив царя і подав йому прохання. І до нас почали приходити інші ходаки для розмов для розпитувань Богдана.

І ось в хаті Гаврі, тісно набитій цими зацікавленими слухачами, Федір Богдан розповів свою історію. Це було в свято, і вся сім'я Гаврі теж звисилась головами з полу... Ось ця розповідь.

У Радомишльському повіті Київської губернії селяни, здається п'яти громад, вели давно тяжбу з поміщиком Стецьким. Справа була заплутана. Богдан був чудовий оповідач, і деякі епізоди в його розповіді виходили надзвичайно картинно і яскраво. Але, як це звичайно буває в таких випадках, юридична сутність тяжби зникла. З одного боку, погляди селян, які ґрунтувалися на стародавніх переказах старих людей, з другого - формальна казуїстика

поміщицьких адвокатів і точні статті закону. Відсутність потрібних документів, пропущені строки для оскарження - цього було досить, щоб формальний закон безповоротно став на сторону поміщика. А селяни не хочуть знати таких формальностей і апелюють до вищої правди, яку бачать в особі царя. Між іншим, як видно далі, на цей раз формальне право не таке вже й безповоротне було проти селян...

Як би там не було, селяни п'яти громад Радомишльського повіту вирішили, що їм необхідно послати метких людей в столицю. Для цього вибрали неписьменного Федора Богдана. На допомогу йому дали двох грамотіїв. Очевидно, головна особа, на яку розраховували селяни, був саме Федір Богдан. І він блискуче виправдав сподівання земляків.

Минали місяці, а результатів не було. Тоді стали люди на Богдана і його товаришів дивитись косо. Почалися балачки, що вони даремно перевели багато громадських грошей "Бог зна на що".

Богдан не міг перенести цих людських докорів і вирішив їхати вдруге у столицю.

На цей раз він поїхав один, бо уже знав столичні порядки. Дорогою дізнався, що цар якраз у цей час поїхав у Москву. Він теж відправився в Москву, знайшов там людину, яка на основі матеріалів з місця сьак-так склала прохання і навчила, як його подати.

- Завтра, говорить, буде огляд на Ходинському полі. Дорога туди - через Трухмальні ворота. Стань ти неподалік цих воріт і будь насторожі. Поліція пильно дивиться, щоб ніхто не прорвався на дорогу. Тут вже як тобі Бог дасть. Встигнеш на дорогу вискочити і стати на коліна - твоє щастя...

Наступного дня вийшов Богдан за Тріумфальні ворота. Народу - видимо-невидимо. Але прийшов він рано і встиг стати в перших рядах. Стоїть, прохання у нього за пазухою. І ось вдалині почулися крики "ура"... Все ближче і ближче...

Важко описати ту захоплюючу увагу, з якою інші засланці-ходаки слухали цю розповідь. Коли Богдан дійшов до цього моменту, - пам'ятаю, в хаті Гаврі стало так тихо, що можна було чути шарудіння тарганів по закіпчених стінах. Це було якраз те, про що мріяли всі селяни: мужик стояв в очікуванні проїзду царя, джерела всякого права і всякої правди. Що буде?.. Навіть незворушні починовці затаїли подих.

Богдан продовжував:

- Виїхав цар з Трухмальних воріт, дорога перед ним розчищена. Все видно... І тут вже питати нічого. Мала дитина і та впізнала б, де цар: їде один попереду, двоє за ним позаду на півконя. А уже за ними вся свита. Генерали в зірках. Кругом аж блищить. Ось так стали наближатися до того місця, де стояв Богдан, - він перехрестився під свиткою, розштовхнув солдат і поліцейських і раптово, як заєць, кинувся напереріз, на дорогу. Поліцейські побігли за ним,

але куди там, - не догнали. Упав посеред дороги на коліна, прохання над головою тримає. А серце в грудях так і стукає... як підстрелена пташка... що буде?..

- Ну-ну!.. - вирвався в одного із Саннікових поспішний оклик.

Під'їхав цар до того місця, трошки звернув коня і об'їхав Богдана, щось сказав ад'ютанту. І вся свита, як ріка на лідорізі, розділилася на дві частини. їдуть генерали, на Богдана дивляться з цікавістю, а він стоїть на колінах. Тільки царський ад'ютант повернув коня, під'їхав до Богдана, коли свита проїхала, нагнувся з коня і взяв із його рук прохання. Богдан трошки притримав папір і говорить ад'ютанту: "Ваше високе превосходительство. Будьте милостиві: не повірять наші люди, що я подав царю прохання. Чи не можна мені дати квиток (розписку)? Ад'ютант вихопив із рук конверт і говорить: - З глузду ти з'їхав, мужик... Не знаєш хіба, кому ти подав прохання, який тобі квиток?... Забирайся швидше, а то погано буде.

Повернув коня і поїхав за царем. А до Богдана кинулася поліція.

- Не дай Бог, що тут діялось. Поліцейські, як тигри... Підхопили двоє під руки, ззаду хтось в шию штовхає, а ті його до землі не допускають, несуть... Якийсь поліцейський офіцер, низенький та товстенький, так той попереду на нього наскакує, в очі сикає, як жаба. Сам аж плаче: чортів син, хохол, весь парад знівечив. Коли винесли його з шосейної дороги в поле, поставили на ноги, низенький до морди кинувся, а другий, високий, його зупинив, став розпитувати: що за людина, звідки, по якій справі. Записав усе і говорить: "Ну їжджай тепер прямо додому. Сьогодні о такій-то годині йде смоленський поїзд. Ним і їжджай, та дивись, щоб і духом твоїм тут не пахло, щасливий твій Бог, що дешево відбувся"... І відпустили.

Прийшов Богдан на постійний двір і думає: хоч я і подав прохання царю, але квитка у мене знову немає... Знову не ймуть мені люди віри. Подумав, подумав і, замість смоленського вокзалу, направився на ніколаєвський, а наступного ранку був у Петербурзі, щоб знову подати в земельний комітет, а якщо вийде, то й самому великому князю. Може, дадуть і квиток... У Петербурзі знову зупинився в попового зятя. Став питати: великого князя немає. Пішов у його дворець. Там знайшлася людина, яка сказала, що великого князя дійсно немає, але чекають скоро. А як приїде, то обов'язково буде в земельному комітеті. Ось днів через два господар прочитав у газетах: приїхав. Богдан знову заготовив прохання і пішов у земельний комітет в будинок "мирмітажу" (Ермітаж). На сходах зупинив його швейцар і питає: "Що тобі, мужик, треба?" - Так і так, говорю, мені треба в земельний комітет. - "Іди на самий верх". А другий тут і говорить: "Дивись, він в царські покої затешеться"...

Далі події розвивалися так. Подавши прохання великому князю Костянтину Миколайовичу особисто, Федір і тут попросив дати йому розписку.

Той розсердився і Богдан опинився в руках Петербургського губернатора Трепова, який і вислав його етапом на батьківщину.

Громада високо оцінила послугу Ф.Богдана, і він рахувався в селі першою людиною. А жандарми вважали його небезпечним. Київський генерал-губернатор в донесенні міністру внутрішніх справ від 3 грудня 1877 року характеризував його, як небезпечного агітатора, захисника селянських інтересів. Генерал-губернатор клопотав перед міністром про негайну висилку Богдана з установами за ним суворого поліцейського нагляду.

У 1877 році Федір Богдан був висланий в Новоушицький повіт Подольської губернії, але незабаром втік звідти. Та прохання, доставлені Ф.Богданом царю й у Земельний комітет Росії, таки зрушили справу з місця. Через певний час у Хабенську волость прибув якийсь високий чиновник і таки розмежував землю. Селянам відійшла частина панської землі з угіддями. А за Федором розпочалося справжнє полювання поліції. Але взяти в селі його боялися, бо община пильно охороняла Богдана.

Якось таки поліцейські спробували було заарештувати його. Чутка про це миттю облетіла Максимовичі...

Ось як писав про це В.Г.Короленко:

... "І знову недовірливі люди засумнівались: "Еге-ге. Це, видно, наш Богдан уже з поліцією знюхався, продав громадське діло". І завернули два-три візки на вулицю, до Богданової хати. Бачать, тягне поліція Богдана, а той не дається. Сорочку на ньому порвали. "Так ось воно що! Ну і їжджайте собі, звідки приїхали"... Посадили станового у візок, стьобнули коней: "їжджай, поки цілий". Після цього люди ще більше стали оберегатися Богдана, щоб його як-небудь не викрали. Навіть варту поставили. А після знову все затихло. Так затихло, що люди подумали: може, відступилися...

...Був у Радомишлі ярмарок, і надумав Богдан сходити на ярмарок. Думає собі: на ярмарку ж багатолюдно, тут його взяти не насміляться. Але на свою біду пішов у такий час, коли весь народ вже пройшов. На дорозі пусто, народу зовсім мало. І раптом бачить Богдан: скаче тройка. Наганяє його становий і два стражники: "Стій! Тебе нам треба. Сідай, а то погано буде". Підхопили і повезли у місто. Коні летять, як птахи. "Пошкодували б коней, - говорить Богдан, - не довго загнати їх!". А пристав усміхнувся і говорить: "Знаю, що тобі потрібно: щоб ваші люди мене зупинили і в шию наклали. Пішов!" І летять далі. За візком аж пилука стовпом. Люди відскакують вбік. Побачать, що Богдан сидить між поліцейськими, вдарять об поли руками, а догнати уже не можуть. Привезли стороною до тюрми і зразу ж відправили далі у Київ - так, в чім був, коли зібрався на ярмарок... А з Києва скоро погнали з етапа на етап, поки пригнали ось сюди...

- Так-то, - закінчив Богдан сумно. - І пішов я по тюрмах і етапах... Поки сидів дома, то думав, що весь порядний люд дома, а в тюрмах тільки злодії і

розбійники. А як самого стали ганяти із тюрми в тюрму, то здалося мені, що весь самий кращий народ по тюрмах сидить...

Адміністративний порядок уже діяв на повну силу. І в київській, і в інших тюрмах Богдану довелося бачити засланих без суду і слідства... Були тут і студенти, і курсистки, були земські гласні, був навіть один голова земської управи. І всі ці люди, як і сам Богдан, не вчинили ніякого злочину. Тоді ще терористичні замахы були рідким явищем. Ці люди винні тільки тому, що хочуть кращих порядків. Тепер Богдан попав на край землі. І тут знову бачить селян, винних в тому, що вірили в царя.

...Деякий час в хаті стояла гнітюча тиша. Першим її порушив, на мій подив, мій хазяїн Гаврі. Він зліз з полу, пройшов через хату, став проти мене і сказав нервовим виразним голосом:

- А погано, чуєш, і цар-то робить...

Це був, очевидно, висновок стороннього спостерігача".

(В.Г.Короленко. Собрание сочинений. "История моего современника ". Издательство "Правда ", Москва, 1953 г. Т. 8, кн. 3, гл. 6 "Ходоки. - История Федора Богдана, дошедшего до самого царя").

Після революції 1905 року царський уряд, щоб привернути на свій бік селянство України, відвернути його від революції, вимушений був усі даровані Катериною II панам землі повернути селянам. У Максимовичах таких земель було багато, тому коли в 1910 році їх роздавали селянам, дехто одержав по 80 десятин. Бідні селяни, в яких не було тягла, неспроможні були цю землю обробляти, тому йшли знову до багатих у кабалу або віддавали цю землю в оренду. Таким чином, замість одного пана Стецького на селі виросло кілька панів-куркулів, ще лютіших та жадніших за Стецького, ярих прихильників царського уряду, а пізніше - й Тимчасового уряду.

1859 рік. У Максимовичах відкрито початкову школу. За розповідями старожилів, перші учні були майже дорослими підлітками і лише пізніше почали навчатися діти шкільного віку 8-12 років. Школа була розташована в селянській хаті, біля якої першими учнями було посаджено деревце липи. Тепер це величезне дерево.

Навчання розпочиналось 14 грудня, на Наума: "Прийшов Наум - берися за ум"... Навчалися діти лише кілька місяців -до початку весняних робіт, коли треба було вже допомагати батькам.

Потім школу перемістили в більший будинок і чомусь назвали її "народне училище". В ньому працювали два вчителі й піп. Було 3 класи, як і в інших церковно-парафіяльних школах. Учні відвідувало школу мало, тому що батьки старалися залучати дітей до роботи в господарстві, а не до науки. Особливо мало вчилася в школі дівчат, яких батьки змалку примушували прости полотно для одягу, ряден та інших потреб. Тому й сталося так, що переважна більшість селян старшого віку після революції виявилася неписьменною.

Крамниця (її тоді звали лавкою) була приватною - одного багатого селянина. Селяни купували в ній лише те, чого самі не могли зробити або замінити (наприклад, сіль та ін.).

Одяг у селян був із саморобного полотна, як правило, нефарбованого. Взимку верхнім одягом служили свити - теж з саморобного полотна, та кожухи, пошиті самими селянами з овчин, вироблених у своєму ж селі. Взувалися селяни взимку й влітку в постоли. Гас замінявся лучиною. Ще й зараз у старих селянських хатах є закладені дірки в стелі, де колись були комини для освітлення лучиною. Сірники, які з'явилися порівняно недавно, замінювалися тоді кресалом і трутом (губка з дерева, добре переварена з попелом і просушена). Цвяхи замінювалися дерев'яними кілочками, а де можливо - й мотузкою. Млин також був приватний - багатого селянина Куберта. Вся культура селянина складалася з відвідування церкви й корчми. Культурних закладів у селі не було. Молодь збиралася на вечірки по хатах.

Медицина допомога в селі надавалась бабками-знахарками. Щоб запросити лікаря, в селянина не було коштів. Цю розкіш могли дозволити собі тільки пани та багатії.

Таким було матеріальне і духовне життя переважної більшості селян Максимович.

Так, у постійній боротьбі з панством і куркулями, терплячи злидні й непосильну працю, жили селяни села аж до Жовтневої революції 1917 року. Поновому стало організовуватися їх життя після революції.

У 1923 році в селі була створена комсомольська організація. Першими комсомольцями були Максим Сергійович Яременко, Хая Борисівна Туровська, Максим Олександрович Ющенко, Олександр Іванович Костюченко. Комсомол виховував майбутніх організаторів колгоспу та партійних працівників.

У 1927 році на сході села було вирішено розпочати будівництво нової школи. Розмістити її вирішили в центрі, біля Базарної площі. Будували всім селом. Ліс брали в урочищі, яке зветься Острів. Підвозили кіньми, волами. Цеглу брали з Млачівського цегельного заводу. Будівництво йшло дуже швидкими темпами. Через рік уже на пустирі виросло прекрасне двоповерхове приміщення. На першому поверсі було розташовано п'ять класних кімнат і фізичний кабінет. На другий поверх можна було піднятися по широких кам'яних сходах, котрі взяли із церкви. Зверху теж було п'ять класів і вчительська. Класи були великі і світлі, опалювалися грубами. Школа могла вмістити більше чотирьохсот учнів. І ось 1 вересня 1928 року вступила в дію (третя в районі) - Максимовицька середня школа.

Першим директором її був Стеценко, імені і по-батькові якого тодішні учні уже не пам'ятають. Учні було багато, по два класи кожного. Школа працювала в три зміни: до обіду, після обіду і ввечері. Світла на той час не було і в вечірню зміну діти навчалися при лампах. Бажаючих навчатися було багато (точних

даних про кількість не збереглося). До навчання всі ставилися дуже серйозно. В школі була сувора дисципліна, ледарів і прогульників виключали, що було найгіршим покаранням.

У 1930 році біля школи силами учнів було викопано колодязь і посаджено бузкову алею. Трохи далі - соснову посадку. Дерева приймалися на пустирі погано, тому що були великі піски (коли здійснювався великий вітер, то від пилу не було нічого видно). Посадку садили кілька поколінь, поки вона прийнялась. Роками приймалися деревце за деревцем, поки виріс ліс, що височіє в центрі села на сьогоднішній день. З другого боку школи, під керівництвом вчителя біології Яремчука, посаджено фруктовий сад. Школа мала свою землю, де садили картоплю, сіяли пшеницю, овес, гречку тощо.

У шкільних архівах збереглися документи, що свідчать про навчання в Максимовицькій школі учнів з різних сіл.

Молодь гаряче взялася за навчання. Діяли й пункти ліквідації неписьменності серед дорослого населення. При активній участі комсомольців у приміщенні старої школи був відкритий клуб.

У 1928 році у селі почав засновуватись колгосп ім.Леніна. Організаторами його були ентузіасти-комсомольці О.І.Костюченко, Х.Б.Туровська. Першим головою колгоспу був Максим Сергійович Яременко. В селі діяло кілька колгоспів. Вони проіснували аж до 1951 року.

Рік 1933. Голодомор. Не обминуло це лихо і максимовичан. Цілими сім'ями забирав голод односельчан. Люди молилися до Природи, щоб хоч трохи вижити. Лісові дари - бруньки дерев, гриби, верес, жолуді - стали продуктами харчування.

Після тяжких років голодомору наступили ще тяжчі випробування: почалася Велика Вітчизняна війна. 146 односельчан не повернулися до своїх домівок. Навічно увійшов у безсмертя максимовенець Леонід Васильович Недогібченко. За бойові заслуги перед Батьківщиною Указом Президії Верховної Ради СРСР від 20 квітня 1945 року йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У 1998 році з нагоди 70-річчя того приміщення Максимовицької школи їй було присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу Леоніда Васильовича Недогібченка - вихідця із села, який загинув у Великій Вітчизняній війні. Після Великої Вітчизняної війни розпочався відбудовчий період. У селі почала діяти на повну силу середня школа. В ній працювало 28 вчителів, відвідували школу понад 400 учнів, у тому числі з сусідніх сіл району.

Відновила роботу місцева лікарня, яка була збудована в 1925 році, першим МЄД- Таким був сільський клуб наприкінці п'ятидесятих років. Працівником лікарні був фельдшер Ревещук. Лікарня проіснувала до 1999 р.

У 1947 році була відкрита сільська бібліотека. Збудовано новий клуб на 250 місць. Село повністю радіофікували.

У 1968 році через село Максимовичі була прокладена шосейна дорога, яка з'єднала його з Поліським та Радинкою. В цьому ж році в селі відкрили пункт побутового обслуговування населення. Функціонує відділення зв'язку та ощадна каса.

У 1969 році будується нове приміщення школи. Для вчителів побудований 8-квартирний житловий будинок. За ці роки в селі збудували нову поліклініку та аптеку, пологовий будинок. У лікарні працювали троє лікарів з вищою освітою та 20 працівників середнього медичного персоналу. Нині її закрито.

70-ті роки. Колгосп має в своєму арсеналі 2470 голів ВРХ, 30 тракторів, 25 автомашин. Споруджується молочно-тваринницький комплекс вартістю 1 млн. 800 тисяч карбованців. Колгосп має сад та власну пасіку, ветамбулаторію.

Здавалося, ніщо не захмарить такого звичайного плину людського життя. Але прийшов чорний день в історію світу: 26 квітня 1986 року. Почалась евакуація жителів Прип'яті та Чорнобиля. В сім'ях максимовичан проживало більше 1000 евакуйованих. У цьому ж році в селі розміщено військову частину для ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

9 травня 1991 року в селі було відкрито меморіал Слави з барельєфом Героя Радянського Союзу Леоніда Васильовича Недогибченка. На гранітних плитах викарбувані імена загиблих воїнів-односельчан.

1994 рік. Розпочав роботу філіал Зеленополянського держлісгоспу, що діє і нині.

2003 рік. У селі діють Максимовицьке навчально-виховне об'єднання (школа - дитячий садок), СТОВ "Хлібороб", сільський Будинок культури, бібліотека, відділення зв'язку, ФАП, 4 магазини (два з них – приватні, два державні).

2012 рік. У селі припинило свою діяльність сільськогосподарське товариство «Хлібороб». За ці роки відкрилося ще 4 приватні магазини (усього в селі їх 8–вісім: 2 державні і підпорядковуються райпо, 6- приватні – Микола Гуменюк, Микола Мацапура, Ніна Корчемна, Сергій Велічко, Валентина Віцинова, Сергій Кипич).

Станом на 01 вересня 2012 року у селі нараховується 653 людини.

Використані джерела

- 1.Зі слів старожилів села Максимовичі.
- 2.Книга "Список населенных мест Киевской губернии", Киев, 1900р стор.169-172"
- 3.Районна газета "Правда Полісся" 1937-1939 рр.
- 4.Районна газета "Правда Хабенщини" за 1935 рік.
- 5.Районна газета "Нове життя" 1945 -1951 рр.

6. Книга «Біль наш і гордість – Полісся». Нариси з історії та про славних людей Поліського району Київської області. - Іванків.: «Полісся – телепресінформ». 2003.-592с., іл.

